

Revised
11/4/62

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఫిబ్రవరి 1962

సంపుటము 39 :

: సంచిక 2

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి 1962

సూర్యానువాకము	శ్రీ యల్లంరాజు శ్రీనివాసరావు	1
భారతావతరణము	శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	4
కనకదాన చరిత్రము	శ్రీ మైసంపాటి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము	9
మహాసంకల్పము	శ్రీ వావిలాల రామమూర్తి	13
జేబుదొంగ	శ్రీ ఎం. ఎస్. ఎస్. సుందరం	16
నన్నయ ఎఱ్ఱనల ఉపజాతులు	శ్రీ వి. రామకృష్ణారావు	31
అజ్ఞాత తపస్వి	శ్రీ పురాణం కుమార రాఘవశాస్త్రి	36
విశ్వనాథ-ప్రయోగదక్షత	శ్రీ వేదాంతం గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	37
తీర్థయాత్ర	'హవిస్'	44
వ్యాకరణసంహితా సర్వస్వము		
-దాని పరామర్శము	శ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	48
పూవులు	"చారుబాల"	56
ధనంజయప్రవరుడు; కవులప్రయోగములు	శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	57
ధనంజయ ప్రవరకరము	శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి	69
ఏకపీఠ	శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి	73
అర్ధరాత్రి	శ్రీ మంగిపూడి కృష్ణమూర్తి	75
మహాత్మర పరివర్తనము - II	శ్రీ జాన్ స్ట్రాచీ	77
శ్రీనాథుని హరిభక్తి	శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి	81
జాతక కథాగుచ్ఛము	శ్రీ ధూ. శ్రీ.	85
కలగూరగంప		88
గ్రంథవిమర్శనము		92
వార్తలు		98

గమనిక

ప్రచురింపబడని రచనలు తిరిగి పంపగోరువారు తగినన్ని తపాలాచిక్కలు జతపరచ వలెను. రచయితలు తమ చిరునామా మార్పులు పెంటనే తెలియజేయ ప్రార్థితులు.

ఆంధ్రపత్రిక

సంవత్సరాది సంచిక

ప్రతి తెలుగుసంవత్సరాదికి ప్రకటించుచున్నట్లే శుభ
కృతునామ సంవత్సరాదికి కూడా ఆంధ్రపత్రిక సంవ
త్సరాది సంచిక ప్రకటింపబడును. ఎప్పటివలెనే రచ
యితలు తమ రచనలను పంపి సంచిక జయప్రదమవు
టకు తోడ్పడ వేడుచున్నాము. వ్రాతపతులు
మార్చి 5 వ తేదీ లోపల మాకు చేరునట్లు చూడప్రార్థన.

—సంపాదకుడు.

సూర్యానువాకము

శ్రీ యల్లంరాజు శ్రీనివాసరావు

అమర కుంజర కుంభయముల సిందూరంపు
రేణురశ్మిలఁబోలె శోణితములు
ప్రథమ పర్వతసానుభవ ధాతుచయ రస
ప్రవరాగమునఁబోలె రంజితములు
సమచికన్వర నూత్న కమల కానన కాంతి
పరిచయమ్మనఁబోలె సగుణితములు
సహజప్రతాపదున్సహధనంజయశిఖా
పరివేషమునఁబోలె పాటలములు

భువనభవనోపచిత మైన యవకరమ్ము
నవలంజిమ్మఁగ మార్జ నీనివహములును
సఖినవాలంకృతులునైన యబ్జహితుని
చతురకిరణమ్ము లొనఁగుత సతులనుభము

ప్రహ్వభావమున సంప్రార్థనమ్ములు చేయు
జనుల కిష్టావాప్తి నలుపు వేడ్క
ముకుళకోటర మధ్యమున పెన్నిధులపోల్కి
జ్వాలించుచున్నది సిరు ల్లోచుకొనఁగ
కడఁగుచున్నది వోలె కమల కానన గృహా
ద్భుతసంబాసరించి మాటువడిన
ప్రాణికోటుల బయల్పడుచుచున్నది వోలె
తిమిరింపుచెఱ కవాటములు దెఱచి

కినలయము కంటె ఘనసారఘనృణపంక
రసముకంటెను సవతామరసము కంటె
కోమలమ్మగు రవికరస్తోమ మొనఁగు
పరమకళ్యాణ సౌఖ్య సంపదలవెలుగు

కమలకాననగర్భ గహ్వరంబుల తైల
శృంగసీమల నొక్కభంగి వ్రాలి
తటితోడ నగు నభ్యుదయమందు దినపరి
క్షయమందు నొకరీతి చాయఁబూని
భవనత్రయోత్తంగ భవనాంగణములందు
వ్వారదోఁపని యట్లు తారసిల్లి
నర విహంగమ జంతు చరకోటి కచర సం
ఘాతంబునకు నొక్క జ్యోతిసోపగి

ప్రతి ముహూర్త వియత్నభాయతవిహార
చిరపరిశ్రామ జనిత దుర్భర మహోష్ణ
మా తప చ్ఛద్మమునఁజేసి యావరించు
బ్రధ్నపాదంబు లొడగూర్చు భద్రచయము

ఘ్రాణ మస్తకపంక్తి ఘ్రాణయుగ్మము పార్శ్వ
వక్షంబులునుఁ కర్ణచక్షువులును
కంఠగోళము కుక్షి కటి పాణి పాదమ్ము
లాదిగాఁ గలుగు సర్వాంగకములు
ప్రణీతమ్ములయి యొత్తువడి నెత్తురులఁ దోఁగి
కృమిదంశెములు మూఁగి తుమురునేయ
నానావిధామయానూన బాధలఁజేసి
దిక్కుతెన్నునులేక పాక్కుజనుల

ననరుతోలఁకంగ మేనులు నిమిరి నిమిరి
దివ్యమగు నౌషధమ్ము లందిచ్చి యిచ్చి
వేయికరముల నెత్తి దీవెనలొనంగు
చండభానుని తేజంబు చెందు నఘము

నమయ సంగ్రహ సముత్సర్జనంబుల పయ
స్పృష్టి లోకులకెల్ల తుష్టిగూర్చి
దినముఖమ్మున నాల్గుదెసల నూడనిఁ బాడి
పాయాహ్వామున నొక్కచక్కిగూడి

బహుదూరగమన సంభవ భేద ముడివోవ
నచ్చటచ్చట నీరు లిస్సగోలి
కొండలోయల లేత గొనబువచ్చిక పైరు
నాడు నాడును ముట్టి వాడుకొలిపి

భవమహాంభోధి లహరికా స్ఫులనముల
సోలి తూలిన మానవస్తోమములను
తాపమెడలించి దరిజేర్చు తేవలైన
చండభానుని గోగణం బండయగుత

కనక ద్రవాభిషేకములు నిర్ధనదశా
దండహ్యమానాంగ బృందములకు
ప్రబల హస్తావలంబము లధఃపతయాభు
విధివంచిత ప్రజా విసరములకు
ఏకైకదీప ప్రభాకల్పములు గూఢ
గహనార్థ వివిదిషా విహరణులకు
ఘంటా పథములు నిష్కంట కామరపుర
ప్రాసాద జగమిష్టాగ్రేసరులకు

మోక్షామార్గాను ధావనాపేక్షమనుజు
తనుగృహద్వారసవిధవేత్తాయితములు
కల్మషధ్వంతములుత్రోచి కాచుఁగార
చండమార్తాండ నవరశ్మి మండలములు

భారతావతరణము

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

పాత్రలు

1 బ్రాహ్మణుడు	భవభూతి
2 బ్రాహ్మణుడు	కాళిదాసు
3 బ్రాహ్మణుడు	వ్యాసుడు
సరస్వతి	సన్నయ
మేనక	వైశాఖికుడు
పరిచారిక	1 వంది
బ్రహ్మ	2 వంది

కాల్పి :

[ప్రేక్షాగనము :—గోదావరిలో నొక బ్రాహ్మణుడున్నాననుచేయుచున్నట్టి దృశ్యం.]

1 వ బ్రాహ్మణుడు : గోదావరి మహాదేవి కావేరి నహోదరి ప్రక్షాళయ మహాపాపం పరస్థల వివాహం.

2 వ బ్రాహ్మణుడు : అయ్యో ! తమరి దే దేశము ?

1 వ బ్రా : మారి వోదేశము.

2 వ బ్రా : పరదేశమునందు నివసించుటచేత భావము వచ్చునా ? నీది ద్రవిడ దేశము. మాది ఆంధ్రదేశము. రెండు దేశములు నొక్కటియే.

1 వ బ్రా : ఒక్కటియే యైనచో రెండు దేశము లనుట యెందులకు ?

2 వ బ్రా : అయినచో నీ దేశ మెందులకు రావలయును ?

1 వ బ్రా : నేను కురోత్తుంగవోడదేవుని వెంట వచ్చితిని. ఆ యువరాజుగారి పరివారములోని బ్రాహ్మణుడను.

2 వ బ్రా : యువరాజు వచ్చెనా ? ఎందుకు వచ్చెను ?

1 వ బ్రా : మీది రాజమహేంద్ర నగరమేనా ? అది యేమయ్యా అట్లాడిగదవు ? మీ రాజ పురోహితుడు నవ్వుయ్య భట్టు భారతమును మీ భాషలోని కనువదించెనట. దాని యావిష్కరణ మహోత్సవము జరుగునట. మీ మహారాజుగారు కుమారుని రమ్మని వార్త పెట్టిరి. మేము వచ్చితిమి. ఈ సంగతియే మీకుఁ దెలియదా ?

2 వ బ్రా : నాకుఁ దెలియదు. ఆవిష్కరణోత్సవ మెప్పుడు జరుగును ? మాది యేదో దూరపు వల్లెటూరు. భారతమును వ్రాయుట యేమి ? వ్యాసుడు వ్రాసెనుగదా !

1 వ బ్రా : నీ కన్న వేనే నయము. మాది ద్రవిడభాష యైనట్లు మీది యాంధ్రభాష. ఆ భాషలోనికి భారతమును మీ నవ్వుయ్యభట్టుగారు మార్చినారు.

2 వ బ్రా : నా కర్మ మగుటలేదు. ఆంధ్రభాష యని యొక దున్నదా ? భావదులు మాటాడుకొను భాష యొకటున్నది. భారతము వంటి గ్రంథమును దానిలోఁ ద్రప్పి వ్రాయుటకుఁ దగినంత భాష కాదే యది.

1 వ బ్రా : పరిగా నా యుద్దేశ్యము కూడ నదియే. కాని యిది యంతయు రాజుల ప్రభావము. రాజానుమతో భర్తృక. మన మిట్లు మాటాడుకొనుచుండగా నాయన యెవరో మన వంకఁ గోపముగాఁ జూచుచున్నాడు. ఏమంటి ! మామీదఁ గోపముగా నున్నదా ?

3 వ బ్రా : ఏమీదఁ లేదు. నీవు పరదేశస్థుడవు. నీ మూలము లట్టియే తెలియుచున్నది. ఒక యుక్తరమునకు బదులు మరియొక యుక్తరమును వాడుచున్నావు. సంస్కృత భాషలో నున్న వర్ణనమామూయ మంతయు మా యాంధ్రభాష యథాతథముగా స్వీకరించినది. ఆంధ్రులవైన మేము సర్వ వర్ణములను విస్తృతముగా నుచ్చరింతుము. నవ్వుయ్యభట్టుగారు మా యాంధ్రభాషకు వ్యాకరణము రచించినారు. నా కీయన మీదఁ గోపముగా నున్నది. ఈయన యాంధ్రుడను. రాజధాని మొగ పెట్టినిట్లు లేదు. నన్నయగారి వెన్నుకైనఁ జాచితివయ్యా నీవు ?

2 వ బ్రా : నవ్వుయ్యగారిని జూచుట యెందులకు ? ఈ యాంధ్రభాషకు మర్యాద యెట్లు వచ్చెను ? ఇది తొట్టిపల్లలో వాడుకొను భాష. భావదులు ప్రయోగించు భాష. దీని కొక ఫలదమ్మ కలదా ? వ్యాకరణ మర్యాద కలదా ?

3 వ బ్రా : అన్నియును గలవు. నవ్వుయ్యగ రన్నియు నమకూర్చిరి. ఫలదమ్మ వేళే యొక్కడనుండి వచ్చెను ? పింగళుని ఫలదమ్మ సర్వ భాషలును స్వీకరించును.

1 వ బ్రా : అవునయ్యా ! సంస్కృతములో శిరిలే, వసంత శిలకాది వృత్తములను గాళిదాసాదులు స్వీకరించిరి. ఆ వృత్తములను మీ యాంధ్రభాషలో వ్రాసినచో వాట విడుదలగి తొడిగినట్లుండును.

3 వ బ్రా : నీ వముల బాగుగా నున్నది. మీ ద్రవిడ భాషలో బూర్వమే చాల కావ్యములు కలవు. అందులోని వృత్తముల మాట యేమి చెప్పితిని ?

- 1 వ బ్రా : మావి స్వతంత్ర పుత్రములు.
- 3 వ బ్రా : పింగళుడు చేసిన ఛందః వ్రస్తానమును బట్టి లక్ష పుత్రములు పుట్టును. క్రొత్తవాని నెవ్వడును సృష్టించలేడు.
- 2 వ బ్రా : అవును. ఆ భాషయొక్క శక్తినిబట్టి పుత్రముల నెన్నుకొనుటలో నుండును.
- 3 వ బ్రా : మఱి తెలియనివాడవు కావే. నన్నయ్యగారా పనియే చేసిరి. ఆంధ్రభాషకు యోగ్యములైన పుత్రములనే తీసికొనిరి.
- 2 వ బ్రా : ఇది యొక మ్లేచ్ఛభాష. ఇందు వ్రాయబడిన కావ్యముల నెవ రొదరింతురు ?
- 3 వ బ్రా : తమవంటివా రుండురని నన్నయ్యగారికిఁ దెలియును. అందుకనియే వారు వ్రాసిన వ్యాకరణములో నిట్లు వ్రాసిరి. 'స్వస్థానమే భాషాభిమతాప్యంతో రస ప్రలుబ్ధిరీయః లోకే బహు మన్యంతే వైకృత కావ్యాని చా న్య దవహాయ.' రసకోభము గలిగిన పండితులు సత్పురుషులు నన్నయ్యగారి కావ్యమును స్వీకరింతురు.
- 2 వ బ్రా : ఏమో నాకు నమ్మకములేదు. ఇంతకును నరస్వ తికిఁ జెడ్డదివములు వచ్చినవి.
- 3 వ బ్రా : నరస్వతికిఁ జెడ్డదివము లిప్పుడు వచ్చుటయేమి ? వాల్మీకి రామాయణమును వ్రాసిన నాడే వచ్చినది.
- 1 వ బ్రా : ఏమండీ ! మీ నన్నయభట్టు వాల్మీకి మహర్షి యంతవా డందురా యేమి ?
- 3 వ బ్రా : అది వాకేమి తెలియును ? నరస్వతీదేవికిఁ దెలియవలయును. మన మిప్పుడు సత్యకోకములో నుండినచో బ్రహ్మాణ్యేయైన దేవి యీ యాంధ్ర భారతోదయ సమయమున వెల్లుండునో చూడవచ్చును.
- 1 వ బ్రా : నేను యోగశక్తిచేత సత్యకోకమునకుఁ బోఁగల్గుదును.
- 2 వ బ్రా : నేనును రాఁగల్గుదును.
- 3 వ బ్రా : నేను రాను. నేను రాజనగరమునకుఁ బోయి నిండు నభరతో విష్ణువర్ధన మహారాజా కొలువు దీర్చి యుండగా నన్నయ్యగారు భారతమును జదువుచుండగాఁ గనులారఁ జూడవలయును. సత్యకోకము నీ జన్మకుఁ గానిచో మరియొక జన్మమునకుఁ జూతును. నేను స్వస్థాన మే భాషాభిమతాదను. రసప్రలుబ్ధిభీతుడను. వా యంధ్రభాషా మహాభారతావతరణోత్పన్నమును గనులారఁ జూతును.

రెండవ రంగం

(వీరాగానము, పుత్రము, క్రొత్త పీఠలు ధరించు పెంజెలు.)

మేనక : తల్లీ ! నరస్వతీదేవి ! నే నవ్వరము, మేనకను. నీ పాద సహజములకుఁ బాదాణి చంకరింప వచ్చితిని.

నరస్వతి : రంభను వచ్చి పుత్రమూడు మంటినే.

మేనక : తల్లీ ! అమె పుత్రము చేయుచునే యున్నది. ఆ ధ్వని వినిపించుచున్నది గదా.

నరస్వతి : నారదుని వచ్చి సంగీతము పాడుమంటిని.

మేనక : అవును తల్లీ ! ఆ దేవఋషి వీరాగానము చేయుచున్నారు. వినిపించుచున్నది గదా ! తమ మనస్సిప్పుడు మర్త్యలోకమున జరుగబోవు భారతావతరణోత్పన్నమునందు లగ్నమై యున్నది.

హంస : తల్లీ ! నేను దమ వాహనమైన హంసను. వచ్చి సిద్ధముగా నున్నాను. తమరు మర్త్యలోకమునకుఁ బోయి యీ భారతావతరణోత్పన్నమును జూడవలయు ననుకొన్నచో నేను సిద్ధముగా నున్నానని మనవిచేయుటకు వచ్చితిని.

పరివారిక : తల్లీ ! నేను ద్వార రక్షకురాలను.

నరస్వతి : ఎందుకు వచ్చితిని ?

పరి : కొందరు మహర్షులు, కొందరు మహర్షితుల్యులు దేవీదర్శనార్థము ద్వారమునందు వేచియున్నారు.

నర : వా రెవరెవరో కనుగొని రమ్ము—

పరి : ఒకాయన పేరు కాళిదాసు, మరియొకరి పేరు భవభూతి, మరియొకరి పేరు మురారి.

నర : వీరు ఋషులు కాలే.

పరి : ఋషులు దూరముగా నిలుచున్నారు తల్లీ ! వీరి కనుజ్జయిచ్చినచో వారుకూడ వత్తురు.

నర : వాల్మీకి వ్యాసులు కూడ వచ్చిరా ?

పరి : చిత్రము.

నర : అందఱును లోనికిఁ బ్రవేశింపజేయుము.

పరి : సృష్టికర్తలు కూడ విచ్చేసివారు.

నర : వారి కనుజ్జ యక్కరలేదుకదా !

(వలమంది నడచి లోనికి వచ్చిన ధ్వని.)

బ్రహ్మ : నరస్వతీ ! నేను బ్రహ్మను. వీవు మారిపోవుచున్నావు. విష్ణుఁ జూచుటకు వచ్చితిని.

నర : స్వామీ ! అంతయుఁ గల్పముల మీద, ననంత మహాయుగముల మీదఁ దమ రెన్ని మార్పులు పొందిరి ? నే నెన్ని మార్పులు పొందితిని. ఇందులోఁ గ్రొత్త యేమున్నది ?

బ్రహ్మ : దిగ్గజుగా ననుకుము. అందఱును దెలిసిపోవును. దేవీ ! వీరుగో వాల్మీకి వ్యాసులు, కాళిదాసు భవభూతి మురారులు.

వాల్మీకి : దేవీ ! నేను వాల్మీకిని. భూలోకమునందు వా కోక ప్రత్యర్థి యుదయించివాడు.

నర : నన్నయభట్టు మీకుఁ బ్రత్యర్థియో ?

వార్మికి : ఆయన యహంకార మట్టి యున్నది—నన్ను గురించి యేమన్నాడు.

తరలము : హరిహరణ గణానవార్క సదాన్య మాతృ సదన్యత గిరిసుతాదిక దేవతాతతికి పుష్పస్మృతిఁ జేసి దు ర్భరతపోవిభవాదికున్ గురుపద్యవిద్యకునాద్య నం బురుహగర్భ నిభున్ బ్రవేతనుపుత్త భక్తిదలంచుచున్

సర : నీవు బ్రహ్మయంత వాడ వన్నాడు గదా !

వార్మికి : దుర్బరతపోవిభవాదికుడను. అంబురుహ గర్భ నిభుఁ డను. ఇది రెండు వొక్కటియే. కవిగా నవ్వుత జెట్లు చూచుచున్నా డన్నది ప్రశ్న. నేను బద్య విద్య కాద్యుఁ డను. అంతే. తిరస్కార నువ్వులు నున్నది.

భవభూతి : తల్లీ ! నేను భవభూతిని. తమ యనుజ్ఞతో వార్మికి మహర్షికి సమాధానము చెప్ప నేంచుచున్నాను. మహర్షి ! మన మండలిము నేర్పినది పెద్య విద్య మాత్రమే కదా ! వేద వేదాంగములను స్మృతులను నిర్మించినవారము కాదుగదా !

వార్మికి : ఆయనకు వాయుండు గంటె వ్యాసునియందే యధిక గౌరవము. ఆయన సంసార వికార సంతమనజాలము వాసినాడట. సూరి చేతో రుచిరాట్టబోధనరతుండగు సంభోరుహ మిత్రుడట. భూరి యతో విరాజితుడట.

వ్యాసుడు : తల్లీ ! నేను వ్యాసుడను. వార్మికి మహర్షిని నన్నయభట్టు బ్రహ్మతో సమానుడని యన్నాడు. నన్ననలేదు. కావ్యరచనా శిల్ప దృష్టితో నన్నును గౌర వింపలేదు. నేను వ్రాసిన వ్రాత యంతయుఁ దారు మారు చేసినాడు.

వార్మికి : వ్యాసమునీ ! కాదయ్యా ! నీవు మహాకవి వనియైన నొప్పుకొన్నాడు. నేను వట్టి పెద్య విద్య కాద్యుడనట.

కాళిదాసు : అమ్మా ! నేను గాళిదాసును. విజయే. పన్నయ్య భాగుగనే వ్రాసినాడు. "వార్మికి రుక్మిణి సింహన్య కవితా వన చారిణి క్రతుర్వాన్ రామకథా వాదం కో న యాతి పరాంగతిమ్". కవితావసమునందు సంవరించుచున్న వార్మికి యన్న మునిసింహము రామకథ యన్న పేరుతో గర్తించినది. ఆ గర్వాధ్వని విని యెవడు గుండె బ్రదర్శలై చావడు ? అంత భయంకరమైన గర్వ విని పరమైన గతి కెవడు పోడు ?

భవభూతి : అట్లనరాదు. ఎందుకనుగా కూజంతం రామ రామేతి మధురం మధురాక్షరమ్ అరువ్యా కవితా శోభాం పందే వార్మికి కోకిలన్ వార్మికి యన్న కోకిల కవిత్వమును కొమ్మమీఁదఁ గూర్చుండి రామరామ యని పలుకుచున్నది. ఎంత మధురముగా నున్నది.

వార్మికి : అదికాదు — అతడు భారతము వాంఛికరించు చున్నాడు గని నా రామాయణము వాంఛికరించుట లేదు. అతనికి వ్యాసుని యందే యెక్కువ గౌరవము.

నేను వట్టి మునిని. వ్యాసుడు ముని పూజితుఁడు భూరి యతో విరాజితుఁడు.

సర : ఇంతకును మీరందఱిప్పు రెండుకు వచ్చితిరి ?

కాళిదాసు : తల్లీ ! నీ వివరశోధ చూచుటకు వచ్చితిమి.

సర : నీవు చేసిన వివరశోధ కంటె నధికమైన శోధను బొందుదు ననుకొనుచున్నావా ?

భవభూతి : తల్లీ ! నీదృఢును చారణులను నీ యీ యాంధ్ర భాష వివర రామాయకమును బోగడుచున్నారు. అతడు నీకు మాకంటె నెక్కువ శోధను సమకూర్చు చున్నాడేమో యని వచ్చితిమి.

సర : బసవోగూర్చుండుడు. రాజమహేంద్ర నగరమున నభ మొదలుపెట్టెఁ బోవుచున్నాను—

* * *

వైతాళికుడు : అఖిలజలధి వేలా వలయ వలయిత వసుమతి వనితా విభూషణంబైన వేంగీ దేశంబునకు నాయక రత్నంబునుంబోవి రాజమహేంద్రపురంబునందుమహేంద్ర మహామతోఁ బరమానందంబున నకల భువన లక్ష్మి విలాస వివాసంబైన రమ్య హర్ష్య తలంబున మంత్రి పురోహిత సేనాపతి దండనాయక దౌవారిక మహా ప్రదానానంత సామంత విలాసిని పరివృతుండై యపార శబ్ద శాస్త్ర పాఠగులైన వైయాకరణులను భారత రామాయణాద్యనేక పురాణ పాఠిణులైన పౌరాణికు లును బహు విద్యజ్ఞనంబులు పరివేష్టించి కొలువ మనుమార్కుండును పంచవర్తనుడు నైన విష్ణువర్ధ నుడు కొలుపున్నాడు.

* * *

భవభూతి : అదిగో ! అందఱును వచ్చిరి—నన్నయ్య కూడ వచ్చినాడు—నన్నయ్య తన భారతమును దీసికొని చదువబోవు చున్నాడు.

సర : ఏమయ్యా ! భవభూతి ! నన్నయ్య యన్నచో నీకు మాతృ ర్యము లేదా ?

భవభూతి : మహాదేవీ ! మహర్షులైన వార్మికి, వ్యాసులకు దిక్కులేదు—కాళిదాస భవభూతులము మామాట చెప్ప వలయునా ? అదిగో నన్నయ్య యారంభించు చున్నాడు.

* * *

కలకలం

నన్నయ్య : శ్రీవాణీ గిరిజా శ్రీరామ దధతో పక్షిముఖాంగేషు యే లోకానాం స్థితి మావహంత్యవిహతాం ప్రీతి పునయోగోద్భవాం

తే వేదత్రయమూర్తయస్మి పురుషా
స్సంపూజితా వస్తురైః
భూయానుః పురుషోత్తమోముఖభవ
శ్రీకంధరా శ్రీయసే—

* * * *

కాలిదాసు : ఇది సంస్కృతమే. నే వేదోక్తాత్మభాష యను
కొన్నాను. సంస్కృతములోనేనే మఱియొక భారత
మును వ్రాయుచున్నాడా ! ఈమాత్రపు శ్లోకమును
మేము వ్రాయలేమా ?

మేనక : ఓయి కాలిదాసా ! ఏమి యా మాటలు ?

ఏకైశ్వర్యే స్థితోఽసి నైతత్ బహుభరే
య స్వయం కృత్వాసాః
కాంతా సమ్మిశ్ర దేహోఽవ్య విషయ మనసాం
యః పరస్తద్భూతీవాం
ఆప్తాభిర్యస్వకృత్ప్రసాదాం జగదపి
తనుభి ర్భిదతోవాభిమానః
సన్మార్గాలోకనాయ వ్యవసయతు
స వస్తామసీం పృత్తిమిశః.
మహావ్రభూ ! కాలిదాసా ! ఏపు తక్కు మఱి యెవ్వ రిట్లు
వ్రాయుగలరయ్యా !

వారీకి : నిజము. నిజము.

వ్యాసుడు : నిజము. నిజము.

సర : భవభూతి మాటాడడేమి ?

మేనక : ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యః సమావాకం ప్రకాశ్యహే
వందే మహి చ తాం దేవీ మమృతా మాతృనః కలాం.

సర : మన మీ ప్రసంగములో నున్నాము. అచ్చట గథ చాల
దూరము వచ్చినది. అదిగో మరల నన్నయ్య చదువు
చున్నాడు.

* * * *

నన్నయ్య :

పాదుక పాకకానవికీ భారత ఘోర రణంబునందు
నారాయణు డట్లు తానును ధరామరవంశ విభూషణుండు
నారాయణభట్టు వాజ్మయి దురంధరగుడున్ దన కివ్వెడున్
సహోద్యాయుండు నైన వా డభిమతంబుగ
దోడయి నిర్వహింపగన్.

* * * *

మేనక : ఈ నారాయణభట్టెవరు ?

సర : అతడు నకలభాషా వికారకుడు. పర్య కవితా రహస్య శిల్పి
వేది—నీ రిద్దరు సహపాత్రులు.

భవభూతి : మఱి భారతము నన్నయ్యభట్టు రచించుచున్నట్లు ?
వారాయణభట్టు రచించుచున్నట్లు ?

వ్యాసుడు : భారతయుద్ధ ముక్తునుండు చేసినట్లు ? కృష్ణుడు
చేసినట్లు ?

భవభూతి : వ్యాసమహర్షి మిక్కిలి రమ్యముగా సమాధానము
చెప్పినాడు.

మేనక : అట్లు చెప్పుటకు వారే తగుదురు ?

వ్యాసుడు : నీ వెవ్వరవు ?

మేనక : ఈకలాతా ! తపోనిధి ! నేను మేనకను.

వ్యాసుడు : నీ వెందుకు వచ్చితివి ?

భవభూతి : అమృతయై యాత్మనః కలయైన దేవి పాదమ
లకుఁ బాదాణి పూయుటకు వచ్చినది—

కాలిదాసు : ఆ వివర కోత యింతవఱకుఁ జాడలేదు.

సర : వివరయ్యా ! వినుము. అదిగో భిష్మ కంఠములతో
నన్నయ్య రచన వివరబడుచున్నది.

* * * *

1. చ. బహువన పాద పాత్తికుల

పర్వతపూర్వ సరస్వరస్వతీ

సహిత మహామహీభర మ

జన సహజ పుణానిదాల్చిదు

స్పహతర మూర్తికి జంధి

కాయకిఁ బాయక సెజ్జయైన య

య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుడ

నంతుండు మాకు బ్రహ్మమయ్యెడున్.

2. వాడి మయుఁబముల్ కలుగు

వాఁ డపరాంబుధి గుంకె భేసుపుల్

నేడిట వచ్చె వేళకు

నిష్క మెయిన్ భవదగ్నిహోత్రముల్

పోడిమి వేల్వగఁ బడియె

బ్రొడ్డును వోయెగమండు నేనియున్

రాడు వనముల్లోన మృగ

రాక్షస పన్నగబాధ నొందెన్!

3. జంధి విఠొం నీచి విల

నత్కలకాంబి సమంచితావనీ

తలవహ రక్షణంబయిన

దక్షిణ హస్తమునన్ దడున్తుమ

దగ్గతదురుఘనకవారి కణ

కమ్ర కరాజ్జము వట్టి నూతిలో

వెలువడఁ గోమలిం దిగివె

విక్రతుకీర్తి యయాతి శ్రీతితోన్.

కంకంం

* * * *

కారిదాసు : దీని ! ఈ రవచ విని నే నాంధ్రుడ నైపోవు చున్నాను.

భవభూతి : అట్టి ! నేను తెలుగువాడవా యనిపించుచున్నది.

పర : కారిదాన భవభూతులారా ! మీ రిద్దఱు గలిసియే నన్న య్యుగాఁ బుట్టినారు.

కంకం

మేనక : భూలోకమునందలి యీ నభలో నేదో కంకలము పుట్టు చున్నది.

దొవారికుడు : ఈ చతుశ్చ రాజ్యము రాకమున్ను కృష్ణి, గోదా వరుల నడుమ వేంగిరాజ్య ముండెడిది. ఆ వేంగి వగర మిచ్చుడు కొంత కిదింపై పోయినది. అచ్చట జై మల ముకమున్నది. ఆ ముకమ్మలలో నేదియో వివాదము జరిగి వారు మహారాజులొకరిపైకొన వచ్చినారు.

మేనక : దూరముమండి మఱి యింకెవరో వచ్చుచున్నారే —

దొవారికుడు : వారా ! గృధ్రవాద యందలి బొడ్డవిహారము నందలి శ్రమణులు. వారు కూడ మహారాజులొ నేదియో చెప్పికొనుటకు వచ్చుచున్నారు.

పరవ్వలి : సభ పూర్తియై నట్లున్నది—వందిమాగధులు విష్ణు వర్ణముని స్తోత్రము చేయుచున్నారు.

* * *

1 వ వంది : నిరుదాంక భీమ భీమే

శ్రవ కృత విత్యప్రసాద పాణ్య గుణ

భరణ పరగండ శైలవ

పరవ్వనమణిమకుటమిటివద విబుధమలా!

* * *

దొవారికుడు : అంతయును బాగుగనే యున్నది గాని తన కావ్య మును వరాంకితము చేసివాఁ డెమి ?

మేనక : ఆ నరక డెట్టివాడు. భీమేశ్వరకృత విత్య ప్రసాదుడు. ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరులకు విత్యము నైవేద్యమైన వార్త యంతెఱవిన రాదమహేంద్రవరమునకు వచ్చిన తరువాత గాని యీ రాజ భోజనము చేయుడు. ఆ రాజ మరియు వెట్టివాడు.

* * *

2 వ వంది : ఘనమరితామణింధరికాణ

దోషకుషిర సంపాతిం

దన యుదయప్రభావమున

దవ్యుగ బోధి

జగద్దవాసురంజన మగు రాజ్యానంతర వసంత

నితాంత విభూతి

నెంతయున్ దనరుఁ జతుశ్చ మన్మథుడు

ధర్మ దయాార్థ నిబద్ధబుద్ధియై.

* * *

భవభూతి : ఇతని తెలుగు బాస యెంత యందముగ నున్నదో సంస్కృత మంతకంటె వందముగ నున్నది.

పర : ఓయి కారిదాన భవభూతులారా ! నా శరీర కాంతి నన్నయ్య సంస్కృతముచేత మీ సంస్కృతముచేత వలెనే జిలుగులు మీరుచున్నది.

ద్వారపాలకుడు : అంద్రభారతము జయింతుగాక—అంద్రజాతి వర్ణిల్లుగాక—అంద్ర పాఠ్యతము విదస్త్రయి యగు గాక—

(విదగావము)

కనకదాసచరిత్రము

శ్రీ మైసంపాటి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము

ఈ

చరిత్రమును రచించిన కవి వంశాయలపాటి సుబ్రహ్మణ్యకవి. కొండీస్వస్థగ్రామము. తండ్రి వీరయ్య. తల్లి ఆదెమ్మ. జననము శాలివాహనశకము 1788 నకు సరియగు అక్షయనామ సంవత్సరము. ఇతని తల్లిదండ్రుల వివాహము ఉత్తర నర్మూరులలోని వంశాయలపాడు గ్రామము. జననము చిత్తూరు మండలమున కొర్వేటివగరమందు జరిగినట్లు కొన్ని రికార్డులనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఇతని తల్లిదండ్రులు తమ స్వగ్రామమును వదలి కొర్వేటి వగరమున నెల్లడు స్థిర నివాస మేర్పరచుకొనిరి తెలియదు. ఈ కవికొక తోడుబుట్టువు కందు. ఆ గ్రామముననే మునుపు స్థిర నివాసమేర్పరచుకొనియున్న వైసంపాటివారిలో నొకరి బంధవ్యము లేర్పడినది. కేశవయ్య అను నతనికి తనతోబుట్టువు నిచ్చెను. ఇతని బాల్యమంతయు నచ్చటనే గడిచెను.

తన గ్రంథములో "ఇట్లు కనకదాస చరిత్రంబు ముక్కు తంబగుటకు కారణం బెట్టిదనిన వింశతి వత్సర వయఃపరిపాక సమయంబున ముప్పివానపుర నమీసంబున" అని వ్రాసికొని యుండుటచే యావనము కొంతవర కచ్చటనే గడిచెనని యూహించవచ్చును. తల్లిదండ్రులు గలింతుటచే తనకు దూరపు బంధువులైన 'రావూరి' వారి కల్లులై * వారి గ్రామముగు 'బుదుగుంటవల్లె'లో నివాసమేర్పరచుకొనెను.

ఇతని బాల్యపేరు మెట్టుమ్మ. ఈ దంపతులు భగద్వక్త గలవారు. వీరికి సంతానములేదు. ఈ కవి కొర్వేటి వగరమున నున్నప్పుడే పిచ్చార్యులను వారిలో వైశ్రామి యుపాధిపతి అ ఆచార్యులవారు తనకు పాఠమును, గురువును అని తన గ్రంథమున చెప్పినాడు. "పిచ్చార్య పాఠాభ్యాస! నచ్చరితుని యాద వేంద్ర సమధిభరతో త్యుచ్చర దాతత్వమున వియచ్చర నుత చరిత కృతి నియామక బుద్ధిన్". ఈ కవి వ్రాసిన మఱికొన్ని వ్రాతంబులట్టి ఈ పిచ్చార్యులు చిత్తూరు మండలమందలి వడమాలపేట గ్రామనివాసి. ఇంటిపేరు "ఎలమిరి"వారు. మధ్యమతమునకు నెందిన బ్రాహ్మణోత్తముడు. ఈ మహా వియుడు శ్రీయాదవేంద్రోపాసనా మహామంత్రము మనచేరించి, ఈతని యాదవేంద్రోపాసనా నియమమున నుంచి

వాడు. అనాటినుండియు తన యుపాస్య దైవమును విష్ణునించ లేదు. ఆ దేవుని కరుణా కల్యాణముననే తనకీ కవితా విధాన మల వడినదట. బుదుగుంటవల్లెలో ఆ స్వామికి యాలయమును నిర్మించి రథోత్సవాది యుత్సవములను జరుపుచుండెడివాడు.

ఈ కవి యుక్త వయస్సుననే ఆధ్యాత్మిక విచార సంపన్నుడై యుండెనని తోచును. ఒకనాడు తత్పుర సమీపమున నున్న యువనమునకు శ్రీ యాదవేంద్రోపాసనానియొక్క కుసుమంబుల గై కొని రావే, "తద్యన దుర్గా సమీప బరరీ తరు మూల విరద్ది కోపవిష్టంబై పరమాన సమయాగత విరక్త చిత్తంబున భగవత్పద సేవాసక్తింజేసి తృప్తింబొందిన మనంబున నుండ నా పూర్వ పుణ్యదయంబున నచ్చటికొక ధరామర వరుం దరుగుడెంచె. ఆ భూమిలోత్తముడు విజ్ఞాన ప్రజ్ఞా సమన్వితుడు గావున :-

మధ్య సిద్ధాంత సమర్థత నెవుచు
నిగమాగమ మ్భూర్నివోగడు వాడు
యమనియమాదికాయతయోగమహిమనే
నమరేంద్ర నర్మకుండై యంరువాడు
వైసాయ పాద్యక్త వరసిద్ధ పురుషుండై
వనజాక్షి కరుణ వర్మిల్లువాడు
రాగతాది నద్వారా విజ్ఞాన
రాసుర ప్రజ్ఞచే బ్రబలువాడు
స్ఫుటపాతాళిత ఘటికాద్రిపుర వివామ
దతుం సాత్విక సమ్మతుఁ దమల మునుడు
మహాత పాలూరు కృషార్థ మహాత యుక్త
దరుగుడెంచెను ముదిరాన్యః యగమ వచ్చుచు"

నిచ్చెను.

ఈ పోలూరు కృష్ణమాచార్యులు మేధ్యమతస్థుడనియు, నాధ్యాత్మికతత్త్వ విచారుడనియు, ఘటికాదరిపుర నివాసియనియు వై వద్యమువలన తెలియుచున్నది. ఈ ఆచార్యులవారు చేతనొక తాళవ్రత గ్రంథమును బట్టికొని యుచ్చటి కరుగుడెంచెను.

* కడవల్లిలోని కోడూరు సమీపమున నీ గ్రామము కందు

అ మహానియునిగాంచి ఈ కవి భక్తియుక్తుల మమస్కరించి
కుళం వంశశ్రీమూల గానించి ఆధ్యాత్మిక విషయముల గొప్పిం
టిని గూర్చి ప్రశ్నించుటయు, నా కృష్ణమూలార్థముల తన హస్త
ముననున్న తాళవ్రత సంపుటమునిచ్చి యియ్యది కనకదాస చరి
త్రంబనియు దాని వర్ణనలోకవారికయంబున భగవత్ప్రసాదంబు
గలుగుననియు వాక్కుచ్చిన వాధరామరుని తన యింటికిఁ బిలిచు
కొనివచ్చి తద్రంధరహస్తంబులఁ దెలిపికొనెను.

ఒకవాడు తద్రంధరావలోకవారికయంబున మది మెచ్చుచు,
అది వ్రతంబులంగూడి విచిత్ర తత్త్వాత్మికయమున నవా
తవంజై బహు రహస్యంబుల నుద్ఘోషించుచున్న దనింగాంచి—

“కనకమున కనక దాసుని
ఘన మాహాత్మ్యంబు వాం గరిమ వహించెన్
గమగన్ తత్వముగాదని
తెలిగించెద వ్యక్తముగను తేటపడంగన్”

అని వితద్రంధ రచనకుఁ బాసుకొనినాడు.

ఇతఁ డి కనకదాస చరిత్రమును తన యుపాస్య దైవ
మున కంకిత మిడెను.

షష్ఠ్యంతములు—

“ధీరునకు నకల జగదా
ధారునకు నితాంత మగురా ధరణీసుర మం
దారునకు దమజగద్య వి
దారునకు బుధోద్దహిత వదాధారునకున్”
“ధామునకు విమల ముగటో
ద్దామునకు మునీంద్ర కుభ విదానమనోధ్య
త్కామునకు వీల జంద
క్యమునకు యశఃప్రపూర్ణ సమసోమునకున్”
“దక్షునకు దివ్యకొస్తుర
వక్ష్మనకు ఫణీంద్ర తల్పనరపద విల్వా
ధ్యక్షునకు మహిత పాండవ
వక్ష్మనకు నితాంత కుభవ వద్యాక్షునకున్”
“మమదేవ పుత్రునకు న
ద్యనుధాధర వంద్యమాన వరగాత్రునకున్
మమరామకళత్రునకును
మమధవ విల్వానుమోద వరచిత్త (?) వకున్”

“.....
.....”
“.....వరయదుపురవాసునకున్.”

యాదవేంద్రస్వామిని ప్రశ్నించిన (బుడుగుంటవల్లే,
గ్రామమునకు కవి యుంచిన సేరు వరయదుపురము. దీని
బట్టియే ఈ చరిత్రము శ్రీ యాదవేంద్రస్వామిక యంకిత
మొనర్చినాడని చెప్పవచ్చును.

ఈ కనకదాస చరిత్రము సంపూర్ణముగా రచించలేదు.
ఏ కారణమునో రచన కంతరాయము కలిగినది. వ్రాసినంత
వఱకు కథ విధాన మీ విధమున నున్నది.

తేలూరు పురమున తాల్వమునుండియు శ్రీమన్నారా
యణ ద్వానరకుండై యుండి ద్వాదశవత్సర శ్రేణమునకే ప్రహ్లా
దావియై యొక దినంబున విశ్వం సహారీ విమగ్న మాన
మండై యుండుటయు, నా పురాధిపతి యంతఃపురకాంత రావ
నంబునకు వచ్చుటయు, వారిని వర్షించుట వఱకు రచన పోగింది
వాడు. అంతఃపురకాంతలను వర్షించు సీనవర్తమున కడపటి
తేటగిరిలో రెండు పాదములతో ఏ రచన విలిపియినది. తరు
వాతి కథ విధాన మిట్టిదని తెలియరాదు. అపూర్వ వేదాంత విష
యములను వెల్లడించు ఏ గ్రంథము కనకదాసుని జీవిత చారి
త్రక విషయముల వెలిగించుచున్నది. ఈ కవి కనకమునుండి
తెలుగున కనువడించి వచనమునఁ గథా రూపమున వ్రాసికొన్న
చిత్తు కాగితములందలి వ్రాతలనుజూడ విడి వృత్తమగును.
ఇదియు పరిపూర్ణముగా లభింపలేదు. రెండు కాగితములున్నవి.
అందలి విషయ మిది.

“ఒకవాడు శ్రీ వేంకటేశ్వర సన్నిధానమున నివాసముగా
వుండు మాధవదాసునకు వేంకటరమణుడు స్వప్నమందువచ్చి
కనకదాసు వచ్చుచున్నాడు—అహా జాగ్రత్తగా మీరందఱు వరమ
భక్తితో పరించవలెనని చెప్పగా ప్రాతఃకాలమునలేచి ఆ మాధవ
దాసుడు స్నిహముచేసి సమస్త అనుష్ఠానములు తీర్చుకొని కుచియై
కనకదాసు నెదుర్కొని నమస్త విభవముతో వేంకటేశ్వరుని
సన్నిధానమునకు చేర్చెను. తక్షణం వ్యావరాయణ స్వాముల
వారున్నా తిరుమలకు దయచేసిరి. ఈ వృత్తాంతమును విని
చంద్రగిరి రాజధానియందుండు శ్రీ రాయలవారు సమస్త పరి
వారముతో వేంకటేశ్వర సన్నిధానమునకువచ్చి స్వామిని దర్శించి
పురందరదాసులవారితోగూడ కనకదాసుల వారిని సత్కరించి
గోత్రద (?) ముఖమంటవమందు అందురు కూర్చునియుండిరి.
ఆ సమయమునందు తిరుపతియందు నివాసముగానున్న కళావతి
అను వేళ్య అభినయ నృత్య గీతాదులయందు ఈ జంబూద్వీపం
బున తనతో సములులేరని మెచ్చి ప్రభువులిచ్చిన గండ పెంజీ
రములతో తిరుమల దేవాలయమునందు సేదాసీమండై యున్న
శ్రీరాయలను దర్శించి నా విద్యా పరిశ్రమను చూచి నాకు జయ
వశ్రీక ఇమ్మని అడిగెను, ఆ సమయంబున రాయలవారి సమీ

వముననున్న భారతవిజయుండను ఒక బ్రాహ్మణుడు దాని గాన విద్యుదులను గూర్చి ప్రశంసించి పలికెను. శ్రీ శారదాదేవి అనుగ్రహమున అభినయ గీతములందు నభివృద్ధి పొందెను కాన ఈ కలాపతిని ధిక్కరించుటకు ఇతరుల కసాధ్యమగునని భారత విజయుండు రాయల తెలిగించి నృత్య గీతములకు కలాపతికి అనుజ్ఞ ఇవ్వవలెనని చెప్పెను. అంతట రాయలు పథావదుల యుద్వేగ్య మెరిగి కలాపతి కృతిపాద అనుజ్ఞ ఇచ్చెను. అది శ్రుతి తాల రాగ అయ్యాదులతో గూడిన శ్రీ వర్యాయముగానున్న ఒక కృతి చెప్పెను—

కృతి—

వసులే కమలావన నదనే
ప్రవిమల సుమనె—హిమకర
వదనే నను సుర జననీ ఘనె—
..... కుంతల విశద
పంతు ఘనశ్రీ వద. || నమః ||

వదనీజ వరణ
జగదీగిని భరణ
పరివర వత శ్రీ గణ
విభముల పంజీ
అభినవ తిలక
వభకర తమ పాదజీ || నమః ||

వరసుత మహిత
మరహిత సుమతె
వరయాదవేంద్రాదితె
మునిజన సుమనె
కనక సువనె
వనభవనె బ్రావన || నమః ||

ఇంతవఱకే యీ కాగితము అందున్నది. ఉన్నది యున్న టుల వ్రాసితిని.

పై కృతి యందలి “వరయాదవేంద్రాదితె” అని యుండుటనే నీ కవి శ్రీయాదవేంద్రోపాసకుడు, మరియు వా ప్తిమిపై వాలుగైదు మార్గ * కీర్తనలను రచించియున్నాడు. వానిలో కొన్ని చిత్తు కాగితములనుండి క్రిమిదశ ములై పోయి నవి. మిగిలిన అతని వ్రాతలతోనే భద్రవరువది యున్నవి. కావున నీ కీర్తనయు తానే రచించి, కథా సంకర్షమున కనుగుణ్య ముగా పొందుపరచికొనియుండవచ్చునని యూహింతును. ఈ కీర్తన శైలియు కనక కీర్తనలతోలియున్నది. ఈ కవి పంక్తు

తాండ్రములేగాక, కనక భాషయు నెఱిగి పండిత్యము గడించి యుండెననుటకు నందియుములేదు.

ఇం దుదాహరించిన రాయలు—కృష్ణ దేవరాయలు (?) చంద్రగిరిలోనున్న రాయలు కనకదాసు తిరుమలకు వచ్చెనని తెలిసి యతని దర్శనార్థమై వచ్చుట, తిరువతి నివాసియుగు వేళ కలా పతి విద్యా పరీక్ష చేయుట—ఏనింటి మదా కనకదాసు శ్రీకృష్ణ దేవరాయల సమకాలికుడని తోచును. కన్నడ పంగీత సిహిత్య ప్రపంచమున వాగ్గేయకారుడై జ్ఞాతినందిన పురందరదాసు ఈతని సమకాలికుడే! ఇందు సూచించిన వ్యాసరాయస్వాముల వారెవరో తెలియదు. తిరుమల నివాసియైన మూఢదాసు గారెవరు? ఇవి విచార్యములైన విషయములు. బేలూరుపురమున కనకదాసుండెను ఈ చరిత్రమున కవి పేర్కొన్నాడు.

“బేలూరు పురవరంబున

తాలంబై కనకదాసు పరమోత్పకుడై

శీత శేష మతగుణ

తాలంబుల తత్త్వ మగుణ చర్చిత డగుచుకే”

బేలూరు పురము పూర్వముక రాజధాని. ఆ రాజ్యాధిపతి పేరు నీ కవి పేర్కొనలేదు. కనకదాసు బ్రహ్మ సమాధి యందు వృషుడు అంతఃపుర కాంతలు వన విహారము వచ్చినది మొదలు, కనకదాసు శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దర్శనమునకు వచ్చునంతవఱకు గల కథా సంకర్షమేమో? కలాపతి వాట్య పరీక్షా సంతకముగల యుదంతమేమో? తెలియదు. మరియు “ఘట పటాది వస్తు జాతంబుల కధిష్ఠి నెలగు తత్త్వం తెయ్యరి—మహత్ త్యాది కార్య భేదరణ ద్రవ్యాదిక పంకలిత మార్గంబులే శ్రీయం బ్రవ ర్తించె—ఏత ద్రవ్యోండ సంస్థిత వేలామనోదకాది జల తాగ విచరంబులే క్రమంబునం గరిగి—ఊర్ధ్వంతుః ప్రదేశ బాహ్యంబు అవతరణ ప్రచార ప్రదేశ తుదావృత చరితంబులెట్టివి— విశుంకపుర విశం విరజా తటోపవన సంచయ వైమానిక నిత్య వంద ముకుంద వదారవింద సందర్శనా సమస్త విభవంబు లేశ్రీయం బ్రకాశించె—యోగాదిక బ్రహ్మ పాక్షాత్కారాది లక్షణంబులు మొదలగు సర్వ తత్త్వ ధర్మంబులను గ్రహింపుడని ప్రార్థించిన.....”

ఈ విషయము అప్పటికి పదుతరము తిచ్చునట్టి చరిత్ర మిదియని తెలియుచున్నది. వా చిన్నవాట మా యింట నొక తాటి యాకుల పుస్తక ముండినది. అది యొక యుగ్గం భము. దానిని బాల్య దానమున నేనాట వస్తువుగా ముయో

* ఏని విశేషములగూర్చి మరొక వ్యాసమున వివృ తింతును

గించి, ద్వంద్వ మొనర్చినట్లుం జ్ఞప్తియందున్నది. అదియే ఈ గ్రంథమై యుండునని యూహించుచు, విచారించుచున్నాను. చారిత్రక మహర్షులు, పండితోత్తములు ఎవరైనా ఈ కవక దాన చరిత్రమును గూర్చి తగిన విషయములు వెల్లడించినవో మా పెద్దల సాహిత్య సేవకు దోహద మొనరింపవలగుదురని మనవి చేసికొనుచున్నాను. — ఈ కవి లక్షణ పరిణయమును వాటకమును రచించియున్నాడు.

ఈ కవిచంద్రుని కీర్తి పైశాచిక వద్యములు పరిశీలింపుడు.

శ్రీకరపాదసప్తమరశిం నలాత్మిక జాం సంవిదా
నేక భవాంధకార పరి విర్యం సంవిత యోగ ల్లప్తి ప్రా
తాకర దీప్తి యోగజన భాసుర ప్పాత్మరసే రుహ సమా
లోకనమై దనర్చు కమలోదరు పాదము లాశ్రయించెదన్
"కవిజన ప్పాదయ సంకలిత పీఠ్యముగాని
కవి జన ప్పాదయ సంకలితము కాదు

.....

.....

పీఠాణికోత్తమ పద వికాసముగాని
పీఠాణికోత్తమ పటముగాదు
గర్విత పీఠికాక్షమిత లక్ష్యముగాని
గర్విత పీఠికా గతముగాదు
ప్రబలి పటుతరతత్త్వ ప్రభావ జాం
కుటిరి కుంభిత కుజనానుకూల వాక్య
ఝటిత ఘటిత రహితే ఝటితమైన
వృత్త వాక్యంబు చాల సువృత్తమరయన్"

కవకదాను బ్రహ్మనిష్ఠతో మున్నపుడు—

శ్రీరామాశ్రీత పాదపద్మ శుభదా శ్రీత్యానుపారా సమా
దాకోదంచిత యోగవేగం సంధానోచ్చయార్యాన సం
చాకోద్యత్తుఖోముఖీబలమునన్ చాతుర్య పై లాగ్య దృ
గ్వాకోపార్జిత వృత్తినుండె విలసద్వహ్నిను భావంబునన్

'అంతఃపురకాంతలు సంకనమున వన విహార సమయా
గతులైన పట్టుల—

"కాంతల వక్షోజ కలిత సంస్కృతి జాచి
పర్వతాగ్రంబుల బ్రాహ్మణ గదియే
ప్రమాదానందస్వాస పద సమాలోకన
కాంతారదేశవిభాగవోందె
పీఠవికంబివీధన దృశాపాపితమై
చారి శీకర సమావాసమయ్యె
వరసుందరీజన వదన సంగతి జాచి
వదము జాడక వియల్చదము బ్రాకె
రంజితానమరక్త మరాళ కుముద
హిమకరులధారిత యవయవ ప్రమద మెనంగ
మించు సురకాంతలకు నువమించుకాంత
లరుగుదెంచిరి పీఠ వనాంతమునకు"

"అంగజ శరహిత శుభకర
మంగళ రంగత్ప్రసాన మహితోజ్వలమై
సంగిత మత్త మధుకర
శృంగార వనాంతర ప్రశస్తియుతుండె"

మ హా స ం కల్ప ము

శ్రీ వావిలాల రామమూర్తి

ఎనరీశంకు మహాప్రళాంశ సుషమా హేవాక సద్వీచికా
నివహన్సుర్భ్యమమేయ యోగబల సుస్నిగ్ధండు సిద్ధండు; క
న్యవ పాంకంబున వాగ్విధానమున నాగ ప్రాశ్నయుండో; తః
ప్రవణత్వాత్తయశోఽర్జునత్వమది రూపంబైన యట్లుండెడిక

కామాయాంబరధారియై పలుకు ఉగ్గచ్ఛాత్రవరైక సం
తో మాంభోధి తరంగముల్ బలిసి మిన్నుల్ ముట్ట; జై వాత్యకా
శేషశ్రీః బురిడించుమోము, సుగతాశీః పూర్వ నదౌభ పీ
యూమానల్ప సుధారలం గురియ, నద్యోముక్తి సంధాతయై —

క్రమరీతి యతినత్తముండు 'శరణంగచ్ఛామిబుద్ధ'మృన్
గమనీయంబుగ నా ప్రభండు 'శరణం గచ్ఛామి ధర్మ'మృన్
కమనీయంబుగ నా గురుండు 'శరణం గచ్ఛామి సంఘ'మృన్
శ్రమణుల్ పల్కుదు రట్టలే, త్రికరణస్పష్టంబుగా ఋక్కుల్

ఆచార్యోత్తమ! మీదు కారికల గుప్తార్థంబు వ్యక్తంబుగా
ఈ చట్టల్ మిము వేడువారనఁగ ఏమీ వృత్తియూ? యం చెదో
తోచంగా 'అకుతోభయోభవ, సముద్యక్తోఽస్మి'యంచుక స్మిత
ప్రాచుర్యాననుఁడైన ఆ మహితుఁడే ప్రాజ్ఞుడో బాద్ధాకృతి

సత్యాన్వేషణ నిష్ఠితాత్మకుఁ డహింసామూర్తి, రోగార్తుల్
మృత్యాదగ్ర ముఖంబునుండి సతముక బ్రేష్టముగాఁ బ్రోవఁగాఁ
బ్రత్యగ్రాత్ముఁడట; ప్రతున్నజన సేవాశీలి; దివ్యోపధీ
ప్రత్యేక ప్రతిపన్నబుద్ధి; ఎదియో స్వాంతమ్మనం దెంచెడిక

"నేనేమో యిటు బోధల్ సమయముక వెచ్చింప, నీదారి నీ
జై, నిత్యంబును కంధితై అరుగుటేనా జీవనంబంత; ఆ

య్యో! నిస్సప్రజకింత భిక్షయిడలేవో త్యాగముంజూపి, తల్లి! నీ జన్మము భవ్యమా, సుగుణవల్లి! భవ్యకృష్ణానది!

నీ నాథుడు తదీయసంపద నహో! నమ్మి నమర్చింపఁడో దానం లేరును గాంచఁడో, యతని కర్థాంగిత్వముగల్గి, నేవా నిస్తంద్రత సాగరత్వము భజింపంగూడదో, తల్లిరో! ఈ నేలన్ బ్రవహించి మా కపాపరా లిచ్ఛటనే కూర్చవే!

శృంఖలలోఁ దగుల్కొనిన జీవుల రక్షణలో, 'శరీరమా ద్యంఖలు ధర్మసాధన' మటన్నది ముఖ్యము; నీ కనత్పద ప్రేంఖణ రీతి ప్రాణులకు భిక్షయిడుగ, దదనంతరంబె మా శంఖము మ్రోగు, నీ దయయె జాతికి జీవము కృష్ణవేణిరో!

సేవాతత్పరులెల్ల భిక్షుకులు, సాశీల్యమ్ము సౌందర్యముగ యావల్లోకమునందుఁ గూర్చెదరు, ధ్యేయమ్మది నిర్వాణమై— ఈ విద్యాలయభూమి, విశ్వజనతాపేలాపదోద్భాసియై, వేవెల్లుల్ ప్రకటించు; బూతమగు-త్వద్విద్యస్త పాదాలతో—

ఏను భగీరథుండ నగు బెట్లగు నీదగు గంగచేత ఈ మా నిలయమ్ము స్థావితము మాన్యము పావనమాలగాక; కృష్ణానది! మా అనంతరము, జాతికి జీవముఁ బోయునట్టి నీవే, ననుకూర్చి, ఇచ్చటనెవెల్లి, సుభిక్షముచేయు సీమల్గ.

పందిర దేవతా నికర భవ్యకిరీట మణిప్రభాలన త్సుందర దివ్యపాద! పరితున్నజనావనదక్ష! నన్విదానంద ఘనస్వరూప! కరుణాపరుణాలయ! వీరరా! కర్మంది శరత్సుధాకర! నిరంతరపావన! బుద్ధ! తేనమ:—

ఈ వెంకల్ప మమోఘ"మంచు దనలో ఎంతో భవిష్యంబు లిచ్చా సంసిద్ధముగాఁ దలంచి, కనురెప్పల్ విప్పి, సానందుడై, ఆసీమల్ శ్రమణుల్ తథాగతుని దివ్యస్తోత్రముల్ చేయ; 'బేనా సూక్తి' మఱి భావి ఉజ్జ్వల'మనె-నాగార్జునా చార్యుడుగ

తన కార్యదీక్ష నీరా భాగ్యమునకునై
 తన నేతువునకు 'నీలత' భజంప
 తన ఉగ్రమునఁ దెచ్చుకొనిన నంకటికలి
 దేశనేవ్రావత దీక్ష తెలుప
 తన దృఢ భుజ బలోద్ధతి, ఖనిత్రంబుతోఁ
 జేరి ధాచట్టు బెద్దికలుగొట్ట
 తన దేహాయుష్టి విడినపాటునకు ఫలం
 బులు, ఫల భుక్త్యాంబువులు, చెలంగ
 పాటుపడు శ్రామికునిపాటివారు, లక్ష
 లై, శ్రమింపఁగా, నాగార్జునాఖ్య పాగ
 రంబు రూపొంది, సారసారముల మీఱు
 టా మహాసిద్ధు సుస్థిర ధీమహస్సు!

జేబుదొంగ

శ్రీ ఎం. ఎన్. ఎన్. సుందరం

శ్రీరంగం : కల్యాణి తండ్రి కొంచెం గొప్పవాడే—
వయసు 45 సంవత్సరాలు.

రామం : జేబుదొంగ పరిస్థితుల ఒత్తిడివల్లనే తయారు
కావాల్సింది—వయసు 20 ఉండొచ్చు—

వేణు : రామం స్నేహితుడు—రామానికి జేబుదొంగతనంలో
సహాయం చేసింది, చేపిడి ఈయనే!

యిన స్నేహితుడు : ఔరెక్ట్ ఎపాయింట్ మాత్రం కాదు, సావం
ప్రమోషన్ వచ్చేసరికే వచ్చింది వంశవృత్తాలయింది.

కల్యాణి : శ్రీరంగంగారి ప్రభువు పంట—పచ్చెనిమిడివంటలా
చూసింది.

సుగుణ : కల్యాణి గారూ చెల్లెలు. అమెకంటే పదిపదకొండు
సంవత్సరాలు చిన్నది. ఆమాయికత్తంలో ఆకర్ష
ణీయంగా ఉండే ముఖం.

.....సూర్యుడు దున్నమించి మూడు గంటల రయింది. ఒకవేళ
సూర్యుడు దున్నమించకపోయినా ఈ కారు మేఘాల్లో
కంటికి కమిసించదు—ఉండి ఉండి మెరుములు మెరుస్తు
వ్నాయి. ఉరుములు మెరిల్లు మంటున్నాయి. చిన్న తుంపర
రాల్తోంది. క్షణానికో, అర్థకో కుంభవృష్టి కురువచ్చు. లేదా
గారివాలుకు అనలు వర్షం పడకపోనూ వచ్చు—

శ్రీరంగం గారిల్లు. ఇంట్లోని విజిటర్లరూం—ఆ గదిలో
రెండు సోఫాలు. వాటిమధ్య చక్కటి ఆప్టే. అందంగా
అమర్చబడి ఉన్నాయి.

గదిలో ఒకమూల టేబులు—టేబులు మీద గజా కూడా
చీట్లు, ప్రక్కవే గ్లాసు ఉన్నాయి.

ప్రేక్షకుల కెదురుగా ఉన్న గదిలో ఒక రేడియో, ఒక
మంచం వగు వగం కప్పిస్తున్నాయి. రేడియోబల్లకీ, మంచా
నికీ మధ్య వలసినంత స్థలం ఉంది.

తర తొంగింది

రేడియో బ్యూను గదిమండి శ్రావ్యంగా వినిపిస్తోంది.
తన గదిలో కూర్చుని—నీరో అల్లకంటూ రేడియోతో
పాటు తనూ హార్మోనిక్ చేస్తోంది శ్రీరంగంగారి ప్రభువు
పంట కల్యాణి. ప్రక్కవే అక్కను చికాకు వరుస్తూ చిలిపి
ప్రశ్నలు చేస్తోంది చెల్లెలు సుగుణ

సుగుణ : అక్కయ్యా!—మరే!—

కల్యాణి : (విమర్శ) అబ్బ!—ఏంటి ?

సుగుణ : మరే—అక్కయ్యా

కల్యాణి : ఎంతసేపూ “మరే” తప్పించి యింకోమాట రాదే
మిటే నీ నోటివెంట పోయి ఆడుకో అల్లరి
చెయ్యకు.

సుగుణ : అదీకా దక్కయ్యా!—మరి కికోరకి—

కల్యాణి : ఊ! కికోరకి!—ఏమయిందే ?

సుగుణ : మరే!—కికోరకి తావున్నాడే—

కల్యాణి : అవును—ఉన్నాడు. ఉంటే ?—

సుగుణ : “నీకు బావలేదు—నాకున్నాడొచ్చి” అని ఎగతాళి
చేస్తున్నా దక్కయ్యా!

కల్యాణి : అయితే వాడి దగ్గరకు వెళ్లకు. పోయి కోమలితో
ఆడుకో—గొడవ చెయ్యకు—మా చిట్టి చెల్లెలవు కదా!
(హాసం).

సుగుణ : మరే అక్కయ్యా! కోమలికికూడా తావున్నాడే! నా
కెందుకులేదు చెప్పి ?

కల్యాణి : (జవాబు చెప్పలేకపోయింది) అబ్బబ్బ! గొడవ చెయ్యకు
సుగుణ! వెళ్లు.

సుగుణ : వెళ్తానని ఒక టడుగులాను యిస్తావా ?

కల్యాణి : చెప్పు.

సుగుణ : చెప్పంటే కుదరదండోయ్! తప్పకుండా యివ్వాలి.

కల్యాణి : యిస్తానుగా—చెప్పు.

సుగుణ : నాకే—అక్కయ్యా మరే బావ కావాలి.

(కల్యాణికి సిగ్గుతో, అవదంతో కూడిన కోపం
వచ్చింది. అమె చెల్లెల్ని వదిలించుకోవాలి—)

కల్యాణి : అలాగే యిస్తారే—వెళ్లి ఆడుకో.

సుగుణ : (వెక్కిరింపుగా) యిస్తాన్నే—ఎక్కడనుండి తెచ్చిస్తా
వమ్మా ?

కల్యాణి : అకాశం నుండి దిగిస్తాడు. వరేవా. పోయి ఆడుకో తల్లీ.

సుగుణ : పోనీలే—నువ్వుయ్యకపోతే నాన్నవే అడుగులాను.

కల్యాణి : (హాసంగా) వెళ్లం—వెళ్లి నాన్నవే అడుగు. వెళ్లమ్మా.

(ఇంతలో రామం ప్రవేశించేడు. తండ్రిలా చెదిరి
పోయింది. ముఖంసిందా చెమట—అతని ముఖంలో
ఏదో భయం, అందోళన, ఆత్మత గోచరమవుతున్నాయి.
అతను ఆయానంగా పూపిరి వీలుస్తున్నాడు. ఇంతలో
అతని కంటుబడింది కూడా. ప్రక్కన గ్లాసు. చొర
వగా వెళ్లి, కూడాతో చీట్లు వ్రాస్తుంటున్నాడు.
మనిషి అరికిడి విని పైకి వచ్చింది కల్యాణి. కొర్ర

వ్యక్తిని చూచి అశ్చర్యపోయింది. ఒక్క క్షణం పూర్వం

కల్యాణ : (కొంచెం కోపంగానూ, మితం శాంతంగానూ) ఎవరండి మీరు ?

(రామం అదిరిపెద్దాడు. మంచిసిగ్గు గ్లాసు నేం చేయూలో తోచక తికమక పడ్డా.)

రామం : నేనాండి!—నేనేనా (మట్టుకలయ్యచూచి)—నేనా ?

కల్యాణ : అవును. మీరే! (రామం నెమ్మదిగా గ్లాసుని ఓదీయ మీద పెట్టేసేడు.)

రామం : నేనూ—అదే!—నా పేరూ M. B. B. S. రామం!

ఓ!—సారీ! కాదు! కాదు. రామం M. B. B. S.

కల్యాణ : ఇక్కడికి దేవికొచ్చేరు ?

రామం : చెప్తానీ!—ముందు నే నొకటి అడుగుతాను.

చెప్తానా ?

కల్యాణ : ఏమిటి ?

రామం : మీ పేరు—(అమె కోపంగా అనుమానంగా చూచింది)

మీ పేరండి— కోపంగా చూస్తే రేం ?—పోనండి.

అదగను (కల్యాణి కోపం పోయింది.)

కల్యాణ : వాపేరు కల్యాణి !

రామం : Oh! Very Good Name—వాం బావుంది.

కల్యాణ : ఏమిటి బాగుంది ?

రామం : (అంగారుగా) ఏం లేదూ.

(యినప్పైక్టరు వచ్చేడు.)

ఇనప్పైక్టర్ : ఏమిటి ! యిక్కడి తెవరైనా మనిషి పరుగెత్తు

కొచ్చాడా ?

(కల్యాణి రామంవేపు ఆయోమయంగా, అనుమా

నంగా చూసింది.)

రామం : (యినప్పైక్టర్ తో) ఇక్కడికాండి!—అబ్బే. ఎవరాస్తా

రండి?—ఎవరూ రాకను. రాకు కూడ (కల్యాణి తో)

అవునుకదూ కల్యాణి ?

ఇనప్పైక్టరు : ఇక్కడి కొక శేబుదొంగ పరిగెత్తు కొచ్చేదండి—

వాడు ఎటుపోయేదో.

రామం : కల్యాణి ! మంచిసిగ్గు తీసుకురా—(కల్యాణి అర్థం

కాక రామంనక చూస్తోంది.) తీసుకురా కల్యాణి!—

మంచిసిగ్గు తెచ్చుంటే అలా చూస్తానెం ?

కల్యాణి : మీ కిక్కడ మంచిసిగ్గు తెచ్చి అందిస్తాననికీ దాన దానీ

జనం సిద్ధంగా లేరు. అనలు మీరూ—

రామం : అదేమిటి కల్యాణి!—భర్త—కావల్సిన వాడికి, కొంచెం

మంచిసిగ్గు—(మాటని కట్ చేసింది కల్యాణి)

కల్యాణి : My God! భర్త ? ఎవరికి ?—ఎవరు ?

రామం : అక్కడ—అవు కల్యాణి!—ఎవరైనా ఏంటి నవ్వు

పోతారు—విప్పటికీ విప్ప మీ వాస్తవార్థి 'నువ్వు మా

వాస్తవా ?—ఘో—ఘో! మీ వాస్తవంబా" అని అపరేపు.

ఈవార్త కివార నవ్వు ముషెంత ముషిని నీ భర్తను

"నువ్వు నా భర్తవా!" అంటున్నావు బాగుంది. రోజు రోజుకీ ఏ పిచ్చి మరి ఎక్కువవుతోంది. చూడండి యినప్పైక్టర్ ! అదమాళ్లంతలా మారిపోయేదో—!

కల్యాణి : యినప్పైక్టర్!—అంతా అబద్ధం—నాకు పిచ్చి పట్ట లేదు. ఈయనకే—అనలు మా వాస్తవ—

రామం : ఇంట్లో లేడంటా ?—అంతేనా ?—బాగుంది!— వాం బాగుంది కల్యాణి. మీ వాస్తవ—అన్న మానూ యింట్లో కూర్చోటాని కేం అడదనుకొన్నావా ?—లేకపోతే ఎక్క వారం వచ్చి కాళ్ళు—

కల్యాణి : వెటర్!—యూ— (ఏమనాలో తోచక అగిపోయి, దిగ్భ్రమపోయింది)

రామం : తిట్టు కల్యాణి!—ఊ! కానీ!— నీకు యింత అందంతోబాటు భగవంతు డా వేవకాయంత పెరి ఎండుకు పెట్టాడో!—తిట్టు. నువ్వు తిట్టాల్సిన దానివి, నేను పదాల్సినదానివి. తిట్టు కల్యాణి!—ఊ!

యినప్పైక్టర్ : కల్యాణిగారూ! భర్త వలా తిట్టుటం మంచిదికాదు ! ఏనాటికైనా భర్త—

కల్యాణి : యూ ! యినప్పైక్టర్—మీరు మీ బాధ్యతను ఎన్ను రిస్తున్నారు.

యినప్పైక్టర్ : వివ్వరిస్తే వివ్వరించేమరండి !—కాని మీరలా భర్తను డూషించేటం మంచిపని కాదు. మన భారత వనితకు, కులస్థితికి తగిన పని కాదు. భర్తను దైవంలా చూసుకోవాలి.

రామం : అలా బుద్ధివేస్తుంది యినప్పైక్టర్ !—పంచభృతం నుండి చూస్తున్నా—అబ్బిల్లా ఒకటే తిట్టడం—

యినప్పైక్టర్ : పెళ్లయి సంవత్సరానికే మొహం మొత్తందా ?

కల్యాణి : Nonsense!—Mr. యినప్పైక్టర్!—Mind your own business!—నేను చెప్పింది ఏంటారా ?—ఏవరా?

యినప్పైక్టర్ : ఏంటిబమ్మా వివేది ? అర్థగంటనుండి భర్త వలా విలువునా తిట్ట తో, దీవెనతో, సాధించుతో బాధ పెట్టున్నావు. చూస్తున్నాను కదూ. (రామంతో) మీవండోయ్—నేను చెప్పినట్లు చెయ్యండి—చూడండి! ఈమెకు కొంచెం పిచ్చిరాగుంది. నో వెలకోజాంపాలు మా తాతాకు గాని, పిచ్చానువ్రతకిగాని వందండి!—

కల్యాణి : (కోపంతో) మిస్టర్ యినప్పైక్టర్! నవ్వు పిచ్చిరావుంటా ? — డ్యూ టి ని వివ్వరించిన నీకే పిచ్చి—కావల్సే మీరే ఆ పిచ్చానువ్రతతో వాచండి ! (రామంతో) ఏయ్ మిస్టర్ ! మర్యాదగా టైటుకు పోతారా ? గెంటించమంటారా ?

రామం : ఏమిటి ? ఏమిటి కల్యాణి !—నవ్వు గెంటిస్తా నంటా ? ఊ! పిలు !— మన నాకర్ల సందర్భి పిలు !— ఎవరు నవ్వు గెంటగరలో చూస్తాను.

యవస్థాక్షర : అంత మనీ ఎగిరిపోయి మోడడు కల్యాణిగారు !
అర్ధ మింట్లోంచి గెంటిస్తాననే భార్య ఉంటుందమనో
లేదు.

కల్యాణి : (ఈవడింపుగా) మీ భార్య ఎప్పుడూ అలా అనలేదా ?
యవస్థాక్షర : వా భార్యతో వారం రోజులు స్నేహం చేస్తే
తెలుస్తుంది.

కల్యాణి : మీ భార్యతో స్నేహం చెయ్యాలివన అవసరం వాకేం
లేదు.

రామం : ఎంతైనా ఉంది కల్యాణి !—అమెరికావారితో స్నేహం
చేస్తే కొంచెం పతివ్రతా లక్షణాలు లభిస్తాయి.

కల్యాణి : Nonsense! నే వివర్ణుడు పిరుపితు నమకుచ్చారా ?—

యవస్థాక్షర : అన్నప్ప !—ఎంతమాట ! మా పోలీసు డిపార్టు
మెంటునే గణగణ లాడిస్తున్న పతివ్రతామతల్లిని—
వరమ పిచ్చిని.

కల్యాణి : Mr. యవస్థాక్షర ! Dont loose your
tongue. మీ మీద నరుపునవ్వం దానా వేస్తాను.

యవస్థాక్షర : వివిటమ్మా ?—నువ్వు తెదిరిస్తున్నావ్. వేమకో.
అవలు నీ మీద వేసు వెయ్యకపోతే.

రామం : పూరుకోండి యవస్థాక్షర !—అమె యిప్పుడున్నాడ
స్థితిలో ఉంది. (యంతలో నుగుణ వచ్చింది) హలో
పిపి ! బడి పడిపాట్లైతారా ?

నుగుణ : (తెల్లబోయి) వాకీరోజ్ బడి లేదుగా. (రామం అమె
నెత్తుకొంటు)

రామం : యింద !—యింద పిపి !—తీసుకో (నుగుణ తెల్ల
బోతూ చూస్తూ పూరుకోంది) అదేమిటి పిపి !—
అదేమిటలా క్రొత్తవాడిని చూస్తున్నట్లు చూస్తావ్ !—
హలో యితవా ?—ఈయన యవస్థాక్షరుగారు ?
యవస్థాక్షరుగారూ ! మా పిస—పిపి !—చూడు—
అక్కయ్య నేను నీ బావను కానంటోంది—నేను నీ బావనే
కదూ ?

నుగుణ : అవును—బావ !—హయ్, హయ్ ! అక్కయ్య ! బావ.

కల్యాణి : (కోపంగా) నుగుణ ! యిలారా ! ఊ ! రా.

రామం : నుగుణా నువ్వు బావ జన్మకదూ ?—ఏమి రాళ్ల
ట్టేస్తాను. దిన్నెత్తు లిస్తాను. గొప్ప కుట్టిస్తాను.
ఏమిమాకీ తీసికెత్తాను—ఏం ? మా నుగుణ బావ చెప్పి
నట్లు వింటుంది—కదూ ?

కల్యాణి : నుగుణ !—చెప్తుంటే ఏక్కడూ ?—యిలారా ?

నుగుణ : వాలో మాట్లాడకమ్మాయ్ !—ఇవాళనుండి నేను
బావజిల్లు ! నీతో మాట్లాడమన్నా మాట్లాడను.
బావ రాం మంచివాడు. అక్కయ్య రాం—

కల్యాణి : (దిగ్గరగా) నుగుణ !

యవస్థాక్షర : ఎందు కలా యిల్లదిరిపోయేలా అరుస్తారు—
కాస్త ఏకాంతి తీసుకోండి !—మరి నే వెళ్లిస్తానండి !—
ఈ ప్రాంతాల్లో జీమింగ్—పిమాన్యమైనవారు
కాదండోయ్—బాగా చెయ్యి తిరిగవారు తిరుగు

తున్నాడు. బాగత—వచ్చినమ్మా కల్యాణమ్మా !—
పిపి ! బా ! .. బా !—(వెళ్లిపోయేడు)

కల్యాణి : (కోపంగా) రోగ్ రాపార్ రోడి !

రామం : (పివను దింపుతూ) రోగ్ రాపార్ రోడి ... !
ఎవర్నలా తిడుతున్నారు ?

కల్యాణి : పిగ్గు వేయటంలేదూ పైగా మాట్లాడుతున్నారూ.

రామం : (నుగుణ చెయ్యి వదిలి) నుగుణ ! పోయి అడుకో !—

నుగుణ : వద్దు !—కాదు నువ్వురా బావా !—మనిద్దరం
అడుక్కోదాం.

రామం : వేసు తర్వాత వస్తాగా !—మనిద్దరం చాలాసేపు
అడ్డుకోదాం గానీ అందా నువ్వెళ్లి అడుకో.

నుగుణ : మరి తప్పకుండా రావండోయ్—కేకపోతే నీ జల్లుం
దనే వుండను.

(వెళ్లింది—కల్యాణి కోపంగా రేడియో గదిలోకి వెళ్లింది)

రామం : కల్యాణి !—(అమె కోపంగా చూచింది) పిపి ! కల్యాణి
గారూ !—

కల్యాణి : ఏం ?—ఎందుకు మిస్టర్ నేమరేవ్ !—

రామం : మీ మనసు నొప్పించినందుకు క్షమించండి—

కల్యాణి : (స్వరంలో పాళన ఉట్టిపడేసింది) మీవిటి ?—నేను
మిమ్మల్ని క్షమించడమా—! నేను పిచ్చిరాన్ని Mr.
Nameless.

రామం : కాదు !—అనభ్యంతరంగా ప్రవర్తించి మీ మనసు నెంలే
నొప్పించేను. నమ్మ మీ రహర్షం చేసుకోవద్దు. వదిలితీయం
వల్ల అలా చేయాల్సివచ్చింది. కల్యాణిగారూ !—నమ్మ
క్షమించే నవండి !—

కల్యాణి : హా !—నే వెండుకు క్షమించాలి !—ఎందుకు క్షమిం
చాలి Mr. Nameless !—యవస్థాక్షర విడుదలగా
నమ్మ మీ భార్యను అగౌరవరచినందుకా ?—అయి
నెదురుగుండా నవ్వుక పిచ్చిరాన్నిగా చేసి అట అడించి
నందుకా ?—కేకపోతే నా స్వంత వెళ్లెలుతత మిమ్మల్ని
"బావ" అనిపించుకొన్నందుకా ?—దేనికి మిమ్మల్ని
క్షమించడం !—

రామం : కల్యాణిగారూ !

కల్యాణి : ఏం ? అర్థంకంటే క్రితం వరకూ నేను మీ భార్యను—
నమ్మ 'నువ్వు' అని సంబోధించేరు. కల్యాణి అని ఏక
వచన ప్రయోగం చేశారు. యిప్పు డమాంతంగా
వరాయిస్తేనీ అయిపోయానా ?—వాకు మర్యాదా
యివ్వాలివచ్చిందా ?

రామం : మీకు బాగా కోపం తెప్పించినట్లున్నాను—కాని నేను
మనమూర్తిగా మాత్రం అవని చేయలేదని నమ్ముండి !—

కల్యాణి : ఇంకా నమ్మాలా ?—హా !

రామం : సరే !—మీరు క్షమించనంటే నేను చేసేదేంలేదు.
వెళ్తాను. (రెండడుగులు వేశాడు. యంతలో వేరిలో
రెబ్బరు బొమ్మతో వచ్చింది నుగుణ).

మగులు : బావా!—బావా! అమ్మ దొంగ! వెళ్లిపోతున్నావా? అరగంటయినా అడుక్కోవానికి రాలేదు. అలా ఏళ్లే దబ్బాయి. ఈసారి నాతో రా. (రామం మనసు చెదిరి పోయింది. అతని కళ్ళల్లో నీరు తిరిగింది.)

రామం : తర్వాత వస్తాను మగులా!—మళ్ళీ మంచిరావపుకదూ? మగులు : ఆవప్పు బండకండ్లోయే—

రామం : కాదు! బజారుకెళ్లి నీకు రాళ్ళెట్లా, గొమ్మ, లేవద్దా—వస్తానుకదూ—యిప్పుడే వస్తా.

మగులు : అలా కుదరదు బావా! మరీ పెంకితనం చెయ్యకూడ దబ్బాయి! అలా అయితే నాకు కోపం వస్తోంది. (కళ్ళాడే దగ్గరికెళ్లి) అక్కయ్యా! చూడు! బావ వెళ్లిపోతాడుట. ఉండమవ్వు అక్కయ్యా! మళ్ళీవ్వడమంటే ఉంటాడు. అక్కయ్యా! ఉండమవ్వు—బావ—(కళ్ళాడే కోపం వచ్చింది. చెల్లిని వెనకబెట్టి కొట్టింది—రామం అదిరిపడ్డారు. అతని వృధాయం బాధతో ఆక్రోశించింది.)

మగులు : (బాధగా ఏడుస్తూ) బావా? (రామాన్ని కాగరించు కొంది. రామం ఆమె నెత్తుకొని)

రామం : క్షమించండి కల్వాడేగారూ! నా మూలంగా మీ చివ్వారి చెల్లెలుకు కూడ బెబ్బలు!—సాఫీగా సాగిపోతున్న మీ మనసులో పెను తుపాను రగిల్చేను—(మగులును దింపి) పోయి అడుక్కో పిపా! మళ్ళీ వస్తాగా. (మగులు వెళ్లి పోయింది. రామం ఒకసారి కల్వాడే ముఖంలోకి చూచి, మాట్లాడకుండా వెళ్ళటానికి రెండడుగులు వేసాడు. కల్వాడే బాధపడింది. ఆమె తను చేసిన తప్పు పనికి వశ్యుల్తాపపడింది. రామం వదిలేసిన మంచినీళ్ళ గ్లాసు తీసుకొని అతన్ని నమిపిస్తూ—)

కల్వాడే : యిదిగో—మిమ్మల్ని—(వెళ్తున్న రామం వెనక్కు చూడేడు) మంచి నీళ్ళు (వెనక్కు చూచి రామం తిరిగి వెళ్ళబోయేడు) మంచినీళ్ళు (తాగుకుండా వెళ్ళే వామిద వోట్టు—(రామం స్తంభించిపోయేడు—ఏం చేయాలో తోచక నిలబడ్డాడు. ఇంతలో శ్రీరంగం గారు వీధిలోంచి వచ్చేరు. రామాన్నిచూచి అశ్చర్య పోయేరు. ఎదురుగా కల్వాడే చేతిలో మంచినీళ్ళ గ్లాసు—అతనికేం అర్థంకాలేదు.)

శ్రీరంగం : కల్వాడే! కల్వాడే!—ఏమిటమ్మా అది.

కల్వాడే : ఏంలేదు!—ఏంలేదు నాన్నా! ఈయన పేరూ

రామం : రామం :::: M. B. B. S.

కల్వాడే : అవును....M.B.B.S.రామం!—మరేమో ఈయనకి శ్రీరంగం : మంచినీళ్ళు కావాలన్నారా?

కల్వాడే : అ! అబ్బే!—అ! అవును. మంచినీళ్ళ కావాలన్నారు. అవును.

రామం : అంతేకాదు—నాకు గది లేక వాం బాధపడుతున్నాను. మీరు కనక వోగది యిప్పించారంటే (రామం మాటలు విని కల్వాడే కోపంగా గ్లాసు పేదీలుమీద పెట్టెపై వెళ్లిపోయింది.)

శ్రీరంగం : గదులా?—అబ్బే! ఏం లేవోయ్!

రామం : అన్నవ్వు—అలా అనేస్తే కాదు!—ఇంత సువాసల్లుతో గూంలేక చెప్పిపోతున్నానంటే వమ్మంది.

శ్రీరంగం : అవునుకొండి కానీ మా యింట్లో కూడా

రామం : అలా అనేస్తే మరి నా గతేంకాను. మీరే వీధి నాతో దారి చూపించాలి (మగులు వచ్చింది.)

మగులు : ఏం? వచ్చేవా?—రాళ్ళేట్లా? (రామం గాఢంగా)

రామం : రాళ్ళేట్లా?—రాళ్ళేట్లా?—అవేమిట!—హి అవా?

శ్రీరంగం : ఎవర్ని చూచి ఎవరనుకొందో!—(మగులుతో)

మగులా! ఏమిటది?

మగులు : కాదు నాన్నా!—బావేమో రాళ్ళేట్లా, గొమ్మ తెస్తా వ్వాడు—మరేం బావా తెచ్చేవా?

శ్రీరంగం : (రామంతో) క్షమించండి—చిన్నపిల్ల!—దీనికులో ఉన్న పిల్లలందరికీ బావ ఉన్నాడు. దీనికి ఒక బావ కావాలంటోంది. ఎదిగినపిల్ల యింట్లో ఉన్నా వరు డెక్కడా దొరకటంలేదు.

రామం : మరేనండి. అందరూ కట్నాలు కావాలేమో!—నయాపైసా అదాయం లేనివాడు కూడా వేలు కావాలంటాడు ఈ రోజుల్లో.

శ్రీరంగం : బాగా చెప్పివు—అ! నాయనా మన జేబులం?

రామం : మేమాండి!! (రాహులం!

శ్రీరంగం : (కుయోధాలంగా) యింటిపేరు?

రామం : మల్లా(వ్రగడారు!

శ్రీరంగం : ఏం చదువుకొంటున్నావు?

రామం : M. B. B. S. —యిదే అఖరి వంశస్థురం—

శ్రీరంగం : బాగుంది!—అ! గది కావాలన్నావు కదూ?—నరే చూడు (రేడియో గది చూపిస్తూ) అది చాలదా?

రామం : నిశ్చేపంగా సరిపోతుంది.

శ్రీరంగం : అయితే యింకేం?—రాంట్లో ఉండు!—అ! చూడు. దీనికి కాస్త రెండు పాతాలు కూడా తెచ్చాండు బాబూ! బోల్తాగా అతాయిగా తిరుగుతోంది. (మగులను చూపించేడు).

రామం : అలాగేనండి! రావితేం తాగ్నం!—

శ్రీరంగం : మరి నీ పామాను అది ఎప్పుడు తెచ్చుకొంటావ్!—

రామం : పామానుకే ముందండి? ఒక టెడ్డింగు వాక పెట్టు—అంతేగా—మరొక గంటలో తెచ్చేసుకోంటూ!—వస్తా (వెళ్లి—మళ్ళీవస్తూ)అ! ఇంకా మంచిరోజు అవునాండి.

శ్రీరంగం : (అరచించి) టేషయిన రోజు వెళ్లిరా బాబూ! (రామం వెళ్తున్నాడు)

మగులు : బావా!—(నాన్నతో) నాన్నా! బావ వెళ్లిపోతున్నాడు చూడనాన్నా.

రామం : వస్తాగా! యిప్పుడే వస్తా.

శ్రీరంగం : వస్తాడమ్మా!—యిప్పుడే వస్తాడు!—వెళ్లి రావోయ్.

(తె)

2 వ రంగం

నమయం తొమ్మిది గంటలపై న రంగారంకరణ
తొలుత మదిరిగానే ఉంది. తెర తొలగింది. రోస
గదిలో కూర్చుని కల్యాణి ఏదో చదువుకొంటోంది.
రేడియో సన్నగా మ్రోగుతోంది. జైలు గదిలో
నుగుణ గెంతుతూ పాడుతోంది.

.... రోస గది వాక్కుదానినే రంగవల్లంపై
నడర్చిపై మరీ తీక్కుతుంది.

నుగుణ : బావా బావా వచ్చేరా

బావాని పట్టుకు తచ్చేరా “బావా” “బావా”.

కల్యాణి : ఏయే నుగుణా! ఏమిటా ఏర్చి పాట ? (నుగుణ ఒక
సారి అక్కపైపు నిర్లక్ష్యంగా చూచి తల తిప్పుకుని
తిరిగి పాడటం ప్రారంభించింది.)

నుగుణ : బావా బావా వచ్చేరా ?

కల్యాణి : ఆమమంటే విప్పించటంలే ?—నుగుణా! నీకే చెప్పింది.

నుగుణ : నే పాడుకొంటే నీకేం ?—(మళ్ళీ పాడుతుంది.)

కల్యాణి : నుగుణా! మరి నాకు కోసం వస్తోంది. తెల్సా ?

నుగుణ : కోసం వస్తే ఎవడికి భయముమ్మా ?—నేను మీరార్చి
పాడటంలేదు. మా కొత్త బావను గూర్చి పాడుస్తాను.
తెలుసా (యంతలో రామం బెడ్డింగు, మూలుకేసుతో
వచ్చేడు) హాయ్ హాయ్ బావ వచ్చేసేడమ్మా.
(కల్యాణి ఒకసారి తొంగిచూచి నిర్లక్ష్యంగా తన
పనిలో మునిగిపోయింది.)

రామం : నుగుణా! మీ వాస్తవగారే ?

కల్యాణి : పై తెల్లారని చెప్పే నుగుణా! సామాన్య ఈ గదిలో
పెట్టుకోమన్నారని కూడ చెప్పు.

రామం : నుగుణా! మీ అక్క నీ గదినుండి తెమ్మను. నేను
సామాన్య నర్సుకోవాలి.

కల్యాణి : నే నుండగా నర్సుకోవచ్చు—నర్సుకోమనవే—

రామం : అలా అయితే కుదరదు. ఈ మూలకి రేడియో
ఏమిటి ?—అద్దంగా ఈ మంచం ఏమిటి ?—ఇక్కడ
ఈ బాచులెట్ టేబిలు ఏమిటి ?—ఛ ఛ
Hopeless!—యిక్కడ రాక్షసులా మనుషులా వాసం
చేసేది ?—చెప్పు నుగుణా.

కల్యాణి : కన్పించడంలేదూ—అని అడగవే నుగుణా.

రామం : లాభంలేదు. జైలుకు పెళ్ళి ఆ సోపాకో కూర్చోండి!—
అను నుగుణా!—(కల్యాణి లేచి పైకి వచ్చింది. రామం
రోస తెల్లడు—కాని కల్యాణి కూర్చోలేదు.)

రామం : ఛ ఛ! రేడియో వింత మూలగా పెట్టు
కొంటారా ? (రేడియోని నమిపిస్తూ మంచార్చి గుడ్డు
కొని) అబ్బ!—ఈ మంచం మరిను. కొంచెం వెనుక్కు
వెయ్యకూడదు. (వాటి స్థానాన్నిండి మాకునున్నాడు.
కల్యాణి కిది చూచి కోపం వస్తోంది.)

కల్యాణి : ఏమిటిదంతా—స్వంత యింటలా!—ఎక్కడ సామా
న్యక్కడుండగా వాడుకోలేరా యిల్లా ?—అని అడగవే
నుగుణా.

రామం : (పైకి వస్తూ) బాగుంది—వాం బాగుంది ఇంత అద్దె
యిస్తూ గదిలో Furniture వా యిచ్చిం వచ్చినట్లు
నర్సుకోవయ్యరా ?— ఏం నుగుణా చెప్పు.

కల్యాణి : మా సామాన్య కడవకూడదూ ? అనవేమీ మొద్దూ!

రామం : (మంచంమీద లేసులు తీస్తూ) ఛ ఛ
ఏమిటి లేసులు. (వీర జాకెట్టు తీసి) రామ రామా!
ఇక్కడే కట్టుదిడుపు గుడ్డలు కూడా (అక్కడున్న
Lady high heels ను చూచి అకస్మాత్తుగా
జైలుకు ఒక్క గెంతు గెంథి)

రామం : Nonsense! అక్కడనుండి ఆ చెప్పుల్ని తియ్య
మను. చెప్పు నుగుణా.

కల్యాణి : అది నా గది!—తియ్యటానికి నీలులేదని చెప్పవే.

రామం : ఇది మీ వాస్తవగారు వా కద్దె కిచ్చేరు కల్యాణిగారు.

కల్యాణి : అయినా యిది మా స్వంత యిల్లేనండి రామంగారు!

రామం : కావచ్చు!—స్వంతిల్ల అయినంతమాత్రాన అద్దెవాళ్ళ
నెత్తినద చెప్పులుంచమన్నేదే.

కల్యాణి : అద్దెవాళ్ళ నెత్తినద మేం చెప్పు లుంచలేదే—నా
గదిలో నా చెప్పు లుంచుకున్నాను.

రామం : ఇంకా మీగది ఏమిటండి ? అయినకాడి కంతద్దె
పువ్వుకొంటూను.

కల్యాణి : పోనీ చెప్పులు నాని—

రామం : కనుకనే తీసుకుపోండి—

కల్యాణి : ఏల్లేదు! వాటి నక్కడే ఉంచాలి!

రామం : ఏల్లేదు! తీసేయ్యాలి—

కల్యాణి : అయితే ఆ గదిలో ఉన్న సామాన్యన్నీ తీసేయ్యాలి.

రామం : వో (తెల్లూ తక్కువ ఆగి) ఏమిటి! గదిలో
వస్తువు అన్నినా ?—అంటే రేడియో కూడానా ?

కల్యాణి : కచ్చితంగా! రేడియో, మంచం, అద్దం, వస్త్ర—

రామం : My God ? మరి నే నక్కడ వదుకోటం! బేంకో
తల దువ్వకోటం! బేవ్ల ముఖం చూచుకోటం ?

కల్యాణి : ఏమో ?

రామం : అలా ఏల్లేదు. ఇక్కడనుండి ఒక్క పూచిక పుల్ల
కూడా తీసేతెల్లటానికి ఏల్లేదు.

కల్యాణి : అయితే ఉంచుకోండి! కాని చెప్పులు మాత్రం
ధ్వంసం.

రామం : My goodness!—చెప్పులు! Nonsense!
వాటి నక్కడనుంచి తీసేయాలిందే.

కల్యాణి : తీసేయకపోతే ఏం చేస్తారు ?

రామం : తక్షణం తీసేతల్లి వీధిలో చెత్త కార్టలో పారేసార్చి
అరడణను Mysore sandal soaps తో చేతుల్ని
కడుక్కొంటాను.

నుగుణ : అన్నెందుకు బావా ?

రామం : ఎందుకా ?—అదదాని చెప్పులు ముట్టుకోగ అంటే వదిలినాన్ని వదలించుకోవాలి కమ్మా !

కల్యాణి : (తిగ్గరగా వచ్చి) బాగుంది!—అదదాని జోడును ముట్టుకుంటే అరడణను పెట్టులు—కాని అదది ముట్టుకొన్న రేడియో ముట్టుకంటే ?—అమె వదుకొన్న మంచమీద వదుకంటే ? ఏం చేయాలి ? చెప్పండి ? ఏంచేయాలి ?

రామం : మీవండోయ్ కల్యాణిగారూ ! నా కాళ్ళే కోపం తెప్పించండి—మరదిక్కడనుండి చెప్పులు తీసి కెల్లా—వెళ్ళరా ?

కల్యాణి : మహారాజారా తీసికెల్లాను—కాని ఒక్కటే షరతు.

రామం : ఏమిటి ?

కల్యాణి : ఈ గదిలోంచి అన్ని వస్తువుల్ని తీసుకుపోరా.

రామం : లాభంలేదు.

కల్యాణి : అయితే యిది లాభంలేదు.

రామం : చెప్తున్నా ఏనండి ! నష్టపోతారు.

కల్యాణి : ఏమిటండి నష్టపోయింది ?

రామం : చెప్పాలండి !—మీ పాదరక్షలు.

కల్యాణి : ఎందుకు నష్టపోతాను ?

రామం : ఎందుకు నష్టపోతారా ?—అవి ఈ గదిలోంచి తియ్యమంటే తియ్యలేదు గనుక.

కల్యాణి : ఏలా నష్టపోతాను ?

రామం : తీసికెళ్ళి వీధిలో Side కార్నర్ మీదేస్తాను కనుక.

కల్యాణి : ఏమిటి ?—నేను ముచ్చటపడి కొనుక్కొన్న జోళ్ళను ?—

రామం : అవును—

కల్యాణి : అందమైన జరి ఉన్న ఈ జోళ్ళను—

రామం : అలా—

కల్యాణి : మోజునడి వస్తాండురూపాయలిచ్చి కొన్న సరిక్రొత్త ఈ జోళ్ళను—

రామం : అవునండి !—ఈ జోళ్ళనే—ఇక్కడనుండి మీరు మర్యాదగా తియ్యకపోతే నేనే వీధిలో విసిరేస్తాను. తెలిసిందా ?

కల్యాణి : ఏమిటి మీ దబాయించు ?—నా గదిలో నుండి నా జోళ్ళను తీసేయమంటారేం ?

రామం : చూడండి కల్యాణిగారూ !—మీ నాన్నగారు నాకీ గది అద్దె కిచ్చేరు—అవునా ?

కల్యాణి : (తలూపుతూ) అవును—కానీ !

రామం : ముందు నా మాట వినండి. నేను మీకు అద్దె యిస్తున్నాను. అటువంటప్పుడు ఈ గది నాదా మీదా ?

కల్యాణి : నాదే !

రామం : My God!—మీదెలా అవుతుందండి ?—అయినకాడీ కంఠద్దె యిస్తుంటేనూ ?

కల్యాణి : అయితే అద్దెకుచ్చువాళ్ళంతా ఆ యిళ్ళు తుమచే అవి దబాయిస్తున్నా రేమిటి ?

రామం : లేదనుకోండి—అయినా మీరీ చెప్పులు తీసేయాలండి. తప్పుదు. ఇంత గట్టిగా వొక్కి చెప్తున్నందుకు క్షమించండి.

కల్యాణి : మీరు చెప్పినవి చెయ్యలేనంటున్నందుకు నన్ను కూడా క్షమించండి.

రామం : My goodness!—అలా అయితే సరే !—మీ చెప్పులునేనే విసిరేస్తాను (గదిలోకి వెళ్ళబోయేడు)

కల్యాణి : రామంగారూ ! నాకు కోపం తెప్పిస్తున్నారు. అదదానికి కోపం వస్తే అవమానం పాలవుతారు.

రామం : అదదాని చెప్పులున్న గదిలో ఉంటే అంతకుంటే అవమానం పాలవుతాను (లోనికెళ్ళి ఎడంచేత్తో తేలునో, పామునో పట్టుకొన్నట్లుగా చెప్పులు పట్టుకొని వస్తాడు.)

కల్యాణి : (కోపంగా) రామంగారూ ! నాటిని పారేస్తే మర్యాద దక్కదు.

రామం : ఏటి వీ గదిలో ఉంచితే నా మర్యాదకు భంగకరం.

కల్యాణి : చివరిసారి చెప్తున్నా !—నామాట వినండి—నాటిని (రామం ఆమెమాటలు వినించుకోకుండా జోళ్ళను వీధిలో పారేపెచ్చి ఆమె ముందు నిలబడి చేతులు దులుపుకొన్నాడు. ఆమె కోపంతో వళ్ళ మరచింది. అతన్ని చెంపమీద కొట్టింది. క్షణం అతను చెంప తడుముకొంటు ఆమె ముఖంలోకి చూచేడు. ఆమె కూడా అదే సమయంలో అతన్ని చూచింది. ఆమె అతనిలోని అవమాయకత్వాన్ని చూచి తను చేసిన పనికి పిగ్గుపడి విచారంగా ముఖం దిండుకొని వెళ్ళిపోతూ)

కల్యాణి : క్షమించండి—(రామం వెలకలేదు. ఆమె వెళ్ళిపోయింది. రామం సోఫాలో కూర్చుని మళ్ళీ లేచి)

రామం : My god !—(కూజాలో నుంచినట్లు బ్రా—విసురుగా తిరిగి వికాగ్గ సోఫాలో కూర్చున్నాడు. పాప వచ్చింది. చేతిలో బతావీలు ఉన్నాయి.)

సుగుణ : అమ్మ దొంగ—! యిక్కడున్నావా ? (రామం మూట్లాడలేదు.)

సుగుణ : బావా !

రామం : (వలకలేదు.)

సుగుణ : ఏయ్ ! చెప్పుడు బావా !

రామం : (యికా వలకలేదు.)

సుగుణ : బాగుంది. అక్కడక్కడయ్యే వలక్కుండా కూర్చుంది. ఇక్కడ బావ కూర్చున్నాడు. మరి మీ పనేమిటి. బతావీలు—(ఒక్క గింజ వోల్ట్ వేసుకొంది) బావా ? బతావీలు తింటావా ?

రామం : (ఒద్దన్నట్లు తలూపేడు.)

సుగుణ : చాలా బాగున్నాయి. తెలుసా ? ఎంతకా, తియ్యగా—తినిచూడు (రామం చేతిని పెక్కించి చేతిలో పోసింది. రామం తినకుండా కూర్చున్నాడు.)

మగులు : కోపం వచ్చిందా బావా !—అక్కయ్యమ్మదూ అంతే !
దాంతో అప్పులు మాట్లాడవద్దు. ఏం ?—మనిష్యరం
బట్టు (అతని మెడ పెనమేసింది.)

రామం : (దానికి మాట్లాడలేదు.)

మగులు : మాట్లాడకపోతే నా కేడుపాస్తోందబ్బాబ్బో !

రామం : పాపా !—పోయి ఆడుకో !—

మగులు : నే నొక్కరైతేనూ ఎలా ఆడుకోనూ, నువ్వు రా.

రామం : నీ బొమ్మతో ఆడుకో—వెళ్ళు.

మగులు : నా బొమ్మమై నా ముట్లాడుతుందేమిటమ్మా ?

రామం : పాపా ! నవ్వు పిసిగించకు. వెళ్ళి మీ అక్కతో ఆడుకో.

మగులు : అక్కయ్యగారే కెళ్ళే నీ యగ్గరకు పోవాలింటి.
నీ యగ్గరకొస్తే నువ్వు పోవాలింటా—ఇకనుండి నీతో
అప్పులు మాట్లాడనే మాట్లాడనబ్బాబ్బో—(వెళ్ళి
పోయింది.)

రామం : (పోకలోంచి లేచి) పాపా ! (పిడి ద్వారంకోంచి
శ్రీరంగం గా రొచ్చేరు.)

శ్రీరంగం : ఏమిటయ్యా డాక్టర్ ! ఆలా గువ్వాన్.

రామం : (తలరపిచుకుంటే) ఏం లేదండి !—ఏం తోచటంలేదు.

శ్రీరంగం : తోచకపోట మేదిటోయ్ ?—తోచకపోతే మా
మగులుతో కబుర్లు చెప్తూ కూర్చోకపోయ్యాన్—
(అతని చెంప చూచి) అరే ! అదేదిటాచెంపలా కంది
పోయిందేం ?

రామం : అబ్బే !—లేదండి !

శ్రీరంగం : లేదేనిటోయ్ లేదు!—ఆ చెంపలా వాచిపోతే.

రామం : (తెచ్చిపెట్టుకొన్న నవ్వుతో) నిద్రిట్లో దోమ కుట్టే,
దాన్ని చంపటానికి చేసిన ప్రయత్నంతో—

శ్రీరంగం : (నవ్వి) బాగుంది. రోమని చంపబోయి చెంప
వాయించుకొన్నావన్నమాట. (శ్రీరంగం గారింట్లోకి వెళ్ళారు.)

రామం : పాపా !—పాపా !—(రోసుండే మగులు)

మగులు : నేను నీతో మాట్లాడనబ్బాబ్బో.

రామం : ఒక్కసారి రావూ ?—నా పాపపు కదూ ?

మగులు : మరి యిండాక నే నాడుకోదాం రమ్మంటే రాలేదు
కానీ.

రామం : యిప్పు డొస్తాగా. మరి రా ! రావాలి రావాలి
రావాలి (పాప మరుగెత్తుకొచ్చింది) అరే అదీ మంచి అద
పిల్లలం అక్కణం !—

మగులు : మరి వెద్ద అదపిల్లలం అక్కణం ?

రామం : చెంప వాయుగొట్టుటం—అది సరేగాని పాపా ! నా కిప్పు
డాకలేస్తోంద దనుకో—ఏంచెయ్యాలి.

మగులు : అన్నం తినాలి

రామం : మరి అన్నం లేకపోతే ?!

మగులు : ఎందుకు లేదు ?—మా అక్క వండిందిగా.

రామం : మీ అక్క వండితే నా కెలా వస్తుంది ?

మగులు : మా అక్కయ్య వండి నాకూ, నాన్నకి పెడుతుందిగా—
నువ్వు అడుగు. పికూ పెడుతుంది.

రామం : (తనతో) పెడుతుంది ఒక చెంపపెట్టు. (పైకి) ఒకవేళ
పెట్టుకపోతే—

మగులు : ఎందుకు పెట్టదూ—అక్కయ్య రాం మంచిది బావా !

రామం : అవునమ్మా !—అక్కయ్య రాం మంచిదే—కాని నే
నడగను.

మగులు : పాపీ నే నడుగుతాను. (లేవబోయింది)

రామం : వద్దు కాని యిక్కడికి యగ్గరగా ఏవైనా హోటాలు
ఉన్నాయా ?

మగులు : హోటాలు లేదు కాని—మనింటికి మూడిళ్ళవరకు
చక్కోటిం రాత దుకాణం ముంది.

రామం : అయితే యిప్పుడే వస్తానుంటు. కొంచెం చక్కోటిలు
కొని తెస్తాను.

మగులు : చక్కోటిలు తింటే అకలి పోతుందా బావా ?

రామం : పోతుంది పాపా !—నిజంగా పోతుంది. (కల్యాణి
వచ్చింది. బెదురుతూ, సిగ్గుతో ప్రవేశించి)

కల్యాణి : మగులు ! భోజనానికి రా.

మగులు : నా కప్పుడే అకలిగా లేదు.

కల్యాణి : అకలిగా లేకపోవటమేమిట ?—అవతల దాన్నగారు
పిలుస్తున్నారు.

మగులు : మరి నే వచ్చానుగానీ, బావకి కూడా అన్నం పెద్దావా ?

(కల్యాణి వొకసారి రామంవేపు చూచింది. అత
రామను చూచి ముఖం వేరొక ప్రక్కకు తిప్పుకు
నివచ్చాడు.)

కల్యాణి : నాన్నగారు మిమ్మల్ని కూడ రమ్మన్నారు.

రామం : నా కాకలిగా లేదు—యిప్పుడే భోజనం చేసి వచ్చేను.

మగులు : అమ్మి అలెద్దా అక్కయ్యా !

కల్యాణి : నే నమ్మి విన్నాను రామంగానూ ! భోజనం చేసిన
వాళ్ళెప్పుడూ చిరుతిట్ల కావడం. (రామం సిగ్గుపడి
ముఖం దించుకున్నాడు.)

మగులు : (అతని చేతిని పట్టుకొని) రా బావా !

కల్యాణి : రండి !—(వెళ్ళిపోయింది. తర్వాత రామం మగులు
నెత్తుకొని వెళ్ళేడు.)

(తెర)

3 వ రంగం

ఉదయం పది గంటలు. శ్రీరంగం గారి రిల్ల—తెర
తొంగేసరికి క్షణకాలం నిశ్శబ్దం—పాప వంక పట్టు
కొని ఏదో తీవ్రంగా అలోచిస్తోంది. ఇంతలో వేలు—
అదే—రామం స్నేహితుడు వచ్చేడు. అతని ఆకారం
పైకి పెద్ద మనిషిలా కన్పిస్తున్నా రోవ గోతులు
త్రవ్వే రకంగా ముఖం విశదపరుస్తోంది.

వేలు : పాపా !—ఏయ్ అమ్మాబ్బో ! (మగులు వొకసారి అతన్ని
చూచి నిర్లక్ష్యంగా తన పనిలో నిమగ్నరాల్సింది.)

వేలు : ఇదుగో—అమ్మాబ్బో.

మగలు : వాపేరు అమ్మాయికాదు—తెలుపా ?

వేలు : మరి ?—ఏంపేరు ?

మగలు : మగలు!—మరి మా బావ మాత్రం "పాపి!" అని పిలుస్తాడు.

వేలు : బాగుంది! Nice name!—అదే పాపి !

మగలు : నన్నలా పింపొద్దు.

వేలు : ఏం ? ఎందుకని ?

మగలు : మా బావక్కడే అలా పివారి.

వేలు : పాపిలే! అ! మగ్గులా రామం ఉన్నాడా ?

మగలు : అంటే మా బావే ?

వేలు : (అత్యర్థంగా) అదే—మీ బావ ?—(స్థిరంగా) అదే—అవును అతనే.

మగలు : లేదు.

వేలు : ఎక్కడి కెళ్లేడు ?

మగలు : బజారు కెళ్లాడు రిబ్బన్న తెస్తాను—యింకా వేరేదు.

వేలు : మరి యింట్లో ఎవరూ లేరా ? (కల్యాణి వస్తూ—కొత్త ప్యక్టీని చూచి వెళ్ళు తగ్గి)

కల్యాణి : మగ్గులా! ఎవరే వచ్చింది ?

మగలు : ఎవరో నక్కయ్యా! బావకోసం !

కల్యాణి : ఏయే మగ్గులా! యింట్లో వచ్చినట్లు వాగక ఆయన పేరేమిటో కనుక్కో. రామంగా రింట్లో లేరని చెప్పు.

వేలు : వాపేరు వేణుండి!—రామం నేను క్లాసుమేట్లు (కల్యాణి స్టేజీపైకి వచ్చింది)

కల్యాణి : ఆయన యింట్లో లేరండి—బజారు కెళ్లారు గావున్నా.

వేలు : చంపేసాడే—నన్నీవేళకు రమ్మని తను పికారుకి పోయాడా ?—అదే చూడండి. కొంచెం మంచిని తిస్తారా. (కల్యాణి మంచిని తిచ్చింది. అతను త్రాగుతూ) వారం రోజుల క్రితం కన్నించేడు. అప్పటి నుండి "రాని!" అంటూ ఒకటే వేపుకు తింటున్నాడు. తిరా వస్తే హా! (గొంతు క్రింద, టేబిలమీద పేట్చేస్తాడు.)

కల్యాణి : ఇంతవరకూ యిక్కడే ఉన్నారండి—యిప్పుడే అలా వెళ్లారు.

వేలు : అవునండి వాడి తత్వమే అంత—ఉంటానన్న పమయ్యాని కేదో కొంచెం మునిగిపోయే పని వచ్చిందంటూ పై కెల్లిపోతాడు.

కల్యాణి : అందరి తత్వాలూ ఒకలా ఉండవు చూడండి. అయినా ఆయన మీ గూర్చే వెళ్లారేమో.

వేలు : సరే!—అయితే వస్తా (వెళ్ళబోయేడు)

కల్యాణి : అగండి!—మళ్ళీ మీరు ఆయనకి కన్సెంజుకపోతే—ఆయన వాస్తవంకూ ఈ గదిలో కూర్చోండి.

వేలు : Thanks—(పోపో కోర్సున్నాడు సిగరెట్టు ముట్టిస్తూ. టేబిలమీదున్న పేక తీసి) మగ్గులా అదలావా ?

మగలు : నే వాడను—చదువుకోవాలి.

వేలు : వో యబ్బ!—చదివేవుగాని ఒకటాడుదువుగాని రా.

మగలు : నేను రానంటే రాను. మాబావ వచ్చేసరికివి రాయక పోతే వాలో మాట్లాడడు.

కల్యాణి : పరవాలేదు మగ్గులా!—అయినా నే చెప్తాగాని నువ్వుడుకో!

మగలు : నువ్వు చెప్పిద్దు—అయినా నే వాడను.

వేలు : పెంకిపిల్ల—పోసి—ఏమనుకోకపోతే మీరు—

కల్యాణి : నేనా ?—

వేలు : ఏం?—అడకూడదా ?

కల్యాణి : కూడదని కాదు—

వేలు : అయితే యికనేం ?—రండి—(ముక్కులు వంచుతాడు. కల్యాణి తప్పనిసరిగా అటకీ కూర్చుంది. మొదటి అట గల్చింది.)

వేలు : Very Nice!—అట బాగా అడగండి !

కల్యాణి : ఏదో పూనుపోవచ్చుదు ఆయన, నేను, వాస్తాగాను అడుతూంటాం.

వేలు : అయితే ఈ ప్రాక్టీసంతా మనవాడి ప్రతాపమన్నమాట—ఏదో!—యిలాగేయినా వాడి జీవితం ఆనందంగా దొర్లి పోతే—

కల్యాణి : ఏం? అలా గంటున్నారు ?

వేలు : అబ్బే!—ఏం లేదు. ఆ గొడవంతా యిప్పుడెందుకురెండి.

కల్యాణి : తెలుసుకోటం మంచిదికదూ ?

వేలు : అదే! ఏంలేదు!—చిన్నతనంలోనే పాపం తండ్రి పోయేడు. అప్పటినుండి తల్లీ అతన్ని పెంచుతూ వచ్చింది. బహుశా వీడు అప్పుడు స్కూలు పైనలు చదువుతున్నాడనుకొంటాను. స్కూలు ఆటల పోటీలో ప్రథమ బహుమతి పొంది, దాన్ని తల్లికి చూపించానని అతృతగా పరుగెత్తు కొచ్చేడు—కాని వచ్చేసరికి—

కల్యాణి : (అతృతగా) ఏమయింది ?

వేలు : ఆ వీధిలో ఉన్న యిల్లకి నిప్పుంటుంది. అందరిల్లలో బాటు వీడిల్లు కూడా కాలిపోయింది. ఆ మంటల్లో చిక్కి వీడి తల్లి చనిపోయింది. అంతే! ఆనాటినుండి వీడిని వాళ్ళ మాడయ్యే పెంచుకొస్తున్నాడు. తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లిచేద్దా మనుకొన్నాడు. అమె అంటే వీడికి ప్రాణం. కాని దేవుడు అదీ చూడలేకపోయేడు. పాపం! ఆమెకు క్షయ వచ్చి పోయింది.

కల్యాణి : పాపం!—వారా విషాద జీవితం!

వేలు : ఆనాటినుండి తన మనసు కేమాత్రం క్షయం కల్గినా అదేరకంగా అయిపోతాడు మనిషి—ఆ ప్రవర్తన యిది అవి సరిగ్గా నిర్ధారణ చెయ్యలేం—కాని యిప్పుడిప్పుడే గతాన్ని మరిచిపోతున్నాడు—అంతేదాట.

(కల్యాణికి అటమీద ధ్యాన పోయింది—ఏదో అడుతున్నాం అని యాంత్రికంగా అడగండి.)

వేలు : అరే !—అను వడే—తిరిగి అసే తిప్పారేం ?—

కల్యాణ : వాడ ! Sorry !

వేలు : అటుమీద దృవ నన్నగిల్లించిలా వుంది.

కల్యాణ : (నవ్వుతూ) అబ్బే !—లేదు. అదండీ.

వేలు : (అదుతూ) మీరు యింతకు పూర్వం కాకినాడలో ఉండే వారు కదూ ?

కల్యాణ : నా చిన్నప్పుడుండేవాళ్ళం. వేలు ఫస్టు ఫిరం చదువు తున్న రోజుల్లో అనుకుంటాను యిక్కడికి వచ్చేకాం. అయినా మీకెలా తెలుసు?

వేలు : నా జ్ఞాపకం ప్రకారం మీరు నాతో చదువుకున్నారని—మీ పేరు కల్యాణ కదూ ? మీ యింటో "పాపా" అనేవారు—

కల్యాణ : అవును మీరూ

వేలు : వేలు వేలునండి !—గుర్తుపట్టాలా !—వకరోజు తెలుసు ముక్క యివ్వలేదని ఏధి అరుగుమీద నుండి క్రిందకి పడ్రోసేను. మీకు ముఖంమీద చిన్న గాయం తగిలింది.

కల్యాణ : ఓ!—బాబు !—అవునా ?—

వేలు : Exactly Correct బాబునే—

(రామం వచ్చేడు. వస్తూనే వేలుచి చూచి ఆశ్చర్యపోయి వెనక్కి తగ్గేడు.)

కల్యాణ : అలా వెనక్కి పోతారేం ?—ఈయనపేరు వేలు !—చిన్నప్పుడు ఏళ్ళా, మేం ఒకే యింటో ఉండేవాళ్ళం! వేలూ !—ఈయన రామం M. B. B. S. Uh! Sorry! మీకు పూర్వ నవరయ ముందిగా.

వేలు : హలో రామం !—ఏమిటి సంగతి !—

రామం : సంగతుల కే మున్నాయి వేలూ ! మాడనమకొప్పు నాళ్ళని తిరిగి చూడాలన్నోంది. ఆ!—కల్యాణ ! మీ నాన్నగారు రుదయం Elletic Bill కట్టుమన్నారు. ఇదిగో రసీదు. జాగ్రత్తగా చూడు. (కల్యాణ అందుకొని వెళ్లిపోయింది—రామం వేలు రాక యిష్టంలేవట్లుగా అరుచితో మాట్లాడకుండా ముగుగుతో)

రామం : పాపా !—అక్షరాలు రాసేవా ?—ఏంతవరకూ వచ్చేయి.

ముగుణ : అన్నీ వచ్చేకాయి బావా !—బావా ! మరేం యిందక అక్కయ్య నన్నాడుకోమంటోంది.

రామం : చదువుకొనే సమయంలో అడుకోకూడదు పాపా ! అలా అయితే పెద్దయిం తర్వాత ఎందుకూ పనికి రాకుండా పోతారు.

ముగుణ : అందుకనే నే ననలు అడవిని చెప్పేకాను.

రామం : ఊ! పాపా ముందేవిళ్ళ తీసుకురా. (యివ్వటికి వేలుతో మాట్లాడలేదు. తన పనిలో అంటే తై చిప్పుకోటం, కోటు చిప్పుకోటం వగైరా—మునిగి పోయేడు.)

వేలు : వాలో M. B. B. S. స్టూడెంట్ !—ఏమిటి కథ ?

రామం : కథలేం గాని ఏం యిలా వచ్చేవ్ ?

వేలు : స్నేహితుడన్నాడు దున్న తర్వాత రాక తప్పుతుందా Brother!—నువ్వు కచ్చింపకపోతే ఈ రెండు నెలలూ ప్రాణం గిలిగిలా కొట్టుకొంటానుకో—నీకోసం పూరంతా గాలించాను. అయినా నల్లపూసలా మరీ అంత కచ్చిం చటం మానేశావేం ?

రామం : అనవసర మువ్వించింది.

వేలు : ఏం ?—ఎందుకని ?

రామం : పాత జీవితంతోపాటు పాత స్నేహితుల్నీ, పాత పాడు అంబాట్లనూ వదల్చుకోంటున్నాను కనుక.

వేలు : పాత అంబాట్లని వదలి జీవితాన్ని మార్చుకోగలవు గాని, పాత స్నేహితులను మరచిపోలేవు Brother!—స్నేహం అయిపోయినంత లాంటిది. అది అక్కర్లించకుండా పూరుకో లేదు. Brother తంతే బూర్ల గంపలో పడ్డావ్—అవునా ?

రామం : కాదు. జీవించటం ఎలాగో నేర్చుకున్నాను. నలు గురితో తలెత్తుకొని, నేనూ ఒక మనిషి ముసించుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను.

వేలు : Well and good idea! దానికి మన స్నేహం ఏవిధంగానూ అంతరాయం కాదు.

రామం : కాదు. అంతరాయమే. నీలాటివాళ్ళ స్నేహం చేస్తే యిక నలుగురితో తలెత్తుకు తిరుగలేను. వేలూ ! చెప్పున్నా విను. అట్లానంతో నుంచి చెడ్డలు తెలియని దినాల్లో నీతో స్నేహం చేశాను. నీతోపాటు రేనులు, జాడం అడేను. దొంగతనం చేశాను. కాని ఈనాడు అవన్నీ తప్పని గ్రహించాను. ఆ పాడు అంబాట్లతోబాటు నీ స్నేహం కూడా విడిచిపెట్టేశాను. తిరిగి నీతో స్నేహం చేయటం ఈ జన్మకి పడదు.

వేలు : తొందరపడుతున్నావు Brother!—స్నేహం అనేది మనోబుద్ధి కాదు. తెలిసితే తెలిసిపోవడానికి—జీడి చుక్క తెలిసిందా ?

రామం : కావచ్చు—అయినా చెడుపుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాను.

వేలు : ఇంత స్వార్థం నీతో ఉందని అనుకోలేదు Brother—బాగుపడేది నువ్వొక్కడివేనా ?

రామం : నా జీవితాన్ని నేను బాగుచేసుకోగలవో లేదో తెలియదు. అయినా ఎవరి జీవితం బాగోగులు వాళ్ళ మానుకుంటేనే ముంది.

వేలు : నీకేం నువ్వప్పుడెప్పు మాటలైనా చెప్తావ్ !—పైలా వచ్చిమలాటి చిప్పింది—నవ్వునీరి కంట బడింతర్వాత.

రామం : అది నా అదృష్టం!—నువ్వు నీ అదృష్టాన్ని చెడుక్కో.

వేలు : అదృష్టాన్ని చెడుక్కోటం, దానికోసం ఎదురుమాడటం అనేది వేలు ఇంతవరకు ఎరగదు Brother. వేలు పొగట్టుకొన్నదానికి చింతిస్తున్నది ఒక్క నీ విషయం లోనే—

రామం : కాని నేను నీ స్నేహం పోయినందుకు చింతించటం లేదు. సంతోషిస్తున్నా.

వేణు : సంతోషిస్తావు Brother! కాని ఒక్కరోజు మాత్రం కోరి కుతున్నాను కొని తెచ్చుకున్నానని అని విచారించక మానవు.

రామం : అటువంటి రోజు రాకూడదనే నే ననుకుంటున్నాను.

వేణు : అనుకున్నవన్నీ జరుగువు Brother

రామం : మంచిది !—వెళ్ళిరా !

వేణు : వెళ్ళి తిరిగి రమ్మమ్మల్లకు చాం Thanks, Brother! వస్తాను. ప్రస్తుతానికి వెళ్తున్నా, ఏదో ఒకరోజు నీకు నా అవసరం, నాకు నీ అవసరం తప్పకుండా ఉంటుంది. ఆ రోజు తప్పకుండా వస్తాను. Good by. (ఏమిరుగు వెళ్ళాడు. కల్యాణి వచ్చింది.)

కల్యాణి : మీ స్నేహితుడు చాం కోపంగా వెళ్తున్నాడే—కారణం ఏమిటి ?

రామం : అతడు మీకు తెలుసా ?

కల్యాణి : తెలుసు—

రామం : (అత్యంత) అలా—ఏలా తెలుసు ?

కల్యాణి : వాళ్ళు మేం చిన్నప్పుడు కాకినాడలో ఒకే యింటో ఉండేవాళ్ళం—

రామం : వోహా!—అత నిప్పుజేమైనా చెప్పాడా ?

కల్యాణి : చెప్పాడు.

రామం : ఏమిటి ?—ఏమిటి చెప్పాడు.

కల్యాణి : మీ జీవితంలోని ఒక భాగం! అతిముఖ్యమైన ఘట్టం!

రామం : అలా! ముఖ్యమైన ఘట్టం—ఏమిటది—

కల్యాణి : ఏదో మీ చిన్ననాటి సంగతి—అదంతా యిప్పు చెందుకులెండి.

రామం : అంతేకదా ?—అలా! మీ నాన్నగారింటో లేరా ?

కల్యాణి : లేదు—

రామం : పాప ఉందా ?

కల్యాణి : లేవ రాదుకోంటోందిలా ఉంది—పిరివముంటారా ?

రామం : పిరివండి—(కల్యాణి లేచివెళ్ళింది—ముగిల వచ్చింది.)

ముగిల : బావా !—కాలేజీకి పోలేదే ?—పెంపా ?

రామం : అవునమ్మా—అలా! నూడు! నేను మంచివాణ్ణేనా ?

ముగిల : చాం మంచివాడివి బావా !

రామం : నేను చెడ్డవాడినని నీకు తెలుస్తుందనుకో !—అప్పుడు నాతో మాట్లాడతావా ? పాపా ?

ముగిల : మా బావ చెడ్డవాడు కాదు. బావ చాలా మంచి వాడు. అక్కయ్య చెడ్డది.

రామం : మంచివాడిగానే ఉండటానికే ప్రయత్నిస్తానమ్మా !

4 వ రంగం

నమయం ఉదయం పది గంటలపైన—శ్రీరంగంగా రింటో రామం గది. రామం పాపకు చదువుచెప్పుస్తాడు.

ముగిల : రాకాను బావా !—

రామం : ఏదీ (వలక తీసుకొని చూచి) వెరీ గుడ్ !—అలా—అంతెలు చెప్పు.

ముగిల : ఒకటి, రెండూ, మూడూ, వాలుగూ—మీ బడి కింకా వేళ్లన లేదా బావా ?

రామం : అయింది పాపా !—అంతెలు త్వరగా చెప్పేసేయ్. వెళ్ళిపోవాలి.

ముగిల : అట్లుంచి రాగానే మిగతా అంతెలు చెప్పేస్తా బావా! మరేం సువిన్నుడు బడికి తొందరగా వెళ్ళాలిగా.

రామం : ఊ! కొంటేసిల్లి !—(ముగిల వెళ్ళిపోయింది—కల్యాణి కాఫీతో ప్రవేశించింది.)

కల్యాణి : ఉహా !—

రామం : (తిరిగిచూచాడు.)

కల్యాణి : కాఫీ !—

రామం : వో !—(తీసుకొని త్రాగుతూ) చాలా బాగుంది!

కల్యాణి : (వరాకుగా) ఏమిటి ?—

రామం : ఊ!—కాఫీ—(కప్పుని అమెకందిస్తుంటే వేణువచ్చేడు.)

వేణు : Good morning Doctor (యిద్దరూ అదిరి వడ్డారు. కల్యాణి వెళ్ళిపోయింది.)

రామం : సువ్వా !—ఇలా వచ్చావే ?

వేణు : చిన్న కేసు వట్టుకొచ్చేసులే.

రామం : అంటే— ?

వేణు : అంటే—నాకు పదివేలు దూపాయలు కావాలి—

రామం : చిల్లిగవ్వ కూడా లేదు. ఉన్నా యివ్వను.

వేణు : ఉహా !—అలాగా !—Brother నా పేరు తెలుసు కదూ—వేణు.

రామం : భయంలేదు—

వేణు : అవును—నీకెందుకు భయం—పైలావచ్చినురో ఉన్నావు.

రామం : సరే !—ఇక వెళ్ళు !—

వేణు : వెళ్ళటానికైతే యింత దూరం రావాలా ?—అలా చించు !—పాత స్నేహితుణ్ణి !—Old Friend నీ, Old slipper నీ, వదలొడ్డవి మా సిద్ధాంతం.

రామం : మీ సిద్ధాంతాలకు ప్రస్తుతం మా సిద్ధాంతాలు పూర్తిగా వ్యతిరేకం.

వేణు : అవును కదూ—ఈమధ్యనే నుడికట్టు కొన్నావు.

రామం : నుడి కట్టుకోటం కాదు. బాగుపడటం నేర్చుకొన్నాను.

వేణు : బాగుపడటం, చెడిపోవటం మన చేతిలో లేదు భాయ్—నశీబ్—బోధపడిందా.

రామం : అనవసర ప్రసంగం చూచి వెళ్ళిక్కడనుంచి.

వేణు : ఒట్టి చేతుల్తో పోవడం వేణు కీ జన్మలో తెలియని నాతో సహవాసం చేసిన ముప్పు తెలుసుకోలేదా ?

రామం : మీ సహవాసానికి నీకూ రావో! రావో!—ముందిక్కడ నుండి దయచెయ్యి !—

వేణు : తీసి తిప్పుమీదట చేదు రుచించులే Brother !—కామిని కాంచవాలి ఎల్లకాలం ఉండేవి కాదు. అనలు కాంచవం కంటే స్థిరం లేదని కామి—తెలిసిందా, ఎందుకీ ఒక్క ఆదానికోసం నిశ్చేపంలాంటి ఆనందాన్ని వదులుకోవాలి !—రా—నాతో రా. అరచేతిలో అరవై స్వర్ణాలు చూపిస్తా.

రాము : పితో కూడి వ్యర్థం కూడబోయేకంటే నరకంలో ఉంటేనే మంచిది.

వేణు : రాము !—మధ్య నా పాత పేపరుకుడివని (అతిమాటలు తువ్వాను. రా. వాలో రా.

రాము : రాను.

వేణు : బుద్ధి గడ్డితింటోంది.

రాము : కాదు. పెదదారిని పట్టువంటోంది.

వేణు : అనవసరంగా పాడయిపోతావు !

రాము : పాడయిపోయిన జీవితాన్ని బాగుచేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నా.

వేణు : పురా ప్రయాస !—

రాము : అంతా నై వేళ్ళు.

వేణు : నీరి రాకకు మోకా అడ్డు పెట్టుకుంటున్నావ్—

రాము : దొంగ నీరికోసం అతిచే మోకా బుండుకోటం కంటే వరుక్కుటం చాలా ఉత్తమమైన పని—

వేణు : రాము! భ్రమపడుతున్నావ్!—మధ్య రాము M.B.B.S ఏ కాదు. M.B.B.S. రామానివితేలుపా? మధ్య దాక్కురుని కాపు—కానూ లేపు—జేబుదొంగవి—జ్ఞాపక ముంచుకో.

రాము : పాత కథలను పెకలించడానికి వచ్చేవా ?

వేణు : ఏ జీవితం నా గుప్పెట్లో ఉంది. నిన్ను ఎలా వదిలే అలా అడించగలను.

రాము : (ఓబిలుమీద కల్యాణి ఫోటో తీసి) పాపం! చాలా అమాయకంగా కన్పిస్తోంది.

రాము : (ఫోటో తీసుకొంటూ) నీ సానుభూతి అనవసరం.

వేణు : ఎవరికీ నీ సమయార్థం సానుభూతి అవసరమో ఎవడు చెప్పగలరు Brother!—ఇంకా అద్దం మేడలో, పాంసతూలికా తల్లిముమీద, పోయిగా, అరమోద్యు కమ్మల్లో, సుఖా ప్లవసుభవిస్తున్నారే, లేవటికీ, దికా రిలా వీధులవెంట దివ్వుమెత్తుకొంటూ కంకర రాతిమీద నిద్రపోవచ్చు. అంతా కాంతుపాను Brother!—కాలం బాగుంటే దరిద్రుడు ధనికుడు కావచ్చు. అది బాగులేకపోతే కుజేరుడైనా ఫకీరు కావచ్చు!—ఈలోకా అనందంగా ఉన్న సువ్యూ, పాత జీవితాన్ని పోయమని నిరంజున్న సువ్యూ, లేపు అకస్మాత్తుగా మారిపోయి, పాత జీవితంలో ప్రవేశించడానికి పాస్తం రావచ్చు.

రాము : కర్ల వార్త.

వేణు : కలలు వాస్తవిక సంఘటనకీ ప్రతిబింబాలు కావచ్చు M.B.B.S రాము! వాస్తవంలోని సంఘర్షణలే రాసు ఒడలు మరచి విద్రావతున్నప్పుడు కూడ అలో చించులవల్లే కల లోపాయి. అటువంటివి కర్ల అనడం అన్యాయం.

రాము : మీలో వాదించడానికి నాకు టైము లేదు.

వేణు : అవును. నాలో ముగ్ధుడైనా నీకు టైమెందు కుంటుంది. స్పష్టించుకోవచ్చు దొంగ కాలేజీలో, స్పష్టించు కోవ, నమ్మించి, వంచుతున్న M.B.B.S. స్మృతెంటుంది.

రాము : వేణూ! అనవసరంగా నోరు పారేసుకోకు. వెళ్ళు.

వేణు : వెళ్లడానికి రాలేదని మొదట చెప్పాను Brother. ఈలోకా నాకు పదివేలు కావాలన్నీంది—రాపు పలు తెల్లారి. లేదా రాపు సంపాదించడానికి విన్ను తీన్న తెల్లారి. ఈ రెండు కాకపోతే నే నిక్కడనుంచి కదలను—

రాము : ఆ రెండూ కావటం దుర్లభం.

వేణు : దుర్లభం, దుస్పిధ్యం అనకు Brother—నేను చెప్పిన మాట విని నాలో వచ్చేనా, నిన్ను ధనరాసుల్లో ముంచెత్తుతాను. కుజేరుడ్ని చేస్తాను. కాదని నిరాకరించేవా ? (జేబులోంచి రివాల్వరు తీసేడు.)

రాము : నావుకీ భయపడి, అన్యాయానికి లొంగే కాలం అంత రిందింది. ఇప్పుడు నాలోని ప్రతి రక్తకణం వ్యాయం కోసం, సమాజంలో మంచిగా జీవించడం కోసం, పదిమందిలో పేరు గడించడం కోసం పోరాడుతోంది. అంతేకాని వీలాపి వాళ్ల మూలకీ, చేతంకూ భయపడి లొంగిపోయే స్థితిలో లేను. చంపు.

వేణు : వా! నిన్ను చంపుతా ననుకోవానా?—దానివల్ల నా కొరిగే లాభం ఏమిటి?—నిన్ను చంపడానికి రాలేదు. ఈ తుపాకీ చూసేనా?—దీంతో మంచినైనా చేయొచ్చు. చెడ్డవన్నెనా చేయొచ్చు. నీచేత యిప్పుడు చేయించే పని చాల మంచిపని నా పుద్దేకంలో—మనకు కావలసిన వస్తు వేదోపధంగా సంపాదించుకోవడమే మన పని — Beg Barrow steal అన్నాడు వెజెటి కోక అంగ్ల కవి,—

ఇక మధ్య చెయ్యవలసిన పని—(రాము టైము చూచుకొని తలుపేసి వచ్చేడు) తలుపులు వేసి వచ్చేవా? అంటే మంచి రహస్య వ్యాపారమని అంగీకరించేవచ్చు మాట—Well Brother!—నా చేతిలో ఉంటే నిన్ను పొట్లర్ బాబుని చేసిపారేద్దాను. అది వరే. అసలు విషయం—

సేక్ సోనాచంద ధర్మానంద పేరు మనిద్దరికీ చాలా విరవరిచితమే కదూ ?

రాము : అయితే?—(లాంటి ప్రేమిణి టైదిరివద్దాడు.)

వేణు : కథలో అద్భుతపుల్ల వేస్తే కథ రక్త కట్టదు—నరిగ్గా విను. సేక్ సోనాచంద ధర్మానంద అంటే, వెండి బంగారాల గది అన్నమాట—ధనానికి మింద్ అన్నమాట—కాని వాడిలో ధర్మగుణం అన్నమాట సెప్పిలేటలు వేసి వెదికినా క్లుప్తంచదు—వాడి దగ్గరున్న ధనం మనకీ కావాలి. కావాలనుకంటే మధ్య రావాలి—తెలిసిందా !—మధ్య నేమూ కలిస్తే ప్రపంచంలో అత్యద్భుతమైన యిరువురు మేధావులు కలిసినట్లే—చాలు. మనకీ కావలసినపని ఈ రాత్రి అయిపోతుంది. రేపిటికి యధాపూర్వంగా సువ్యూ రాము M.B.B.S ఏ; వేణు సారావేణుని.

రాము : నాకు ధనం అక్కర్లేదు.

వేణు : అలా అనేవాడు తుద్ద తెలివితక్కువనా దన్నమాట—మన సూత్రం ఏమిటో తెలుసా Brother! నై సాయే

వరమాత్య!—దబ్బుంటే కొండమీది కోతి కూడా దాన్ని చేస్తూ ముందు. దబ్బు లేకపోతే—మనలో మనమాల—కల్యాణి కాదు కూడా, ఏ ఆదర్శ ప్రేమించు Brother.

రామం : దబ్బుకోసం ప్రేమించే స్త్రీ నా కవచవరం.

నేను : దబ్బుని ప్రేమించని ఆదర్శ ఈ ప్రపంచంలో ఉండదు—చివరికి నీ కల్యాణి కూడా—

రామం : (దిగ్గరగా) నేనూ!—(వెమ్మడిగా) నా కల్యాణి అటు వంటిది కాదు.

నేను : కల్యాణి ఏమీ అమరత్వం వుట్టివడిన దేవత కాదు—అమెకూడ నీలాగ రక్తమాంసా లున్న మనిషే. కల్యాణి ధనానికి దాసురాలు కాక తప్పదు—చిన్న విడిచిపెట్టక తప్పదు.

రామం : ఛీ!

(నేనువి కొట్టులానికి చేయిస్తాడు—దాన్ని పట్టుకొని కిందకు దించుతూ)

నేను : రామం! నువ్వు నా స్నేహితుడివి పూరుకున్నాను. మరో కడు నాపై చేయిస్తే వాడి రక్తం కళ్ళమార్చును. తెలిసేందా ? (Gap) ఈమధ్య సో జీకీ వ్యాపారంలో లాభం ఎంతో తెలుసా!—ఎనలే అక్షలు—నేను మొన్న వెళ్ళి అప్పుగా వంద రూపాయలు యిమ్మన్నాను. తేపు లేవంటూ గొడవ పెట్టేడు. అటువంటివాడి దిగ్గర అంత దబ్బుండటం నా కిష్టంలేదు Brother—ఈ రాత్రికే నేనూ నువ్వు వెళ్ళాలి. మన తప్పి తీరేవరకూ యింటికి తెచ్చుకోవాలి. దానికి నువ్వు సిద్ధంకావాలి. జోరవడిందా ?

రామం : నేను రాని మొదటే చెప్పేను.

నేను : నేను రమ్మన్న వెనుక చెప్పినమాట—నువ్వు రావాలి తప్పదు (తుపాకి తీసేడు.)

రామం : రాకపోతే నువ్వు నన్ను చేయలేవు—

నేను : అని నువ్వు అనుకొంటున్న మాటలు—కాని నేనేం చేయగలనో తెలుసా?—తెలికపోతే చెప్తా విను.

అరు నెంల క్రితం, సంద్యచీకట్టువడిం తర్వాత—గుర్తుందా Brother—చీకటి రాత్రి!—అకాశం నిండా మేఘాలు!—చిన్న వానజల్లు—నువ్వు నేనూ కలిసి హోటల్ ప్రాంతంబురు రామనాథం యింట్లో.

రామం : (బారగా) చాలు—అవు—అవు.

నేను : పూర్తిగా చెప్పినట్టు Brother!—కథని మధ్యలో ఆపేయడం నా మనస్సుకే వ్యతిరేకం—రామనాథం యింట్లో రెండు విలువగల నగలు—అయిదువేలు నగదు చేజిక్కించుకొని వస్తున్నాం. కాని Bad luck, Brother!—మువ్వా యినన్నుక్కర్ కంట బడ్డావు—వెంటనే విన్ను వెంటడించేడు. నువ్వు—(Gap) ఈ యింట్లో ప్రవేశించే. ఇంతవరకూ పాత్రపోషణ చాలా పవళిగానూ, బాగానూ చేసు కొన్నే!—కాని వేటిలో నీ పాత్రాధినయ్యావి కావాలి రోజు. ఈ రహస్యాన్ని నేనే న్యయంగా ఆ యి

పెళ్ళరుకు చెప్తా!—ఒక్కసారి ఆ మందర భృగ్యాన్ని ఆలోచించుకో. రామం M.B.S. తేలిక అరదందాం! అతని వానం కలుకలాం వెనుక—అప్పుడు నువ్వు జీవించాలనుకున్న మంచి జీవితం. నువ్వు కవచ కలలు వర్ష నాశనం—తెలిసేందా—నిన్ను బాధించినందుకు క్షమించు Brother!

రామం : ఆ నీవపు పని చేసేకంటే జైల్లో ఉండటమే మంచిది.

నేను : అది నీకు మంచిదిగా అనిపించొచ్చు. కాని Brother! ఈ విషయం కల్యాణికి తెలుస్తుంది. శ్రీరంగంగారికి తెలుస్తుంది. అప్పుడు వారు పడే బార వూహించుకో. వస్తాను (వెళ్ళడానికి రేదాడు.)

రామం : (దిగ్గరగా) అగు!—ఏం చేయాలి?—చెప్పు చేస్తాను—చెప్పు నేనూ! నా జీవితాన్ని, నాలోపాలు కల్యాణి జీవితాన్ని నాశనం చెయ్యకు. చెప్పు. నువ్వేది చేయమన్నా చేస్తాను. నీ కేడీ కావాలన్నా తెస్తాను. చెప్పు.

నేను : ఒక్క పదివేలు రూపాయలు. ఎలా తేవాలో కూడా చెప్తాను. నువ్వు నేను కలిసి సో సోనాచంద్ ధర్మా నంద్ యింటిని కొల్లగొట్టాలి. చేతికి చిక్కింది తెచ్చుకోవాలి. అర్థమయిందా? Brother చెయ్యి చెయ్యి కలుపు.

(రామం ఒక్కక్షణం అమిత సంమర్షణలకు లోనయి చివరిసారిగా.)

రామం : లాభంలేదు—కల్యాణి!—చెయ్యను. విన్నయినా విడిచి పెద్దాను కాని తిరిగి ఆ పాడుపనిని చెయ్యలేను కల్యాణి (ఫోటో చూస్తూ.)

నేను : తప్పదు Brother చేసి తీరవలసిందే—లేకపోతే నిన్ను ప్రేమించిన కల్యాణితో నీ రహస్యం అంతా చెప్పి ప్తాను. అప్పుడు నీ బ్రతుకు ఆరోపించుకో. నీ బ్రతుకు కంటే ముఖ్యం కల్యాణి స్థితి ఆరోపించు. విన్నే నమ్ముకొంది. అమాయకంగా విన్నే ప్రేమిస్తోంది. నువ్వలాటి వాడివి తెలిస్తే అమె పూదయంలో ఎటువంటి సంచలనం లేస్తుందో ఆలోచించు. నీమీదే ఆశలు పెట్టుకున్న అమె తండ్రి గతి ఆరోపించు. గుండె పగిలి పచ్చెదు—తెలిసేందా?—నిన్ను విత్యమూ "దా! దా!" అంటూ పిలోపాలు తిరుగుతున్న నీ చిన్న మరదలు స్థితి ఆరోపించు. ఆ చిన్నారి లేత పూదయం ఎంత క్షోభిస్తుందో తెలుసా?—ఆ బెంగతో అమె కుమిలి కుమిలి కృశించి మరణిస్తుంది.

రామం : ఏలేదు. అలా జరగడానికి ఏలేదు.

నేను : అయితే నే చెప్పిన పని చెయ్య!—ఊ! ఇయ్యేరు.

రామం : విడి పాడుపని అని విరమించుకోవ్వావో—ఎవరికోసం చెడ్డమన్నట్టి, చెడు పాపాన్ని విరమించుకోవ్వావో, ఆ పాడుపని వారి కొరకే తిరిగి చెయ్యమంటావా?—లాభంలేదు. నేను చెయ్యలేను.

వేలు : చెయ్యకపోతే నీ యివ్వం. నీ మూలంగా నిన్ను నమ్ము కొన్న శ్రీరంగం—నీకే మనసిచ్చి నీ ఆనందమే తనదిగా భావిస్తున్న అమాయక కల్యాణి—నీ చిట్టి మరదలు నాకు ముప్పుతారు. అయితరవలసిందే—ఇంతకాలం కల్యాణి నిన్నుకే దేవునిగా చూస్తోంది. నిన్ను రామం M.B.B.S అనుకుంటోంది—కాని ఈరోజుతో నువ్వు M.B.B.S రామంగా వెళ్లడపులాపు—తెలిసిందా ?

రామం : వద్దు—అలా కావటానికి ఏళ్లేదు. చేస్తాను. కాని వేలూ—రెండు నిమిషాలు—అలోచించుకోవటానికి టైమివ్వ.

వేలు : రెండు నిమిషాలేం ఇర్క్ Brother !—యిప్పుడింకా ఉదయం వదలకొండు గంటలు అయింది—చెరిగ్గా రాత్రి వదిగంటల వరకూ టైమిస్తున్నా—అంత వరకూ అలోచించుకో—వస్తా—Good by Brother (తుపాకీ వదలి వెళ్లిపోయేడు).

(రామం చికాగ్గా అత నొదిలేసిన తుపాకీని చూస్తూ—నవ్వుతూ చేస్తున్నాడు. కల్యాణి వచ్చింది. ఆమెను చూచి తుపాకీని దాచేడు.)

కల్యాణి : ఈరోజు కాలేజీ లేదా ?—యింతవరకూ యింట్లోనే కూర్చున్నారు.

రామం : లేదు !—ఆ! ఉంది. వెళ్ళాతి. వెళ్తాను.

కల్యాణి : బాగుంది. అలా కంగారుపడ్డా రేం ?—రోజునానికి లేవండి.

రామం : ఇది బాగుంది కల్యాణి !—రోజూ మీ యింట్లో రోజునం—

కల్యాణి : ఏమో !—వాళ్ళగారు ఆర్డర్ పిచ్ చేశారు.

రామం : కుమార్తెగారు “జీ హుజార్” అన్నారు అంతేవా.

కల్యాణి : అంతే—తెండి—రండి. (వెళ్ళటానికి రెండడుగు లేసింది.)

రామం : జీ హుజార్ (కల్యాణి వెనుదిరిగి నవ్వింది—రామం ఆమె నమసరించేడు.)

5 వ రంగం

రాత్రి వది గంటల పైచిలుకు—రామం తన గదిలో సోఫాలో కూర్చున్నాడు. అతని ముఖం నిండా చెమట రిందువులు—జాత్తు చిందరవందరగా ఉంది. అతని ప్రక్కనే సోఫాలో రివాల్యరుంది—Bed light వెలుగుతోంది. రామం చేతిలో రివాల్యరును తీసుకొని లేచేడు. ఒకసారి పరీక్షగా చూచి తిరిగి దాన్ని యధా స్థానానికి విసిలేసి చిరాకుగా నవ్వుతూ చేసేడు.

రామం : (ఓటిలుమీద కల్యాణి ఫోటో చూచి) కల్యాణి !—తాళంలేదు ! కల్యాణి !—చెయ్యను. నిన్నెవ్వా విడిచి పెట్టాను కాని తిరిగి ఆ పాడు పనిని చెయ్యలేను కల్యాణి—

[తెరలో]

వేలు గొంతు : రామం ! తప్పుదు. చేసి తీరవలసిందే—లేకపోతే నిన్ను ప్రేమించిన కల్యాణిలో నీ దూష్టం అంతా చెప్పేస్తాను. అప్పుడు నీ బ్రతుకు అలోచించుకో—నీ బ్రతుకు కంటే ముఖ్యం కల్యాణి స్థితి అలోచించు. నిన్నే నమ్ముకొంది. అమాయకంగా నిన్నే ప్రేమించింది. నువ్వలాటి వాడిమని తెలిస్తే ఆమె పూర్వ యంతో ఎటువంటి సంబంధం లేస్తుందో అలోచించు. నీ మీదే ఎన్నో ఆశలు పెట్టుకున్న ఆమె తండ్రి గతి అలోచించు. గుండె పగిలి పన్నేడు. తెలిసిందా ? నిన్ను నిత్యమూ బావా ! బావా ! అంటూ పిలుస్తూ నీతోపాటు తిరుగుతున్న నీ చిట్టి మరదలు స్థితి అలోచించు—ఆ చిన్నారి లేక పూర్వయం ఎంత కష్టమిస్తుందో తెలుసా ?—ఆ బెంగతో ఆమె కుమిలి కుమిలి కృశించి మరణిస్తుంది—తెలుసా ?—

రామం : ఏళ్లేదు—అలా జరగడానికి ఏళ్లేదు—

వేలు : అయితే నే చెప్పిన పని చెయ్య—ఈ! జయశ్రేరు.

రామం : ఏది పాడుపని అని విరమించుకొన్నానో ఆ పాడుపనినే వారి కొరకు తిరిగి చెయ్యమంటావా ?—తాళంలేదు. వేలు చెయ్యలేను.

వేలు : చెయ్యకపోతే నీ యివ్వం !—నీ మూలంగా నిన్ను నమ్ముకొన్న శ్రీరంగం—నీకే మనసిచ్చి, నీ ఆనందమే తనదిగా భావిస్తున్న అమాయక కల్యాణి—నీ చిట్టి మరదలు నాకు ముప్పుతారు—అయి తీరవలసిందే. ఇంత కాలం కల్యాణి నిన్ను ఒక దేవునిగా చూస్తోంది. నిన్ను గౌరవిస్తోంది. నిన్ను రామం M. B. B. S.గా అనుకుంటోంది. కాని యివ్వాలి తో నువ్వు M.B.B.S. రామంగా వెళ్లడపులాపు—తెలిసిందా ?

రామం : వద్దు. అలా అవటానికి ఏళ్లేదు. చేస్తాను. ఇప్పుడే వెళ్తాను (సోఫాలోంచి రివాల్యరును తీసేడు. చేతులు వణుకుతున్నాయి. వెమ్మడిగా కల్యాణి ఫోటోను సమీపించి) కల్యాణి నీకోసం, నువ్వు బ్రతకటానికోసం ఈమని చెయ్యాలన్నాంది. కల్యాణి ! నన్ను చేరదీసి నా కష్టసుఖాలను నీవిగా ఎంచిన నిన్ను మోసం చేసాను. కల్యాణి క్షమించు. (ఫోటోని తిరుగవేసి) నవ్వుతూ నీ ప్రక్కన మసలిన ఈ రామం అనలేన అమాయకుడు కాదు—గేముఖవ్యాసుం—కల్యాణి—నీ జీవిత మంతా నీకంటేమయం చేసి తాను నిశ్చింతగా పోతున్నాడు. కల్యాణి—క్షమించకలికే—(రెండడుగులు వేసి) క్షమించు (విసిరిపో వెళ్లిపోయేడు. స్టేజీ క్షణ కాలం నిశ్శబ్దంగా ఉంది. కల్యాణి మందచిట్ల వెంటుకో ప్రవేశించి అక్కడ రామం లేకపోవటం చూచి కంగారుగా.)

కల్యాణి : రామం !—రామం (వణుకులేడు. రోసకెళ్తూ) నాన్నా !

(శ్రీరంగం : విమిలమ్మా (రోమండే)

కల్యాణ : నాన్నా యిటులా నాన్నా !—రామంగారు లేరు (శీరంగం వచ్చేడు).

శీరంగం : ఎక్కడికైతే వెళ్లాడేమో.

కల్యాణ : లేదు నాన్నా ! యింత రాత్రిప్పుడు ఆయన ఎక్కడికి వెళ్లరు.

శీరంగం : ఎప్పుడూ వెళ్లకపోతే యివాళ వెళ్లకూడదా ఏమిటమ్మా !—ఆయనకి వస్తేదైనా ఉండొచ్చు—

కల్యాణ : కాదు నాన్నా !—ప్రాద్దుటనుండి ఆయన అదో రకంగా ఉన్నారు—మధ్యాహ్నం కాసేపు త్రాగలేదు—యిప్పుడు తోటనం చెయ్యలేదు. కంచం దగ్గర కూర్చుని, ఏమైందో ఏమిటో 'కల్యాణ' అని పిచ్చిగా కేకపెట్టి వెళ్లిపోయేరు. పగలంతా ఈ గదిలో కూర్చుని ఏడవటమే—చూడు నాన్నా—అలా పైకెళ్లి చూసిరా.

శీరంగం : అత వెక్కడుంటాడని చూసిరమ్మంటావమ్మా !

కల్యాణ : ఎక్కడో అక్కడుంటారు నాన్నా !—ఆ వేలు దగ్గరకు వెళ్లాడేమో వెళ్ల నాన్నా.

శీరంగం : వరే—(పిలిచికి వెళ్లాడు.)

(కల్యాణ నిట్టూర్చి వెనక్కి తిరిగి సోఫాలో కూర్చుంది. తన ఫోటో తిరిగిపే ఉండటం చూచి తుళ్లిపడి—రాష్ట్ర తిరిగి పరిగ్గ పెట్టసాగుతుంది. అది జారిపోయింది.)

కల్యాణ : అయ్యో ! (ఓదీలుమీదుంచి—గడంతా నవ్వుతోంది. ఇంతలో పైవ పరుగెత్తిన అడుగుల నవ్వుడి—తుపాకి పేలిన శబ్దం—కొంతెం విశ్వబ్దం—రామం కుడిచేతిమీద దెబ్బతో బాధగా మూలుగుతూ వచ్చి గదిలో కల్యాణని చూచి నిశ్చిష్టుడై వెనక్కి అడుగు వేస్తాడు. కల్యాణ అతణ్ణి చూచి భయపడ్డా దగ్గరికి వచ్చి.)

కల్యాణ : ఏమయిందండి !—అరే !—ఈ చేతిమీద ఈ దెబ్బేమిటి ?—మాల్గాడరేం ?

రామం : చిన్న దెబ్బలే కల్యాణ.

కల్యాణ : రక్తం రాతాప్రవాహంలా కారుంటే చిన్న దెబ్బం లారేం. లేవండి—అలా సోఫాలో కూర్చోండి (సోఫాలో కూర్చోబెట్టింది.)

రామం : నీ పూదయంలో యిప్పుడు తగలబోయే దెబ్బకుంటే ఈ దెబ్బ ఎన్నో తెల్లు చిన్నదే కల్యాణ.

కల్యాణ : అంటే (అర్థంకాలేదు.)

రామం : విమ్మా, నీ వారిని అందర్నీ మోసం చేసాను కల్యాణ—నీ ప్రతుకు నాశం చేసేను. నే నొక దాక్తురు చదువు కొంటున్న స్టూడెంటునని మిమ్మల్ని నమ్మించేడు.

కల్యాణ : అయితే మీరు దాక్తురు వదవటంలేదా ?

రామం : లేదు. కల్యాణ. నేను రామం M.B.B.S. ను కాదు.

M.B.B.S రామాన్ని. అంటే పచ్చి జేబుదొంగని.

కల్యాణ : అరే ! (వెనక్కు జరిగింది.)

రామం : భయంలేదు కల్యాణ !—అదంతా ఒకనాడు—అంటే నిన్ను మొదటిసారి కలుసుకోవచ్చును—ఇప్పుడు అవని

పూర్తిగా మానుకోవచ్చును—నాకై నేనుగా ఆ పనిని మనమూర్తిగా చెయ్యాలి అని ఏ ఒక్కనాడూ అనుకోలేదు. నా జీవితం పాపపు మార్గంలో పడి పతన మవకుండా కాపాడుకోవచ్చు ననుకోవచ్చును. కాని పరిస్థితులు తారుమారయ్యాయి. చిద్రి వామీద ప్రభయ వృత్తం చేసింది. నాకు తెలియని అజ్ఞాతశక్తులేవో వన్నారానితో కీనాదు దింపేయి—

ఈ సమాజంలోని మమమెలు, చిద్రి అన్నీ ఏకమై బాగుపడబోతున్న నన్ను బాగునుండి దూరంగా నెట్టివేసింది. ఆరు నెలల క్రిందట వదలుకోవచ్చు దొంగతనాని కిరీణ వెళ్లవలసి వచ్చింది. కాని కల్యాణ ! దానికి కారణం నేను కాదు. మానవుడు పరిస్థితులకు తానిన—నేను పరిస్థితుల కబంధపాస్త్రంలో పడిపోరాడి అలసిపోయిన నిర్భాగ్యుణ్ణి !—

కల్యాణ : రామం !—జేబుదొంగ !

రామం : అవును—జేబుదొంగనే—కానీ దొంగ మనిషి. అతనికి పూదయం, మమతా, జాతి, దయా అనేవి ఉన్నాయని ఎందుకు అనుకోరు. దొంగతనం చేసాడు అని నేరారోపణ చేసేముందు అతడా దొంగతనాన్ని ఎందుకు చేయవలసి వచ్చింది అనెందు కాలించవరు. ప్రభుత్వానికి, ప్రజలకి అది అనవసరం.

కల్యాణ : ఎంతవని చేసావు రామం ! నా పూదయంలో యిలాటి చిచ్చు వెందుకు రగిల్చావు. నన్నొక్కసారి వంపితే పోయేదిగా—

రామం : నిన్ను నేను చంపుకోవాలికి, నీ పూదయంలో చిచ్చు పెట్టాలికి అయితే నే నీ పని చెయ్య నక్కర్లేదు కల్యాణ. నిజమైన ప్రేమ ప్రతిఫలాన్ని కాంక్షించడంటారు.

కల్యాణ ! నే నీరోజు సేక్ సనాచండ్ ధర్మా పండ్ యింట్లో దొంగతనం ఎందుకు చేసేవో తెలుసా ?—నీ కోసం, నీ క్లావలనీ నుజం కోసం. నేను దొంగని లోకానికి తెలిసిన వ్యక్తులు నిన్నటి వరకూ ఒక్క వేణా—

కల్యాణ : (అశ్చర్యంగా) వేణా

రామం : అవును కల్యాణ—అతమా వేమా కని చేసేవాళ్లం. నన్ను తిరిగి తీసికెళ్లాలనికే అరోజు వచ్చేదు. రమ్మని ప్రతిమాలేదు. రానన్నాను. చివరికి బెదిరించి తీసికెళ్లకల్లేదు కల్యాణ !—నా ఈ రహస్యాన్ని నీకు, నీ తండ్రికి చెప్పినన్నాడు. దాని ఫలితా న్నొక్కసారి నా మనస్సుకు బాతేలా, నా కళ్లకు కట్టెలా విప్పి చెప్పాడు. అలా నాశన మవటం నాకు ఒక్కనాటికే యిష్టంలేదు. అందుకే నే నీ పని చేయాలని కంగీకరించేను. మధ్యలో వచ్చిన నన్ను మధ్యలోనే మరచిపో కల్యాణ.

కల్యాణ : రామం—

(ఇన్నుకొర వచ్చేడు)

రామం : Oh ! యిన్నుకొర Come in !

ఇనస్పెక్టర్ : రామం M. B. B. S. — Oh Sorry!
M.B. B.S రామం! you are arrested (చేతికి
బిడిలు వేసిడు.)

కల్యాణి : ఎంతమీ చేపేవు రామం!—రామం— (శిరంగం
గారొచ్చేరు).

శిరంగం : ఏమిటిదంతా యినస్పెక్టరుగారూ.

ఇనస్పెక్టరు : చెప్పవయ్యా చేసిన పునకార్యం.

రామం : ఇనస్పెక్టరుగారూ—నన్ను వేగంగా తీసుకుపోండి
యినస్పెక్టరు గారూ.

ఇనస్పెక్టర్ : ఇతను ఒక ప్రత్యేక జేబుదొంగ తప్పించుకొని
తిరుగుతున్నాడు. కాని అనత్యం ఎంతోకాలం దాగదు
కదా—వేటికి చేసుకున్న ఖర్చు పక్క దశ కొచ్చింది.
వట్టుబడ్డాడు. ఎరపుచేసి తీసికెళ్తున్నా.

శిరంగం : రామం—జేబుదొంగవా? రామం జేబుదొంగ!
(సోఫాలో కూలబడ్డాడు.)

రామం : ఒక్కసారి పాపము తీసుకోస్తారా కల్యాణిగారూ!
(కల్యాణి పాపము తీసుకోచ్చింది)

మగులు : బావా! వెళ్లిపోతున్నారా!—అమ్మ దొంగ! అయ్యో!
ఈ చేతికి గాజులేమిటి అడవిల్లలాగ—అక్కయ్యా బావ
యినవగాజలు వేసుకొన్నాడు—హాల్—హాల్. (మగులు
చేతులకు రక్తం అయింది) అమ్మా! రక్తం!!
అక్కయ్యా! బావచేతికి రక్తం! నాన్నా—

(కల్యాణికి మగులు మాటలు విని కళ్లలో
నీళ్లు మళ్లు తిరిగియి. దుఃఖంతో గొంతు పెగ
ల్లేదు—మాట కరువయింది. చేతుల్లో ముఖం దాచ
కొంది. శిరంగంగారు విస్తుతున్నంతో సోఫాలోంచి కద
ల్లేక పోయేరు. ఇది చూచిన రామంకి బాధ అధిక
మైంది—)

రామం : (బాధగా) యినస్పెక్టర్!—నన్నిక్కడ నుండి త్వరగా
తీసుకుపోండి యినస్పెక్టర్!—నేని చిత్రపథని భరించ
లేను. ఈ బాధని నహించలేను.

మగులు : బావా!—నువ్వెళ్లిపోతావా?—(యినస్పెక్టరుతో)
యినస్పెక్టరుగారూ!—మా బావని తీసికెళ్లొద్దు.
బావా నేను జిట్టు—యినస్పెక్టరుగారూ—కావాలిస్తే నా
బొమ్మలన్నీ యిచ్చేస్తాను. యినస్పెక్టరుగారూ బావను
వదిలేయండి—

(బాధతో మెలికలు తిరిగిపోయెడు రామం—
కల్యాణి బాపురుమంది.)

రామం : కల్యాణి!—ఒకనాటి యిటువంటి సంఘటనలు
వల్ల మీ జీవితంలో ప్రవేశించి, అదే సంఘ
నతో మిమ్మల్ని విడిచి వెళ్తున్నాను. కాని ఈమధ్య

కాలంలో మనిషిగా ప్రతికటం చేసిన మిమ్మల్ని, మీ
అభిమానాన్ని, ఆదరణని, మీ అనురాగాన్ని వేసి
జన్మలో మరచిపోలేను—కల్యాణి! మరచిపోలేను.

పరిస్థితులూ, పరిసరాలూ, సంఘంలోని
వ్యక్తులూ మనిషిని అధఃపతనానికి అణచివేస్తుంటే
తను నమ్మిన వ్యక్తులైతనని నిలుపునా ద్రోహంచేస్తే,
ఒకసారి చేసిన తప్పుకి ఆ మనిషిని మానసికంగా చిత్రపథ
చేస్తుంటే, మనిషి ఎంతవరకూ నహించగలడు?—మంచి
వాడుగా జీవించా అనుకొన్నాను. మనిషిగా గౌరవంగా
బ్రతుకుదా మనుకొన్నాను. కాని దురదృష్టం తరు
ముకు వస్తుంటే బాగుపడలేని పాతబాగుకట్టి!—నన్ను
మరచిపోండి—కల్యాణి—మరచిపోండి. (కల్యాణికి దుఃఖం
అపుకోలుం చాలకాలేదు. వెక్కిరిస్తూ నీడుస్తోంది.)

శిరంగంగారూ!—యింతకాలం మీ ఎదుట
విజాన్ని దాచి, మీలో లేనిదని ఆశలు అవకాశాలు కల్పించి
ఈనాడు వాటి నన్నిటిని కూకటివేళ్లతో పెరికించి
నిశ్చింతగా వెళ్లిపోతున్న నన్ను క్షమించమని అర్థించటానికి
సిగ్గుపడటం లేదు నేను—(నెమ్మదిగా చేతుల్లో ఉంచు
కున్న తలని పైకెత్తి రామం ముఖంలోకి చూపేరు
శిరంగంగారు. రామం సిగ్గుతో ముఖం దించుకొన్నాడు.
తర్వాత నెమ్మదిగా పాపని నమిపించి)

పాపా!—దాగా నడుపుకోంటావు కదా—
(కంతం దుఃఖంతో బరువైంది) ఈనాటిలా, నేను
నీ చిన్ని లేత పూదయాన్నింత నిర్దాక్షిణ్యంగా ముక్కలు
చేయవలసి వస్తుందని, అనాడు పూచించివుంటే,
నేను నీ బావను కాదనీ, ఆ అర్హత నాకు లేదనీ చెప్పనీ
ఉండేవాడినమ్మా!—పాపా (కళ్లలో నీరు తిరిగింది.
మగులుని దగ్గరగా పూదయానికి పాతుకొన్నాడు.
పాప అతని కన్నీళ్లు తుడుస్తోంది) పాపా!—(దుఃఖం
అపుకోలేక పోయెడు. పాపని క్రిందకి దింపేసి యిన
స్పెక్టర్) వరండి యినస్పెక్టర్ గారూ—వరండి
(తొందరగా అడుగులు వేసుకొంటూ బయటకు వెళ్లి
పోయెడు. ఇనస్పెక్టరు అనుసరించెడు. కల్యాణి రెండడు
గులు వేసి "రామం" అని కేకపింది. కాని అది అమె
మూగ పూదయంలోంచి బయటకు రాలేదు. శిరంగం
గారు లేచి పింఛంలో కుప్పగా నిస్సృహతో కూల
బడిపోయేరు. పాప మాత్రం బాపురుమంటూ నీచి
లోకి వరుగెత్తింది. కాని అప్పటికే జీపు బయలుదేరి
పోయింది. పాప ఏడుస్తూ లోనికి వచ్చి కల్యాణి
వెయ్య వట్టుకు 'బావా' అంటూ అమె పూదయంలో
ముఖం దాచుకొంది. కల్యాణి శిలలా అచేతనంగా శూన్యం
లోకి చూస్తూ నిలబడిపోయింది. కళ్లవంటి భారగా
ప్రవహిస్తోంది కన్నీరు.)

నన్నయ ఎఱ్ఱనల ఉపజాతులు

శ్రీ వి. రామకృష్ణారావు

నన్నయ ఎఱ్ఱనలు సీమమ్మ-తేటగిరి-అటవెండి అను పద్యములలో వియమములు కొన్ని పాటించినారు. రాక్షసికులు 'అవతలి ప్రాససీమమ్మ-అక్కరి ప్రాససీమమ్మ' మొదలైన విధానములు సీమమ్మ వియమమున చేసినారు. కాని తేట గిరి, అటవెండి పద్యములలోను అట్టి వియమములు పాటించబడినవి. కేవల యతితోగాని లేదా కేవల ప్రాసయతితోగాని పద్యమంతటనుగాని, లేదా దాని ఖండములందు వేర్వేరుగా గాని పదవుటయే వీరు పాటించిన వియమములు. ఇట్టి వియమములు సంస్కరణ రోపమువలన కొన్నిచోట్ల భ్రష్టములైనవి. ఈ వ్యాసములో అట్టి వియమ భంగములు జరిగిన స్థలములయందు సాధు పాఠములు నిర్దేశింపబడుచున్నవి. భాషావేత్తలు బాగోగులను పరిశీలింతురు గక.

- (1) పీ. బ్రహ్మణ్యుడుగు కళ్ళప బ్రహ్మ వరమున
వివతకుఁ బుట్టిన యనఘమూర్తి
వాణిల్యం దయ వర పక్షికులమున
కింద్రుఁడై పరగిన యిద్దతేజుఁ
దుదధిరోమన్తు యత్కుగ్గ నిషాదుం
వారంగ మింగిన ఫౌరర వీరుఁ
డిభకన్యవముం రోహణ కాళిలో వెల్లి
కొని దివిఁ బరచిన యనిలమే
(అది 2—83)

పై నాలుగు పాదములలో ద్వితీయ పాదపు రెండవ ఖండమున వియమభంగము జరిగినది. ఈ పద్యములో పూర్వఖండములయందు యతులును, ఉత్తర ఖండములయందు ప్రాస యతులును పాటించుట నన్నయ అవలంబించిన పద్ధతి. 'వివతకుఁ బుట్టిన యనఘమూర్తి, ఆరంగ మింగిన ఫౌరరవీరుడు, కొని దివిఁ బరచిన యనిలమే' అను మూడుచోట్ల ప్రాసయతులు వేయబడ్డవి. 'ఇంద్రుఁడై పరగిన యిద్దతేజుఁడు' అన్నచోట ప్రాసయతియే కావలెను. యతి ముద్రితమైనది. ఇది రామా అండ్ కో వారి ముద్రణము. పాఠాంతరములు చూపబడలేదు. వావిళ్ళవారి ముద్రణములలో (1954—1959 ముద్రణములు) 'ఇద్దతేజుడు' అనుచోట 'పాండ్ర, ఇంద్ర' అన్నవి పాఠాంతరములుగా చూపబడినవి. (అది 2—84) కాబట్టి

'ఇంద్రుఁడై పరగిన పాండ్రతేజుఁడు' నన్నయ పాఠమని నిర్ణయింపవచ్చును.

- (2) పీ. జనమేజయుని చేయు నర్చయోగమునకు
విష్ణు మందరము గావించ మతఁడు
భగ్నార్ధి గావున ధారుడీ సురులమై
యడుగుద మీ క్రతు వ్రుడుగు మనియుఁ
గొందర మతనికీ గూర్పు మంత్రులమునై
యీ క్రతు క్రియ జేయ నిహవరముం
కగుఁ బెక్కు దోషంబులని హేతువులు నూసి
యుడిగింత మందఱ మొక్క మొగిన
ఆ. భక్త్య రోజ్య లేవ్య పాసియముం మీదఁ
నదములోని నిప్రజనులమీదఁ
వెగడు పదఁగఁబాఠీ వెరపింత మొజ్జలు
తత్ప్రయోగ విధులు దప్పివలెన

(అది 2—130 రామా అండ్ కో ముద్రణము) ఇది పడి సీనముగా నన్నయ ప్రాసవాడు. దీని ద్వితీయ చరణపు రెండవ ఖండమున ప్రాసయతి ముద్రితమైనది. వావిళ్ళ ముద్రణములలో 'అడుగుదమిట్టి సేయకుమలనియు' అని యున్నది. ఇదే నన్నయ పాఠముగా చెప్పదగినది. (2—131 వావిళ్ళ) 'నూ. ని'లో 'ఉడుగు' వద్ద ఈ పద్యపాదము కూడ చూపబడినది. అది పరికాదు.

- (3) గీ. ధరణి యెల్లమ రక్షించు ధర్మ చరితు
నా సరిక్కితు రక్షించి యతుని నేత
వరిమిత ధన ప్రాప్తుండ నగుదుఁ గిరి
యను ధనము ధర్మపును నాకుఁ గొనుటయుఁబడె
(అది 2—186 రామా అండ్ కో)

ఈ పద్యము కేవల యతిగీతముగా ఉద్దిష్టము. కావున నాలుగవ పాదములో వియమ భంగము జరిగినది. 'కీర్తి, యను ధనము ధర్మపును నాకుఁగొనుట యుఁబడె' అని ప్రధాన పాఠముగా ముద్రించి వావిళ్ళ ముద్రణ పరిష్కరము "గొనుటయదె నాకు" అన్నది పాఠాంతరముగా చూపినారు. (2—187) దీనినిబట్టి "కీర్తి, యను ధనము ధర్మపును గొనుటయదె నాకు"

పరియైన పితృమని చెప్పవచ్చును. "కీర్తియును ధనము ధర్మము పును గొనుట" అని కాకినాడ సుబానిరంజని ముద్రాణాలయండు 1911 లో ముద్రితమైన ప్రతిలో కండు. (2—183) ఇదే నన్నయ పితృమనుట ఉచిత తరముగా కనబడుచున్నది.

- (4) ఆ. చండ కోపుడయిన మాండవ్యమునివరు
శాసమున జనుండు సంభవించె
విదురుడనగ దీర్ఘ విదుడు పితాశర్య
వీర్యమునను భువి నవార్యబలులు
(అది 4—260 వాచిళ్ళ)

ఈ పద్యములో ఒకటి మూడు పాదములందు ప్రాసయలి, రెండు వాలుగు పాదములందు యలి, ఉద్దేశించబడినట్లు చెప్పదగినది. రెండవ పాదములో యలివేయబడుట స్పష్టము. వాలుగవ పాదములో 'నవార్య వీర్యబలులు' అన్నది పితాంతరముగా చూపారు. కాన 'వీర్యమున నవార్య వీర్యబలులు' పాదపితృమని నిర్ణయించవచ్చును. రామా అండ్ కో ముద్రణలోను (4—258) పూర్వోక్త సుబానిరంజని ముద్రణలోను 'అవార్య వీర్యబలులు' అన్నదే గ్రహించబడిఉన్నది. 'భువి నవార్య బలులు' అన్నది పితాంతరముగా కూడా చూపబడి ఉండలేదు.

- (5) ఆ. ఎట్టి రాజులును మహీసురోత్తము తెదు
రగురు దెంచునప్పు డదిక భక్తి
నెఱిగి ప్రయము వరికి తెరుచిత్తు రట్టిద
ధర్మవిపు దీని దంప వెల్లు
(7—111 రామా అండ్ కో)

ఇది కేవల పద గీతముగా చెప్పబడినది. త్రిశీయ చరణములో వియము భంగముముద్రితము. మీదు మిక్కిలి రేప అకార పాంకర్యము కూడా విచ్చడినది. కాన "క. ర. మా. ని" కర్తలు 'ఎరగు' పితృముతో దీనిని చూపారు. ఇట్లే వాచిళ్ళ ముద్రణములో రేప అకార పాంకర్యమును వారించుటకు 'ఎరగి' ప్రయము వరికి తెరుచిత్తురట్టిద' (7—112) అని ముద్రించబడినది. దీనినిబట్టి క్రిష్ణానవారు తమ వైయాకరణ పారిశాతములో ఇట్లు వ్రాసారు. "ఎఱిగు = ఎరగు = దిగు, మొక్కు—ఇందు రమిత కన్నడములో శబ్దమేయుండుట వింత. నన్నయ దీనిలో రేపమును బ్రయోగించియుండగా వెల్లును దీనిలో శబ్దమే కలదనుటయు వింతయే" ఇత్యాది. 'ఎరగు'లోనిది రేప మనుటకు ప్రకృత పద్యమునకరించదు. వీరిన 'ఎరగు' అన్నది యిక్కడ నన్నయప్రయుక్తము కాదని వియమభంగమువల్ల తెల్లమగుచున్నది. రామా అండ్ కో ముద్రణమున "గ. దెరలి"

అనియు వాచిళ్ళ ముద్రణములో "దివిరి, దెరలి" అనియు పితాంతరములు చూపబడినవి. ఈ రెండు పితాంతరములలో ఒకటి నన్నయ పితృమని చెప్పదగినది. "తెరలి ప్రయము వరికి తెరుచిత్తురు" అని నన్నయ పితృము కావగనని నా యలి ప్రాయము. "తెరలు—అది 8—283; పదా 1—227; అర 1—188, 195; 4—68." (నై. ప)

- (6) ఎ.గి పూర వనమున వీరు గిమ్మిరుడను ను
రారి నిశ్చలఘనభీకరాంగుణట్టి
వీరవధియించినట్టి సమీరజానకు
భూభుజానకు మార్కొమువారు గలరె
(అరణ్య 1—102)

ఇది ప్రాసయలి గీతము. రెండవ పాదములో యలి ముద్రితమైనది. వాచిళ్ళ 1952, 1960 ముద్రణములు రెండింటిలోను ఇట్లే యున్నది. పితాంతరము చూపబడలేదు. రామా అండ్ కో ముద్రణలో "అ. నిశ్చల భీకరాచారు" అని పితాంతరము చూపబడినది. కాన 'ను, రారి నిశ్చల భీకరాచారు' అన్నది అనలు పితృమని చెప్పదగినది.

- (7) గి. క్షుత్తనధవై న పాపంబు గ్రాగవలయు
గదగి నాకును పదగతి గలుగవలయు
పయియు బుణ్యశీర్షంబులై యిద్దరి
బరగుమండంగవలయు మీ కరుణజేసి
(అరణ్య 2—262 రామా అండ్ కో)

మొదటి మూడు చరణములలో యతులు, వాలుగవ చరణములో ప్రాసయలి ముద్రితమగుటచే ఇది కేవల పదగీతమని పించును. కాని వాచిళ్ళ ముద్రణములో (1952—1960) రెండవపాదమునద్ద "పదగతియును నాకు బడయవలయు" అన్నది పితాంతరముగా చూపబడెను. కాబట్టి "కడగి పదగతియును నాకు బడయవలయు" అన్నది పరియైన పితృమని నిర్ణయించదగినది. అన్నయ ఒకటి మూడు పాదములలో యతులు, రెండు వాలుగు పాదములలో ప్రాసయతులు, పాటించబడినట్లు చెప్పవచ్చును. కాన పితాంతరమే గ్రాహ్యము.

(వాచిళ్ళ అరణ్య 2—263)

- (8) పి. మృగవేత్ర దారుణమృగనమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున వేకతంబ
యిట్లు నీయున్నికి వెయ్యది మూల మి
వ్వనదేవతవో మరేత్యురునితోడ
నలిగి దరిత్రకి నరుగుదెంచిన తేరి
లంపవో పారియరవ్వులిదొరంగి

కేరిఁ గ్రమ్మరు వడ్డగేహాన్ భవదీయ
జనకత్వమున నముజ్జ్వలీతులొన
(అరణ్య 6—151 వాచిభ)

ఇది కేవల వడిసీనము. దీని ద్వితీయ చరణపు ద్వితీయ
ఖండమున ప్రాసయతి ముద్రితమగుటచే నియమభంగము కలిగి
వది. “దేవో పారి యురస్త్వితి” అన్నది పాతాంతరముగా
చూపబడ్డది. కాని “శబీ, దేవో పారి యురస్త్వితి దొరంగి”
అన్నదే అవల పాతముగా గ్రహింపదగును.

(9) సీ. అతడును దధ్వాన మరయంగ మదిగోరి
రూపించి యులపోయి రేవవత్తు
మ పోయి నడికిరేయద్దిలోఁ జనుదెంచు
రేయి వచ్చెదమని రేపువచ్చు
నే ప్రాచ్చ వచ్చిన వింత యుప్పుడు భక్త్య
భోజ్యముల్ గ్రాతప్రాప్యగ నొవర్చు
నెయ్యది గోరిన విచ్చకు రాజెట్లు
వంయదు మదివైన నలుగదెప్పుడు
(అరణ్య 7—323 వాచిభ)

ఈ వడ్డములో కూడా పాతాంతరములే గ్రహింపవలసి
వనిగా ఉన్నది. రెండవ చరణములో ‘రేయి వచ్చెదమని రేపువచ్చు’
అని ముద్రితము. ‘మాపు వచ్చెద’ అన్నది పాతాంతరముగా
చూపబడినది. ‘మాపు వచ్చెదమని రేపు వచ్చు’ అన్నచో ప్రాస
యతి సరిపడును. తృతీయ చరణమునకు “వెప్పుడు వచ్చిన వింత
యుప్పుడు గ్రాత్రలుగ భక్త్య భోజ్యదు లొగి నమర్చి” అన్నది
పాతాంతరముగా చూపబడియున్నది. ఈ పాతాంతరమునే
సరియైన పాతముగా గ్రహించినచో ద్వితీయ ఖండమున ప్రాస
యతి నియమము సరిపోవును. కాగా ఈ వడ్డమున పూర్వ ఖండము
లలో యతులు, ఉత్తరఖండములలో ప్రాసయతులు, పాటించ
బడినట్లు చెప్పదగును.

(10) సీ. శ్యామాంగు వారక్షజలరుహనేత్రు పా
ంప్రాంతు మున్నకలలితబాహు
వకులుని బ్రదికింపు నాపుడు యుక్తుండు
భీమపుల్లు ను లలిర్పమబలులు
ప్రియలు పి కెంతయుఁ బృదిపిక పీరిలో
నొకనిఁ గోరక యిట్లు నకులుఁ గోరి
తనుఁడు ధర్మాత్మకాండనియెను మా తండ్రి
యగు పాండుభువకు మగున లిరువురు
(అరణ్య 7—457 వాచిభ)

ఈ వడ్డపు ద్వితీయ ఖండములలో ప్రాసయతి ఉద్ది
ష్టము. ఈ నియమము మొదటిపాదములో తప్పినది. రామా అండ్

కో ముద్రణమున ‘దీప్తబాహు’ అన్నది పాతాంతరముగా చూప
బడెను. (7—456). అదే గ్రాహ్యము. “పాంప్రాంతు మున్నక
దీప్తబాహు” పాథు పాతము కాదగును.

వాచిభ ముద్రణములందును, రామా అండ్ కో ముద్రణ
లోను పాతాంతరము. చూపబడక నియమ భంగములు ముద్రి
తములైన స్థలములు కనబడుచున్నవి. పాతాంతరము లుపక
రించని స్థలములును కొన్ని యున్నవి. వాటిని కూడా యిక్కడ
చూపి వాకు తోచిన పాతములను విశ్లేషించెదము.

(10) సీ. అప్పుడుమం డిండుండయుక్త మైరావ
తంబు గోమయ మమృతంబు నాగ
భువనంబులోఁ గన్న పాంతు లిద్దఱు ధాత
యును విధాతయు వారి యనువయించు
పితృవృక్షతంబు రాతిర తంబ్ర మది యపా
రాతంబు ద్వాదశాశ్రములు గలుగు
చక్రంబు మాసాత్మ సంవత్సరంబు గు
మారుంయ్యార్కరకు మహిత ఋతువులు
(అది 1—119)

ఇది కేవలము వడి సీనముగా రచించబడినది. ద్వితీయ
చరణపు రెండవ ఖండమున ప్రాసయతి పెడుట యీ నియమము
నకు బాధకముగా ఉన్నది. ‘ధాత, యును విధాతయు వారియును
వయించు’ వన్నయపాతము కాదగును ‘వయించు’ అని ఉప సర్గ
విరహితముగా ఉండవచ్చును.

(2) గీ. నకల ధర్మ విదుండపు సర్వలోక
వర్తనము లెఱింగిన పుణ్యకర్త పిపు
నెయ్య మొనరంగ నెఱిగింపుమయ్య మాకు
వెలయఁ బుణ్యలోకంబులు గలవె యనిన
(అది 3—224)

ఇది ప్రాసయతి గీతము. ప్రభుమహిమను యతి
ముద్రితమగుట ఈ నియమమునకు బాధకము. ‘నకల ధర్మ
విదుండపు నకల లోక’ అనియే వన్నయ పాతము కాదగును.
“సర్వతీర్థాల్లిగమవంబు సర్వవేద, సమదిగమము” (అది 4—94)
అమచో ‘సర్వ’ శబ్దపునరుక్తివలె ఇక్కడ ‘నకల’ శబ్దపునరుక్తి
అంగీకరింపదగును.

(3) గీ. కడగి సూతుండు పుత్రకుఁ గెలిగించు
కొని తదియ మూర్తాఘ్రాణ మొనరణేసి
యంగ రాజ్యాభిషేకార్థమైన శిరముఁ
రడిపె వెండియు వార్తాక్ర తరుల నొప్ప
(అది 6—53)

ఇది వడి గీతముగా ఉద్దిష్టము. కాన ద్వితీయ చరణమున నియును భంగ మేర్పడినది. "కొనిగిరించియునుఁ దదీయ మూర్తా ప్రాణ మొనరఁజేసి" నన్నయ పాతము కానగును.

(4) సీ. వేల్పంగ నమకట్టి వెల్పడనున్న న
య్యంఁద్రనందను రుచిరేంద్ర పీఠ
మందర శ్యామాంగు మరరాజ కరికరా
గారమహాపాపాకరితుఁ జూచి
నలివాక్తి యందొక్క నాగకవ్యక కామ
వరవశయై వాని బట్టి తిగిచి
కొని నాగపురమున కొనరంగఁ జని రమ్య
పార్శ్వంబునందు నెయ్యముననుంచి (8—128)

ఇందు చతుర్థ పాదపు ప్రథమ ఖండమున యతియే కావలెను. కాన 'కొని నాగపురమునకును జని విజరమ్య' అను సుజనరంజనీ ముద్రణమే గ్రహ్యము.

(5) సీ. మీ వంశమున నందేవోత్తములైన
వర్తర్క మార్గంబు నలుపుదయ్య
ధర్మ విదుండైన ధర్మార్థ కామంబు
లొందొంటి బాధింపకుండ నుచిత
కాల విభక్తముల్ గాఁజేసి సేవితె
ధర్మంబునంద చిత్తంబు నిలిపి
యిమ్ముల ననర రాత్రములం దెప్పుడూ
జీవితంబై విజబుద్ధిఁ జేయుదగిన
(సభా 1—25)

ఈ పద్యములో ప్రథమ ఖండములందు ప్రాసయతులు పాటించబడెను. మూడవచరణములో వియమభంగము వాటి ల్లేను. 'కాల విభక్త'తఁ గ్రాంగ 'సేవితె' అని కవి పాతముని తోచుచున్నది.

(6) సీ. మనుమతి రాజ్యంబువలన నిరమ్మలై
ముని వృత్తి నత్యుగ్ర వనములోన
ననయుచుఁ బొందు భూవాళ నందనులున్న
వారని విని యతి క్రూరమతుల
ధృతరాష్ట్ర సుతుల నిందించుచుఁ బొంపాం
యాదవ పుష్టి భోజాంభుల్లెల్ల
నవ్యుర నముఖులై యుప్పాండవులకడ
కేలించి కోకపరీతులగుచు
(ఆరణ్య 1—122)

ఈ పద్యములో ద్వితీయఖండములందు ప్రాసయతులు కావలెను. తృతీయ చరణపు రెండవ ఖండమున ఈ నియమము తప్పినది. "యాదవపుష్టి భోజాంభుల్లె" కవి పాతము కానొప్పును.

(7) సీ. అ. అవరించుచున్న పీఠ దుర్యోధవా
దులకు వర్తనమును నలఘులైన
పొందునందనులకు దండితారుల కన
ర్థనమును నిట్లు సేయఁదగునె విధికి
(ఆరణ్య 3—162)

దీనిలో నాలుగవ పాదమున ప్రాసయతి లేకపోవుటచే వియమభ్రంశము జరిగినది. "అవర్తనము నిట్లు సేయఁ జనునె విధికి" అన్నది సరియైన పాతము కానగును.

(8) సీ. వత్స కృమా దమ శౌచ దయా తపో
దాన శీలంబు లెంతేవిగాన
నగు నట్టివాడు ప్రాప్తాబుడగు సుఖము దుః
ఖంబునై నెడవిమోహమును బొంద
కునికియ వానికి మత్తమంబగు వేద్య
మనన నీ చెప్పిన యుగ్గుణములు
క్రియాశూద్రునందూ గల్గిన నతండుత్తమ
ద్విజుఁడు గావేర్చునే విజము విడిచి
(ఆరణ్య 4—128)

ఈ పద్యపు ద్వితీయ ఖండములలో ప్రాసయతులు ఉద్దేశ్య శించబడినవి. 'అనిన నీచెప్పిన యుగ్గుణములు' అనుచో నియమ భంగము కలిగినది. "అనిన నీ విపుడు చెప్పిన గుణ ములు" అని కవి పాతము కావచ్చును. ద్వితీయ చరణమున 'దుఃఖంబునై నెడ విమోహమును బొంద' అనుచో యతి భ్రంశము. 'విమోహంబు బొంద' అనిగాని 'దుఃఖమును నై నెడ విమోహమును బొంద' అనిగాని గ్రహించవలసియున్నది.

(9) సీ. వీవి పుట్టిన పాపంపుచేరఁ జెక్కు
దుర్నిమిత్రముల్ పుట్టిన నిర్ణయించి
యేనుఁ జెప్పితిఁ దొల్లియు వీనిచేత
నెట్లుఁ గౌరవులకు వెగు పుట్టుననియు
(ఆరణ్య 1—49)

ఇందు ఒకటి మూడు పాదములలో యతి కావలెను. లేదా మొదటి పాదములో ప్రాసయతియైనను కావలెను. తృతీయ చరణములో 'వీనిచేయి' అన్న పాతాంతరము చూపబడి యున్నది. కాని అదియు ఉపకరించుటలేదు. 'వీను పెప్పితిఁ దొల్లియు నతని చేత' అని గ్రహించదగును. తామ నేను పదములు కలబి (శ్రీ వజ్రస్థూలవారు నిర్ణయించినారు. కాబట్టి 'వీను పెప్పితి' అనియే ముద్రించవలసియున్నది.

(10) సీ. జతనంబు మిగుల మానములు దొమ్మిది యుద
రంబునం గరము భరంబుతోడ
భరియించి పడవడి ప్రాణనంశయ దశ
వొంది పుత్రునిఁ గాంచు నొకరఁ దల్లి

తనములు యెఱ్ఱముల్ దానముల్ వ్రతములు
దేవతా సజ్జన సేవనములు
గావించు బుత్తుని గావించి జనుకుడి
ట్లగువుర పాలున వరియె తలన
(అరణ్య 5—5)

ఎఱ్ఱన ఈ పద్యములో పూర్వార్థమున యతులు ఉర్త
ర్థమున ప్రాసయతులు వేసినాడు. ద్వితీయ చరణపు రెండవ
ఖండములో ఈ నియమముచేడిపోయినది. 'వానర' అన్నచోట
'వాసి' అన్నది పాఠాంతరముగా ఈయబడినది. కాని అది కూడా
సరిపడలేదు. "ప్రాసాంతరము దశ, మేవసిప్రత్తుని గాంచు వానర
దర్శి" అని యెఱ్ఱన పాతము కావచ్చునని నా యభిప్రాయము.

(11) సీ. ఆయ్యగ్నిసంభవు నాయకాపుత బాహు
నాముక్తకవచు దేహో మహిష్మః
నాలోహతాంబరు హారి కుండం కర్ణః
గనక రత్నోజ్జ్వల ఘనకీరీటు
సంహార్య యౌవను వర్చ లక్షణ యుక్తుః
గవియును రాగిల్లి కమలనిలయు
పాకారయైవచ్చి యభిరంబుః జూడంగ
సితపద్మహస్తయై యతనిబొందె
(అరణ్య 5—22)

ఈ పద్యమున తృతీయ చరణపు ద్వితీయ ఖండమున ప్రాస
యతి లేకుండునచే నియమ భంగముకలిగినది. 'కవి యనురాగిల్లి
వనజ నిలయ' అని యెఱ్ఱన పాతము కావచ్చును.

(12) గీ. ధర్మజాదు దూర్వ భీముడు దక్షిణంబు
వర్జునుడు పడమర గవలర్థి మత్త
రంబుగా వేలుచోయిరి రాజ ముఖ్య
లనఘు లింతకు వత్తురు విసుత బలలు
(అరణ్య 6—158)

ఇందు చతుర్థ పాదములో ప్రాసయతి ముద్రితము.

ఇది వడిగీతము. కాన "అనఘులింతకు వత్తురు నధికబలలు" అను రీతిని కవిపాతము కావగును.

(13) సీ. ఏవల గడు వర్తి వేడినఁ గడిపిలోఁ
బొచ్చెంబు సేయక యిచ్చుటోకటి
బలితంపుఁ బగతురఁ బరిమార్చు బొక్కటి
దండయై యనిఁ జచ్చుటొందె నోకటి
అరణ్యమునెట్టి శత్రువువై నను
గరుణించి చంచక గానుటోకటి
భావినీ ద్విజ వృద్ధ బాలతరులకైన
యౌవన జెచ్చెరఁ బాపుటోకటి
(అరణ్య 7—295)

ఇందు తృతీయ చరణపు రెండవ ఖండమున యతి
ముద్రించబడినది. యతియే కావలెను. కాన 'కరుణించి చంచక
యరయుటోకటి' కవి పాతము కావగును. (అరయు = రక్షిం
చు; అను 1—160)

ఈ విధముగా నన్నయ యెఱ్ఱనరి ఉపజాతులలో నియమ
భంగములు మూడు పద్యములలోను గలవు. నన్నయ అరణ్య
పద్యమును గూడా పూర్తిగా ప్రాసనాదనియు, అందులో కొంత
భాగము శిథిలమైనదనియు, ఆ శిథిలమైన భాగములో చిన్న
చిన్న అతుకులు వేసినాడు ఎఱ్ఱన అనియు అరణ్య పద్య శీష
పూరణమనగా ఆ శిథిల భాగములను అతుకులయే అనియు
శ్రీ వేదం తిరువేంగళాచార్యులుగారు ప్రాసినారు. అరణ్య పద్య
శీషములో ఈ నియమ భంగములు కలుగుట యెఱ్ఱన అతుకు
లలో జరిగిన పని యని వారి వాదము. ఈ నియమ భంగ
ములు అది సత్య పద్యములలోను అరణ్య పద్య పూర్వభాగము
లోను ఉన్నట్లు గుర్తించిన యెడల వీ రిట్లు వాదించియుండెడి
వారుకారు. ముద్రణ రోపమువల్ల ఎట్టి అనర్థములు వచ్చునో
దీనివలన తెలియుచున్నది. కాన ఈ నియమ భంగములను తొల
గించుకొనుట కర్తవ్యము.

అ జ్ఞా త త ప స్వి

శ్రీ పురాణం కుమారరాఘవకావ్యే

[కథియవాదలో ఒక శివాభలకముపై కొన్ని అంగ పద్యములు వ్రాసియున్నవి. రచయిత యెవరో. క్రింద పేర్కొలేదు. పేరుకోసము గాక పదంకొరకే బ్రతుకని విశ్వసించిన ఒక పుణ్యమూర్తి కావోలను. ఆ పద్యాలకిది స్వేచ్ఛానువాదము]

ప్రడి చిరువెల్లు చా లొకటి పంపితిన్ యెవడిని నొక్క త
ముడు పయనించు త్రోవ తమమున్ విడలిం; స్వధర్మదీక్ష యే
ర్పడి నిజమేదో గుర్రెగు లాగొక జీవికి నుంత సాయమున్
నడపితిన్! విపాదనయనంబుల జిందు కవోష్ణభావ్యముల్
తుడిచితిన్! భవంబు దలతున్ భవిపై కృతకృత్యమైనటుల్

పారపడి తప్పత్రోవ బడిపోయెడి గుండెకు నేను సత్యపున్
దెరువును ధర్మచింతనము దెచ్చితినేని; గులాబి మొక్కకున్
బరువము, తావి, యందము వివర్ధితమానటు దోహదక్రియల్
నెరిపితినేని; యొక్కనికి నేన్ బరిమున్ బరమేశు డిందె చే
కురునను నమ్మకంబు నొడగూర్చితినేని కృతార్థు డయ్యెనన్.

ఎడగల సంశయములు త్యజించి, భయంబు విదిర్చి, సర్వభూ
తదయ, యహింస, సత్యము ప్రధానముగా బ్రదు కొన్నచుండ, స
మ్మదమును పెంపుసొంపులు విముగ్ధముగా జగ మెల్ల నింపి నై
చెదన? మనస్సు లందలము చీకటి చించుదునా? ప్రజల్ సుఖం
బధికము, దుఃఖ మల్పముగనై మనునట్లు సదా శ్రమింతునా?

శ్రమలు తొలంగ పాంథులకు చల్లని నీడ యొసంగునట్టి వృ
క్ష మొకటి నాటి పెంచుదునుగా కెడగా నొక్కక్క జీవితా
ధ్వమున; మరేను దాని విభవంబును చూడనో, దానినీడ సా
ఖ్యముగన నోచనో, అయినగాని తరించును దాన నాడు జ
న్మమునను, నాడుపేరును జనంబు లెరుంగని వద్దొకప్పుడున్.

విశ్వనాథ - ప్రయోగ దక్షత

శ్రీ వేదాంతం గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

లక్ష్య పరిజ్ఞానము ధాని లక్షణ పరిజ్ఞానమంత
శ్లాఘ్యము కాదని సూరిగారి సూక్తి. ఈ సూక్తి సుపరిక్షింపక
శ్రీ కొత్త పత్తవారాయణచౌదరిగారు భారతి పెట్టెంబడు,
అక్షిబడు సంచికలో 'విశ్వనాథ-ప్రయోగ వైలక్షణ్యము'
అను పేర వాక వ్యాసమును ప్రచురించిరి. వారందు చేసిన ఆక్షే
పములకు ప్రకృత వ్యాసము ప్రత్యావ్యాస రూపము.

1. ఆద్యసమాసములలో రేఫ సంయుక్తాక్షర పూర్వాక్షరమునకు గురుత్వము వైకల్పికము

గణధంగమును శీర్షికక్రింద చౌదరిగారి రిచ్చిన యుదా
హృతులలో మూడు స్థలములందు తక్కు శేషించిన స్థలములలో
సిద్ధ సమాసములందు రేఫ సంయుక్తాక్షర పూర్వాక్షరమునకు
కవి లఘుత్వమును విసర్జించుట కావచ్చును. ఇది దోషమనియు
సంయుక్తాక్షరమునకు పూర్వాక్షరము గురువపుమాట ఇంగ్లీషు
బడులలో కుర్రకారునకు పైతము తెలిసిన చదువనియు వాక్షే
పము. ఈ ఆక్షేపమున కీ క్రింది సామాన్య విధి ప్రమాణముగా
నొప్పును.

'దీర్ఘ వృంయుక్తాద్యః పూర్ణాను స్వర పూర్వ వర్ణశ్చ
ఏ తే గుర వశీషా స్పర్శే లఘుక్షరా ఇతిక్షేయాః'
అధర్వణుడు

"సంయుక్తే సంస్కృతాద్యే స్వత్పర్యమాన్త వదంఘు
భవే దాద్య సమాసేపి రేఫయోగా త్పదంఠథా'

అను కాలికనే సిద్ధ సమాసమునందును రేఫ సంయుక్త వదాది
వర్ణము మూలమున పూర్వ పంచాత్యక్షరము లఘువగునని విధించి
నాడు. ఆద్య సమాసమున రేఫసంయుక్తాక్షర పూర్వాక్షరము
నకు గురుత్వము వైకల్పికములు కీ క్రింది వచ్చును ప్రయో
గములు ప్రమాణములనెల్లెప్పును.

ఘనదరితానుబంధ కలి కాలః దోషతుషార సంహతిం
దనయుదయ ప్రభావమున — ఆది 1—5 (ప్రకార
పూర్వాక్షరము గురువు)

అవనిజమునలన వమ్ముని, ప్రవరు పృథూశృంగతలము
పై పడిఁ బడియెన్—సభా 1—143

ప్రకార పూర్వాక్షర మీ లక్ష్యమున లఘుపుకానిచో
ఛందోభంగమనివార్జ్యము. కావుననే కూచిమంచి తిమ్మకవి నర్మ
లక్షణ సార సంగ్రహమున క్రింది విధముగా లక్షణమును గావించి
నాడు.

'సంస్కృత వదంతు లోగి సమాసములు గూర్చు
నపుడు ప్రారంభ గూడిన యుక్కురంబు
బాది యుండు వొకొక్కటో నూదకుండుఁ
దెనుఁగుఁ గృతులందు సామజాతినచోళ'—పు 103
కృత కృతవర్మలం గడిమి గిట్టి టిండి ప్రభ్రరకుల్
మహోగ్రహుడదీ దోద్భదంగ—కల్య 1—221
సంద్యాది వందన శ్రద్ధ యుజ్జన సేయు
గీతవాద్య వినోద క్రియలఁ దగులు—కాశికండము

మున్నగు ప్రామాణిక ప్రయోగము లాతనిచే ప్రదర్శి
తములు. 'తత్పదసమాసే రేఫసంయోగే వరే పూర్వవదన్య
లఘుత్వేక. శరతాశుదన్యు ప్రాదమునఁ బడియె నిత్యాదయః
కవి ప్రయోగా ఉదాహరణ' అని అచో బలవతి. చౌదరిగారు
రేఫసంయుక్తాక్షర పూర్వాక్షర గురుత్వమునకు లక్ష్యముగా మదాహ
రించిన 'చక్రము' సమాస పదము. కల్పవృక్షమునందలి లక్ష్య
ములకు 'అశ్వమేధ క్రతు' 'రాజక్రతునిరామ' యాదులు సమాస
ములు. ఈ శ్లోకమును గుర్తించవలెను.

2. అఖాదియలి విద్యజ్ఞన సమ్యక్తము గాదా?

యలి చ్యుతియను శీర్షికక్రింద చౌదరిగారు నలువది
మూడు లక్ష్యముల నిచ్చి తుద కీ క్రింది వాక్యమును వ్రాసినారు.
'తెలిసియే అఖండయలిమేలి నన్నచో ఆ వాదములోని పాట
వముగాని ఆ కవనములోని విలువగాని విద్యజ్ఞములు గుర్తించెడు'
అఖండయలి విరాకరణమునకు (ఉదయయతులుగా వాతయ
పరిగణింపనివానికి) వీరి కప్పకవీయము ప్రమాణము గానొప్పును.
తదంగీకృతికి కవిజాత్రయసర్వలక్షణపారసంగ్రహదులు ప్రమాణ
ములు గావచ్చును. ఈ యిరు వర్గములకును సమాధానము
కుదురుట దుశ్శక్యము.

పదాంతగతాక్షరములలో పై శబ్దములకు మొదలఁ గలుగు
స్వరములకు పంది కలిగెనేని ఉదయవళి స్థానములందు తక్కు
తక్కిన యెడల నవ్వలి స్వరములకే ఏకైకము చెల్లవని అప్ప
కవి నియమము. 'అతుల గుణదామ భావనం కాట్టి సోమ!'—
ఇట్టి స్థలములలో స్వరమునకేగాని ప్రాణికి ఏకైకము చెల్లదని
నిషేధము. ఈ నిషేధమును కవి జవాత్రయకర్త, లింగమగుంట
తిమ్మకవి, చిత్రకవి పెద్దవృత్తి, కన్నూరి రంగకవి, కూచిమంచి
తిమ్మకవి మున్నగు లాక్షణికులు విరాకరించిరి.

'పాల్కునకు పాల్కు నడియిడునప్పుడు దాని తుదిని స్వరము పుట్టిిన నది యథంద వదియనగఁ బోల్పుఁ గృతుల దేవాదిదేవ! యనుచుఁ జెప్పిన శైలకన్యాధినాథ—సర్వ లక్షణ సారసంగ్రహము పు 125.

'పాల్కుగా నిర్మియున్న విశ్రమాక్షరమందు స్వరము కూడియున్నను నా శ్రుక్షరమునే యతిగాఁ జెప్పి నట్లే అది యథందయతి యనబడునని (పు 112) వ్రాసి కన్పూరిరంగవి లక్ష్యములను ప్రదర్శించెను. కూచి మంచి తిమ్మకవి

'అప్పు పు తండ్రి యట్లు విను మంతియ నాదటమీద రాజ వే మున్న గొఱంతలేదు మణి మందన ముఖ్యములైన కానుకల్ భాస్కర రామాయణము.

ర, త్నాకర వేష్టితామ వివంబద దాతండు మేరు వెత్తిన్ శైరపుని క్షిరంగ మహాత్మ్యము

(వల్మీకి ప్రయోగముల నుదాహరించి త్రికపుల ప్రయోగములు లేవని స్పష్టీకరించెను. కాని కన్పూరిరంగవి భారతము నుండి క్రింది నాలుగు లక్ష్యముల నుదాహరించెను.

వీవును దల్లులు బంధుజనావళి పురజనులు హస్తవా పురమునకున్—అశ్వమేధ

ను, గ్గైరుదిరమ్ముకో ననుమగఁ గమ్మైన యేమగు పిండు వక్షముల్—ద్రోణ సూపె మనంబుననను దలఁచు చుండుదు నేనున్—అది

విను, అమతి నీ కొడుకునట్లు అయరంగనగున్—ఉద్యోగ

కూచిమంచి తిమ్మకవియు కన్పూరిరంగవియు నప్ప కవికి పరమందున్నవారు. అప్పకవి తనకు పూర్వదేగు లింగమ గుంబ తిమ్మన వ్రాసిన లక్ష్యముల నప్రకృష్టములని రూపించి పురాతనకవి ప్రాకృములగు పాదుపాతములను వివరించినాడు. అప్పకవి ప్రకృష్టములను పాతములనే తిమ్మకవియు, రంగ కవియు నుదాహరించిరి. వీరిలో నెవ్వరు విశ్వాసపాత్రులో నిర్ణయించుటకు మార్గమున్నదా?

'రాజవే, మున్నగొఱంతలేదు మణివారము లాదిగఁ జెక్కు కానుకల్—భాస్కర—ఇది అప్పకవి పాతము. ఈ పాతము సర్వ లక్షణసారసంగ్రహసందరంగరాట్నాండములందు విరాక్యతము. అట్లే 'చూపె మనంబునఁ దలంతు మందరి యెప్పుడున్' అనుల మతి కన్నకొడుకు లల్లరయఁ జనున్' అను నప్పకవి సంస్కృత లక్ష్యములను రంగవి ఆచారించినాడని స్పష్టము.

అప్పకవియే చాదరిగారికి ప్రమాణమగుచో నథందయతి కవిత్రియ ప్రయోగసమృతమని నిరూపించుట సులభమని

నా ప్రతిపాదనము. ఈ క్రింది రెండుదాహరణములను తిలకింపుడు.

వీరలు దైవశక్తి ప్రభవించిన వారనుటేమి నందియం బీరమణీయ కాంతిమమిందెగ వేల్పురెకాక—అది. 5 అ.

పాదపుంసంఘ గీడాక్కొందును, లేదనిన వీడుకొడుకులు ధరణీ (స్త్రీ—1—83. (సర్వ లక్షణసార సంగ్రహాదాహితము పు 179)

అప్పకవి భిన్నయతి కీ క్రింది విధమున లక్షణ నిర్వచనము కాచించి లక్ష్యములను ప్రదర్శించెను.

గుడును పైక్రియ నడుమ నా గుడును వచ్చి భిన్నయతియగు రానిచోఁ బెఱయతియగు నెడను అచ్చిని పారి ధరియించె ననగ రిపుల నెల్లను బోరవారింపెనగ— 3—81

'గురు విరహితంబులందు యయాంతంబులందు నేక స్వరద్విస్వరంబుల యిందుగ్గ్రంబుల' కియుదాహరణు విధాన సగు (డా. వ్యా. క్రి. ప. 50) ననుసారముచే నియుదాగముము ప్రాప్తించిన స్థలములందు స్వరమునకే విశ్రామము చెల్ల ననియు నీ మూత్రమునందువదలించబడిన విధి వైరాక్షికమగుట టచే నించుగాగముము మాత్రమే ప్రాప్తించిన స్థలములందు వ్యంజనమునకే యతి వేయవలెననియు నప్పకవి ప్రతిపాదనము. అప్పకవి లక్షణలక్ష్యములను దృష్టికో నిడుకొని భారతము నుండి వేమదాహరించిన లక్ష్యములలో తొలి దానిని పరిశీలింపుడు.

వీరలు దైవశక్తి ప్రభవించిన—ఇది ప్రాణి విరామోదాహరణము.

నందియం, బీరమణీయ కాంతి మమిందెగ—ఈ పాదమునం దప్పకవి స్వరప్రధానయతి నిర్వచనము ననుసరించి 'ఇ' కారమునకుగదా విశ్రమము చెల్లవలెను. విశ్రమస్థానమున నిత్యఘటిత మకారమున్నది. కావున యతిభంగ మనివార్యము. ఇందుక్కురోచి (సంస్కృతంబున కంగరాదుల కించుక్కున) 'ఇ' కార మితని మతమున విఱుగదుగాన, ప్రసక్తస్థలమున పూర్ణానుస్వార పూర్వక బ కారమునకు మ కారము చెల్లినదని గ్రహించక తప్పదు. స్వరమూదిన బ కారమున కనుగుణాక్షరమును కవి గ్రహించుటచే నిది యథందవిశ్రామమున దిందుయతియని యంగీకరత్యము.

ఏను దియ్యమున వలించిన పారుడైన మరుచి కన్నులనవ్వు దిరుగుననిన—వృంపాపురాణము 2—56

పూర్వోక్త సమన్వయము ఈ లక్ష్యమునకును చెల్లును. సర్వలక్షణసారసంగ్రహాదాహితమైన (స్త్రీ) పర్వమందలి పద్యమును పరిశీలింతుము :

కీడా, క్కొందుమలే దధిన వీడు కొడుకులు ధరణీ

విశ్వాకర్షణమునకు మహాదమపాదర్థములలో 'ఒకొండు' ప్రథమైక వచనరూపమని బాలవ్యాకరణమున సూరిగారి నిర్ణయము. ఇది యథాంశ పదమని భావము. అచ్చుకవి ఈ యాశ యము సంగీకరింపఁడు.

అని మది విశ్వయించి తగనందఱి బిల్వగణించి వారిలో ననిన మూలలాడి వినయంబునఁ బ్రార్థనచేసి మీరు మా కొనరిన సైన్యములగునొకొంటికే బ్రాథన మాచరింపఁ జొచ్చిన వకలంబునొచ్చు నభిషేకము గైకొనుఁ దుత్త్యపంబునన్.

ఉద్యోగ 4—140

దీని మూడవ పాదంబునందు 'వదునొకొంటికే'ని యున్నచోట సందేహిగూర్చి స్వరప్రధానపడిగాను సోమయాజులు ప్రయోగించినారు. ఇది తెలియక కొందరు మూఢులు దేశ్య నిత్య సమాన పడియుని యనుకొందురు—

(అచ్చుకవీయము 3—211, 212)

పై పంక్తులలో 'ఒక్కొండు' 'ఒకొండు' అను స్థలములందు 'ఒక+ఒండు' అను ఛేదమచ్చుకవి కల్పితమని స్పష్టము. పై యుదాహరణమునం దీ ఛేదమును ప్రసర్తించిన జేసినచో ప్రాణి విశ్రామము చెల్లనేరదు. ఛేదము నచ్చుకవి త్యజించిన పక్షమునఁ దామదాహరించిన లక్ష్యమం దిథంద విరామము వీర్తము. ఈ చర్చకేమి? ముద్రిత గ్రంథములఁ గాన వచ్చు క్రింది రెండుదాహరణములను దిలకింపుఁడు:

'మంథప్రక్షియా, తంత్రము నారరించి వసుధమర ముఖ్యులు వీరి హాత్రునా'—కాశీఖండము 5—304

వీర కడునేర్పుకాదపు,
గానంచదు వీనిగొన్ని గణించిమేమున్,
నీ విద్యలెల్లఁ జూపుదు,
మీవీరులు సూరి మేలు మేనిపాగదన్—ఆది —633.

పై పద్యము క్రిడి తన యస్త్ర విద్యాకౌశలమును బ్రదర్శించిన వీమ్మలు కర్ణుడు నిజ విద్యాకౌశలమును ప్రదర్శించ ననుకల్పి రంగమధ్యమున నిలిచి యూరని పాక్షే పించు మట్టు మందలిరి. వ్రాతప్రతిలో వాల్మీకీపాదము పై విధముగా ముచ్చదని పరిష్కర్తలు సూచించి 'చూపుదు, మే వారలు సూరి మేలు మేని పాగదన్' అను సంస్కృత పాశమును పద్యములో నిలిపిరి. ఏ పాశము పరనమో విజ్ఞులు గ్రహింపఁగలరు.

చోదరిగారు తమ కచ్చుకవి నిరాకరించుటచే నమ్మతము లుగాఁ దోచని యుదాహరణములలోపాలు క్రింది దానినిగూడ యుతిచ్యుతికి లక్ష్యము గాంచుట వింత.

మెడ మలుపు నోర చూపుల నిలచి చూచి
దకార లకారములకు ప్రాసయతి చెల్లదని వీరి భావమా?
ఇది యథేద విరతి. అచ్చుకవి లక్షణమును గాంచుఁడు.

పెద్ద లాకును దనుకు నభేద మగుట
లళలకు నభేద ముల్లన కలగుకడన

క్రీడిని మూడవ పరశంబు యతులఁ బ్రాస ముంచు లప్యంతము లకారములకు నిలుచు 3—93.

వీరు యుతిచ్యుతికి లక్ష్యములగాఁ బ్రదర్శించిన క్రింది యుదాహరణములను నిరాకరణ యములు.

మా యెడంద, లాచి కొన్నచి యుతితప్రిప్రాపతంగ
అఖండయతి లాక్షణిక నమ్మతమని ప్రతిపాదితము.
రకార లకారములకు యుతి మైత్రీ కస్తూరిరంగ కవితే సంగీ కృతము.

క్ష్మి భితుండగు వృష సేనుఁడు,
రథనంబున నతని శరములనుగడునొంచెన్—భార—ద్రోణ
రోకుల్మిచ్చు ప్రతంబు నాతలంపు తీరున్—
కాశపాస్తీశ్వరశతకము (అనంద రంగరాజ్యుండము పు 107, 108)

వసుచరిత్రకారునికి యుతి నమ్మతములను వ్యాకరణ మార్పికులెఱుంగుదురు. (రోంబాక యోర్తుగ్రుంకి దినవల్ల ల్లవ్వి తూటాడి—3—162. తక్కిన లక్ష్యములలో 38 43 44 54 59 62 65 68 69 70 74 యుతి చ్యుతి అంగీకారము.

3. చ్యుతసంస్కార దోష నిరసనము :

రామాయణ కల్పవృక్ష రచనము వ్యాకరణ సంస్కారహీనులు కనంభాకముగా చోదరిగారు లక్ష్యములనుదాహరించిరి. వానిలో పెక్కు దోషభావములని సులభముగా నిరూపించ వచ్చును. పాకర్పార్యము వారలంబించిన క్రమమునువీడి లక్ష్యములను కొన్నివర్గములగా నేర్పఱచి వాని పాఠుత్వమును బ్రమాణ పురస్కరముగా నివేదించును.

(1) అందుకు, ఎందుకు, ముందుకు, వెల్గుకు, ఎందుకు, కనురెబ్బెట్టుకు, సురరాజుకు, పెండ్లి కూతురుకు, క్రోధిరాజుకు.

'కువర్ణకంబు పరంబగునపు దుకార బుకారంబులకు వగాగంబులగు' అను సూరిగారి యమ శాసనమును శల్పవృక్ష కర్త అతిక్రమించినాడని విమర్శకుల అక్షేపము. ఈ మూత్రమును ప్రాథవ్యార్థ 'కువర్ణకంబు పరంబగునపుడు కవిత్ర యంబు వారి ప్రయోగంబులం దక్కండక్కిన మహాకవి ప్రయోగములందునుం గొన్ని యెడల వగాగంబులు చూపట్ట'దని నవరించెను. అతఁడుదాహరించిన లక్ష్యములను గ్రింద ప్రదర్శించు మున్నాము.

వంగరంబిన నుత్పవము కేంగెడు క్రియ
పాలవక చనియెడు తూరులార!—ఉ. పారి 6—140
లాంఛ గ్రోత చెబ్బురి కథానము వెట్టిరి యూపనంబుగా
గోంయు పాఠునైన యొక కోమటికిన్ విషభేంద్రు
బచ్చుకున్—నైష 6—115

రెండు వేల బిన్ను లందఱాధీశ్వరు

కొదగఁ బోయింక జోచ్చును—విక్ర 4—16

బంబంబపుఁ బాపము దెచ్చుకొంటివే, రా వగుటాకొర్చి
భోజ 5—95.

లలి త్పతియూదులగు విభక్తులకు వెల్ల

గలుగు మధ్యనకారంబు దొంగగుమందు

రాముచే రాముకొరకు శ్రీరాముకంటె

రాముకును రామువత్తిదన రాజభూష—పు 80

యను పద్యముచే తిమ్మకవియు నగాగమపాక్షికతను నమ్మ
తినెను. ఇంత యేల? 'కనిన పదంబుఁ ద్రిప్పఁ గజగత్పతి పద్యజ
కై నఁ బాడియే' (స్వసింహపురాణము—2—28) యని శంభు
రాసుడు నగాగమ విరహిత రూపమును ప్రయోగించెను. ఈ
అక్షేపము దుర్బలమును కీంకరంబు ప్రమాణము లేమి కావ
లెను? ఈ శ్రీశీలో వాదరిగారు 'అందుకు, ఎందుకు, ముందుకు,
(శీర్షిక 'చ' పంఖ్య 34) అనువాని మదాహరించుట మాత్రము
వింతగా నున్నది. ఈ పదములకును 'కు' పర్వ పరకత్యమున నగా
గమమువచ్చి 'అందునకు—ఎందునకు, ముందునకు' అను రూప
ములు విస్తృతములగునని వీరి అభిప్రాయముగా వోవును. ఇట్టి
రూపములు తెలుగులో నెప్పుడేదీనికంటె? ఈ మూడిటిలోఁ దొలి
రెండును ద్రుతాంతములగు నవ్యయములు. (మా. క.ర.సూ. ని).
'తదవ్యయే' అని అవ్యయనిర్వచనము. కావున వీనికి విభక్తి ప్రత్య
యములు చేరుట కవకాశమేలేదు. కు పర్వ పరకత్యమేలేని యెడ
నగాగమ ప్రాప్తి కవకాశమేది? ఈ అక్షేపమునకు శ్రీ గీడుగు
వెంకటరామమూర్తిసంతులుగారి సమాధానమును వారి 'అంధ్ర
పండిత భిషక్కులు పాడే శోషణము' పేరాని 118—121
లో చూడవచ్చును. న గాగమ ఘటిత రూపములు సిద్ధింపక
పోయినను, కల్పవృక్షకర్త ప్రయోగించిన 'అందుకు, ఎందుకు,
ముందుకు' అను రూపములు సాధుపులయెటకు ప్రమాణము
లను ప్రదర్శింపవలెను.

అందు, ఎందు అను పదములను గూర్చి సూ. ని ఏమను
చున్నదో తిలకింపుడు.

"అందు—ద్రుతాంతముగు నవ్యయము—మొదట ఇది
కళగానుండి 'ఆ చోటు' అను సర్వమిచ్చి యుండును. పిదప దానికి
సప్తమ్యర్థకద్వితీయాదివిభక్తిప్రత్యయముగు 'ను' చేర్చగా
'అందును' అయి 'ఆ చోటును' అను సర్వ మిచ్చి క్రమముగా
అధికరణప్రత్యయవిశిష్ట తచ్చబ్ధార్థకమయి 'దానిలో, వానిలో,
వారిలో, దానియందు' మొదలగు అర్థములు తెలిపి,
తర్వాత కేవల సప్తమి విభక్తి ప్రత్యయముగా మాతీయుండును.
ఈ యర్థములందే భట్టారకుని ప్రయోగములు కావవచ్చు
చున్నవి. తర్వాతి కవుల ప్రయోగములలో కలయ్యె కొన్ని ఇతర
విభక్తులలో గలిపి కేవల తచ్చబ్ధార్థకమైనది. తచ్చబ్ధార్థ
కము అది, అని, వాడు, ఆమె మొదలగు వానిని తెలుపును. ఇది

సర్వనామమునలె విభక్తి ప్రత్యయములను చెందుటయు ఇతర
పదములతో సమసించుటయుఁ గూడఁ గలదు.

కర్మం, బునకొరనుడందులోన ముఖ్యుండరయన్

—భార. అను 2—255.

అందు కచ్చెరువున—పంధ్రాంగద చరిత్రము 3—6

ఎందు—అవ్యయ—దీనికి కొన్ని విభక్తులు చేరుటయుఁ
గలదని సూ.ని.లో అంగీకృతమై లక్ష్యములు ప్రదర్శింపఁబడినవి.
ప్రయోగ బాహుళ్యము వషిష్టించువారు బాలకవి శరణ్యము
పు 86—88 చూడవచ్చును.

(2) మిధిలేఖలొద్ద (మిధిలేఖలయొద్ద) విదేహారిండ్ల
(విదేహారి యిండ్ల) రముపురిండ్ల, తాలిలిండ్ల

అత్తునకు సంధి బహుళముగానగు నను సూత్రమునకిచ్చిన
యుదాహరణలలో మూరిగారు పుట్టిన—ఇల్లు—పుట్టినిల్లు, పుట్టిన
యిల్లు—అని కర్మరారయ సమాసమును మాత్రమే ఉదాహరిం
చుటచే షష్ఠీ సమాస స్థలములలో నత్తునకు సంధి కాదని
విమర్శకుల అశయమా? 'ఏదా అవర్ణం నోనంధి ర్నిశ తత్సమ
యోర్భాషి' అని అభర్తబాణుడు. మిత్రసమాసమునందును దత్తమ
శబ్దములసమాసమునందును షష్ఠ్యర్థక ద్విధియారూప ద్రుతము
లోపించినదై యుండగా మిగిలిన అకారములలో 'ల' అనునది
తప్పఁ దక్కిన 'ల' కారమునకు సంధికాదని నియమము. కూచి
మంచి తిమ్మకవి సంధిపరిచ్ఛేద ప్రారంభమున 'ల' కారమునకు
సంధి వై కల్పికమనుటకు 'మగువ లిండ్లు' లక్ష్యముగా ప్రద
ర్శించి, 'కచ్చెడలో గట్టుకొను మునిముచ్చులిల్ల రామదన
నెతలిండ్ల బందల గారె' (మను చరిత్రము 2—73) ను
ప్రమాణముగా నుదాహరించెను.

పొండవ త్తేష్టనకుఁ బ్రీతిఁ బరమయౌవ

రాజ్యమిచ్చితి కురువుద్ధరాజులొద్ద—భార అది 6 వ ఆ

ఉగ్ర మృగంబుల యుదరంబులో నున్న

దావే వీ తల్లి దండ్రులొద్ద —భార అర 2 వ ఆ

(తా వ్యాకరణ గుప్తార్థ ప్రకాశిక పు 31)

తన చెలులిండ్ల యందడవత్రావుడు త్రావును—పాండు

రంగ 3—19

ప్రాథ వ్యాకర్త 'షష్ఠీ సమాసమందలి విలంబించి యచ్చు
లకు పొల్లు సరంబగుచోఁ గొప్పయిదల లోపంబు గానంబడియోడి'
నని మాత్రమే సూత్రించుటచే నపురకత్యమున లోపమురాదని
చాదరిగారు భ్రాంతి పడియుందురు.

(3) పల్లకిబొంగు—'పల్లకి' శబ్దము దీర్ఘాంతముగు
దేశ్యపదముగలచే 'దీర్ఘాణంప్రాప్తస్య స్థుచదేశ్యపదేనైకపల్లెపి'
అను సూత్రముచే విషేధింపఁబడిన దేశ్యశబ్దముల తుది
దీర్ఘముయొక్క ప్రాప్తత్యమున కి లక్ష్యము విషయమని విమ
ర్శకుల భ్రాంతి. ఈశబ్దము తదన్వనము. కావుననే కవిజనమందన
టికా కారుడు దీనిని 'తదన్వన స్థాని శబ్దస్య దీర్ఘాంతత్యం కృచిదన్వ

వేత్ అను నియమున కుదాహరణము చేసినాడు. (పల్లకీలు ఇత్యాదులు తద్వన శబ్ద దీర్ఘదాహరణంబులు—పు 69). శబ్ద రత్నాకరమును, 'పల్లకీ' శబ్దమును, వై కృత విశిష్టముగానే విరూపించెను. కావున 'వామంబుల తుది దీర్ఘంబునకు ప్రాస్తంబు' నను సూత్రముచే 'పల్లకీ' యను రూపము నిర్వివాదము. దీర్ఘం తము ప్రయోగ ప్రామాణ్యముచే తద్వన పదముల కధర్వణువే నమ్మింపఁబడినది.

పల్లకులన్ మహోన్నతులం దదగజంబుల సందలంబు ల్—కా. 2 అ

పల్లకీలు నం, దలంబులు వారుంబులను దంతులు నాదిగఁ గల్గు వాహనంబులు డీ వచ్చి—కా 2 అ (చూ. క. ర)

(4) కవిపించక, పిచ్చులించగా, వెండించను, పల్కరించన్ శపించులయునే, పశించుచు, కదలించరాని, వాంఛించదు, తిలకించన్, ఒరిగించుచేమి, విద్రుంచదు, గోచరించుచుట్టి, రుచి యించదు, పాలించుటె, ఘటించక, వారించదు, ఉడికించన్ లేడు, పవ్వరించక, తలంచన్, మండించ రయా, గుఱుతించడొ, దాటించ వలెన్, తీర్చగా వలయున్, త్యజించన్, దుఃఖించనలేను—ఇట్టి పత్వ విరహిత రూపములే కల్పవృక్ష కర్త కర్మి పేతములు.

'పేరణింతుక్కు' పరంబగునపుడు పకారంబు చకారంబునకుల; అగమ్యావ్య చ కారంబుల కద్విరుక్తంబులకు ముక్తు పరంబగునపుడు ప, పలగు' అను సూత్రములచే (క్రి 87, 88) పత్యదేశము నిత్యముగా విధింపఁబడుటచే నీ రూపము లపిఠువు లని వాదరిగారి తాత్పర్యము. (తలింగ లక్షణ కీషకర్త 'పవిత్రయే తర ప్రయోగంబులం గొప్పియెడల విప్రత్యయాదులు పరంబు లగు నపుడు పకారం బించుకృతారంబునకేని గానబడదు' (క్రి. ప 16) అను విధితే పత్యధావమును నన్నులించెను.

ఎవ్వారినిఁ బోలించి క్షణ మొక్కటియుఁ దరించగ వశమే—కా 2—4

ఊహించ నొక బాల్గు గడియల సంచారము వలయు —3—59

(ప్ర. ప్యా. క్రి. సూ 16)

అపి శబ్దార్థముచే 'అంగన భీతులకెల్ల భీతి దీర్చుము వెంఁ బొమ్ము నమ్ము మునుచుంగడలెన్' కా 6—14 మొదలగునవి.

కాంచనదీప్తచేఁ బసిడి గట్టు తెఱింగునగల్గ కోట సూచించగ (ప్రథా 5—198)

పరమేష్ఠి మండి నీ తరముదాఁ క విశుద్ధ
తరమై న సంశంబు దలఁచవై తి
తఱిదక్కియున్న యీ తల్లిదండ్రులఁ జాలఁ
పరదవై సంతోష పరదవై తి—పాండురంగ 3—36

ప్రయోగదాహరణము నవేక్షించువారు భాంకని శరణ్యము పు 121—127 చూడవలెను.

(5) బ్రతికినాను, చేసిపోయినాను, ఎఱిగినానా, ఎంచి నానో, అరుదెంచినాను, చేసివాపు, తెచ్చినాను—ఇత్యాదులను మహద్వాచకములుగా కల్పము చూపినది.

బాలవ్యాకరణ క్రియాపరిచ్ఛేదమందలి సూ. 46 యా పులకువత్సాధిదానమున 'ఉచ్చ, కం' వర్గ కములనుభవద్వాచిత్యకృత దర్శముల విధించినది. ఈ సూత్రముచే నేర్పడిన యాతల విశేషణములకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తద్వర్ణమును ప్రయుక్త మగును. (వమా. సూ 9). అట్టి 'వాడు, వారు' శబ్దముల మొదట పొల్లగు ప కారము క్రియాపరిచ్ఛేదమందలి 117వ సూత్రముచే రోపము వైభాషికుముగా విధింపఁబడినది. ఈ రోపము ప్రవర్తించిన పిదప 'అత్తు'నకు సంధి బహుళముగావగు' నను సూత్ర ములోని బహుళ గ్రహణమున విత్య సంధి కల్గుటచే 'బ్రతికి వాడు, చేసినాను' మున్నగు రూపములు సిద్ధించుచున్నవి. ఇట్టి విశేషణములు కారకపరిచ్ఛేదమందలి 33వ సూత్రము నొప్పున 'బ్రతికినాడను, చేసినాడను' మున్నగు రూపములను పొందును. (పెభవంతంబులగు యుష్మ దస్మ ద్విశేషణంబుల కేతత్వం బున పు—ను లును, బహుత్వంబున రు—ములు సంతాగమం బులు ప్రాయికంబుగవగు. ఈ యాగమంబులు పరంబులగు నపు యుత్వంబున కత్వంబుగు). డకార రోపమును సాధించుటకు మార్గము కావరాని వాదరిగారు 'బ్రతికినాను, చేసిపోయినాను' మున్నగు రూపముల నపాధువులుగా మదాహరించిరి. ఈ 'డ' కారము రోపించిన రూపములను గూర్చి కలాప్రపూర్ణ వజ్రులవిన పీఠ రామస్వామికాన్తిగారేమనుచున్నారో చూడఁడు.

"నవ్వుయ 'వండుచున్నవాడను' అనుపకారము రోపము లేని రూపములనే యుపయోగించెను. తర్వాతి తిక్తనాదులు ధారాళముగా పకారము రోపించిన 'వండుచున్నాడను' అను దానివంటి రూపములను ప్రయోగించిరి. పిదప 'డ' కారము పై తము రోపించిన రూపములను 'వండుచున్నాను' మున్నగు వాని గివ్రలు ప్రయోగించసాగిరి. ప్రాచీనములలో నయి తము రంగనాథరామాయణము వంటి సామాన్య కవుల గ్రంథ ములలో నీ డకార రోపముగల ప్రయోగములు పాదమాపుచున్నవి. కవి పితామహుఁడు, రామరాజభూషణుఁడు మున్నగువారు పై తము లున్న డకారక రూపములను బ్రయోగించలేదు. భూర్మటి 'ఒన రించినాను' అని (కాళ 3—218) ప్రయోగించెను. అది మొదట నీ రూపములు విస్తరించినవి. 'రక్షించినాను' మున్నగు రూపము లర్పాదిన కవులచే బ్రయోగింపఁబడినవగుటచే (చంలింపకట్టు సాహసకృత్యంబు చేసినావుగాన—విరంకుకోపాఖ్యానము—4—44; అనితరవామూరారు జననాంతరవాసముజొందినాపు—ఉత్తర రామాయణము— పు 317) నేడు వానిని సాధువులుగ నంగీకరించుట తప్పకగాదు"—

అంధ్రవ్యాకరణ సంహితా సర్వస్వము—సంపు 805

(6) ముడుచుక, పట్టుక, గ్రవ్వుక, దూమక, దిగ్గపట్టుక, వై మక, కుంచుక, తోలుక, చాచుక, తప్పించుక

'చేసికొని, చదువుకొని ఇల్లాది క్లాస్సులందులకు బదులుగా 'చేసుక, చదువుక ఇల్లాది క్లాస్సులయ్యాంకవం గ్రహరూపంబు అనంతామాత్యులిమ్మకవ్వచ్చుకవ్యాది లాక్షణికులచేదను గ్రంథములయందు వాడంబడినవి. ఈ రూపంబు మాత్రంబున (డా. వ్యా. క్రి. మా. 52, 53) విరూపింపబడలేద'ని శ్రీ కల్లూరి వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు.

(డా. గు. ప్ర. పు. 345)

అరద మెక్కుక పూని పురికి వచ్చినవాని—అప్పకవీయము 4—313

దిక్కుదుంగముల్, చిందుక పారవార్చును

—కా. మా-2—26

కరతల యుగళి వక్తములు గుప్తక విన్ప

సంబుల కొలుకు దిక్కుతులు సేర —కా. మా 2-4

గరళంబెత్తుక క్రొంగార దలంచితే కప్పిత్తు—భాస్కర ఆరణ్య ఊదుక పోవు శంఖమువహూ గళరేఖ—విజయవిలాసము 1—34

(డా. గు. ప్ర. మా పు 346—47)

(7) చేతును, ఏమిచేతున్, పాయంగజేతు, వడ్డన జేతురు, అర్చణచేతు.

క్రి. ప. 108 వ సూత్రముచే యాంతధాతువులకు 'చు' వర్ణము లేమి 22 వ సూత్రముచే దుక్కు (ప్రాప్తించినను తకారము వచ్చుట కవకాశములేదు. కావున 'చేయుదును, చేయుదురు' మున్నగు రూపములే మారిగారికి నమ్మతములు. వారు 'చేతురు, కొతు రిత్తాదులు పాదువు' అనియు కంకోక్తిగా నుడిచిరి. కవిబ్రహ్మ కవిత యందు లా దేశ ప్రయోగము కన్పట్టినదని డా.గు. ప్ర. కర్తలు. 'అకులతం బొందెడు వన్ను మెంటవెము సంకోభింపగా జేతు' (విరా 2—281). 'లేతు, ఏతు' అను పాఠము లిటు స్వకార్యము అని నీలాచారమస్వామిశాస్త్రిలవారి ప్రతిపాదనము. ఈ లా దేశ ప్రయోగములు కవి నమ్మతములనుటను బాలకవి శరణ్యము 72—81 పుటల నుండి గ్రహింపవలెను.

(8) అయిపోతిని, రాకపోతిని (ఒకటికాదు వందల తరబడి) 'పోవు', రాతువుకు 'పోయితిని' అనునది భూతకాలమునం దుత్తమ పురుషైక వచన రూపము. ధాతువు కడ ప్రాంతి నిర్భరకత్తమున ప్రాప్తించిన య కారమునకు లోపము పుట్టిల్లుట కవకాశము లేదు. (ఆగు, పోవుట కడ ప్రాంతి ద్వక్రంబులు వరంబులగునపుడు యశారంబగు—క్రి. ప. మా 99). సర్వలక్షణ పార సంక్రమామునం దుదాహరింపబడిన బిందుయతి లక్ష్యమును క్రింది పద్యమును గాంచుడు.

'కదు దడవు నిద్రదకోతిం,
బడలి నను బెలవపందె మణియొక్కరుండె
క్కుడు జవమున బట్టి బలం
బెడంగె నను దిగె నాతఁ డెవ్వడు చెవుమా' పు. 133

ఈ పద్యము భారతారణ్య వర్ణమందలిది. ఈ లక్ష్యమున 'పోతిన్' అను రూపము మార్పరాక యున్నది. ఈ ప్రయోగ మధారముగా కల్పవృక్ష కర్త ప్రయోగములు పాదువుని ప్రతి పాదనము. లేదా 'అవ లాభపుడు నిట్లు తప్పదన నావో కూటి మాత్రంబునన్, మనమే యమ్ముడు పోమో యితికిన్' (పరా 10—37) ప్రమాణముగా గ్రహించునది.

(9) పాదుకమ్మ (292) పాదుకా—అ, స్త్రీలింగము

అకారంత స్త్రీలింగముగా 'పాదుకా' శబ్దమునకు 'నామ బుల తుదిర్నిర్ణయమునకు ప్రాప్తంబగు (తత్ప 53). 'స్త్రీ లింగంబుల ప్రథమై కవచనంబున లోపంబునగు' (తత్ప 57) అను సూత్రములచే 'పాదుక' అను రూప మేర్పడును. మువర్ణక ప్రాప్తి కవకాశములేదని చాదరిగారి భావము. మారిగా తేముచు చువ్చార్ చూడుడు.

'కంధరారులు క్లిబతుల్యంబులు బహుళంబుగావు

కంధరము—కంధర విధా శబ్దమునకుఁ గ్లిబతుల్యత్వంబు విత్యంబు—విధము కంధరా నాసికా తిక్తా దంష్ట్రాగ్రా పాదు కోల్కా ప్రభృతులు కంధరారులు' —తత్ప సూ 66

10 అందియాయ—అందీయ యములకు

అందిచ్చు, అందియచ్చు అను రెండు రూపములను మా. వి స్వీకరించినది. అందియచ్చు అను రూపము స్వీకార్య మెములకు క్రింది ప్రమాణములు ప్రదర్శింపబడినవి.

ప్రీతిఁ జేర్చెరఁ బిలిచి చేసెత పొను

మమ్మహాయోగి యుండి యీ వెమ్మిఁ బాన

మాచరించి నహస్ర వేలాదులైన

యుమరులొనడమునఁ దేరి రధివమ్ముల్.

—అశ్వమేధ 1—103

గోపిక లందియో బసిడి కోర మదార ముగిరి శిథు ఏ

చ్చానరిపూర్తిగా గెని—చారినశము ఉత్తరభాగము 2—81

అందునను దినము నంయచి

నందమలేలెంచి వేడినం దరువుల మీ

దం దిరుగుమనుండి నమి

త్సందోహములంది యిచ్చుకొనా మృదుుల్

—పరా 4—91

(11) పశిష్కర్త సేవకు (పశిష్కం సేవకు)

షష్ఠీ సమాసమందలి విలం మిది యచ్చులకు హల్లు వరంబగుచోఁ గొప్పుయెడల లోపంబు గానంబడియెడి

ప్రీతిన్ మారెం వశ్యినిమతులురాఁ బెంపొందు వింధ్రు స్వరే—ఉత్తర రామాయణము 2—33

తూరెరబిచరభాస్కరంబిమ్ము ల్రుచుల్—రామా ధ్యుదయము 5—75

అబ్బానాండముల్ పెంపు—చంద్రాంగదచరిత్ర 1—187

(డా. వ్యా—సం. ప 17 సూ.

వశిష్ట శబ్ద మునకుఁ బూజ్యతయుండు బహుత్వము వివక్షిత మగుటచే 'బహుత్వమున ద్విధియాదివిభక్తులకుఁ బదాగమం బగు' (భా. వ్యా. తత్వ సూ 31) నను సూత్రముచే శిష్య శిష్యి పరకర్తృమున పదాగమ ప్రాప్తియు పాల్పరకర్తృమున దాని యందలి ప్రాప్తికారమునకు ప్రాథమ్యకరణ మందలి యుదాహరింప బడిన సూత్రముచే లోపము వచ్చుటయు నెఱుఁపములు.

(12) పరిక్రమలు—కోశము విశ్రుతి కోసుగాని 'కోసు' గాదు.

కోసు—కోసు. వి (శం. కోశః) కోశము
రేపమటిత రూపమును సూ. ని. స్వీకరించినది.
అపుడు పాఠానవీక్షిత మైదుక్రమ
లంత మేర యుపద్రవం బందకుండు—

కాశిబందము 2—51 (సూ. ని.)

(13) తల్లక్రిందు—అయోర్య217—తం + క్రిందు అద్యముఖము. తల్లక్రిందని వ్యవహారమున్నను ఒక్క పాసందో పాఠ్యానంత మూత్రమే వాడియుండెను. నేటి కీ కల్పకము వాడి నది.

శ. ర. సూ. ని. ద్విరుక్త లకార పుటితరూపమును గ్రహించినది. తల్లక్రిందు. దే. విణ. తల్లక్రిందుయొక్క రూపాంతరము. ఏటలాటనములుగా విశిగి చక్రములతో

తల్లక్రిందైన రథప్రజములు—జ్ఞ. 2 వ అ
(సూ. శ. ర)

ఈ పద్యమును సూ. ని. 'తల్లక్రిందులైన రథ ప్రజములు' అను పాఠముతో ప్రదర్శించినది. సూ. ని. పాసందోపాఠ్యాన కర్తృ ప్రయోగమును మూత్రమే ఉదాహరించుటచే వాఙ్మయమున ప్రయోగాంతరము కానరాదనఁ జెల్లువా?

(14) మీ గడప, గడప—ఈ పదము క కారాది యుపాదరిగారు.

సూ. ని. రెండు రూపములను సమ్మతించినది.

గడప—కడప వి. దేహళి, ద్వారముయొక్క క్రింది కమ్మి
(వా. వి. ని. శ. ర.)

గడప యన దేహళిసంజ్ఞ నడరునడవ

అం. భా. 2—17 (సూ. సూ. ని.)

(15) కండ్లున్న పుణ్యకారము, కండ్లార్, కండ్ల కద్దురు
—భాం 335

నేత్రార్థకముగు 'కన్న' శబ్దమునకు 'కండ్లు' అను బహువచన రూపమును పొందించుట కవకాశములేదు. అది హేతు పుగా 'ఏవేల్పు తలపెంగనిన వండులను బండి కండ్లు గాఁగొండ్లుగా మనతజేసె' (భల్లగ చరిత్రము అ1) నను ప్రయోగ మారముగా శ. ర. కర్తచే 'కల్లు' శబ్దమునకు నేత్రార్థకత వివక్షితము.

కడువడిఁ దా నొక్కయెడఁ గండ్లెఱిఁ జేయుచు రాజ సామ్యముల్— కనిజన వకోరచంద్రోదయము—4—17

అంజవమును కండ్లందీర్చె— రాజశిఖరచరిత్రము 3—26

వీని పాదరహితముకొని అద్వానినులు 'కల్లు' శబ్దమునకు బ్రసిద్ధమై యున్న 'బండికన్న' అను నర్థమునుబట్టి దానిని నేత్రార్థకముగా ప్రయోగించివారవలెను. అప్పుడు 'దాసవిభక్తి కంబుల లి వర్ణ నలలు వర్ణంబులకు బహువచనంబు నరంజగునపుడు పూర్ణదీందు పూర్వక దువర్ణంబు బహుళంబుగానగు (అర్చి, సూ 16) నను విధిచే 'కండ్లు' అని బహు వచనమున రూప మేర్పడుట నిర్వివాదము.

(16) సభికులు—సభ్యులన్న భావముతో ఈ శబ్దము సభ్యమై నదిగారు.

సభికుడు—నం. వి. అ పుం. 1. సభయందందు ధర్మజ్ఞుడు, 2. జూదమాడించువాడు 3. న్యాయవాది (సూ. శు. ర)

ఈ సభికుల్ గమంగోహగ విప్లయితిన్ వగ నాకు పితయే
విరాట 2—76

అచియుఁ దాఁ గాంచి సభికు లాహ్లాదముంద—

శా. మా 2—11

కొలుపుండి యుక్కుమారం

దిలిపించి నమీన భూమిఁ బ్రితి మనెనన్

సెలవిచ్చినఁ బ్రతిదింబ యు

గళమువ్వలె నున్న వారి గనుకొని సభికుల్.

—ఉత్తర రామాయణము

ఈ శబ్దమును సభ్యులను భావముతో వాంఛ్యమహాకవులు వాడిరను విషయమును గూర్చిన విపుల విచారము 'అంధ్ర పండిత భిషక్కుల భాషా శేషము' పేరాలు 89—101 లో చూడవలెను.
(స శేషము)

తీర్థయాత్ర

'హవిస్'

సూర్యోదయం ఆపుతున్నది.

అరోజు కార్తిక పున్నమి. నదీ స్నానమూ, వీలైతే నమస్కరణ స్నానమూ, అరోజు శుభప్రదమూ, మంగళదాయకమూ అయినవి. అందువల్లనే అందరూ ప్రజలు ఆ నదీ తీరానికి వచ్చేకారు. మార్కునిదిక్కు మొగమై, చాతనయిన వాళ్ళ స్వంతంగానూ, తదితరులు పురోహితుల ద్వారానూ మంత్రాలు చదువుతూ, చదివిస్తూ తర్కాలు వాడుతున్నారు. పొడిబట్టలు, పట్టు బట్టలు వొడ్డున కూచుని ఉన్న బ్రాహ్మణ కుర్రవాడికి వస్తుజీప్ పంచెలు ఎగదోసి నదిలోకి దిగుతున్నారు పురుషులు. ఆ కుర్రవాడికి అనతిదూరంలో కూచునివున్న పంచు ముత్రయిడుపుకు, మెడలో నగలూ, వెంట లెచ్చుకున్న బట్టలూ యిచ్చి, చీర వంటి చుట్టూ చుట్టుకుని సీళ్ళలోకి దిగుతున్నారు స్త్రీలు. అదంతా గమనిస్తూ రంగనాథం నడిబడ్డు దగ్గరకు వచ్చారు. ఆ బ్రాహ్మణ కుర్రవాడు "పట్టు పంచె యిలా యివ్వండి పంతులుగారూ! తెల్లి స్నానం చెయ్యండి" అన్నాడు చెయ్యజాపి. రంగనాథం నవ్వు వాడితేలికి పట్టుపంచె యిచ్చి, కట్టుకున్న పంచె ఎగదోసి సీళ్ళలోకి దిగారు. బందెస్థానాలు పరిశీలించుకున్నారు. వొడ్డుకు దగ్గరగా ఉన్న వీటిలో ఐనం క్రిక్కిరిసి ఉన్నాయి. ఆయన వీటిని, మనుషులనూ చేతుల్తో తొలగించుకొంటూ కాస్త విశ్రాంతిగా ఉన్న ప్రదేశం జేరారు. నదుంలోతు పీళ్ళన్నాయి అక్కడ. "పారూర మారదే" అనుకుంటూ వొక్క ముసుగు మునిగారు. లేచి వొళ్ళంతా చేతుల్తో రుద్దుకుంటూ మనసులో "పారేరామ పారేరామ" అనుకుంటూ అవతలా యవతలా చూశారు. ఆయనకు ఎడం వ్రక్కగా నాలు గయిదు గజాల దూరంలో ఇద్దరు యువకులు స్నానాలు చేస్తున్నారు. ఇద్దరూ స్ఫురద్రూపులు. నవ్వుకొంటూ వొక్క పీడ వొక్క పీళ్ళ విసురుకుంటూ స్నానాలు చేస్తున్నారు. ఇంతలో వొకడు రెండవవాడి బుజం చరిచి "అయి చూడు అయి చూడు" అన్నాడు ఆశ్రంగా. ఆ యువకుడు అయి చూశాడు. ఒక అందమయిన నర్తకినిమిదేళ్ళ అమ్మాయి సీళ్ళలోకి దిగుతోంది.

"ఎవరో గుర్తు పట్టావా?" అన్నాడు మొదటివాడు.

"ఉహూ" అన్నాడు రెండో అతను.

"రాజారాంగడి కూతురోయ్! నుభద్ర."

"ఛా! అయితే ఆ వెంట ఉన్న ముసలామె?"

"వాళ్ళు వారైను. ఈవిడగారి కేరీటెకరు."

"అంటే?"

"అంత అమాయకంగా అడుగులా మేమిటోయ్? ఈమధ్య ఈవిడగారు చాలా పెద్ద గ్రంథం నడిపింది. పాపం బ్రద్దలయ్యేవేళకి గుంటూరు అనువ్రతి అడుకుంది."

"గుడ్ గాడ్!"

"నా మాటమీద నమ్మకం లేకపోతే సుందరంగాద్దీ అడుగు" అంటూ సీళ్ళలోకి మునిగాడు మొదటతను. రెండో యువకుడు కొన్ని క్షణాలు ఆ యువత పైనే చూసి "ఎవడో గాని స్వర్గం అనుభవించి ఉంటాడు" అన్నాడు. ఇద్దరూ వగలబడి నవ్వుకున్నారు.

'శివశివా' అనుకున్నారు రంగనాథం. ఎంత దిగజారి పోయింది నేటి యువత? తీర్థయాత్రవని వచ్చి యువతుల అంగనోష్ణవాలూ, వాళ్ళ తాలూకు దిక్కుమాలిన కలుర్నూ చెప్పుకుంటూ ఎంత నేణారుగా బతుకుతున్నారు? అనపోతో ఆ యువకుల వంక వొక్కసారి చూసి దూరంగా నడిచారు. మార్కసిరణాలు లేతగా ప్రసరిస్తున్నాయి. ఆయన మరొక్కసారి మునిగి లేచి వొళ్ళ రుద్దుకోసాగారు. ఆ పరిపరలోగ్గ ఎక్కడా యువకులు గాని యువతులుగాని లేరు. నలుగు రయిదుగురు నడి వయసు అసామిలు "పారేరామ పారేరామ" అంటూ స్నానాలు చేస్తున్నారు. రంగనాథంగారి మనసు కుదులుచింది. భారం తేరినట్లు నిశ్చయించి బందెస్థానం చేతుల్తో రుద్దుతూ అటూ యిటూ చూశారు. కాస్తంత అవతలాగా ఇద్దరు నడి వయసు అసామిలు స్నానం చేస్తున్నారు. ఇద్దరూ వల్లగా బరిష్టంగా ఉన్నారు. కేశాలు అక్కడక్కడా వెరికాయి. వారిద్దరూ వొకరి కొకరు తెలిసినవారే అయివుండవచ్చు నవటానికి నిదర్శనంగా అందులో కాస్త పాట్టిగా ఉన్నాయన రెండో ఆయన్ను పలకరించాడు.

"ఏనయింది మొన్న?" అన్నాడు రెండో ఆయన.

"అయిండుకేపుంది?"

"నాలు గయిదు వందలైకా వారిలిందని విన్నాళ్ళే."

"తప్పేదేవుంది బాబూ! ఆ పాత పంతులు పోయి ఈ నాయుడు వచ్చాడు? మన ప్రాణానికి యములాదిలా తయారయ్యాడు. పంతులులో వొక సుగుణం ఉండేది. నాలుగు వందల బేరానికి యాభయ యిస్తాం అంటే నరేపని పూరు కునేవాడు. అంతేనా? ప్రస్తుతానికి లేదయ్యా తర్వాత వర్తమా నంటే కూడా చూసి చూడవట్టు పోయేవాడు. ఈ నాయుడో? యముడు. కాసులు రాల్చేనే గడవ డాటా

నంటాడు. పైగా నాలుగిందరికి నూట యాభయి కావాలంటాడు ?"

"నూట యాభయ్యే ?"

"అదేగా చెప్పింది. మొన్న ఒక్కయ్యసేట పోతులూ గారి దంట్లో అలాంటి లోచ్చింది. అప్పటికీ ఎవరికీ తెలియకుండా నేనే వ్యయంగా సరుకు యిచ్చాను. ఎలా తెలుసుకున్నాడో ? అలాంటిది రెండోదలు పోయిమని కూచున్నాడు."

"ఇవ్వుయ్యలేకపోయావా ?"

"ఇది మరి బావుంది. ఈయన ఒక్కడేనా ఏమిటి మనకి సిద్ధిది గురువు ? అవతల రెడ్డమ్మ కొంత గుంజలా డయ్యి ! గుమాస్తానికి వాళ్ళకి పండగ మామూళ్ళు తగలెయ్యాలయ్యి. అయినీ అందుకోనే రావాలంటావా, ఎక్కడనుంచయినా ఎత్తుకొస్తావా ?"

"ఇయ్యకపోతే ఎంత రబవ అయిందో అనుభవించావుగా ?"

"అదీ విజమేలే ! అయినా ప్రాణం పీకుతుంది చూడు."

"అసలు గలాటా ఎలా అయింది ?"

"మామూలే ! రామచంద్రపురం శర్మగారు వంద తులాల పంపాడు. అది మా యింట్లో నందుగు పెట్టెలో పెట్టాను. ఆ సంగతి పసిగట్టాడు నాయుడు. "నాలుగువంద రిస్తావా ? రిపోర్టు రాయించావా ?" అన్నాడు. ఇచ్చాను."

"బావుంది !"

"మధ్య అడుక్కుమంతుడివయ్యా ! నీకీ బాధలు లేవు."

"ఏవయ్యంలే కానీ ! వోక్క మునుగు మునుగు."

ఇద్దరూ ఒక్కసారిగా నీళ్ళలో మునిగారు. రంగవారం జాంబుగా అవతరికి నడిచారు. దొంగ వ్యాపారం చేస్తూ దాని బేరీజలు ఇక్కడ వేసుకునేది ? మునిగి ఎంత అధఃపతితుడై పోయాడు ? పాపవివర్తనానికి, పుణ్య సంపాదనకు పెద్దలు తీర్థయాత్రలు ఏర్పాలు చేశారు. స్వల్పానికి పోయినా సవతి పోరు తప్పలేదన్నట్లు ఇక్కడి కొచ్చినా ఇదే గొడవా ? బుర్రలోంచి ఆలోచన తొలగించడానికి ఆయన గట్టిగా నాలు గయిదు పాళ్ళు "హరేరామ హరేరామ" అనుకున్నారు. సూర్య కిరణాలు కాస్త ముదురుబారాయి. రంగవారం సంధ్యావందన మంత్రాలు పఠిస్తూ ఆచమానం చేశారు. కాస్త అవతరిగానే మరో యిద్దరు ఆసామీలు కూడా అదేమని చేస్తున్నారు. ఇద్దరూ 'కాన్డెల్ట' గాళ్ళు. రంగవారం గారికి వోక్క క్షణంపాటు వారూ ఏదయినా పాపిష్టి పంభాషణ ప్రారంభిస్తారేమోనన్న భయం కలిగింది. కాని వారు అదేం చెయ్యక సంధ్యావందనలో నిమగ్నులు కావడంతో కుదుటపడి తమ కార్యక్రమం కొనసాగించారు. పావుగంట సేపటికి సంధ్యావందనం పూర్తయింది. రంగవారం వెంట తెచ్చుకున్న వెంటలో నీళ్ళు పెట్టుకొని మరోక్కసారి సూర్యుడికి నమస్కరించి వొడ్డుకేసి బయలుదేరారు. అప్పటికే పంధ్య

వందనం పూర్తిచేసిన ఆ యిద్దరు ఆసామీలు కూడా వొడ్డుకు బయలుదేరుతూ ఆయన్ను చూసి "పొరుగుగూరాలా పంతులు గారూ ?" అంటూ ఆయన పక్కన నడవసాగారు.

"అవునండీ ! తాడేపల్లి గ్రామం" అన్నారు రంగవారం.

"కరిణికమా ?"

"కాదు బాబూ ! అక్కడ మాకు కొద్దిగా పొలాలున్నాయి. వాటిమీద అణమాాయిసి చేస్తూ అక్కడే ఉన్నాను."

"మంచిమని చేస్తున్నారు. ఈ రోజుల్లో కౌలుదార్లు భరోసా మీద పొలాలు విడిచిపెట్టినంత బుద్ధితక్కువ లేదు."

"నిజమే గానీండి. వ్యవసాయంలో కూడా చాలా కష్టం వచ్చి బున్నాయి. అందుకో ఈమధ్య వర్షాలు సరిలేక వెంటచేలు దెబ్బతింటున్నాయా ? కాస్త పచ్చగా ఎవడయినా కనబడితే వాడి వెంట ఈ నన్నకారు రైతులంతా వేటకుక్కల్లా పడుతున్నారు. అప్పులు ! అప్పులు ! అని. ఇస్తే తీర్చేనాడు దుండడు."

"ఏమయినా పట్టువాసులకన్నా మీరే నయం. మా గతులు చూడండి. ఇతను నా బామమరిది. పెర్లిదుకి దిగిన కూతురుంది. పంక్షణంగా ఉంటుంది. సంబంధాలు దొరకవు. ప్రతి సన్మరంతిగాడికీ వేంకువేలు కట్టాలు కావాలి. ఎక్కడల్లంది తెస్తాం చెప్పండి ?"

"అయితే పల్లెటూరి వారికి కట్టాల బాధ లుండవంటారా ?"

"అదికాదు. మీరు నాలుగు రాళ్ళు వెనకేసుకో గలుగుతారు గడక మా అంత ఇబ్బంది పడవలసిన అవసరం ఉండదు మీకు."

"అదేంకాదు లెండి ! అంతా వొక రకంగానే ఉన్నాం."

ముగ్గురూ బ్రాహ్మణ కుర్రవాడి దగ్గర్లుంచి వెంటలు తీసుకుని తడిచి తీసి అని కట్టుకున్నారు. తడి పంచె వీడి బుజాన వేసుకున్నాక రంగవారంగాలు నీళ్ళవెంటు లోంచి రెండణ కానులు తీసి ఆ కుర్రవాడి కిచ్చారు. అతని తీసుకుని పక్కనే ఉన్న పల్లెంలో వెళాడు. మిగతావా రిద్దరూ వెరో అలా యివ్వారు. రంగవారం వారు వొస్తున్నారు కదా అనే తలంపుతో ముందుకు పోగారు. కొంతదూరం పోయాక వెనుదిరిగి చూస్తే వారు కనపడలేదు. రంగవారం ఓ క్షణం పాటు వారిక్కడన్నా కనడతారేమో నని చూసి, కనపడకపోగా ముందుకు పోగారు.

నది వొడ్డునుంచి రెండు ఫర్లాంగులు నడిస్తే దేవాలయం వొస్తుంది. ఆ దారంతా దిప్పుగాళ్ళు, రకరకాల వాళ్ళు—గుడ్డలు పరుచుకుని యాత్రీకుల్ని దీనంగా అర్పిస్తున్నారు. అందులో కొందరు బలిష్ఠులూ, భృషకాయులూ కూడా ఉన్నారు. అందరికీ ధర్మం చేసుకుంటూ వొస్తున్న ఆసామీలు అవిటివాళ్ళతోపాటు వాళ్ళకీ ధర్మంమే "దుండు ముక్కల్లా ఉన్నారు. మనీ పాటా చేసుకోలేరా ?" అనుకుంటూ కడలిపోతున్నారు. కొందరు పెద్దమనుషులు దిప్పుగాళ్ళు కూచున్న చోటుకి వెళ్ళి ఉన్న పిట్టగడ మీదికి ఎక్కి

వళ్లు తోముకుంటూ వచ్చే పోయే స్త్రీలమీద 'కామెంట్స్' విసురుతున్నారు. రంగనాథం 'హరేరామ హరేరామ' అనుకుంటూ దివ్యుళ్ళకి పెనలు వేస్తూ ఆలయం మెట్లదాకా వచ్చారు. అక్కడ దాదాపు ఇరవైదాకా పెట్టె దుకాణాలు ఉన్నాయి. అందరూ 'రండి బాబూ' అని గోలగా అరుస్తున్నారు యాత్రికుల్ని. రంగనాథం ఒక్కక్షణం నిలువబడి అన్ని కొట్టవంకా చూశారు. చివరగా ఉన్న ఒక కొట్లో పెదకొండు వచ్చిందేళ్ల అమ్మాయి కూచుని కొబ్బరికాయలు అపి అడిగినవారికి యిస్తున్నది. రంగనాథం ఆ కొట్టువైపు నడిచారు. అపిళ్ల ఆయన్ని చూడగానే "ఏం కావాలి బాబూ?" అన్నది విషయంగా. రంగనాథం కావల్సినవి చెప్పారు. అపిళ్ల అవన్నీ వో బుట్టులో పెట్టి ఆయన చేతికిచ్చి "వేళ్లేటప్పుడు బుట్టు యిచ్చేసి పొండి బాబూ" అన్నది. రంగనాథం తల వూసి బుట్టు చేత్తో పెట్టుకుని ఆలయం మెట్లెక్కిపోగారు. ఆలయం కొండమీది వుంది. పోసానాలు కూడా చాలా ఉన్నాయి. అన్నింటిమీద ఇరు వంపులూ దివ్యుళ్ళు కూచుని 'ధర్మం బాబూ' అని అరుస్తున్నారు. మెట్లు కవతలగా కొండ భాగంలో నాలుగయిదు పూరిళ్ళున్నాయి. వొక ఇంటిముందు వొక వృద్ధురాలు కూచుని తియ్యంతో రాళ్లు ఏరుతూ "రాముని పరితమ" అంటూ కూచి రాగాలు తీస్తోంది. కాస్తంత అవతలగా వో మేక కట్టేసి ఉంది. రంగనాథం అంతా గమనిస్తూ భగవద్భావం చేసుకుంటూ కొండ ఎక్కిారు. ఆలయం కోనేటిలో పాదాలు కడుక్కుని ప్రదక్షిణం చేసి దర్భ నార్మల 'క్యూ'లో నిలబడ్డారు. క్యూ చాలా పొడుగ్గానే ఉంది. ఎండ బాగా పైకి వచ్చింది. యాత్రికుల మీదికి ఎండ రాకుండా ఆలయ ప్రాంగణంలో విశాలంగా పెరిగిన రావి వృక్షం అడ్డుపడుతున్నది. అయినా ఎలాగో దారి చూసుకు వచ్చిన కిరణాలు చుక్కల్లా, నక్షత్రాల్లా నేలమీద మెరుస్తున్నాయి.

ఆ ఆలయం కట్టి చాల కాలమే అయింది. అయినా చాలా ఆదాయం ఉండటంతో ప్రాంగణమంతా శోభాయమానంగా నిర్మింపజేశారు. ఆలయ కుడ్యంమీద చిత్ర మయిన దైవ వ్యూహాలు యాత్రికుల్ని భగవద్భావ తత్పరుల్ని చేస్తున్నాయి. నేల అంతా తెల్లటి రాళ్లు పరిచి పరిశుభ్రం చేయటానికి అనువుగా చేశారు. ధ్వజస్తంభం వచ్చగా 'తళ తళ' మెరుస్తున్నది. తోవంకు వెళ్లే తోవలో గర్భాలయం ప్రాంగణం వరకు మధ్యగా 'దడి' కట్టారు. ఎడమవైపు పురుషులూ, కుడివైపు స్త్రీలూ 'క్యూ'లో నిలబడి అమ్మవారి దర్శనం చేసుకుంటున్నారు. గంటలు ఎడతెరిపి లేకుండా మోగుతున్నాయి. ధ్వజస్తంభానికి ఇవతలగా ఉన్న డిబ్బెంలో కాసు కలు మే 'క్యూ'లో పాటు ముందుకు కదిలారు రంగనాథం. ముందు యింకా పదిమంది దాకా ఉన్నారు. వారి తలలపై మంచి అమ్మవారి ముఖము కొద్దిగా కనువిస్తున్నది. కళ్లు మూసుకుని నమస్కారం చేసి ఎవరో తోసిపెట్టు కాగా కళ్లు తెరిచారు. వెనుక నిల్చున్న యువకుడు "కుమించండి! అనుకోకుండా తగిలింది" అన్నాడు. రంగనాథం "పరవారేడు రెండి"

అని ముందుకు తిరిగారు. మొదట్లో ఉన్న వ్యక్తి శోకవంపు మృగించి ప్రసాదం తీసుకుని బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

అతన్ని చూసి తుళ్ళినవ్వారు రంగనాథం.

ఆ క్షణం అతని కోపం తాను ఎంత వెదికిందీ గుర్తుకొచ్చింది రంగనాథంగారికి. అతని పేరు రాజయ్య సుమారు ఆరు నెలల కిందటిదాకా తాడేపల్లిలోనే ఉండేవాడు అతను. వన్నకారు రైతు. బార్య, ఇద్దరు పిల్లలూ ఉన్నారు. కష్ట పడివాళ్ళని పోషిస్తున్నాడనీ, నీతిమంతుడనీ, అతనంటే రంగనాథంగారికి ఎంతో ఆప్యేక్ష ఉండేది. అతనూ రంగనాథంగారంటే ఎంతో గౌరవంతో విధేయతతో ఉండేవాడు. అలాంటివాడు ఉన్నట్లుండి చెప్పి పెట్టాకుండా పెళ్లం దిడ్డల్తో అపూర్ణించి మకాం ఎత్తేశాడు. ఆ సంఘటన జరిగిన మర్నాటినుంచీ అతన్ని గురించి రకరకాల మాటలు బయలుపడాయి. వాటి సారాంశం అతడొక పెద్ద మోసగాడని. అతడు కవులు చేస్తున్న పాంథామందు ప్రసాదరావుగారికి అతడు దాదాపు నాలుగు వేల రూపాయలు బాకీ అట. ఆ మాట వివంగానే రంగనాథంగారి గుండె గుళ్ళేలుమన్నది. విత్తవాణకీ వాటికీ దబ్బు లేదనీ, క్రితం ఏదాని పెంటలు బాగా పోవటాన రోజు గడవటమే కష్టంగా ఉందనీ మొరపెట్టుకుంటే రూపాయ పావలా వడ్డీకి ఆయన అతడికి మూడు వందల రూపాయలు అప్పు యిచ్చారు. అతడు పారిపోయాడని తెలియడంతో అంత దబ్బుకీ తిరోదకారేమి ఆయన ఎంతగానో బాధపడ్డారు. అప్పును మరి! దమ్మిడి దమ్మిడి కూడతెట్టుకొని సంపాదించుకున్న దబ్బు! పుణ్యానికి పోతే పివం ఎదురయిందని నపోయం చేయబోతే మోసం జరిగింది. ఆ తరువాత అతన్నిగురించి చాలా వాకలు చేశారు రంగనాథం. ఎక్కడా జాడ దొరకలేదు. అన్నాళ్ళకీ యిప్పుడు యిక్కడ దర్భన మిచ్చాడు. "త్రాష్టపు వెదన లందరికీ దేవుణ్ణి దొకడు దొరికాడు. దగుల్బాడీ వసులు చేసేదీని, గుల్లో కొచ్చి దణ్ణాలు పెట్టేదని" అనుకున్నా రాయన కుగి. ఆ కువోనే ఆయనకు పట్టుదం కూడా కలిగింది. ఈ వేళ విషయమూ వరే వాడి అంటు తేల్చిరి. వాటం చూస్తే నాలుగు రాళ్లు సంపాదించినట్లుగానే ఉన్నాడు. నాలుగూ బాడిస్తే వడ్డీ లేకపోతే మానె అనలయినా రాంకపోడు.

అలా అనుకుంటూ 'క్యూ'లో పాటు ముందుకు వచ్చారు. రంగనాథం. కొబ్బరికాయలూ, పూలూ, వళ్లూ ఉన్న బుట్టు పూజారి చేతికిచ్చి "వందరగా కానియ్య బాబూ" అన్నారాయన. అంశ్య మయితే మర్రి ఆ దర్బాగ్గుడు చేయి శారి పోలాడు. పూజారి కొబ్బరికాయలు కొట్టి హరితి వల్లెం ఆయన ముందు ఉంచాడు. దక్షిణ చేతి కుంకం వాసల పెట్టుకొని బుట్టు అందుకున్నారు రంగనాథం. పూజారి ఆయన కదంబోతూండగా అన్నమాట ఆయన చెవి పడలేదు. పడిపడిగా బయటకు వచ్చి నాలుగు వైపులా వెదికారు. రావిపెట్టు అవతం ఉన్న అరుగుమీద అప్పటిదాకా కూచుని ఉన్న రాజయ్య లేచి వెళ్ళబోతున్నాడు. ఆయన నడక వేగం పెచ్చించి "రాజయ్య" అని కేకచేశారు. అంతమంది జనంలో ఆ కేక వినుడలేదో ఏమో రాజయ్య ముందుకు

అడుగు వేశాడు. రంగనాథం మరి కాస్త వేగం పెచ్చించి జవాబు తప్పించుకుంటూ మళ్ళీ కేక వేశారు. ఈసారి అతను తిరిగిచూసి తనను కాదన్నట్లుగా ముందుకు నడవసాగాడు. రంగనాథంగారిలో పట్టుదం పెచ్చించి, త్వరత్వరగా నడిచి అతన్ని తేరి బుజంమీద చేయి వేసి "రాజయ్య" అన్నారు రొప్పుతూ.

అతను వెనుక్కు తిరిగి "మీరా పంతులుగారూ ?" అన్నాడు.

"ఇందాకట్టుందీ గొంతు వెచ్చిట్టేలా అరిచాను ఏమయిపోయావు యిన్నాళ్లనుంచి ?" అన్నారు రంగనాథం అతడు తనను గురించి మాట్లాడుతున్నాడు గదా అని స్త్రీమితరడి.

"ఈ పూళ్ళనే ఉంటున్నాను" అన్నాడతను.

"ఏం చేస్తున్నావు ?"

"పెద్ద పెంటర్లో కిల్లికొట్టు పెట్టాను."

"దాగా పాగుతోందా ?"

"భగవంతుడి దయవల్ల యింతదాకా సక్రమంగానే పాగుతోంది."

రంగనాథం వొక్క క్షణం ఆగి "నా బాకీ మూట ఏంతేకావు ?" అన్నారు మంద్రస్వరంతో.

అతను మాట్లాడలేదు.

ఆయన మరి కాస్త గట్టిగా "ఏం చేశావు రాజయ్య నా బాకీ పంకతి ?" అన్నారు.

అతను అర్థం కానట్లుగా "బాకీయూ ?" అన్నాడు.

రంగనాథంగారు తెల్లతోయినా తమాయించుకుని "అవును రాజయ్య ! నువ్వు తీసుకున్న మూడు వందలూను" అన్నారు.

"మూడు వందలా ? నేను తీసుకున్నావా ?!"

"అదేమిటి రాజయ్య అలా మాట్లాడతావు ? ఆరోజు రాత్రి తొమ్మిది గంటలవేళ వచ్చి బ్రతిమలాడలేదా ?"

"ఇది మరి బావుంది. మిమ్మల్ని నే నెందుకు బ్రతిమలాడతాను ?"

"అబద్ధలాడకు. చిద్దా పాపా కంపాడిచి."

"అతిగా మాట్లాడకండి. నేను మీకు బాకీ ఉన్నట్టు రుజువుమిటి ?"

విద్వాంశతయారు రంగనాథం, కళ్ళవెంట నీరు తిరిగి నంత వనయించాయనకి. కాళ్ళావేళ్ళా పడితే జారిదలచి నోటు మరునటిరోజు రాయించవచ్చు గదాని యిచ్చాడు తాను అంత

సొమ్ము. ఇప్పు డీతడు ఆయనలో కనీ బారా విజృంభించాయి. నవనాడులూ కూడ గట్టుకుని "ఇంత అన్యాయం చేస్తావా ? నా ఉమరు మీకు తగదా ?" అన్నారు.

"వోరు సంబాధించుకోచి మరి మాట్లాడండి. మీ ఉమరు నాకు తగ్గిమేమిటి ?" అన్నాడతను కోపంగా.

రంగనాథంగారి కోపం కట్టు తెంచుకుంది. "వోరు మూయ్ ! పతనా !" అన్నారు తారస్థియితో.

"నువ్వే వోరు మూసుకో ! వోటి కొచ్చినట్టు పేల్తే మర్యాద దక్కదు."

"ఏంపేస్తావురా ? దొర్లొక్కదా"

"ఏమిటా కూకా ?"

ఆ పోట్లాట చూసి అప్పటికే గుమికూడిన యాత్రికులు రాజయ్య రంగనాథంగారి మీద చేయి చేసుకోబోవండ చూసి "పూరుకోండి" అన్నారు. ఒక యువకుడు రాజయ్యకు అడ్డంవెళ్లి "పూరుకోండి. పెద్దవాడిమీద దొర్లొక్కదా చేసికి ?" అన్నాడు. రాజయ్య బునలు కొడుతూ "మీరు అడ్డం రాక పోతే మీడి అంతం మాడ్చు నివాళి. ఛీ !" అంటూ వెళ్లి పోయాడు అవతలికి. ఆ పన్నువేం అంతవరకూ వస్తుందని పూహించు రంగనాథం దుఃఖంతో బాధతో "నాకు మూడు వందలు బాకీ బాబూ ? అడిగితే తలతానంటున్నానంటున్నాడు" అన్నారు దీనంగా. ఒకరిద్దరు ఆయన్ని వోదార్చి "ఏంపేస్తారు ? అలాంటివాడికి అప్పు యివ్వటం మొదట మీ తప్పు" అంటూ ఆయన్ను అరుగుమీద కూర్చోబెట్టి వెళ్లిపోయారు. చిత్రం మానున్నట్లు నింబడిన జనం మెలమెల్లగా వెళ్లిపోసాగారు.

రంగనాథంగారి నయనాంసుండి ఆత్మపులు న్నవించాయి. పై పంచెతో కళ్ళద్దుకుని బుట్టలో కొబ్బరిచిప్ప అందుకున్నారు. ముక్కు కొట్టి నోట్లో పెట్టుకోబోతూ ఎదురుగా నడిచిపోతున్న యువకుల్ని చూసి అగారు. వారిద్దరూ యిందాక నదీ స్నానానికి వచ్చినవారే. అందులో ఒకతను "ఈ ముసలాళ్ళకి ధైవభక్తి వో పంకరా బాబ్ ! అలయానికి వచ్చినా అప్పులాళ్ళ గొడవలే" అంటూ నడిచిపోతున్నాడు. అతన్ననువరిస్తున్న రెండో అతను క్రీగంట రంగనాథంగారి పంక చూసి కిసుక్కున నవ్వాడు.

అంత దుఃఖంతోనూ రంగనాథంగారికి వాళ్ళమీద కోపం కలిగింది. తన బాధ ఏళ్ళకేం తెలుస్తుంది ? అనుకొంటూ కొబ్బరిముక్క నోట్లో పెట్టుకోబోయారు.

కుల్లిన కొబ్బరి వానన 'గున్' మని కొట్టింది ఆయన వాసికకు.

వ్యాకరణసంహితా సర్వస్వము

- దాని పరామర్శము

శ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్బాబాపతి

బి. ౩ వజ్రం చివరేతామస్యమిశ్రాస్త్రులుగారు తాము రచించిన చింతామణి విషయ పరిశోధనమున బాటి

నీయము కావ్యభాషానుశాసనము కొదవరి. అందులకుఁ బ్రబలాభా రము అని తా మనుకొనిన నిదర్శనముల ననేకములఁ బ్రదర్శించిరి. అవి యట్టివి కావని వయ్యక్తముగా నప్రమాదముగా విరూపించుచు నేని భారతీయందే వారి వ్యాసముల వెలువ రించితిని. శ్రీ శాస్త్రులవారు తరువాతఁ బ్రచురించిన యను బంధమును గూడఁ బరామర్శించుచు మరల మరల ననేక వ్యాసముల నిందే ప్రకటించితిని. 'పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయ' మను పేర వాని వచ్చిటిని నొక గ్రంథముగాఁ బ్రచురించితిని. శ్రీ సీతారామస్వామి శాస్త్రులుగారు వా గ్రంథ మందలి విషయముల నెల్లఁ జూచినరకుండా మంగీకరించి యందలి యే వాలుగు విషయములనో తమ 'వ్యాకరణ సంహితా సర్వ స్వము'న వచ్చుకొని, వానియందుఁ దమకుఁ గల వివరములను వెల్లడించిరి. అందు, శ్రీ శాస్త్రులుగారు వా వ్రాతలలోఁ గొన్నిటి మఱపించిరి. మరికొన్నిటి కవ్యభాషాస్వము లొన ర్పిరి. వేయో! శ్రీ శాస్త్రులుగారు తమ వాదమును నిలిపి కొనుటకు వివిధ ప్రయత్నములఁ దా మొనర్పిరి. ఇందలి నట్య మును రోకమునకు విప్పి చెప్పుటకే వే నీ వ్యాసమును వ్రాయు చున్నాను. ఇకఁ బ్రకృతమున కుపక్రమించెదను.

శ్రీ శాస్త్రులుగారు సంహితా సర్వస్వమునఁ దా మధిక్తే నించిన వ్రాతలను వాలుగు శీర్షకములుగా విభజించిరి. వాని మదాలించి క్రమముగా వానికి వే సుతరవాది నయ్యెదము.

I. వ్యధికరణ బహువ్రీహి భాష్య సమ్మతము కాదు.

II. శ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్బాబాపతి శాస్త్రీగారి యాక్షే పము సరి కాదు.

III. వీరి మఠికొన్ని యవనిద్వాంతములు.

V. వీరి ప్రసంగ మప్రయత్నతా దోషమునకే విద్విష యత్నమును మఱించును. మేకాగ్రీక శబ్దార్థ కలకోటి.

I. వ్యధికరణ బహువ్రీహి

భాష్యసమ్మతము కాదు

(మొదటి యాక్షేపము)

శ్రీ శాస్త్రులుగారి సందర్భమున వ్రాసిన వ్రాతలఁ గ్రంథ మదాలించినాను. *ఈ వ్రాతలలోని సారాంశ మిది.

"పాణినీయ వ్యాఖ్యాత లందఱు వ్యధికరణ బహువ్రీహి నేకగ్రీవ

*పాణినీయుల మతమున వ్యధికరణ బహువ్రీహి సమ్మ తము కాదు. "సమావాధికరణానాం బహువ్రీహి ర్యక్ష్యో", కిం ప్రయోజనమ్? వ్యధికరణానాం మాధూ దిరి, పశ్యతి మస్యతి (మహా భా. 2 అ. 2 పా. 2 అ. 450 పు).

'సప్తమీ విశేషణే బహువ్రీహి' (2.2.35) 'సప్త మ్యస్తం విశేషణం చ బహువ్రీహి పూర్వం ప్రయోజ్యమ్' కణ్ఠే కాం!—అతఏవ జ్ఞాపకా ద్యధికరణపదో బహువ్రీహి!— అను దీక్షితులవారి పుత్రిచోప్పున వ్యధికరణబహువ్రీహి పాణి నీయసమ్మతమే కాదా! యని శక్లీంపరాదు. 'సప్తమ్యస్తమాన పూర్వపద స్తోత్రరవదలోపశ్చ' సప్తమ్యస్తమ్ ఉపమానం చ యస్య తస్య పదాంతరేణ సమాసః, ఉత్తరపదలోపశ్చ భవతిత్యర్థః. కణ్ఠేష్టః కాం! యస్య సః కణ్ఠేకాం!, ఉప్తముఖమివ ముఖం యస్య సః—ఉప్తముఖ! (2 అ. 2 పా. 2 అ. 450 పు. ప్రదిపా ద్ద్యోత సహిత సుహృభాష్యము; బాల మనోరమా సహిత సి. కాముది. 'అనేక మన్యవదార్థే' 2.2.24—పుట 530 సూత్రమునొద్ద). ఇక నీ వ్రాతల వివరించుచు విస్తరము I లో శ్రీ శాస్త్రులుగారు నన్ను గురించి యిట్లు వ్రాసిరి. "ఇట్టి స్థితిలో బహువ్రీహి పోతుకుచ్చి సుబ్బాబాపతి శాస్త్రులు గారు 'మనుమార్గః' అనునది 'ఉప్తముఖః' అనుదానివలె సమా వాధికరణ బహువ్రీహి గనే సాధితమై నది. దీనిని శ్రీ శాస్త్రి గారు వ్యధికరణ బహువ్రీహి యనుట ప్రమాదము. వ్యధి కరణ బహువ్రీహిలు కణ్ఠే కాలాలులు. (పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయము 39 పు.) అని యిట్లు వ్రాయుగలిగిరో! తెలియకున్నది. 'ఉప్తముఖః' అను దానివలెనే కణ్ఠేష్టః కాం! యస్య సః—అను నదియు సమావాధికరణబహువ్రీహి యను టలో విరోధ మేమయ్యు గప్పట్టదు. 'సప్తమీ విశేషణే బహు వ్రీహి' అను పాణిని సూత్రముతో సప్తమీ గ్రాణమున సప్త మ్యస్తమిటోపదనమానమునకే పూర్వవిపాతము విధించఁ బడె నని గ్రహింపవచ్చును. వ్యధికరణ బహువ్రీహి జ్ఞాపిత మగుచున్న దని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన కాని, మునిత్రయము వారు వదలవలేదు. ఇట్లే 'ప్రచారణార్థేష్టః పరే నిష్టా పప్తవ్యా' వారి 1425 (పాపాత్యాగ్నివిషు. 2.2.37 అను సి. కా. 900 సూత్రము నొద్దది) మున్నగు స్థలము లందును 'దక్షః పాణిగతః యస్య సః దక్షాపాణిః—అను రీతిని విగ్రహము నంగీకరించి సామావాధికరణ్యమును సంపాదించ నగును. ఇట్టివానిని బట్టి సప్తమ్యస్తపదఘటితోపద

ముగా నంగీకరించినారు. ఈ వ్యాఖ్యాతలే వ్యధికరణ బహుప్రసాదాన్ని పోషించినవారు. కాని, మునిత్రయమువారట్లు వదలలేదు. ప్రథమాస్తములకే బహుప్రసాదాన్ని యనునది పోషించునట్లున్నది. ఇందులకు 'సమానాధికరణానాం బహుప్రసాదో ర్యక్తస్యః, కిం ప్రయోజనమ్, వ్యధికరణానాం మాథూత - ఇతి (2. అ. 2 పా. 2 అ. 450 పు.) మహాభాష్య మధారము. కశ్యే కాంః - ఇత్యాదులు 'సప్తమ్యుపమాన పూర్వ పద స్మృత్యైవదత్తవశాత్' అను వార్తికమున 'కశ్యే స్థః కాంః యస్య పః' అను రీతిని 'సమానాధికరణ బహుప్రసాదే ! ఇట్టిచో 'కశ్యే కాంః' ఇత్యాదులు వ్యధికరణ బహుప్రసాదాని 'మమ మార్గః' ఇత్యాదులు సమానాధికరణ బహుప్రసాదాలు - అని పోతుకున్న సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులుగారు వ్రాయుట వింత. 'సప్తమీ విశేషణే బహుప్రసాదా' 'ప్రవారణార్థేభ్యః పరే విష్టా సప్తమ్యో' అను వానిలోని సప్తమీ శబ్దము సప్తమ్యస్త పదఘటితపదసమాసపదమగును. ఇట్లు వ్యాఖ్యాత లర్థము జేసికొనుఁ జాలకపోవడవచ్చును. 'దణ్డపాణిః' ఇత్యాదులు 'దణ్డః పాణి గతః యస్య' అను రీతి విగ్రహ వాక్యములతో సాధించుట వలసివచ్చును.

శ్రీ శాస్త్రులుగారు పోషించిన వ్యాఖ్యాత లందఱు వ్యధికరణ బహుప్రసాదాన్ని నంగీకరించినారని యొప్పుకొనినారు. కాని, వారందఱుఁ జాణినియమును సరిగా నర్థము చేసికొనక ప్రమాద పడినా రమరువారు. పోతకులాచార ! ప్రమాదపడి రని నీ రస సమాసమునకుఁ బరనిపాతము జ్ఞాపిత మగుచున్న దని వ్యాఖ్యా చేయవలసి యుండును. ఇట్టి పీఠికా వ్యధికరణబహుప్రసాదాన్ని పోషించిన సమ్యక్తము కాదని నేను వ్రాయుటలో (పి. వి. ప. 115 పు. 81 ప. ప) నేను విరోధ మున్నదో తెలియకున్నది. మహాభాష్యకర్త సామానాధికరణమును జాపుచు వివరించిన సప్తమ్యుపమానపూర్వపదస్మృత్యైవదత్తవశాత్త కశ్యే కాంః (మహాభాష్యము 2 అ. 2 పా. 2 అ. 450 పు.). ప్రసాదాద్వ్యోత సహిత మహాభాష్య పుస్తకము) అను మహాభాష్య పంక్తులను గొంత మార్చి స్వవాదానుకూలము లనుకొనుచు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులుగారు రుద్రాచారిండులు వింతగా ముచ్చుది. వ్యధికరణ బహుప్రసాదాన్ని నంగీకరింప వక్కుటలేకున్నను చాణివ్యాచార్య మాత్రములలోని సప్తమీ గ్రహణము వ్యర్థము కావలసి వచ్చు నను భీతిచేత చాణినియ వ్యాఖ్యాతలు వ్యధికరణ బహుప్రసాదాన్ని పైత మంగీకరించిరి. పోషిని సూత్రములలోని సప్తమీ శబ్దము సప్తమ్యుపమానపదఘటితపదసమాసపదమని వారే తలుపెత్తరో ! తెలియకున్నది. పై రీతిని వ్యధికరణ బహుప్రసాదాన్ని నంగీకరించు వక్షమునఁ బ్రథమాంతములకే బహుప్రసాదాన్ని యను తమ సిద్ధాంతమును చాణినియులు విడుచుకొనవలసివచ్చును ! ఇంతసూత్రమే కాదు. మొక సూత్రాచారింపిన 'సమానాధికరణానాం బహుప్రసాదో ర్యక్తస్యః, వ్యధికరణానాం మాథూత (2 అ. 2 పా. 2 అ. 450 పు. ప్రసాదాద్వ్యోత సహిత మహాభాష్యము) - అను మహాభాష్యసిద్ధాంతమును వెలువెత్తుచు నిడివికొనవలసివచ్చును !

చున్న యీ వ్యాఖ్యాత లెవ రని మీ రనుకొనుచున్నారో ! యిందో, మహాభాష్యార్థి సంతను నవరోడించి వై యాకరణ సిద్ధాంతాన్ని వ్యర్థమును విడుదలం కందించిన ప్రసాదకర్త కై యిటు దోకడను, వై యాకరణ సిద్ధాంత కౌముదీ కర్తయై వై యాకరణు లందరచే నేడు కులవలిగా నాదరింపఁబడు చున్న భట్టాచారీ దీక్షితుండు మఱియొకఁడు ! మహాభాష్య సిద్ధాంత మహాభాష్య కర్తయై మహాభాష్యార్థిత్వమునే కాక, శబ్దేష్ట శీఘ్రాదుల పైతము రచించి పోషించిన మహాభాష్యమునకు మూల వర్తకముగా నిలిచిన నాగేశ భట్టారకుఁ డింకొకఁడు ! ఇక వితరుల జేర్చిన వేం ? ఇట్టి వ్యాఖ్యాత లందఱును దమకుఁ బ్రామాణికముగా రమచున్న యీ శాస్త్రులవారే 'తీర్థిక' శబ్దముకడ నా వ్రాసినది కాదనుటకు బాం మహాభాష్య కర్తయొక మహాప్రామాణికుఁ డని యొక్కరించిరి ! ముందు విశదపరచెదను. ఇక నీ యధిమతము వచ్చున నేనుగూడ నా వ్యాఖ్యాతల మాట లంటుందనిచ్చి, వీరు ప్రామాణికు లని యొప్పుకొనిన మునిత్రయమువారే నీ యీ వాద మంగీకరింపరని నిరూపించెదను.

'న ము నే' (8.3.3) సూత్ర మహాభాష్యమున నిట్లున్నది. "ఇహేదేనో నేనీదేనో నేనీదేనో మహాభాష్య వా సూత్ర విభవవే నాదర్శనా మర్థి సాయో లక్ష్యతే - సూత్రకర్త కేవల సూత్ర విభవవచనంతే కాక, తన యర్థిప్రాయమును జ్ఞాపకాదులచే ననేక విధములుగా గూడఁ దెలుపుచుండు నని పై మహాభాష్యము మనకుఁ దెలుపుచున్నది. పోషి వ్యాచార్యుండు 'సప్తమీ విశేషణే బహుప్రసాదా' అను సూత్రములలోని సప్తమీ గ్రహణముచే సప్తమ్యస్తమునకు బహుప్రసాద సమాసమునఁ బూర్వనిపాతము విధించి, వ్యధికరణములకును బహుప్రసాదాన్ని కల దనినాడు. "జ్ఞాపకవిధ్యం న వర్తత" అను న్యాయమున నిది సార్వత్రికము గా దనుటకే సూత్రకర్త యీ విషయమును మొక్కిరింపఁజూచుగా గాక, జ్ఞాపకవిధ్యముగా మనకు బోధించినాడు. శ్రీ శాస్త్రులుగారు పై సూత్రములలోని సప్తమీపదమునకు లక్షణాశ్రయమున 'సప్తమ్యస్తపదఘటితపదసమాసపద' మని యర్థము చెప్పెద మనుచున్నారు. అట్లయిన, 'కశ్యే స్థః కాంః యస్య' అనునప్పుడు 'కాంః' అను దానికి 'కశ్యే స్థః' అనునది విశేషణమే యగుచున్నది. 'సప్తమీ విశేషణే బహుప్రసాదా' అను దానిలోని విశేషణ గ్రహణముచేతనే 'కశ్యే స్థః' అను దానికి (విశేషణ మగుటం బట్టియే) పూర్వనిపాతము నిర్ణయింపవచ్చును. సూత్రములలోని సప్తమీ గ్రహణమున కీకః ప్రయోజన మేమి ? లక్షణాధ్యాశ్రయమునఁ బదపాద పాట్లు పడి శ్రీ శాస్త్రులుగారు విధించు పూర్వనిపాతము 'కశ్యే స్థః' వంటి వానికే కదా ! అది విశేషణములే కదా ! 'ప్రవారణార్థేభ్యః పరే నిష్టా సప్తమ్యో' అనుచో గూడ విట్టి సమస్యయే వీరు జేసెద మనినారు. 'దణ్డపాణిః' అనుచో 'దణ్డః పాణిగతః యస్య పః' అని విగ్రహ ప్రదర్శన మొనర్చి పై వార్తికమునకు లక్ష్యముగా 'దణ్డపాణిః' అను దానిని సాధించెద మనుచున్నారు. 'సప్తాస్త్రవ్యా' మొద

అగునది గూడ నిశ్చయపడినదివలన మన దివసములు. పై వారి కములలో నవ్వమీ వదమునకు గూడ నవ్వమన వద ములలోనవద సమానవద మని శ్రీ శాస్త్రులవారి వ్యాఖ్య, దీనికి లక్ష్యము 'దర్శనానికి' మొ. వీనికి 'దర్శనానికి' యన్య' అను రీతిని విగ్రహ ప్రదర్శనము—అని శ్రీ శాస్త్రులవారి వివరణము. ఇక బాటివీ 'పాటి' గత—పాటి గత' అను రీతిని 'ద్వితీయాశ్రయితవతిత గతాత్మక' ప్రాప్తి వస్త్రై' అను సూత్రమున బ్రతిపదముగా ద్వితీయా సమాన మిదల విధింపబడినది. ఇది యువవద సమాన మగుట యెట్లు? నవ్వమన వదమిదల మును యెట్లు? 'ఉపవద మతిక' అను సూత్రమున విధింపబడిన సమాన మువద సమానము. 'త' త్రోవవదం నవ్వమిద' మును దాని నువదర వంజి విహితము. శ్రీ శాస్త్రులుగా రే మనుకొని యిట్లు వ్రాసిరో వా కర్తమగుటలేదు. పైగా, వీరు వ్యాఖ్యాత లెల్ల దమవలె జై సూత్ర వారి కముల కర్త విర్యవన మేల చేయఁ జాలకపోయిరో! యని విస్మయం పడుచున్నారు. పై వ్యాఖ్యాతలు పాటివీయ పారంగతులు గదా! వారిట్లు వ్యాఖ్యా నము చేయుట కువదర మన వెట్టిదో! యువవద సమాన మన నేదియో! యెరుంగనివారు గారుగదా! కావుననే, దీక్షి తాదులు 'నవ్వమీ విశేషణే బహుప్రసా' 'నవ్వమనం విశే షణం బహుప్రసా పూర్వం ప్రయోజ్యమే, కణ్ఠేకాం, అతవీన జ్ఞానకా ర్యధికరణవద' బహుప్రసా' అను రీతిని వివరించిరి. ఇందు వారు చేసిన మహారథ మేమియు లేదు. ఇట్లు, వీరు సూత్రవారి కములకు జేసిన వ్యాఖ్యానము, దాని సమన్వయము నవంగతము లైనవి. వ్యధికరణ బహుప్రసా పాటివీయ సమ్మత మని సూత్రకారులు తెలిపె ననుట కింక సందేయము లేదుగదా!

వారి కకారుడో! 'బహుప్రసా సమానాధికరణావో' అను వారి కము నారంభించినాడు. 'కిం ప్రయోజనమో, వ్యధిక రణానా మాభూత్' (2.2.2) అని మహాభాష్య కర్త వారి క మును వ్యాఖ్యానించినాడు. పామాన్యాకరముగా 'విశేషణం విశే ష్యణ బహుబచ్' మొదలగు వానిచే బ్రథమానమునము సమాన ముక్త వై నందున శేషవదము ప్రథమాన బోధ కము కా జాలదు పై వారి కమును వారి కకారు డారం భించెను. 'కిం ప్రయోజనమో? వ్యధికరణానా మాభూత్— అని మహాభాష్యకర్త వారి కకారు మును జై రీతిని వివరించి, ప్రథమానమునకు పామాన్యముగా సమానము చెప్పబడినను 'ద్వితీయాశ్రయితవతిత గతాత్మక' ప్రాప్తి వస్త్రై' (ద్వితీ యానం శ్రీతాదిధి పునువ్యతే)—అను రీతిని విశేషాకరముతో బ్రథమానమునకు సమానము చెప్పబడినందున బ్రథమా నము శేషవద వాచ్యమే! యని 'బహుప్రసా సమానాధి కరణావో' అను వారి కమును పై తము 'కేషా బహుప్రసా' అను సూత్రములోని శేషవదము చేతనే సంగహించెను. సమా నాధికరణములకు (ప్రథమానములకు) బహుప్రసా యనునది

ప్రాయము. వ్యధికరణములకు (అప్రథమానములకు) బహు ప్రసా యనునది (జ్ఞాపకవిద్య మై నందున) క్యాచిత్కము. దీనిని వారి కకారు డేమియు గా దనుట లేదు. కా దనకపోగా, వ్యధికరణ బహుప్రసా పాటివీయ సమ్మత మని తాను దన వారి కము మూంమున వివక్షముగా బోధించుచున్నాడు. ఇది యెట్లు! శ్రీ శాస్త్రులవారి కింక విశదపఱచుకొనెదము.

వ్యధికరణ బహుప్రసా వారి కకారు డంగీకరించువాడే యైన 'నవ్వమనమానపూర్వవద స్వోత్తర వదతోపశ్య' మొదలుగా గల వారి కముల వారి కకారుడు రచించుట కాని 'నవ్వమనమో ఉపమానం యన్య త్కృత పరాస్తరేణ సమానః, ఉత్తరవదతోపశ్య భవతిత్కర్త: 'కణ్ఠేష్ట: కాం! యన్య స: కణ్ఠే కాం!', ఉచ్చముఖమివ ముఖం యన్య సోచ్చముఖః, (2అ. 2పా. 2అ) అను రీతిని మహాభాష్యకర్త వ్యాఖ్యానించుట కాని యెట్లు సంగతము అగు నని శ్రీ శాస్త్రులుగారి కొక సందే హము! ఈ సందేహముతోడనే, వీ రి వారి క మహాభాష్యములు వ్యధికరణబహుప్రసా సమానాధికరణబహుప్రసా గా పాఠించుట తేర్చినవని భ్రమవడి వీని సమన్వయమునక జాల బ్రమాద పడివారు. బాలమనోరమాకారు దుద్దరణ విహముల నడుమ వీని నుంచి కెముదీ గ్రంథమునక జేర్చివాడు. శ్రీ శాస్త్రులుగారిపై యధిప్రాయము బాలమనోరమా కర్త కై న నుండువో వారాడు 'కణ్ఠే కాం!' అనునది వ్యధికరణ బహుప్రసా యని వరించుట యుపంగతమే కదా! యుగము. 'గ' రత ద్విత్వం' అను సూత్రమున 'పశ్యాగవదసః' అనుదానిని వివ రించుచు బాలమనోరమాకర్త యే మనుచున్నాడో చూడుడు! "నవ్వమీ విశేషణే బహుప్రసా" ఇతిజ్ఞానకేన కణ్ఠేకాం ఇత్యాదా వివ వ్యధికరణ బహుప్రసా సమ్మతా వ్య". ప్రమాణీకుండుగా వీ రనుమరించిన బాలమనోరమాకారు డైనను వీ సందర్భమున వీరి కనుకూలుడుగా లే దనుట స్పష్టపడినది కదా! ఇక, వీ వారి క మహాభాష్యముల యాశయ మేమియో! వివరింతును.

కర్ణశబ్ద మువదముగా నుండ స్థితాతువుకంటే 'మపి స్థి' అను సూత్రముచే 'క' వ్రత్యయము వచ్చి యువవద సమానముతో 'కణ్ఠేష్ట' అని యుగము. దీనికి 'కణ్ఠేష్ట' కాం! యన్య' అను రీతిని బహుప్రసా సమాన మేర్పరచిన, 'కణ్ఠేష్టకాం' అని కావలసి వచ్చుచున్నది. ఇట్లే 'ఉచ్చముఖము—ఉచ్చముఖమే, దీనికి 'ముఖ' శబ్దముతో బహు ప్రసా సమాన మేర్పరచిన 'ఉచ్చముఖముఖః' అని కావలసి వచ్చుచున్నది. ఇట్టి వనిష్ట రూపములు—అనగా వ సార్థ శబ్దములు. వీనిని వారింతులకే 'నవ్వమనమానపూర్వవద స్వోత్తరవదతోపశ్య' అనువారి కానుకానము తద్వివరణ మహా భాష్యము ప్రవృత్తము లైనవి. వాంఠి కిచ్చటి వారి కము యిచ్చియు విట్టివే! 'కేక సమానార మాడ' 'మవర్ణవికారా లక్ష్కార' మొదలగువచ్చెయో వీనికే వివరింపబడు చున్నది. సమానాధికరణములే వాంఠి కిచ్చి యుటంబట్టి, సమానము 'బహుప్రసా సమానాధికరణావో' అని సిద్ధమే కాగా, దాని వనువదించి యుత్తరవద రోపము సూత్రము

విధింపబడుచున్నది. బహుప్రీతిలో సుత్తరపదకోపము పీడి కేర్పడినందున సుత్తరపదకోపముతో గూడిన 'కణ్ఠేకాలః' వంటి సాధువులు కాని, బహుప్రీతి సమాసమున 'కణ్ఠేష్టకాలః' వంటి వెల్లుసు సాధువులు కావని భాసిండుటయే యిచ్చటి వార్తిక మహాభాష్యములు చేసిన పని. తరువాత 'వశ్యా భుక్తవస్త్ర' అన్య మొదలగునట్లు బహుప్రీతి సమాసము రాకుండుటకై యనభిధావాక్రయణ మెట్లయినను వాచశ్యక మగుటంబట్టి 'కణ్ఠేష్టకాలః' ఇత్యాదులకు గూడ వసభిదానమే (శిష్ట ప్రయోగములు లే కుండుటవలన యసాధుత్వమే) చెప్పవచ్చునని 'బహుప్రీతి స్సమాసాధికరణానామ్' అని యారంభించి 'న శ్లోకేన్ స్మృతావాచ' అనుదాని వరకును గల యీ వార్తికముల వచ్చుట 'నవా నభిధానా దసమాసాధికరణేషు సంజ్ఞాభావః' అని ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చినాడు. ఇచ్చటకై యుక్తోద్దృతములయందు దీని యంతయు స్పష్టము. ఇచ్చటి తత్వ మిది. కణ్ఠేకాలః యన్య సః—అనురీతి వ్యధికరణ బహుప్రీతి! అది యిచ్చటి లక్ష్యములు గావు. వాని ప్రసక్తి యిటు లేదు. వ్యధికరణ బహుప్రీతియను సమాసాధికరణ బహుప్రీతియనుగా పాధింతులు కేర్పడినవమాత్ర మిది కావు. వ్యధికరణ బహుప్రీతియను వార్తికకారుఁ డంగీకరించి వానికిఁ గార్యమును గంకోక్తముగా విధించి యున్నాడు. 'సప్తమీ విశిష్టే బహుప్రీతా' (2. 2. 35) మూత్రమున 'సప్తమ్యాః పూర్వనిపితే గద్యాదిభ్యః పరవచనమ్' అనువార్తికమును వార్తికకారుఁ డారంభించెను. మహాభాష్యకర్త 'సప్తమ్యాః పూర్వనిపితే గద్యాదిభ్యః పరా సప్తమీ భవంతి వక్తవ్యమ్'—గడుకణ్ఠః, గడుశిరాః' అని యుదాహరణములతో నీ వార్తికమును వివరించి యున్నాడు. 'కణ్ఠే గడుః యన్య సః' 'శిరసి గడుః యన్య సః' అను విగ్రహములతో వ్యధికరణ బహుప్రీతి లగు పీడి 'సప్తమీ విశిష్టే బహుప్రీతా' అను దానిచే బూర్వ విసేతము ప్రాప్తము గాఁగాఁ జై వార్తికముచే సప్తమ్యసమునకుఁ బరవిసేతము విధింపబడుచున్నది. దీనిచే వార్తిక కర్తయు మూత్రకర్తవోలే వ్యధికరణ బహుప్రీతి విస్పష్టముగా సంగీకరించినాఁ డనుట కీక సందియమేమి ? బహుప్రీతిలో సప్తమ్యసమే యనంభవ మైనప్పుడు దానికి బరవిసేత మెట్లు సంభవముగను ? ఇంకోకమాట ! శ్రీ శాస్త్రులుగారి సమన్వయము ప్రకారము వ్యధికరణ బహుప్రీతియను సమాసాధికరణ బహుప్రీతియనుగా పాధింతులకే "సప్త మ్యవమాస పూర్వపద స్మృత్తర పదకోపశ్చ" మొదలగు వార్తికములు ప్రవృత్తములైన, 'గడు కణ్ఠః, గడు శిరాః' అను నవి యేల సమాసాధికరణములుగా పాధింపబడక పదలంబడి నవి ? ఇవి వ్యధికరణ బహుప్రీతిలు కావని శ్రీ శాస్త్రులుగారి రచనలకై నను గాత్యాయనుఁడు వార్తికము మూలమునను బరంజరి యుదాహరణములతోడి తద్యాత్యా మూలమునను వ్యధికరణ బహుప్రీతి లిది యని స్పష్టపఱచుచునే యున్నారు కదా !

ఇక, 'కణ్ఠేష్టకాలః యన్య' అను రీతిని 'కణ్ఠేష్టకాలః గడుః యన్య' అనురీతి విగ్రహముల సంగీకరించి, యీ

వార్తికములోని సప్తమీపదము సప్తమ్యసపదమంటితోపదసమాస పదపరమని యిదివఱకు నా విరూపించినరీతి ననంగ తము గా ననన్వితముగా వర్తము చెప్పుటకు శ్రీ శాస్త్రులు గారు పాల్పడినను, 'గడు కణ్ఠేష్టః, గడు శిరస్థః' అనురీతి రూపములే యగును గాని, యీ వార్తికమునకు మహాభాష్యకర్తే సుదాహరణములైన 'గడు కణ్ఠః, గడుశిరాః' అనునవి విస్పష్టములు కావు. 'సప్తమ్యవమాసపూర్వపదస్మృత్తరపదకోపశ్చ' అనునది యిటు సుత్తరపదకోపమును విధింపలేదు. పూర్వ పదములోని యుత్తర పదమునకే కదా ! దీనిచే తాపము విధింపబడునది. ఇక గత్యంతర మేమి ? వార్తిక కర్తయు మహాభాష్య కర్తయు పీని వ్యధికరణ బహుప్రీతియనుగా సంగీకరించినా రనక తప్పన దేమి ? మరియొకమాట ! 'సప్త మ్యవమాసపూర్వపద స్మృత్తరపదకోపశ్చ' మొదలగు వార్తికముల, మిష్టింశమున వసభిదానము చెప్పి ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చెను. అప్పుడు, 'కణ్ఠేకాలః' అను ప్రయోగమే (సమాసాధికరణముగా గాని వ్యధికరణముగా గాని) తోకమున లేకపోవలసి వచ్చునుగదా ! 'సప్తమ్యాః పూర్వనిపితే గద్యాదిభ్యః పరవచనమ్' అను నీ వార్తికము, పాణినీయము సంతము ససంగతముగా సమన్వయించుకొని ప్రమాదపడినారు శ్రీ శాస్త్రులుగారిని వోక్కి వక్కాడించుచున్న డనుటకు సందేహమేమి ? కావుననే, మహాభాష్యకర్త ముందు నా చెప్పబోవు రీతిని 'కణ్ఠేకాలః' అనునది వ్యధికరణ బహుప్రీతి యని కంకోక్తముగా వచించుట సంభవించినది. వ్యధికరణ బహుప్రీతి పాణినీయ సమ్మతమని పాణినీయో పాలు కాత్యాయనుఁడును విస్పష్టముగా మన కెఱుకపఱచినాఁ డనుట కీక నెట్టి సందియమును లేదు గదా !

శ్రీ శాస్త్రులుగారు 'సమాసాధికరణానాం బహుప్రీతి ర్యక్తవ్య' ఇత్యాది (గంధము మదాహరించియే కదా ! వ్యధికరణ బహుప్రీతి పాణినీయ సిద్ధాంతముగా దనఁ జాలిరి. అది యంతయు వారి వాదమునకుఁ బ్రతికూలమని విరూపించి తిని. ఇక, మహాభాష్యకర్తయో ! ముక్తకంఠముగా నొకచో 'కణ్ఠేకాలః' అనునది వ్యధికరణ బహుప్రీతి యని యుద్ఘోషించినాడు. దానిచే శ్రీ శాస్త్రులెవారి కీకఁ బ్రదర్శించెను. "సమాసాధికరణ సమాసాభ్యుపాప్రీతిః" † సమాసాధికరణ సమాసాభ్యుపాప్రీతి ర్భవతి విప్రతిషేధేన, సమాసాధికరణ సమాసస్యైవకాః 'పీర పురుషః—పీరపురుషః, బహుప్రీతి రవకాః 'కణ్ఠేకాలః, ఇహాభయం ప్రాప్నోతి, పీర పురుషకో గ్రామః, బహుప్రీతి ర్భవతి విప్రతిషేధేన (2 అధ్యాయ 1 పా. 3 అ. 69 మా.). సై మహాభాష్యమున, సమాసాధికరణ సమాసమునకు (కర్మధారయమునకు) అవకాశము 'పీర పురుషః' అనునది యని ప్రదర్శించి, సమాసాధికరణ సమాసమున కవకాశము లేని స్థలమున బహుప్రీతి సమాసమున కవ

† సమాసాధికరణసమాస మనునది కర్మధారయ సమాసమునకే వామాంతరము.

కాశముఁ జాపుచు, 'కణ్ఠేకాలః' అనుదాని సుదాహరించు చున్నాఁ డీ మహాభాష్యకర్త. సమావాధికరణము కానిది వ్యధికరణమేకదా! యగును? ఇప్పుడైనను 'వ్యధికరణ బహుప్రీహ మహాభాష్య సమ్మతము; పాణినీయ సిద్ధాంతము' అని శ్రీ శాస్త్రులుగా రంగీకరింతురా? అంగీకరింపరా? ఇదిగాక, స్వయముగా మహాభాష్యకర్త వ్యధికరణ బహుప్రీహులఁ గొప్పటిని ఏగ్రహ వ్రతర్పన పూర్వకముగా వ్యాఖ్యానించినాడు. (చూ: 'వ్యక్తవాచాం నమ్మవ్యారణే' అను సూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు 'వ్యక్తాః పాచి వర్తా: యేషాం త ఇమే వ్యక్త వాచా:' అని సూత్రములోని 'వ్యక్త వాచావ' అనుదానిది వ్యధికరణ బహుప్రీహిగానే వ్యాఖ్యానించినాడు. (చూ: మహాభా. 1.3.2.48). దీనిని నేను నా 'పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయము' ననుదాహరించిన యున్నాను. (చూ: పాణి. కా. 38 పు) దీనికి శ్రీ శాస్త్రులుగా లేమి సమాధానము చెప్పిరి? తమ వాదమునకు బాధకములగు ప్రతివాదుల వాదము లవలంపించుటయే సమాధానమా? ఇదివరకుఁ గూడ పీరు విషయముల నెప్పిటివో యవలంపించియు: నవ్యధా వ్యాఖ్యానము లొనర్చియు నా వ్రాతలఁ బ్రదర్శించినందులకే కదా! పితృకలోకమున కది యంతయు 'అనుబంధ పదామర్శ' మను పేర పిప్పి చెప్పవలసి వచ్చినది! శ్రీ శాస్త్రులుగారు ప్రత్యర్థులపై నవత్యముల వాదోపింది ఎంత చతురతతో విజయము పొందినఁ బ్రయత్నింతురో గను వింపుడు! "మహా భాష్యకర్త సమావాధికరణమును జాపుచు వివరించిన 'నస్త మ్యసమాన పూర్వపద స్వోత్తర పదలోపశ్చ' కణ్ఠేకాలః మహాభాష్యము (2 అ. 2 పా. 2 అ. 450 ప్రదిపోద్వ్యత సహిత మహాభాష్య పుస్తకము)" అను పంక్తులను గొంత మార్చి స్వవాదానుకూలము లనుకొనుచు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులుగారు వ్రాయుట ఎంతగ నున్నది."—ఇది శ్రీ శాస్త్రులవారి వ్రాతలు! చూచితిరా! పోకుతిరా! నేను మహాభాష్య పంక్తులనే మార్చిరినట! ఎంతటి యారోప మిది! శ్రీ శాస్త్రులవారు తాము చెప్పఁదలంచినదాని కడ్డు వచ్చునప్పుడు, ఏతానుభ్యాదుల సైతము స్పృధించితమున కనుకూలముగ వనరించుచుండురు. అట్లే యితరులు పని వారనుకొనుట తప్పు కాదు. ఇందలి నెత్త మెట్టిదో పరికిరింపుడు! "నస్త మ్యసమాన పూర్వపద స్వోత్తరపద లోపశ్చ" నస్తమీ పూర్వపద స్వోపమాన పూర్వపద్యన బహుప్రీహ ర్హక్తవ్యః ఉత్తర పదన్యవ లోపా వక్తవ్యః కణ్ఠేవృ: కాలోఽస్య కణ్ఠేకాలః, ఉద్వ్రముఖమివ ముఖ మన్య—ఉద్వ్రముఖః, ఇర ముఖ: 'సముదాయ వికార పిన్వ్యశ్చ' సముదాయ వికార పిన్వ్యశ్చ బహుప్రీహ ర్హక్తవ్యః, ఉత్తర పదన్యవ లోపా వక్తవ్యః, కేకావాం సమాహార త్పూర్తా అన్య—కేక మాడః, సువర్ణస్య వికారోఽలంకారో యస్య సువర్ణం లంకారో ఇత్యాది" (2.2.2.24). ఇదియే నా యుదాహరించిన మహాభాష్య పంక్తులు. (చూ: పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయము—38 పు.) † మహాభాష్యమున నీ పంక్తు లిట్లే యున్నవి. ఈ పంక్తుల స్వవాదానుకూలములగా నేను మార్చితి ననది శ్రీ

శాస్త్రులుగారు, మం దే ముండినదో, యేమి నేను మార్చితివో, యో మార్చువలెన నా వాదమున కది యే ట్లునుకూలము లైనవో, లేనివో పని యెట్లు ప్రతికూలము లయ్యెడివో! పితృకలోకము నెదుఁగ బ్రదర్శించవలరా? ప్రదర్శించరేమి? శ్రీ శాస్త్రులుగారి వాదమున కీ మహాభాష్యపంక్తు లెట్లు ప్రతికూలములతో విశదపరచితిని. ఇట్లు పాణినీయ వ్యాఖ్యాతలే కాక, మునిత్రయమువారు సైతము, వ్యధికరణ బహుప్రీహి నైక కంఠ్యమున పంగీకరించిరిని విశదపడినది. ఇక 'కణ్ఠేకాలః' పంటిది వ్యధికరణ బహుప్రీహివాలని నే ననుట కర్థంతరము లేదుకదా! 'మనుమార్గః' పంటిది సమావాధికరణ బహుప్రీహి అని నే ననుటకుఁ గారణ మింక నెఱుకపఱతెడను. 'ఉపమావాని సామాన్య పదన్యః' (2.1.55) అను సూత్రమున, మహా భాష్యకర్త 'శస్త్రీశ్యామా' (దేవదత్తా) ఇత్యాదులతో 'పాద్యశ్య మతిరిక్తః పదార్థః' అను పక్షము నాశ్రయించి, యుపమావోపమేయములు భిన్నార్థకము లగుటలట్టి వ్యధికరణములు గానలసి వచ్చునున్నవని యాశక్కించి, "విపంతర్హి తస్యమే వోధయం వర్తతే—వీత ద్వాత్రయ్యుక్తం య త్తస్యమే వోధయం వర్తత ఇతి" అని, 'గ' ర్వాహికః' మొదలగువాని యందుఁ బోలే, పాద్యశ్య వివిధత్వ మగు నశ్లేదారోపణమున సమావాధికరణములగానే (వికార బోధకముల గానే) నిర్వచించినాడు. కానివో, 'శస్త్రీశ్యామా' ఇత్యాదులందు 'ఉపమావాని సామాన్య పదన్యః' అను దానినే సమావాధికరణ సమాసము వచ్చుట కాని, 'మృగేవ చలా—మృగవలా' మొదలగు చోట్లఁ బంపదర్శన మేర్పడుట గాని, యసంగతము లయ్యెడివి. 'మను మార్గ మార్గః' ఇత్యాదుల కపాద్యత్వము బోధించుటకే 'నస్త మ్యసమాన పూర్వపద స్వోత్తరపదలోపశ్చ' అనువారికమని నిరూపించియు యుంటిది. యిట్టిచో, శ్రీ శాస్త్రులుగారు 'మనుమార్గుడు' అనునది వ్యధికరణ బహుప్రీహి యని వ్రాసి నప్పుడు, మహాభాష్య సిద్ధాంతమునుబట్టి దానిని నేను బ్రమాద మనక మఱీ మందును? పీరు నా వ్రాతల కీక వింతపదలని పిన దేమియు లేదు. పాణినీయులందఱు నేకముఖముగా నంగీకరించు వ్యధికరణ బహుప్రీహిని గాదనఁదలంచి, పాణినీయ వ్యాఖ్యాత లెల్లరు వక్రమాణికు లని యుపపదనంజ్ఞ, యుపపద సమాసము నన నేమా కూడ గుఱుతింపక, లేనిదాని యపోహములతో మాత్రవారిక మహాభాష్యముల ననంబద్ధములుగా సమన్వయింపఁ జూచుటయే కాక, యవత్యారోపణములను నవలాపములను సైత మొనర్చి తమ వాదము మోంతుకొనఁ జూచు శ్రీ శాస్త్రులవారి సాహసమునకు మనమే వింతపదలని యున్నది. తమ వాదము దుర్బలమని తెలిసినప్పుడు నచ్చాదయతతో పంగీకరింపక, కేవల మధినివేశముతో పీ రనమారముల ద్రోక్కుట యేలయో! ఈ విషయము వింతటితో వదలి యింక రెండవ యాక్షేపమును గుఱించి చర్చింతము.

† 1939 వ సంవత్సరపు శ్రీ రాజస్థాన సంస్కృత 'కాలేజి' గ్రంథమాల ప్రచురణము.

II. శ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారి యాక్షేపము సరికాదు—

(ఇది రెండవ యాక్షేపము)

ఇప్పటి సంహితా సర్వస్వములోని శ్రీ కొస్తులవారి వ్రాతలను గ్రింద సుదాహరించినాను. 1 వీరి వ్రాతలలోని సారాంశ మిది. “త్రిశోకములు, త్రిపురుషులు, చతుర్ముగములు,

1 “త్రిశోకీ, త్రిశోకాః, త్రిభువనమ్, త్రిభువనీ, త్రిభువనానీ” ఇ వల్ల మహాకవి ప్రయుక్తము లగునపుడు పాణి నీయ సూత్రములతో సమర్థించుటకై యిట్టి వల్ల సంజ్ఞా వాచకములని బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారు దాదా ముగా వనించిరి. (పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయము 40 పు)
“త్రిశోక శబ్దస్య అసంజ్ఞాత్వాత్—భావమ. వ్యా. పిద్ధాంత కాముది, అని వాసుదేవ డిక్షితులు గారు చెప్పిరి. (చూ: విస్తర II. 268 V విష). ఇవి సంజ్ఞావాచకములు కావు గాన ‘దిక్ష్మణ్యే సంజ్ఞాయామ్’ (2.1.50 పి. కా. 727 సూ.) అను సూత్రము చొప్పున గర్భధారయములు కానేరవలయు ‘త్రి సంఖ్యాకాః శోకాః—త్రిశోకాః’—అను రీతిని మధ్యమపద రోప సమాసము సంగీకరింప నగుననియు బ్రామాణికుల యాశయము. ‘త్రిశోక శబ్దస్య అసంజ్ఞాత్వాత్ త్వవయో రోక ఇతి మధ్యమపదరోప సమాసః’ (పి. కా. 727 సూ. భావమ. వ్యాఖ్య) ఇట్లే—శతాబ్దములు—శతాబ్దము—అను రూపములు సాధువు లగుచున్నవి. శతసంఖ్యాకా అబ్దాః—శతాబ్దాః—శతాబ్దములు. శతవయో అబ్దాః—శతాబ్దము’ దీనివలన ‘శతాబ్ది’ అను సమాహార దిగ్విర్తము నిర్వహించుచున్నది. “దిక్ష్మణ్యే సంజ్ఞాయామ్” అను సూత్రముచే గర్భధారయ సమాసము రాగా “త్రయశ్చ తే శోకాశ్చ—త్రిశోకాః (త్రిశోకములు) అనురీతి ఏ శబ్దములు పాణినీయము చేతనే సాధితము లైనవి” అనెడి బ్ర. శ్రీ సోమ కుచ్చి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి వ్రాత పై సందర్భమును బట్టి సరి కాదనుట వున్నదు. (చూ: పాణినీయము—కావ్య వాఙ్మయము 41 పు)—ఇది ‘వీరి మఱికొన్ని యవసద్ధాంత ములు’ అను శీర్షకమున శ్రీ కొస్తులవారి రుదాహరించిన వ్రాతలు.

విస్తరము నందలి వ్రాతల గూడ విశేష సుదాహ రింతును. “చతుర్ముగములు—మున్నగు సమాసములె యసాధువు అని కొందఱి యాశయము. ‘తద్విత్తాంతర పద సమా హారేవ’ (పి. కా. 728 సూ.) అను సూత్రమున జెప్పబడిన మూడు విధములలోను బయిపాని సమాసమేదియుం గాకుండుటచేత వాని ద్విగునమాసమునకే సాధుత్వము లేదని వారి యాశయము. ‘దిక్ష్మణ్యే సంజ్ఞాయామ్’ (2.1.50) భావమ. ‘దిక్ష్మణ్యే సమావాకిరణేన ముఖ్యైవ సమస్తైశ్చేవ తత్పురుష ఇ త్యర్థః’ (పి. కా. 727 సూ.) అను చొప్పున దిగ్వి

ములు, పంచపాదపురుష—అనునవి సంజ్ఞావాచకములని ‘దిక్ష్మణ్యే సంజ్ఞాయామ్’ అను సూత్రముచే ‘చచ్చామ్రాః, సప్తర్షయః’—అనువాని వలనే ‘త్రయశ్చ తే శోకాశ్చ (త్రిశోకాః)’ అను రీతి విగ్రహములలో గర్భధారయ సమాసము లుగా వేసు బాణినీయమును బట్టి సాధించిరి ననిరి. అందు ‘త్రిశోకాః’ అనునది మాత్రము ‘త్రిసంఖ్యాకా శోకాః (త్రిశోకాః) అను రీతిని మధ్యమపదరోప సమాసముగా సాధించు బదవలసిన దనిరి. ఇందులకుఁ బ్రబల ప్రమాణములుగా, భాం మసోరమాకారుఁ డగు వాసుదేవ డిక్షితుఁడు, త్రిశోక

చకములు సంఖ్యావాచకములును సంజ్ఞావాచిత్యమందే సమా వాదికరణ మగు ముఖంతముతో సమసించునని చెప్పబడుటచేత నవి సప్తర్షయః=సప్తర్షులు” అనువాని వలనే సంజ్ఞావాచక ములె యనెడగును. (చతుర్ముగములు—శ్చత్రేతా ద్వాపర యుగములకే సంజ్ఞ) కాన, వాని సమాసము సాధు మన డగును. “చతుశ్చతురులు నేరక యున్నవి నాకు శబ్దమే” (నిర్ణ. 1 అ. 18 ప) మ. విస రెవ్వరుం ద్రిశోకంబులన్ (దోహ. 3 అ. 162) చ. కొను మిది నీ మనఃప్రియునిఁ గోమలి పేరు చతుశ్చతుర్ముఖ మను నిలు మీద (ఆర. 2 అ. 251) ‘చతుశ్చతుర్ముఖ’ అనునది తక్కిన వానివలె సంజ్ఞా వాచి కాదనక తీరదు. కాన నిటు చతుశ్చత్ర సన్ఖ్యాః అబ్దాః అనురీతి విగ్రహము గల యుత్తరపదరోప మనెడగును. “షోడశ పదార్థానా మిత్యత్ర—షోడశ సన్ఖ్యాకా పదార్థా ఇతి మధ్యమపదరోప సమాసః” (పి. కా. 727 సూ. భావమ. వ్యాఖ్య). ఇంక బ్రాతాదులలోని దగు ‘త్రిభువనమ్’ అనుదానికి ‘త్రిభువనీ’ రూప మెట్లు నీర్ధించునని యాలోచింపవలసి యున్నది. చ కలిత ప్రభవస్థితిసంపాతిక్రియా నిరతి వివ ర్తిత త్రిభువనీ మహానీయుని చైతన్యవర్తి (శ్మృ. 1 అ. 265) నగ్గర. భువనీ చక్రావలంబ్రాంబుది కుహర దికా పూర్వమై శేరీరవ (నన్తి. కు. 11 అ. 633) ఇట్లు భువనీ శబ్దము వెలయుచుండుటచేత ‘తిస్రః భువన్యః—త్రిభువన్యః—తామ మహానీయః—అనురీతి వర్తము చేయ నగును. మ. భరణిపాద ఈ యరదం లెక్కి. పరింపు మీపును మదీయ స్థిరసారభ్య నిర్భరభంగి దశకంధరుం ద్రిభు వనీ భంగస్త మత్కంధకుమ్’ (ఆర. 2 అ. 142 విస్తర. II 268 V విష.)

మరియొకచో (60 పు. మొదటి ‘పాల్కము’) ‘శతాబ్ద ములు, త్రిపురుషులు’ సాధువులే ! అనుబంధము — ఇట్లు, త్రిసంఖ్యాకాః పురుషాః—త్రిపురుషాః—అను మధ్యమపద రోప సమాసాశ్రయమున. “సప్తర్షయః” అనుదాని వంటి సంజ్ఞా కాదను పక్షమందును నిర్ధారముగా ‘త్రిపురుషాః’ అనునది సమ్యక్ మగుచున్నది’ అని వ్రాసిరి. ఇక మొట్టమొదట ‘చింతామణి విషయ పరిశోధనము’ నందలి వీరి వ్రాతల గూడ సుదాహరింతును. “త్రిశోకములు చతుర్ముగములు, త్రిపురు షులు, పంచపాదపురుష—మున్నగు ప్రయోగములెల్ల నవప్ర యోగములే కదా !” (చింతామణి. చి. ప. 115 పు.)

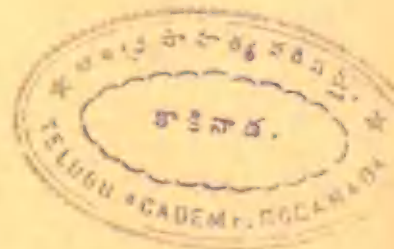
శబ్దము సంజ్ఞావాచకము గా దనుట; 'మోడక పదార్థాః' అనుచోట 'మోడకపదార్థాః పదార్థాః' అను రీతి ఏగ్రహ ప్రదర్శన మొనర్చుట వీరు ప్రదర్శించిరి. 'చతు శ్శబ్దముత్'—అనునది సంజ్ఞావాచకము కాదనక తీరవందున, వియం కై నను దాము చెప్పిన రీతిని మధ్యమపదలోపి సమాసమును నే నంగీకరింపక తప్పదనిరి. ఇతఁ జాత్రాదులలోని దగు 'త్రిభువన' శబ్దమునకు 'త్రిభువనీ మహానీయుని' 'త్రిభువనీ భంగోన్న మత్కంధరన్'—అను ప్రయోగము లెట్లుచున్నవని అని విచారించి 'త్రిశః భువన్యః—త్రిభువన్యః, తాసు మహా నీయః' అను రీతిని సాధ్యము అనిరి. 'భువనీ' శబ్దము స్త్రీ లిబ్ధమును నున్న దనుటకు పన్నెండుని కుమార సంభవ ప్రయోగ మార్ధ మనిరి."

ఇక వీరి వ్రాతలఁ బరామర్శింపము. పాతకులాదా ! క్రింద సుదాహరించిన చింతామణి మ్మయ పరికోధము నందలి వీరి వ్రాతలఁ జూచితిరి కదా ! ఇప్పుడు వీరు వ్రాయు చున్న వ్రాత లెట్టివియో చిత్తగించితిరి కాదా ! త్రిలోకాది శబ్దములు పాణినీయ సాధ్యములు గాని యుపప్రయోగములని యిదివఱకు వీరు వ్రాసిరి. ఇప్పుడో యిది యుద్భయించి పాణి నీయ సాధ్యము లగు పాథు శబ్దములే ! యని యంగీకరించి, త్రిలోకాది శబ్దముకడ ఏగ్రహ ప్రదర్శనము నే వానర్చివట్లు కాక, వేరుగా వానర్చవలయు నని మాత్ర మిప్పుడు వ్రాయు చున్నారు. వీరి శబ్ద సాధుత్వమునకై యంగీకరించిన మధ్యమ పదలోపి సమాస మైనను పాణినీయ విహితమే ! ఇట్టి పాణి నీయ సిద్ధములని వీ రంగీకరించునపుడు, పాణినీయ సిద్ధ ములు గాని యుపప్రయోగము లివి యవి తమ చింతామణి మ్మయ పరికోధమున వీరిని దా మెట్లుదాహరించిరి ? ఇప్పుడు వీరి వాద మేమైనది ? 'పాణినీయము కావ్య భాషానుశాసకముకా దనుటకుఁ దా మొనగిన తమ ప్రయోగముల చేతనే 'పాణి నీయము కావ్య భాషానుశాసక' మని తామే సిద్ధాంతిరనించు కొనుచున్నట్లయినది కదా ! ఇట్టి పూర్వాపర విరోధములు వీరి గ్రంథములం దెల్ల విరివిగా గావచ్చును. ఇక 'త్రిలోక' శబ్దముకడ ఏగ్రహ మెట్లుండవలయునో విమర్శింపము. ఇటు శ్రీ శాస్త్రులుగారు 'ప్రామాణీకులు' 'అప్రామాణీకులు' అను రెండు తెగ లేర్పఱచి 'త్రిసంఖ్యైకాః లోకాః' (త్రిలోకాః)—అనురీతిని మధ్యమ పదలోపి సమాస మిటు జెప్పువారు 'ప్రామాణీకు' అనిరి. ఇట్లునుటచే, "త్రయశ్చ లే లోకాశ్చ" (త్రిలోకాః)—అనురీతి ఏగ్రహ మొనర్చినదా రిక 'అప్రామా ణీకు' అనినట్లయినది. వారు ప్రామాణీకులు వీ రప్రామాణీ కులు నగుటకుఁ గారణము—బాలమనోరమాకారుడు త్రిలో కవ్య అనంతాత్మాత్ త్రవయన్ లోక ఇతి మధ్యమపదలోపి సమాసః' అనివాఁ దనుటయే ! నేను 'త్రిలోక' శబ్ద మెట్లు సంజ్ఞావాచక మగునో నిరూపించియుండ, నది సంజ్ఞావాచక మెట్లు కాదో విరూపించఁజాలక శ్రీ శాస్త్రులుగారు బాలమనో రమాకర్త యగు వాసుదేవ దేక్షితుని నడ్డువెట్టఁ జూచిన నే

మగును ? వాసుదేవ దీక్షితుఁడును విన్న మొన్నటి యొక వ్యాఖ్యాతయే కదా ! ఈతఁడు తమకుఁ బ్రామాణీకుడే యగు వాడు 'కణ్వేకాలః' అనునది పూర్వము నా ప్రదర్శించిన రీతిని 'వ్యధికరణ బహుప్రహి' యని యాతఁ డనినప్పుడు వీ రేల యంగీకరింపరు ? ఇదిగాక, కై యట పుత్రికార పారదత్త దీక్షిత వాగేశ్వరు లందరు 'కణ్వేకా' లాదులు వ్యధికరణ బహు ప్రహి' అని, వ్యధికరణ బహుప్రహి పాణినీయ సమ్యక్ మని యొక కంఠ్యమున వ్యాఖ్యానించిరికదా ! వారి వందఱఁ బ్రామాణీకులగా నంగీకరింపక త్రోసిరాజిన శ్రీ శాస్త్రులుగారు వారి వందఱను మించిన ప్రామాణిక పతంస మనియో బాలమనో రమాకర్త వింతగాఁ జేయునాత గొనుట ! ఎన్ని పర్యాయ ములు తా ముదాహరించినను వెంతగాఁ దాము వివరించినను వీ బాలమనోరమయే కదా ! యిందులకు వీరి కారణము. వీరై నను బాలమనోరమాకారుఁ డైనను సంజ్ఞావాచక మిది యేల కాదో ! చెప్పినవారు కారే ! కావున, శ్రీ శాస్త్రులుగారికి కీ మ్మ యమున వ్యాఖ్యముగా నే సుతరవాదిని గావలసిన యావశ్య కత లేదు. ఇనను వాదప్రధానుఁడను గాని నేను శ్రీ శాస్త్రులు గారి చందము ననుసరించి, బాలమనోరమా కర్తను గూడ నొక ప్రామాణీకునిగా నంగీకరించియే సమాధాన మొనగెదను. పురాణాదులందు లోక విభాగ మిట్లు వివరింపఁ బడినది—(1) భూర్భువ స్వర్గాది లోకము లేదు. ఇందు 'భూర్భువస్వర్గోక్తములు మూడే 'త్రిలోకశబ్ద వాచ్యము' అని యొక విభాగము. (2) కృతకము, అకృతకము, కృతకా కృతకము—అనురీతిని 'త్రిలోక వ్యవహార' మని మరియొక విభాగము. (3) 'అశో'లోకము, మధ్యమలోకము, ఊర్ధ్వ లోకము—అనునది 'త్రిలోకము' అని యింకొక విభాగము. ఈ విభాగము లన్నియు ఏమొపురాణ భాగవతాదులందు నుపసద్ధములే ! ఈ విభాగములలోని రెండు మూడు విభాగ ముల ననుసరించి 'త్రిలోకశబ్ద' మన్ని లోకములఁ జెప్పఁ బడును. కనుక, వీరి యిప్పుడు సంజ్ఞావాచకము కాదు. ప్రథమ విభాగమున భూర్భువ స్వర్గోక్తములు మూడే కాని, మహారాది లోకము లేనియుఁ ద్రిలోక శబ్దముచే జెప్పఁబడ నందున వీరి సంజ్ఞావాచకము. 'త్రిలోకాధిపుఁడు' మొదలగు స్థలముల వింద్రాదు లర్థ మగునపుడు త్రిలోకశబ్దము సంజ్ఞా వాచకము. భూర్భువస్వర్గోక్తములు మూడే యీ త్రిలోక శబ్దమునకు వాచ్యము. బహౌదుల ప్రతయ వింద్రాదుల ప్రతయమువఱకు దరువాదిది. భూర్భువస్వర్గోక్తములు గలిం చిన తరువాతఁ గూడ మహారోకాదు లందును. 'త్రిలోక జననీయ' ఇత్యాదులలోని 'త్రిలోక శబ్దము' ద్విగతీయ, త్విగతీయ విభాగముల ననుసరించి సర్వలోక వాచక మగుటంప ఇట్టి సంజ్ఞావాచకము కానేరదు. కాన 'దిక్పక్ష్యే సంజ్ఞా యానో' అను సూత్రమున సమాసము రాకపోగా 'త్ర్య యనో'లోకః (త్రిలోకః)—అను రీతిని మధ్యమపదలోపి సమాస త్రయణ మిట్టి చోట్ల వాచ్యకము. మధ్యమపదలోపి సమాస

మగతిక గతికము.. మధ్యమపదలోని స్థలములందు బూర్వ పదమునకు (కాక పార్థివ:-మొదలగువానిలోని కాకపదము మొదలగువానికి) కాకప్రియార్థ్యమున లక్షణ చెప్పవలెను. అప్పుడు 'ఏకీషణం ఏకీష్యణ బహుబచ్' అనుదాని చేతనే 'కాక పార్థివాదులు' పిద్ధించుచుండ 'కాకపార్థి వాదీవాం సిద్ధయే ఉత్తరపదలోప స్వప్రసక్త్యానమ్' అను విధానము 'కాక ప్రీయపార్థివః' వంటి ప్రయోగముల కవిభుక్త్యము చెప్పుటకే! కావున, 'త్రిసంఖ్యాకా లోకాః' (త్రిలోకాః) అను రీతి ఏగ్రహ ప్రదర్శనమే యుక్త్యుత్ 'త్రిపంచ్యాక లోకము' ల వంటి ప్రయోగములు లోకమున వసాధుపు లగునవి తెలియవలయును. ఇచ్చటి వ్యవస్థ యిది. ఇక, మేను 'త్రిలోక శబ్దము' సంజ్ఞావాచక మనుట కాని, బాల మనోరమా కర్త సంజ్ఞావాచకము కా దనుట కాని, రెండును మనవస్తుములే! అయీ సందర్భములం బట్టి వక్తృ వివక్షాభీనములుగా 'త్రయశ్చ తే లోకాశ్చ' (త్రిలోకాః), 'త్ర్యవయవో లోకః' (త్రిలోకాః) అను ఏగ్రహములు వ్యవస్థితములు. కనుక, 'త్రిలోకశబ్దము సంజ్ఞావాచకము, త్రయశ్చ తే లోకాశ్చ' (త్రిలోకాః) అను వారు గూడ 'త్రిలోక శబ్దము సంజ్ఞావాచకము కాదు; త్ర్యవయవో లోకః' (త్రిలోకాః) అనువారి వంటి ప్రామాణ్యులే! యని స్పష్టమైనది. ఇట్టివో దై బాలమనోరమనే యుదాహరించి "దిక్పక్ష్యే సంజ్ఞాయావో" అను సూత్రమునే గర్భదారయ సమానము దాగా 'త్రయశ్చ తే లోకాశ్చ' (త్రిలోకాః త్రిలోకములు) అను రీతి ఏ శబ్దములు పాణినీయము చేతనే పారి తము లైనవి" అనెడి బ్ర. శ్రీ హేతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి వ్రాత పై సందర్భమును బట్టి సరి కాదనుట స్పష్టము" అని శ్రీ శాస్త్రిలుగారు వ్రాయుటయే సరికాదని వస్త్ర మైనదికదా! ఇక శ్రీ శాస్త్రిలుగారు 'చతుశ్చతాబ్దముల్' అను భారత ప్రయోగమును జూపి, యిది సంజ్ఞావాచకము కాదనక తీర దనుచున్నారు. మధ్యమపదలోని సమా సాశ్రయణ మిట దప్పని దనుచున్నారు. ఏలయో! ఇదియు సంజ్ఞావాచకమే యేల కారాదో! మనుష్యుల కగు 360 సంవత్సరములు దేవతల కొక సంవత్సరము. అట్టి వారుగు దేవతా శతాబ్దములు దీనిచే జెప్పుదావు. ఇది సంజ్ఞావాచకము గాక

మఱి మగును? సంజ్ఞావాచక మై వస్తుదు వా చెప్పిన రీతిని 'చక్షామ్రాః' మొదలగువాని వలె విదియు పాథువగుట కభ్యంతర మేమి? ఇటు మధ్యమపదలోని సమాసాశ్రయణావత్కత యేల? ఇదిగాక, వీరు 'త్రిభువనీ మహానీయుని దైత్యమర్చి' ".... దశకంధరుం ద్రిభువనీ భంగోచ్చమత్కంధరున్" అను ప్రయోగముల మూదావారినిచారు. భువనీశబ్దము స్త్రీ లింగ మొకటి కలదనివారు; ఈ ప్రయోగముల పాదించి బ్రదుత్పించివారు. ఆ సందర్భములోని శ్రీ శాస్త్రిలవారి వ్రాత లివి. "భువనీ శబ్దము వెంయుచుండుటచేత 'త్రిసంభువన్యః త్రిభువన్యః—తాను మహానీయుః" అనురీతి సర్వము చేయదగినను." శ్రీ శాస్త్రిలుగారు త్రిభువనీ శబ్దము సంజ్ఞావాచకము కాదనువారు కదా! ఇవ 'త్రిసంభువన్యః—త్రిభువన్యః' అని ఏ రనుట యెట్లు సంగత మగును? సమాసార్థ బోధక వాక్యమే కదా! ఏగ్రహము! శ్రీ శాస్త్రిలుగారి యీ ఏగ్రహ ప్రదర్శనమును బట్టి 'దిక్పక్ష్యే సంజ్ఞాయావో' అను సూత్రము చేతనే యిటు సమాన మనక తీరదు. "సంజ్ఞాయా మేవేతి వియమార్థ మిదం సూత్ర' మ్మనుటచే, సంజ్ఞావాచక మైనవే కాని యిది ప్రవర్తించదు. 'త్రిభువనీ' శబ్దము వంటిదే కదా! త్రిలోక శబ్దము! ఇదివర కిది సంజ్ఞావాచకము కాదనిన వారు వీరే! ఇప్పుడే ఏగ్రహ ప్రదర్శనముచే సంజ్ఞావాచక మనుచున్నవారును వీరే! భువనీ శబ్దము స్త్రీ లింగ మొకటి దున్న దనినను 'త్రిభువనీ' శబ్దము సంజ్ఞావాచకము కాదనునాయే వీరు మాపిన ఏగ్రహముతో నీ ప్రయోగము లపాధువులే యగును. ఇంతగా నీ విషయమున విచార పడుచున్న శ్రీ శాస్త్రిలుగారును దుదకు వా మార్గము వనునరించి 'దిక్పక్ష్యే సంజ్ఞాయావో' అను సూత్రమునకు లక్ష్యములుగానే యీ ప్రయోగముల పాదించి గణింపారు. వేను జెప్పునది కూడ విని యెట్లు పాదించగదవలసివనియే! మల్లివాతాదు లిట్టి స్థలములందు దుత్తరపదవరకసమాన ములంగానే వీనిని వ్యాఖ్యానించిరి; అవి విమర్శనీయములు. ఇట్లు శ్రీ శాస్త్రిలుగారి యాశ్చర్యము లన్నిటికిని సమాధాన మొసంగితిని. వారి వాదము ప్రామాణికముని సప్రమాణముగా విరూపించితిని. ఇంతటితో దీనిని ముగించి విషయాంతర మందుకొనెదను. (సశేషము)

పావులు

“చారుణం”

స్థిలిమబ్బులవోలు కాంశల
కేశపాశములుందు వాసవ
చాపరీతిగ నమరజాలెడి
చారుతామధులసితముల్.

కాలి అంజెల కలరవంబుల
పాణి కంకణ నివ్వనమ్ముల
తోడుగా నీ కుసుమ సౌరభ
మలగు సౌభాగ్యాంకమై.

భక్తి భావన తోడ నారా
ధనము చేసెడి ధన్యజేవులు
హృదయశాంతతితో నొసంగెడి
కాన్క లియ్యవి స్వామికై.

ఎవరు నింపిరి జలధి జలముల
నెవరు నెఱచి రసంత వ్యోమము
నీ సుమయులు నృప్తి చేసిన
వాడు వాడేలే.

అనిగవేగ మృగలతేజ
మృతి భయంకర మేఘ గర్జయు
ప్రసవముల లాలిత్య మొక్కని
నృప్తియందలి మాయలా!

తాను మలచిన విశ్వశిల్పన
మీక్ష చేసెడి శిల్పకారుని
సురుచిరస్మిత మధురిమల్ భవి
వరలెనేమో పూవులై!

ధనంజయ ప్రవరుడు; కవుల ప్రయోగములు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్య

పా

జ్ఞులు శ్రీ రాళ్లవల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు—1960 నవంబరు 'భారతి' లో—“ధనంజయ ప్రవరు—కరమ్ము (అర. 1. 332) అను అచ్చు ప్రతి పాఠము తప్పు. 'ధనంజయ ప్రవరుడు' అనునది 'రామకూరుడు' అచ్చుట్లు తల క్రిందు సమాస మగును. అట్టి సమాసములు భాషలో లేవు. నన్నయ ఇతరత్ర ప్రయోగించినట్లు కనబడదు. కాబట్టి 'ధనంజయ—ప్రవరకరము' అని సవరించవలె” వన్నారు.

'ధనంజయుడు' పంజ్ఞావాచకము గావున 'ప్రవరుడు' అను విశేషణమును దాని వెనుక చేర్చి, 'ధనంజయ ప్రవరుడు' అని సమాసము చేయుట వ్యాకరణ విరుద్ధమని వారి యభిప్రాయము.

మేను, 1961 మార్చి 'భారతి' లో—“అటువంటి ప్రయోగములు తెనుగు కావ్యములలో కానవీనవ్వు యున్నవి. కావున ఆ పాఠమును సవరింప నవసరములే” యని చెప్పి, నన్నయ గ్రంథము నుండియు, ఇతర ప్రబంధముల నుండియు వదానప్రయోగములు చూపించినాను. వా వలనే* శ్రీ ధూపిత శ్రీరామమూర్తిగారును ఆ పత్రికలోనే—మరికొన్ని ప్రయోగములు చూపి, 'ధనంజయ ప్రవరుడు' అనుటలో తప్పియియు లేదని చెప్పినారు. ప్రయోగము లున్నవి గనుక 'ప్రవరు—కరమ్ము' అను అచ్చుప్రతి పాఠమును 'ప్రవరకరమ్ము' అని సవరింప నక్కరలేదని తేలిపోయినది. ఇక ఆ పాఠమును గూర్చి వాద మేమున్నది ?

శ్రీ శర్మగారు ఆ వాదము పంతటితో పోనియక “ధనంజయ ప్రవరకరమ్ము—బలియిడు వీనిన్” అను శీర్షికతో 1961 డిసెంబరు భారతిలో, మరల నొక పెద్ద వ్యాసమును ప్రకటించినారు. అందు, “ధనంజయ ప్రవరుడు—తప్పు కారణములకు చూపబడిన ప్రయోగములను తప్పులే” అన్నారు. ఇది ఇంకొక వాదము. పెద్దలు, అవతారు గాని, అక్రమ వాద మునకు దీగినారు. మహాకవుల ప్రయోగములకు వ్యాకరణము లను తలలు వంచుచుండగా, మన మేదో వాదము కొరకు ఆ ప్రయోగములు తప్పు అనవచ్చునా ? అనినను చెల్లినా ? ప్రామాణిక ప్రయోగములను బట్టి మనతప్పును సవరించు కొనవలసివడే గాని, ఆ ప్రయోగములు తప్పు అనుట తగదు. అది వాదక్రమము కాదు.

ఒకవేళ, శ్రీ శర్మగారి అక్షేపములు సరియైనవేయై, మేము చూపిన ప్రయోగములు తప్పుని తేలినను, అందుకు ఉత్తరవాదులు ప్రయోగ్జ్ఞులగుదురేమో గాని, మేము గాము.

కావున, వారి విమర్శలకు మేము సమాధానములు చెప్ప నవసరము లేదు.

గాని, మహాకవుల రచనలను తప్పు అన్నప్పుడు, అవి విజముగా తప్పులేనా ? తప్పు అన్నవారు చూపిన ఉపదాతులు ఉన్నదనినా ? అవి విచారించక, ఉప్పరికించుట పాపాత్మకపాపక ధర్మము కాదు గావున, వారి వ్యాసమును చదివినపై నాకు తోచిన సత్యమును ఇక్కడ తెలుపుచున్నాను.

'ప్రయోగములు లే' వన్న తమ మొదటి వాదము వీరి పోవుటవలన గలిగిన పట్టుదలతో, వా రా ప్రయోగములు తప్పు అన్నారే గాని, అది సత్యముకాదు. ప్రాథమికపుల రచనలేవి ! తప్పు లగుట యేమి ! ఆ ప్రయోగములైనను ఒకటా ? రెండో ? ఇంచుమించు ఇరవై. అవియును ఒక్క కవని కావు. పెక్కు కవులది. ఆ కవు లందరును వ్యాకరణజ్ఞానము లేక 'ఆ సమాసమునే' తప్పుగా కూర్చినా రనుట ఉప్పుడు గదా ! వ్యాకరణరీత్యా అది విజముగా అపొధునైనను, వెలుపురు కవులనును తిండి ప్రయోగించినారు గనుక ఒప్పే గాని, తప్పు కాదు.

“శాస్త్రప్రయుక్త వచనో శ్చాస్త్రం బంధ దుష్కతే అనిష్టున్నే పదే తేన ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్”

అని అధర్వణుని వచనము. (పంజ్ఞా. 31.)

అస లీ తెలుగు భాషకు ప్రాచీన కవుల ప్రయోగములే ఆధారము. ఇది భాషా తత్వవేత్త రొప్పినమాట.

“త్రోబావయందు బరె నీ తెలుగుంబాన వెలయుంచు దీపము లేమిన్ విలువగల కవుల లక్ష్య మ్ములె తా మి భారమెల్ల మోయగ వలయున్”

అన్నారు శ్రీ తిరువతి వేంకట కవులు. (పాణిగ్రహీత. 1. 17)

“లక్ష్య పరిజ్ఞానము చాని లక్షణపరిజ్ఞానము అంత శ్లాఘ్యముకా” దవ్వాడు చిన్నయమూరి.

కాబట్టి, ప్రాచీనకవి ప్రయోగములను తిరస్కరించుట పరిగాదు. లక్ష్యలక్షణ పరిజ్ఞానము, ప్రతిభావ్యక్తులులా కలవారితే గాని, కావ్య కృత్యము అవగతముకాదు. ఈ విషయ మునుగూర్చి శ్రీ శర్మగారే తమ మొదటి వ్యాసములో :—

*శ్రీరామమూర్తిగారి పేరును, శ్రీ శర్మగారు పేర్కొన్నవారు గాని, ఆ వ్యాసము క్రింద రచయిత పేరు లేదు.

"సాధ్యసాధు పాఠములు నిర్ణయించుటకు భాషా వ్యాకరణ పాండిత్యము మాత్రము చాచు. పాండిత్యమునేత శబ్దార్థముల కొనిత్యము, కవిప్రదయము అనుభవమునకు రావు. అట్టి యనుభవ జ్ఞానమునే పుష్కలత్రి యందురు. పుష్కలత్రి హేతువాదమును మీరినది. నప్పదయత దాని మూలము. దాని విలువగూడ నప్పద యులకే"—

అని చక్కగా చెప్పియున్నారు. చెప్పటయే కాదు. తమ పూర్వ విమర్శలను చావకలకు—తమ ఈ వాక్యములకు రక్ష్య ములుగానే పడిపియున్నారు. ఈ 'వైవర' శబ్ద ప్రయోగ విచారణమున మాత్రము, కేవల హేతువాదము నవలంబించినారు. ఇది వారి నిర్వచనమున కనుగుణముగాని వని. హేతువాదము మూలమున వారి ఆర్థ వివరణాదులు సాహిత్య సంప్రదాయ దూర ములై, వారి ప్రాజ్ఞతకు వెలిలి వాపించుచున్నది.

వారి వ్యాసము సుదీర్ఘము. (9 పుటలు). కావున, అందరి ప్రతి యంశమును పదావర్ణింప పూనుకొన్నచో నా వ్యాసము దాని కిబ్బడియో, ముబ్బడియో అయి, పాఠకులకు విసుపు పుట్టించు నన్న భయమునేత, వారి వాక్యములు కొన్ని మాత్రమే యెత్తి చూపి, వాటి తత్త్వమును సంగ్రహముగా వివరించుచున్నాను.

1. 'అ స్వా ర స్య ము'

"ధనంజయప్రవరు—కరమ్ము" అను ముద్రిత పాఠము మీద నాకు తోచిన అస్వారస్య మిట్టిదని పై యిరువురు పండితు లును చక్కగా గమనించినట్లు కానరాదు. సంజ్ఞా వాచకము మొదటిదిగా, దాని విశేషము రెండవదిగా, విశేషోత్తర పదకర్మధార యము చేయుట సంస్కృత భాషా సంప్రదాయమున పరికాదనుట నా యాశయము. అట్లు సమాసము కూర్పుల కాక రము (పాణినీయమున) కానరాదు" అని శ్రీ శర్మగారి వాక్యము.

ఈ వాక్యము వారి తొలి యాక్షేపమునకు భిన్నము. 'ధనంజయ ప్రవరుడు' అనునది 'రామకూరుడు' అన్నట్లు తంక్రిందు సమాసమనియు, అట్టివి భాషలో లేవనియు తొలి యాక్షేపము. వారు ప్రయోగములు లే నన్నందువలననే, మే మా ప్రయోగములు చూపినది.

ఇప్పుడు ఆ సమాసము సంస్కృతభాషా సంప్రదాయమున పరికాదనుట తమ యాశయ మనియు, తమకు తోచిన అస్వారస్య మిట్టిదనియు, అది మేము పరిగా గమనించలే దనియు అనుచున్నారు.

మొదటి ఆక్షేపము పిల్లసోవుటనేత వాదమును ఈ విధముగా మరియొకత్రోవకు త్రిప్పారు. కాని, ఇదియును పరియ్యై వ వాదముకాదు.

ఆంధ్రభాషలోని సమాసమును, సంస్కృతభాషా సంప్రదాయముతో పరిచూచుటయు, పాణిని మాత్రముతో కొలిచి పరిపడలే దనుటయు చెల్లదు. తెనుగు సమాసపు కూర్పునకు

అకరమును వెదకవలసినది తెనుగు కావ్యములలో గాని, పాణినీయములో కాదు.

'ధనంజయ ప్రవరుడు' ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయము ప్రకారము సాధునే. అందు తమకేదో అస్వారస్యము తోచినదని నవరింపరాదు. పాధు పాఠ నిర్ణయమునకు నవరణకర్త అభిప్రాయమే ప్రమాణముకాదు.

2. 'పాం ద వ వ రు లు'

"నన్నయగారి 'పాండవవరులు' (3. 1—378) అను ప్రయోగ మొకటి నా యభిప్రాయమునకు కంటే గడుపుగా మున్నదని అంగీకరింతును. యతిస్థానమున అతుకుకొని యున్నది గావున నవరణ చిన్నదిగా సూచింపనుగూడ వీలులేదు. పాఠాంతర మున్నదేమో పరిశీలించవలెను. మరి అక్కడను పాండవ శబ్దము ధనంజయ పదమువంటి సంజ్ఞా వాచకముగదనుటయు మనము మరచరాదు" అని వారి వాక్యము.

నేను చూపిన ప్రయోగము కంటే గడుపుగా మున్నదని అంగీకరించియు, తమ వాదము నట్లే సాగించుట నరనరణి కాదు. పాఠాంతరమున కానవడుట వాదదౌర్బల్యమునకు తార్కాణము. చిక్కిన ప్రయోగ మొక్కటియే అయి, సందేహము తీరనప్పుడు, సందేహ విస్తృతికి పాఠాంతరము వెదకవలెగాని, ప్రయోగము లనేక మున్నప్పుడు వెదక నక్కరలేదు. "యతి స్థాన ప్రయోగము గనుక నవరించుటకును వీలులే"దనుట వలన, వీలున్నయెడల, నవరించు తలంపున్నట్లు తెలియుచున్నది. అట్టి తలపు తగదు. వీలున్నను కవి పాఠమును మన వాదమున కనుకూలముగా నవరించుట తప్పు. అది గ్రంథకర్త కపరారము చేయుట యగును. అట్టి నవరణల వలననే ఎన్నో మంచి పాఠములు మారుకూపునది యున్నది.

పాండవ శబ్దము సంజ్ఞా వాచకముకాదు. విశేష్యమే. అయినను 'పాండవవరులు' విశేషోత్తర పద కర్మధారయమే. 'క్రీష్ణులైన పాండవులు' అనియే అర్థము. 'పాండవులయందు క్రీష్ణు'లనుట కుదురదు.

నన్నయ 'పాండవ ప్రవరులు' అనియును ప్రయోగించియున్నారు.

"పాండవ, ప్రవరుల కెల్లప్రార్థన కుభంట తలంతురు కాదె నెమ్మిత్తో" (అది 8—56.)

"పాండవ ప్రవరులకు—క్రీష్ణులైన పాండవులకు" అని చరణవాద సుందరరామకావ్యినిగారి టీక.

'పాండవ' శబ్దము సంజ్ఞా వాచకము కాకపోయినను—'పాండవవరులు'—'పాండవ ప్రవరులు' అను రెండు ప్రయోగములు 'ధనంజయ ప్రవరుడు' వంటివే నని పర్యయసాసము.

వారిట్లందురనియే నేను 'పాంధవరుడు' అను ప్రయోగమును గూడ ఇప్పుడను. వారుదానిని గూడ ఒక వక్రమార్గమున త్రోసివెట్టినారు.

3. 'పాండువరుడు'

"పాండువరుడు పేర్కొనబడిన" అనునది, 'పాండు వసు వరుడు=పెండ్లికొడుకు' అను సర్వము సుగ్రహము" అన్నది వారు.

'వరుడు=పెండ్లికొడుకు' అను అర్థమునకు పాండిత్యముతో పెరిగెను. ఆ యర్థము మిక్కిలి అనువునదా? అను మిథ్యము పెండితులైనవారు విచారించవలసింది. దీనితత్వము తరువాత తెలియవచ్చును. ముందు 'పాండువరుడు' అను పదము సంగతి విచారించుము.

వారు, "పాండువరుడు=పాండు వసు పెండ్లికొడుకు" అన్నారు. ఆ యర్థము ప్రకారము, అది సంభావనా పూర్వపద కర్మధారయము కావలెను.

అట్లుగుటకు 'వరుడు' అను పదము 'వర్తకము'—'వృక్షము'వంటి జాతి వాచకమై యుండునని. పెర్వతజాతి, వృక్షజాతి కలదుగాని 'వరజాతి' లోకమున లేదు. కావున 'వరుడు' జాతి వాచకము కాదు. అందువలన, అది సంగ్రహ. కర్మధారయము కాదు.

మరియు 'పాండువు' అను వరుడు—'పాండువరుడు' అగుచే, పాండువు అను జనకుడు—'పాండు జనకుడు'; పాండువు అను పుత్రుడు—'పాండుపుత్రుడు' అగుటయు సుందరమై ఉన్నదా? అట్టి ప్రయోగములు వా కలగలేదు. శ్రీ శర్మగారైనను మూచియుండురా!

ఇక "వరుడు=పెండ్లికొడుకు" అను అర్థము సంగతి—నే ముదాహరణగా చూపిన పద్య మిది—

"పుత్రమును కన్యక, సరిక పీఠ్యుడై స్వయంవరమున
బడి పరనరేంద్రపరిధాని య ప్పాండు
వరుడు పేర్కొనబడిన" (అది 5.34)

"వివాహమయ్యె" అను మాట ఉన్నందున, స్వాంత్యుత్పత్తి, తపాలున 'వరుడు=పెండ్లికొడుకు' అనుకొనును. కాని, అర్థపరిశీలనలయందైన పెండితుల దట్టమకొనదు. పద్యమును చదివి, అచటే సందర్భమును, కవి పూర్వయమును గమనించి, సరియైన అర్థమునే ఉపాసెను.

నేను 'వర' శబ్దమునకు 'పెండ్లికొడుకు' అను సర్వముండుట యెరుగక, 'శ్రీమృదు' అని యర్థము చెప్పినట్లు తాము భావించుకొని, శ్రీ శర్మగారు "పెండ్లికొడుకు అను సర్వము సుగ్రహము" అని సున్నితముగా ఎరిగిపాడినారు. అందువలన అడుగుచున్నాను.

అధికపీఠ్యుడై, స్వయంవరమున పరనరేంద్ర పరిధానియై, పుత్రును పడవనాడు 'పాండుడు' కాదా? పెండ్లికొడుకేనా? పాండుడు స్వయంవరమునకు వచ్చునపుడే, పెండ్లికొడుకై వచ్చినా? లేక స్వయంవరమున పెండ్లికొడుకు చేషము చేసికొని, పరనరేంద్రులను పరిభవించి, పుత్రును పడవనా!

పుత్రును పడవనకముందే అతడు పెండ్లికొడుకై యున్నట్లు, లోకమృత్యు మెరిగినవారు భావించరు. వివాహకాలమున పెండ్లికొడుకును చేయుదురుగాని, పెండ్లికి పూర్వమే ఎవడును పెండ్లికొడుకై యుండదు.

"ఇన్విధంబున రుచికము వీంద్ర చంద్రు

దెండ్లికొడుకునుజేసిన" (దేముల)

(రచ. చ. 6—28)

ఇత్యాది రచనలు, ఈ యాచారమును దెల్పునవి కావ్యములలో ఎన్నో యున్నవి. కాబట్టి పిల్ల కుదరకముందే పాండుడు పెండ్లికొడుకై రాదనుట వాస్తవ పాతనైన మాట.

ఇంత వివరణ మెందుకు? "స్వయంవరమున పుత్రును పడవ వివాహమయ్యె" అను వాక్యమున కర్తృపదము 'పాండు' దగునేకని, 'పెండ్లికొడుకు'కాదు.

నన్నయ, 'పాండు' శబ్దమునకే 'వరుడు' (శ్రీమృదు) అను విశేషణమును చేర్చి, "పాండువరుడు—వివాహమయ్యె" అన్నాడు.

పాండువరుడు=పాండురాజు, స్వయంవరమున, పుత్రును పడవనాడనియు, తరువాత అమెను వివాహమై వాడనియు నన్నయ రచనకు అర్థము. అంతేకాని, 'పాండు వసు పెండ్లికొడుకు—వివాహమై వా'డని కాదు.

'పెండ్లికొడుకు అపిల్లను పెండ్లి చేసుకొన్నాడు' అనిగాని, 'పెండ్లికూతురిని వాడు పెండ్లి చేసుకొన్నాడు' అనిగాని తెలుగు వాదనదు. నన్నయ్య అట్టి రచన చేయదు. కాబట్టి, 'వరుడు=పెండ్లికొడుకు' అను అర్థము సరిపడదు.

శ్రీ శర్మగారు పద్యమును సరిగా పరిశీలించక, 'వరుడు=పెండ్లికొడుకు' అన్న అర్థమును అంభోధనగా చెప్పియుండవచ్చును గాని, వాదముకొరకు అనునీతిములును—అనర్థములును నగు అర్థములు కల్పించి చెప్పు పెండితులు లేకపోలేదు. ఇందు కొక దృష్టిాంతము చెప్పుచున్నాను.

ఒక సంవత్సరములో 'శ్రీమాన్ వేదాంత తిరువేంగళాచార్యులు గారు (తర్వాతంకార వేదాంత పెండితులు) 25—12—1960 'ఆంధ్రభూమి'లో—

"సన్నీలిన దేవయానికి సరేశ్వర! భర్తవుగాన నాకును
బోలెగ భర్త పిత" (అది. 3—174)

అను పద్యములోని సంబోధనను గూర్చిన చర్చలో—

"ఇక్కడ 'సరేశ్వర' అనేది సంబోధన అనుకోవడం పద్యం సరిగా అర్థము కాకనే. 'సరేశ్వర భర్త' అనేది ఏకవచనం—అది. "రాజనైననుగడవు" అని దాని యర్థం. ఈ పద్యంలో ఇంకను జాం మంచి సారవ్యం వుంది. కాని భాషామౌనసమతలు తెలియరాదు." అన్నారు.

సరియైన వాడేనా? దేవయానికి 'రాజైన మగ' దోడూ, 'రాజాని మగ' దోడూ—ఇద్దరు—మగ లున్నారా?

నా రిట్టి అవధ్యపు అర్థము కల్పించి చెప్పుటకు కారణమేమి? విమనగా: వారు, "వస్తువు పద్యములలో వాక్యమధ్యమున వంటో ధన ముండ" దన్నారు. నేను, 'అట్టి వంటోధన బున్న'వని చెప్పి, ఆ పద్యమును (మరికొన్ని పద్యములు కూడా) చూపించినాను. వారు తమ వాదమును నిర్వహించుకొనుటకు కల్పించిన అర్థ మిది. ఇట్టి వింకను చాల కలవు. (చూ. 5-8-1961 కృష్ణ పత్రిక.)

ప్రాజ్ఞలును, ఒక్కొక్కప్పుడు వక్రవాదములకు, కుతర్కములకు దిగుట కల దనుటకు ఈ ధృష్టాంతమిచ్చినాను. పెద్ద పెద్ద శాస్త్రపండితులు పెదవాదములకు దిగినప్పుడు మానవ భాషామూలక సేవకులు చేయగలిగిన దేమున్నది.

4. 'కందర్ప ప్రవరుడు'

"ఇందమని యింద మనుమని

కందర్ప ప్రవరభీతి గడలేర్చక" (కకుత్స్థ 3-122)
ఇది నే నిచ్చిన ప్రయోగము. దీనివిగూర్చి శ్రీ శర్మగారు ఈ క్రింది విధముగా వ్రాసారు.

"కకుత్స్థ విజయము నాకు పరిచితమైన గ్రంథము కాదు. కు పరిశ్రమలలో ఎత్తిచూపబడిన అందరి సద్యాలు కొన్ని చూచినాను. సంస్కృతాంధ్రములు తెలియండును దిట్టమైన చోరవగంధి ఆ రచన యనిపించినది. అందరి 'కందర్ప ప్రవర' అనుమాట 'ధన జయ ప్రవర' అనుదానివంటిదే యగును. అసాంప్రదాయికము."

ప్రయోగ గ్రంథమునకు గ్రంథము పరిచితమై యుండ వక్కరలేదు. ఆ ప్రస్తావ మనవరము. కకుత్స్థ విజయ రచనపై మన మీనాడు అభిప్రాయ మొనగుటయు అవసరమే. "గ్రంథకర్త గట్టి పిండిత్యము గలవా"దని మెచ్చుటయు, వెంటనే అతని ప్రయోగము "అసాంప్రదాయిక" మనుటయు, ఒండొంటితో అటుకని మాటలు. 'ధనంజయుప్రవరుడు' వంటి ప్రయోగములు భాషలో లే వన్నవారు, అప్పుడు దానివంటిదే అయిన ప్రయోగమును చూసినప్పుడును తమ వాదములోని లోపమును ఒప్పుకొనకుండుట, కేవలాభివినకే మగును. "దాని వంటిదేయగును, కాని అసాంప్రదాయికము" అనుట సాంప్రదాయికముకాదు.

శ్రీ శర్మగారు 'పాండవవరులు' అను ప్రయోగములో 'పాండవ' శబ్దము సంజ్ఞావాచకముకా దని వంకపెట్టినారు. 'పాండవవరుడు' అను ప్రయోగములో 'వరుడు' శ్రీశృవాచకము కాదని వంక పెట్టినారు. "ఈ కందర్ప ప్రవరుడులో" ఏ వంక పెట్టుటకును, ఎడములేక, పూరక "అసాంప్రదాయిక" మన్నారు. "దీని భావమేమి....."

5. 'విదుర రాజ'

నేను 'విదురరాజ' అను ప్రయోగమునిచ్చి, ఈ సమాస మున 'రాజ' శ్రీ వాచక మన్నాను.

శ్రీ శర్మగారు, ఇట్లు అక్షేపించినారు—

"విదురరాజ (అది 5-157) అనుచో 'విదురుడను రాజ' అని విగ్రహము చూపుటయే సరి. "ఇక్కడ రాజ శబ్దము ప్రధానవాచకముకాదు. శ్రీశృవాచకము" అని శాస్త్రీగారేం సాధించుకో తెలియదు. విదురుడు రాజుకా డను కొన్నారేమో! కాని మూల భారతము.

'రథా పాండు ర్భరపతిః పత్యసంకో జితేంద్రియః
రాజా కురూణాం ధర్మాత్మా మిత్రత సృసమాపితః
శ్రేష్ఠాయ రాజ్య మదరాత్ ధృతరాష్ట్రాయ ధీమతే
యవీయసే తథా క్షత్త్రే కురూణాం వంశవర్ధనః'
(ప. భా. ఉ. 148-3, 4)

అని స్పష్టముగ నున్నది. రాజ్యము నతడు వెలాయించెనో లేదో తెలియదు. కాని రాజత్వము మాత్రత మతనికి లేకపోలేదు."

శ్రీ శర్మగారు తాము చూచిన శ్లోకములనుబట్టి విదురునకు రాజత్వ మున్నదనుకొన్నారు గాని, వాస్తవమునకు లేదు. వారిచ్చిన శ్లోకములు, 148 వ అధ్యాయములోనివి కావు. 147 వ అధ్య. లోనివి. వాటి క్రిందనే ఈ క్రింది శ్లోకము బున్నది.

"ఏతైః స్థిర్యా తు విదుర ఉపాసేన్న విచితవత్
ప్రేష్యవత్పురుషన్వా హేరావంశ్యజని ముత్కీక్షిమ్" (6)
"విభుశ్చ ధృతరాష్ట్రాయ రాజ్యం స విదురాయచ
చచార పుధిసంపాండుః సన్యాం పరపురంజయః" (8)
"కోశంజవనే రావే భృత్యాం రావ్యవేక్షణే
భరణే చైవ పరస్య విదుర పుత్య సంగః" (9)
"సింహాసనస్థో వృషతిః ధృతరాష్ట్రే మహా బలః
అన్యాన్యమాన స్పృతతం విదురేణ మహాశక్తవా" (11)

పాండుడు రాజ్యమును ధృతరాష్ట్రమునకును, విదురునకును వదలి మే పెర్చిపోయినా డనియు, అందువలన ధృతరాష్ట్రుడు రాజైనా డనియు, విదురు రాతనిక్రింద సేవకుడుగా నుండి, వింజామర పిచి, విసితుతుడై సేవించుచు, అతని యాశ్చర్యం మేరకు వెనులు చక్కజెట్టినాడనియు శ్లోకముల తాత్పర్యము.

'విదురుడు (ప్రేష్యవత్) సేవకుడివలె ధృతరాష్ట్రుని సేవించినా'దని మూల భారతము చెప్పుచుండగా, "అతడు రాజ్యమును వెలాయించినాడో లేదో తెలియ"దనుటయు, అది తెలిపికొనకయే "అతనికి రాజత్వము మాత్రమున్న" దనుటయు ఋజువాదము కాదు.

ఇంతయెందుకు! రాజ్య వ్యవహారములు నిర్వహించినవాడు ధీమ్ముడని ఆ పట్టుననే చెప్పుటయున్నది.

"సంధి విగ్రహ సంయుక్త రాజ్య ప్రింపావాచక శ్రియాః
అనైక్యతమహాలేఖా భీష్మః పరపురంజయః" (147.10)

ధృతరాష్ట్రుడు—రాజు. భీష్ముడు—రాజ్య వ్యవహార విచారణకర్త. విదురుడు—వారి యాజ్ఞల ననుసరించి సేవక ధర్మముగా పనులు చేసేవాడు. అంతేగాని, అతనికి రాచరికములేదు.

విదురుడు రాజుకాదు గనుక, 'విదురు డను రాజు' అని ఏగ్రహము చూపుట సరికాదు.

మూలములో అతనికి, పురఃస్వప్నముడు మహాత్ముడు అను విశేషణములు చెప్పబడినవి. అందువలన వస్తువు 'విదుర శ్రీష్టుడు' అను పద్యమున 'విదురరాజు' అన్నాడు. 'రాజు' శ్రీష్టువాడమేగాని, రాజవాడకము కాదు.

వస్తువు 'విదురరాజు' అన్నట్లే 'యమరాజు' అనియును అన్నాడు.

"అభిషిక్తుడైన యయ్యమరాజునుతువకు"
(పద్య. 2—119)

యముడు రాజులలోవివాదు కాదు. కావున, 'యము డను రాజు' అను ఏగ్రహము సరిపడదు. 'శ్రీష్టుడైన యముడు' అనియే చెప్పవలె. శ్రీ శర్మగారి వాదమున కీది ప్రతికూలము. అందువలన అట్లు వెప్పురా దన్నారు. (నూ. 'యమనాథుడు' అను పదము క్రింద)

6. 'య మ నా థు డు'

శ్రీరామమూర్తిగారు—"జనా, పందవకీర్తియైన యమ నాథ తమాజన కిష్టుపిత్తుండై" (పద్య. 2—111) అను పద్యమును చూచి, "ఇందలి 'యమనాథ' సమాసము సంగతి యేమి?" అన్నారు.

శ్రీ శర్మగారు చెప్పిన సమాధాన మిది :-

"పిష్టునాథుడు, శివనాథుడు—ఇట్టి ప్రయోగము లుండవు.—ఉత్తరదేశమువారైన కొందరి సంజ్ఞలందు తప్పు. అదియును 'నాథ' యోగి సంప్రదాయము ప్రకారము వచ్చి నిల్చిన సంజ్ఞాపదము గావచ్చును. పై పన్నయగారి 'యమనాథ' పద ముట్టింది. ఇందలి నాథపదము యతిస్థితివనున కక్కూర్తిగా పడిన ఉదాసీన ప్రయోగము కాగలదు. ఇంద్రనాథుడు, అగ్ని నాథుడు, భీష్మనాథుడు, నకులనాథుడు అన్నట్లు, వస్తువుగారును తరువాతవారును దారాళముగా వాడుకొనియుండిరేని శ్రీరామ మూర్తిగారివలె నేమిను ఇట్టి ప్రయోగము సంస్కృత భాషలో బహు సహజమైన విషయము" అని యూరకుండును. అట్లు లేదు గనుక పై యమనాథ పద ప్రయోగము సంప్రదాయ పీఠ్యము కా దనక తప్పదు. 2—2—119 పద్యమందలి 'యమ రాజు' పదమును ఇట్టిదే."

శ్రీ శర్మగారి విమర్శలో, అసలు విషయము తక్కువ. అనవసర చర్యలు ఎక్కువ. అందువలననే వ్యాసమంత పాదుగై నది. ఆ చర్యలును గట్టిగా వట్టిచూచిన నిలువగలవికావు. ప్రకృత విషయమునే పరికించిము.

శ్రీ రామమూర్తిగా రడిగనడేమి? 'యమనాథుడు' అను సమాసము 'ధనంజయ ప్రవరుడు' వంటిది అవును? కాదా? అని.

ఆ ప్రశ్నకు చెప్పవలసిన ఉత్తరము 'అవు'ననో, 'కా'దనో ఏదో ఒక మాలయే కదా! ఆ ట్లుకమాలతో పోయేదానికి, ఎంత గ్రంథము పెంచివారో చూడండి:-

1. "పిష్టునాథుడు, శివనాథుడు ఇట్టి ప్రయోగము లుండ" వన్నారు. ఉండని ప్రయోగముల ఉను ఎందుకు? ఉండిన ప్రయోగముల యెందుమేగదా మనము విచారించవలసినది?

2. "నాథ పదము ఉత్తరదేశమువారైన కొందరి సంజ్ఞలందుండి ఉండు" వన్నారు.

దక్షిణదేశమువారి సంజ్ఞలందుండి ఉండదా?—

పాల్కురికి సోమనాథుడు (కర్ణాటదేశము); నాచన సోమ నాథుడు (కడప మండలము); శేషనాథార్యుడు (శ్రీ పర్వత పురాణ కర్త, కర్నూలు మండలము); మల్లినాథుడు (హిరుగల్లు పాఠశాల); పిశనాథుడు (కిరాత ర్జునీయ వ్యాఖ్యాతలలో ఒకడు. ఎక్కడి వాడో!); విజయరంగ చోక్కనాథుడు (మధుర రాజ్యము వేలిన వాడు); విలినాథకవి. రాజనాథకవి. చోక్కనాథమఠి. (ఈ ముగ్గురును తంజావూరురాజుల ఆస్థానములలో ఉన్నవారు).

కనుక, 'నాథ' పదము దక్షిణదేశమువారి సంజ్ఞలలో ఉండ దనుట సరిగదా.

3. "ఉత్తరదేశమువారి సంజ్ఞలలోని 'నాథ' పదము, 'నాథయోగి' సంప్రదాయము ప్రకారము వచ్చినది కావచ్చు" వన్నారు.

"కావచ్చు"నని తిహయేగాని, నిర్ధారణకాదుగదా! వట్టి తిహా కేమి విలువ?

దక్షిణదేశమువారి సంజ్ఞలలోని 'నాథ' పద మున్నదిగదా! ఇది యే సంప్రదాయము ప్రకారము వచ్చినది?

అది యెట్లుండనీండు. అసలు ఆ 'నాథయోగి' కట్టము లోని 'నాథ' పదము, ఏ సంప్రదాయము ప్రకారము వచ్చి నట్లు? ఇది తిహా కంటే విషయము లేనా? లేనిది విషయ ముల తోలి యే?

4. "వస్తువుగారి 'యమనాథ' పదమును అట్టిదే" అన్నారు. అది యెట్టిదో తెల్లకయే "ఇదియును అట్టిదే" అను లతో అర్థమేమి?

5. "నాథ పదము వస్తువు యతి కక్కూర్తికి వాడినది కాకల" దన్నారు.

ఇది వాదపు కక్కూర్తికి అన్నమాటయేగాని, విషయ కాదు. 'వస్తువు యతి ప్రసంగ కక్కూరితినడి, వ్యాకరణ దుష్ట ప్రయోగములు నేయు—తక్కువ తరగతి—కవి' యను మాట విజ్ఞుల విమర్శలో నిలుచునది కాదు.

ఇవి—వారి చర్యల స్వరూప స్వభావములు. ఇవి యెన్నియు కేవల ముద్రసకములు. యమనాథ పద మెట్లు పుట్టిన నేమి? నన్నయ యెందుకు వాడిన నేమి? ఆ విచారణ యిప్పు డెందుకు?

ప్రయోగ మున్నదా? లేదా? అది 'దవంజయ ప్రవరుడు' వంటిది అగునా? కాదా? దానివంటిదే అయినప్పుడు, ఉదారముగా ఒప్పు కొనుట యుచితముగాని, తప్పునీసిన యెట్లించుట యుచితము గాదు.

ఆ ప్రయోగము నొప్పుకొన నష్టములేక, కాదన నీలు లేక ఎన్ని రోపము లారోపించిదా? అని యిట్టిచో చూడండి.

1. "నన్నయ ప్రయోగము అది ఒక్కటియేగాని, ఎక్కువలే" వచ్చారు. కాదనవలెగాని యుతిస్థాన ప్రయోగమును చూపిన తరువాత ఇంకను ప్రయోగములు కావలెనని ప్రయోగస్థు విలువ యిగిరిన వారనరు. ఋణవాదులను అనరు.

2. "నన్నయయే గాని, ఇతర కవులు 'నాథ' పదమును వాడలే" దన్నారు.

ఇది శ్రీరామమూర్తిగారి వ్యాసమును సరిగా చదువక అన్వయాలు. ఆయనగారు, "రామకృష్ణుడు, 'వెదాద్రి వేదాద్రి', 'వేదాద్రివాళుడు' అని యున్నా"డని వ్రాసియున్నారు.

వారి వ్రాత నెట్లుండవలెను. వారు సూచించిన 'పాండు రంగ' పద్యము నీదము (1.76) అందు, వాలుగు పెద్ద చరణము లోను, 'వేదాద్రివాళుడు' అను పామ మున్నది. ఆ గ్రంథము నకు శ్రీ శర్మగారు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచున్నారు. చూచి యుండరా! చూచియు "నాథ పదమును ఇతర కవులు వాడలే" దనుటయే! ఆ ప్రయోగము 'అసంప్రదాయక'మని మార్చి యుండదుగదా!

రామకృష్ణుడు 'వేదాద్రిరాజు' (1.72) అనియు వాడి నాడు. విరూరి వేదాద్రి, 'రాజు' కాదు. మంత్రి. (వియోగి;కరణము—అన్వయాలు). కాబట్టి, 'వేదాద్రి' అను సంజ్ఞకు, 'వాళుడు'—'రాజు' అనునది రెండును శ్రీస్మార్తక విశేషణములే.

3. "నాథ పదమును కవులు దాదాపుగా వాడలేదు. వాసియున్న వేమను అంగీకరింతును" అని శ్రీ శర్మగారిది మరి యొకమాట.

అది వట్టిమాట. 'ధారాశముగా వాడలే'దనుట ఒక నెవము. పాండవ వరులు; పాండవ ప్రవరులు; పాండు వరుడు; దర్భక ప్రవరుడు—అవి 'వర—ప్రవర' శబ్దములు ధారాశముగానే ప్రయుక్తములై యున్నవిగదా! అంగీకరించివారా? ఇంక పది ప్రయోగములు చూపినను, ఈ 'నాథ' శబ్దమును అంగీకరించుటయును అంతే.

4. 'యమరాజు' శబ్దమునుగూర్చి వా రిట్లు వ్రాసినారు. "విదురరాజు"వలె యము దను రాజు అని విగ్రహింపవలెనే గాని, సంజ్ఞాపాదకముమీది శ్రీష్ట పాదకముగా గ్రహించుట సరి కాదు.....మృతముగా రాజు—నాథ పదములు రెంటికీని అర్థ మొకటే యైనను, వాని యుపయోగమందలి ఈ భేదము సంప్రదాయబద్ధము."

విదురుడు, యముడు, వేదాద్రి—ముగ్గురును రాజులుగా రనియు, అందువలన ఆ నామములమీది 'రాజు' శ్రీష్ట పాదకమేగాని, ప్రభుపాదకము కాదనియు ఇంతకుముందే తెలుప

బడినది. కావున ఇక్కడ మరల చెప్ప వలెలేదు. శ్రీ శర్మగారి అక్షేపములు సరియైనవికా వని చెప్పిన చాలు.

వారు 'యమరాజు' శబ్దము 'యమవాళుడు'వంటిదే—అన్నారు. వేమను అట్లే అనుచున్నాను. అర్థములోనే లేదా.

7. 'పేరుల మార్పుకము'

"శ్రీరంగరాయగ్రంథి=శ్రీరంగరాయశ్రీష్టవి" అని మనుచరిత్ర (1.66) లోను—"కృష్ణదేవరాయగ్రంథుడు—కృష్ణదేవరాయ శ్రీష్టుడు" అని మనుచరిత్ర (1—11) లోను పేక లున్నవి.

నే నీ రెండు ప్రయోగములను, బేకంను ఉదాహరించి, నామవాచకములకు శ్రీస్మార్తక విశేషణములను చేర్చుట కల దన్నాను.

శ్రీ శర్మగారు ఇట్లు వ్యాఖ్యానము చేసినారు—

శ్రీరంగరాయగ్రంథి—కృష్ణదేవరాయగ్రంథుడు—ఇట్టి వానిలో అగ్రణీ శబ్దము ప్రధాన నాయకపాదకము. 'అగ్ర' నీయతే—అగ్రేవయతి' అను వాచ్యార్థములే సమాన విగ్రహణము నకు తగినవి. అగ్రగ్రంథ శబ్దమును ఇట్టిదే. సై సమాసములను ఇంకొక విధముగా గూడ విడదీయవచ్చును.—'శ్రీరంగుడు అను రాయగ్రంథి' అని. రాయలందు మొదట 'పేర్కొనదగినవా డని యర్థము. రాజశబ్దపు ప్రాకృతరూపముగదా 'రాయ' అనునది."

సంప్రదాయార్థము ననుసరించి సమాసము చెప్పవలె గాని, సమాసమును—పరి యిష్టము వచ్చినట్లు వారు—విడదీసి క్రొత్త అర్థము కల్పింపగూడదు.

'శ్రీరంగరాయ+అగ్రగ్రంథి=శ్రీరంగరాయ శ్రీష్టుడు'—విశేషణోత్తరపదకర్మధారయము. శ్రీశర్మగారు 'శ్రీరంగ+రాయగ్రంథి' అని విడదీసి, సం. పూ. కర్మధారయముచేసి, 'శ్రీరంగుడు—అను రాయగ్రంథి' అని అర్థము చెప్పినారు. ఆ వ్యక్తు 'పేర్కొని' 'శ్రీరంగరాయుడు' 'కృష్ణదేవరాయుడు'గనె, 'శ్రీరంగుడు'—'కృష్ణదేవుడు' కాదు. కనుక అట్లు మార్చరాదు.

'రాయుడు' అను పదము 'పేరుతో' చేరినదేగాని, ప్రత్యేక పదముకాదు. దాని బహు వచన రూపమే 'రాయలు.'

"ధ రాజయముందార్యైశ్చైవరాయణు" (మును. 1.33)

"తిరుమల దేవరాయలనుతించె దరంబె" (ము. 1.49)

ఇత్యాది రచన లెట్లుండగా, అధర్వణకారికావళిలో—

"నదిందుకన్యడో స్థాననే నిర్నిత్య మునతిష్ఠతే" (అజన్త 110)

"ఉదా :—కామివేదికులము. రంగరాయుని వంగడము" అని స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది. వ్యక్తి 'పేరు' 'రంగరాయుడు' అనియు, అతని వంగడము 'రంగరాయుని వంగడము' అనియు అర్థము. పక్షి తల్పమునె సమాసము.

ఏ సమాసమునైనను, రంగరాయుడు; కృష్ణరాయుడు—అను నామవాచకముల నట్లే ఉంచి చెప్పవలె గాని 'రాయ' పదమును వేరుచేసి చెప్పరాదు. అట్లు చెప్పినచో సరియైన

అర్థమే యేర్పడదు. కనుక శ్రీరంగరాయ + అగ్రణి అని చెప్పుటయే సరి.

'శ్రీరంగ + రాయాగ్రణి' అని విడదీసి చెప్పుట సరిగదు.

విందువలన పరిగాదో, ఈ క్రింది రచనలు చదివిన తెలియగలదు—

"శ్రీరంగరాయ క్షమాంజనావల్లభుడు" (కమ. 1.74)

"కృష్ణరాయ మహిళాంతుడు" (కమ. 1.36)

ఈ రచనలలోని నమానములను, 'శ్రీరంగ + రాయ క్షమావల్లభుడు'—'కృష్ణ + రాయమహిళాంతుడు' అని విడదీసి—'శ్రీరంగడు—అనెడు—రాయక్షమావల్లభుడు'—'కృష్ణుడు—అనెడు—రాయమహిళాంతుడు' అని అర్థము చెప్పుట కేవల మనుచితము. భాషా పరిచయముగల వారెవ్వరును అట్లు చెప్పరు.

అందువలననే, టీకాకర్తలు—'శ్రీరంగరాయాగ్రణి = శ్రీరంగరాయశ్రీమృదు', 'కృష్ణదేవరాయాగ్రణ్యుడు = కృష్ణ దేవరాయశ్రీమృదు' అని చెప్పినారు. ఆ యర్థము తప్పని శ్రీ శర్మగారు నమానములనుచూర్చి, వ్యక్తుల పేర్లుగూడా మార్చినారు. అట్లు మార్చరాదు.

అది యట్లుండగా, 'రంగరాయడు' అను నతనిని 'రాయాగ్రణి'గా చెప్పవలెనంటే, 'రంగరాయ రాయాగ్రణి' అనవలెగాని, రంగరాయని, 'రంగడు'గా మార్చి 'రాయాగ్రణి' అని ప్రయోజనములేదు. అది సంప్రదాయముకాదు. 'రాయ రాయాగ్రణి' అనుటయే సంప్రదాయము. పూర్వకవులు అట్లే అనియున్నారు.

"రాయగ్రామణి కృష్ణ రాయ! భవదుగ్రక్వారాధనాచే"
(చాటు. మణిమంజరి. ప్ర. భా. పు. 116)

ఈక్రింది వాక్యము, 26.8.1527 నాటి కడప మండలములోని తిప్పలూరు శాసనములోనిది. (1962—జనవరి 'భారతి'మండి గ్రహింపబడినది.)

"శ్రీకృష్ణ దేవరాయల మహారాయలవారు అష్టదిగ్గజ కవీశ్వరులకు ధాతవోసి యిచ్చిన తిప్పలూరి అగ్రహారమునందు..."
(భారతి. పు. 92)

ఇవట మనము గ్రహింపవలసిన విషయ మింకొకటి యున్నది—'రాయాగ్రణి' అను పదము 'రాయ' అను దిరుదవామనుగలవారియందేగాని ఇతరులయందు చెల్లదు.

'రాయ' పదము తెనుగు. అది పేరుతో చేరియున్నప్పుడే గాని, ఇతరత్ర సాంస్కృతికపదముతో నమనింపదు. 'కడలి రాయడు'—'గట్టులరాయడు' అను పదములకు 'అగ్రణి'ని అతికించి, 'కడలి రాయాగ్రణి'—'గట్టుల రాయాగ్రణి' అనుట వ్యాకరణ విరుద్ధము.

సంజ్ఞతో సంబంధములేని, 'రాయాగ్రణి'—'రాయాగ్రణ్యుడు', 'దోరాగ్రణి'—'దోరాగ్రణ్యుడు' అప్పట్లు దుష్ట

నమానము లగును. అట్టి నమానములను బట్టుమూర్తి, పెద్దన వాడివా రనుట భావ్యముగాదు. కావున 'శ్రీరంగ + రాయాగ్రణి' అని నమానమును విడదీయుటయు 'రాయలందు మొదట పేర్కొనదగినవాడు' అని అర్థము చెప్పుటయు భాషా సంప్రదాయ విరుద్ధము.

వా రీ విధముగానే, నే నిచ్చిన తక్కిన ప్రయోగములలోని నమానముల నన్నింటిని మార్చి, అసాంప్రదాయకార్థములు చెప్పి, నా విమర్శ వాళ్లే పించి, 'త్రోసిదో'జన్నారు. పైగా నామీద ఇట్లాక చిన్న పొడ్డు వేసినారు.

"వారిచ్చిన మోరి, మణి, చంద్ర, అగ్రణి ఇల్వోది పదములు ఉత్తర పదములుగాగల నమానములు విమ్రాతపు తెలుగు వారికై నను తెలిసినవే. ఆ యంతమాత్రమే నను తెలియక నే నీ చర్చకు చేయుచేయుండవని శ్రీ దీపిలవారు ఉదారముగా భావించి యుండవచ్చును" అన్నారు.

ఆ ప్రయోగములు వారికి తెలియవని నేనుకొనలేదు గాని, వాటి సరియైన అర్థమును గమనించి యుండవలయు, అందువల్లనే ఈ చర్చకు చేయుచేసినారనియు మాత్రము భావించినాను. వారి విమర్శ వ్యాసము వెలువడుటతో, నా భావన సరియైనదేనని స్థిరపడినది. ఇక వాఉదారభావముతో లోకమున్నది? వారు చెప్పిన అర్థములు సరియైనవికావని వాకు లోచనది. ఆ విషయమును తెల్పి ఉపపత్తులు చూపించినాను. వారు నేను చెప్పిన అర్థము లంగీకరింపక, వాటికి ప్రమాణముగా నేను చూపిన తత్తువచంద్రికను, దానికి మూలమైన గణరత్నమహాదధిని లోతుగా విమర్శించి, తీవ్రముగా విరసించి, దీర్ఘముగా అక్షేపించినారు. అక్షేప మతి దీర్ఘముగా మున్నందున, వ్యాస విస్తరణీతి చేత ముఖ్య భాగములు మాత్రమే ఉదాహరించుచున్నాను.

"తత్తువచంద్రిక చెప్పవచ్చును, గణరత్న మహాదధి చెప్పవచ్చును. భద్ర, శౌరి, భట్ట, ఇంద్ర ఇల్వోది పదములు శ్రీషేషాచలములవి. కాని అవి ఆ యర్థమునకు 'వాచక'ములు కానేరవు. కానేర్చునని శ్రీమృతాతి అనవలసినచో 'భద్రజాతి' 'శౌరిజాతి' ఇల్వోదిగా ప్రయోగింపవలెనందనవలసి వచ్చును. అట్టి స్వతంత్రత భాషలోలేదు. పై పదములు రూఢిచేతగాని, అర్థ విశేషము తెలుపుటకై గాని భాషలో వ్యాప్తి క్షిప్తము. కనుక వానిని లక్షకము లనికాని, వ్యంజకములనికాని అనవచ్చును. వాచకము లనుట మ్హించి విమర్శ సహజము కానిమాట—రామ భద్ర శబ్దమందలి భద్ర పదము మంగళకరుడు అను వాఙ్మార్గమును పూర్తిగా పోగొట్టుకొని.....తెలుగులో అయ్య, అప్ప, అమ్మ అన్న ఇత్యాదలవలె పేరుతో కలిసి కాని, స్వతంత్రముగా గాని, ప్రాచీన వ్యవహారమున నిలిచినది.....కాలాత్తి యిప్పుడు 'భద్ర శృంగారామశ్రీ—రామభద్ర' అని విగ్రహించి నమసింపుట అయ్యయైన రామడు—రామయ్య అని చెప్పబోయినట్లుగును. 'తిక్కశౌరి' అనునది రూపక నమానముగాని ఉపమిత నమానముగాని కాగలదు. తిక్కశౌరి, లేక తిక్కడు శౌరివంటి వాడు—అని. అట్లుగాక, శ్రీమృతైన తిక్కడు అని విగ్రహించుట యే 'టీకాకారులు' చెప్పినను, ఏ వ్యాకరణము చెప్పినను

అది వారితరుమీయమే అనక తప్పదు. అట్లే మోరి, మణి, లలామ, లిలకాది శబ్దములు ఉత్తరపదములై నప్పుడు విగ్రహించ వలయును."

ఈ పీఠన శ్రీ శర్మగారు, పూర్వ ప్రయోగములను, పూర్వ వ్యాఖ్యానములను, పూర్వ వ్యాకరణములను తప్పులుగా నుద్ఘాటించినారే! కారణమేమి? ఏ మున్నది? అవియున్నాయు తమ వాదమున కనుకూలించకపోవుటచేత, అనియే తప్పులన్నారు. మరి పీఠ వాదము కనుగుణముగా, అవియున్నాయు ఇప్పుడు సంస్కరించబడవలసినదేనా? అది సందేహమేనా? ఎన్నటికినీకాదు. అది విరంకుశవాదముగాని, వియమబద్ధమైనవాదము కాదు.

తత్ప్రపంచంద్రిక చెప్పిన లక్షణము ఒప్పే, తప్పే విగ్రహించుటకు నే నర్హుడను గాను. అది శాస్త్రవిషయము. వా కచుంటితము. అదియునుగాక, తత్కర్త శిరోమణి శ్రీ నన్నిరా నము మార్కవారాయణశాస్త్రిగారున్నారు. వా రీ విషయమున తమ యభిప్రాయమును ప్రతికాముఖమున ప్రకటించుట యుచితము. మావంటి జిజ్ఞాసువుల కది యుపకరించును. ఉదాహరణ మహింపవలదని శ్రీ శాస్త్రిగారికి నేను మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీ శర్మగారి అక్షేపములలో కొన్ని సరియైనవి కావట్లు నాకు తోచినది. వాటి విక్రీడ తెలుపుచున్నాను.

(1) వారు భద్రాది పదములను శ్రేష్ఠార్థ 'వాచకము' అనుట తప్పున్నారు.

అధర్వణుడు, "అర్యాంబాది శబ్దాన్యై శ్రేష్ఠార్థవాచకా భుతః" (అపస్త. 111) అని, 'వాచక' శబ్దమునే వాడినాడు. అహోబలపండితుడు, (అపస్త. 12—మూ) వ్యాఖ్యానములో "రత్నశబ్దస్య శ్రేష్ఠ వాచకత్వమ్" (పుట. 323) అన్నాడు.

'శ్రేష్ఠ—వాచకము' అని శాస్త్రకర్తలందరూను అని యుండగా, 'తత్ప్రపంచంద్రిక' అనుట తప్పుట్లగును?

(2) శర్మగారు, "శ్రేష్ఠజాతి—అనవలసినచోట 'భద్రజాతి'—'కౌరిజాతి' అనుట లేదు గనుక, భద్ర కౌరి పదములు శ్రేష్ఠవాచకములు కా"నవన్నారు.

అధర్వణుడు, అర్య—అంబాది శబ్దములు శ్రేష్ఠవాచకము అన్నారు. అమరుడు, వ్యాఘ్ర సింహ శార్దూలాది పదములు శ్రేష్ఠార్థ గోచరము అన్నారు. 'శ్రేష్ఠజాతి' అను పదమున 'అర్యజాతి'—'అంబాజాతి' యనుటగాని, 'వ్యాఘ్రజాతి'—'సింహజాతి' యనుటగాని భాషలోలేదు. మరి అవి యున్నాయు శ్రేష్ఠార్థ వాచకములు కావవలసినదేనా? అక్షేపము సరియైనదేనా?

ఆ విశేష పదములు, నమానమున, విశేషమునకు ఉత్తరమునవేసి పూర్వముండవు. కావున శ్రీ శర్మగారి అక్షేపము శాస్త్ర మర్యాద ననుసరించినదిగాదు.

(3) వారు, మణి, మోరి, చంద్రాది శబ్దములను శ్రేష్ఠ వాచకములు కా వన్నారు. అదియును పొరపాటే.

శ్రీ శర్మగారివలెనే, పూర్వమెవరో 'మణి' శ్రేష్ఠార్థము కాదన్నట్లున్నది. ఆ ట్టునువారి కందరికిని సమాధానముగా, అహోబలపండితుడు, ఈ క్రింది విధముగా వివరించినాడు.

"మణి శబ్దస్య రత్నశబ్ద స్వేన న శ్రేష్ఠపరస్య మభిధానే మూపవేద్యతే. తథాపి మణి రత్నయో రజాకంశస్తే రత్నేచే త్యాద్యుక్తే రత్నపర్యయశ్చేన త ద్వాచకత్వ మవ్యవహితమ్. న చ పర్యయ గ్రహణ మరూఢమ్". (పు. 325)

(4) శర్మగారిమతమున ఇంద్ర శబ్దము గూడా శ్రేష్ఠ వాచకము కాదు. 'కృష్ణరామేంద్రుడు=కృష్ణరామశ్రేష్ఠుడు' అనుట తప్పనియు, 'ఇంద్రునివంటి కృష్ణరామడు' అనవలె ననియు వారి వాదము. నన్నయ, వరుణుని 'వరుణేంద్రుడు' అన్నాడు. (అది 3—140) అక్కడను, 'ఇంద్రునివంటి వరుణుడు' అనియే చెప్పవలెనా? చెప్పట యుచితమగునా?

(5) వారు భద్ర శబ్దమునకు 'శ్రేష్ఠ'దను అర్థమ లేదన్నారు.

ఆ యర్థము నిఘంటువులలోనే యున్నది—

"తథ మంగళయోర్భద్రం స్వాత్ ద్రవ్యశ్రేష్ఠయో స్తీమ" (సా. ర.)

"భద్ర=శ్రేష్ఠ" (శబ్దార్థ కల్పతరువు); "భద్రము=శ్రేష్ఠము" (శ. ర.) "భద్రము=శ్రేష్ఠము" (నూ. వి); గురు. ప్ర.వో. రో—బలభద్ర శబ్దమునకు, బలైన భద్రః శ్రేష్ఠః—బలముచేత శ్రేష్ఠుడు— అని పుస్తకార్థార్థము చెప్పబడినది.

కాబట్టి, భద్ర శబ్దమునకు శ్రేష్ఠార్థము లేదనుట నిజము కాదు. ఆ యర్థమున్నప్పుడు, 'తత్ప్రపంచంద్రిక'—'భద్ర శ్వాశా రామశ్చ రామభద్రః' అని విగ్రహించి నమనించుటలోను, 'శ్రేష్ఠుడైన రాముడు' అని యర్థము చెప్పటలోను తప్పే మున్నది?

(6) 'భద్ర' శబ్దము 'అయ్య' వంటిదిగాని, శ్రేష్ఠార్థక విశేషణము కాదనియు, 'రామభద్రుడు' అనగా 'రామయ్య' అని అర్థమనియు, అందువలన, 'భద్రుడైన రాముడు'—'రామ భద్రుడు' అనుట 'అయ్యయైన రాముడు—రామయ్య' అని చెప్పబోయి న్నొగుననియు వారి అక్షేపము.

సంస్కృతభాషలో 'భద్ర' పదము, తెనుగులో 'అయ్య' వంటిదట! అందువలన 'రామభద్రుడు' అంటే 'రామయ్య' యని అర్థమట! ఇది యొక క్రొత్త సిద్ధాంతము.

తెనుగులో 'భద్ర' పదమునకు 'అయ్య' అను అర్థము లేదు. కనుక రామభద్రుడు, రామభద్రుడేగాని, 'రామయ్య' కాదు. రామయ్య, రంగయ్య, కోటయ్యలను, రామభద్రుడు, రంగ భద్రుడు కోటభద్రుడు అనుటయును లేదు. 'భద్ర=అయ్య' అగువేని, రామభద్రయ్య, పీఠభద్రయ్య ఇత్యాది నామములలో అయ్యమీద మరియొక 'అయ్య' చేరి, 'రామయ్యయ్య' పీఠ

య్యయ్య' అని వికృతార్థ మేర్పడును. కాబట్టి ఆ సిద్ధాంతము తెనుగున పరిపడదు.

'రామభద్రుడు=రామయ్య' అను అర్థము శ్రీ శర్మ గారిది. గావున, వారి ఆక్షేపము వారి యర్థమునకే గని, తత్పను చంద్రిక చేసిన అర్థమున కన్వయించదు.

(7) వారి ఈ వాదముతో 'లలామము' కూడా క్షేమ వాచకముకాదు. మేను, భావాంతా లలామము" (భద్రా 1.77) అను ప్రయోగమును, "క్షేమరాంకు భావాంత" అను వ్యాఖ్యానమును గూడా చూపించినాము. ఏమిలాభము! "లలామము—క్షేమవాచకముకాదు. పా"మన్నారు. ఏ వాచకమో తెలియలేదు.

"అత్య భూషిపుండ్ర పుష్ప క్షేమ శృంగర తేజ వా లింగే ప్రభావే పురుషే లలామో స్త్రీ లలామ వ" అని, నానార్థమాల. వారు దీనిపైన నంగీకరింతురో! అంగీకరింపరో!

ఇక్కడ చెప్పవలసిన విషయమొకటి యున్నది—నమ చరిత్రలో,—పురంధ్రీ మణియలు తిమ్మమాంబ (1.35) అన్నచో, బీకాకర్, తం.తేనెపురుమాళ్ళయ్యగారు, "తిమ్మమాంబ—తిమ్మమ్మ యను వామె. ఆయ్య, అమ్మ యిత్యాదులు వామములమీదను పరంబై, పరంబగు ఆర్య అంబాది పదము లతో నమనీంచుట. 'నన్నయార్కుడు', 'తిక్కమాంబ' యిత్యాదులం గమనది" అని వ్రాసినారు. అంతేగాని 'తిమ్మమ' అను సంజ్ఞావాచకముమీద 'అంబ' యను క్షేమవాచకముచేర్చి నమ నీంపరిపడదె? కనుక యీ రచన తప్పు—అని వ్రాయలేదు.

భాషా సంప్రదాయజ్ఞ లక్ష్మీం వ్రాయుదురు! సంజ్ఞా వాచక సమాన తత్త్వము తెలిసినవారు గనుకనే, భారతమును పరిష్కరించునపుడు, ఆయనగారు 'ధనంజయ ప్రవరు—కరము' వంటి ప్రయోగములను మార్చలేదు. అనాటి పరిష్కర్త లందరును అప్పుట్టప్పులై, అది తప్పు పోతమని గుర్తించలేక పదలి వేసినా రన్న భావముతో శ్రీ శర్మగారిప్పుడు నవరింపవలె ననుచున్నారు. అది పొరపాటు. ఆ పరిష్కర్తలు గుర్తించని అసహితములు భారతములో లేకపోలేదు గని, ఇది మాత్ర ముట్టిదిగాదు.

8. కొంటె ప్రత్యుత్తరము

"ప్రవరుడు—అను విశేషణము పాశ్చిప్రాయము. ధనంజయుడు మహా వీరు ధనియు, పాకుపకము నపాప్రభాను మండల సమప్రభమనియు, అందువలననే, ఆ యుక్తమును చూచిన దేవ దానవులు భయపడినా రనియు పన్నయ రచన కర్థము. ఆ విశేషణమును తొంగించినచో రచన నీరస మగును" అని వేమ వ్రాసినాను.

నా వ్రాతను శ్రీ శర్మగారు ఇట్లు వ్యాఖ్యానము చేసినారు. "అర్థమనింటి సుప్రసిద్ధ మహా వ్యక్తులకు గూడా మన మొక విశేషణము వేయకపోతే దైత్యదానవ యుక్త రాక్షస గణము—వానరో తెలిసికొనకపోవునా? ఈ కథ వినుచున్న కొనకాది మహామునులకుగాని, జనమేజయునికిగాని అట్టి సందే

హమే కలుగునా?—ఇదే సందర్భమందే—"హరునేత సంప్రప్ర వరుడయ్యె నరుణునియెఱిగి యిండ్రుండువచ్చె" (3.1-337) అని విశిష్టాక్షణముగానే నన్నయ రచించినాడే! అచోట ఇంద్రుని యొరుక యెట్లు కలిగినది! పట్టి నరుడు, ఏ కిన్నరుడో, వానరుడో కావచ్చునుగదా! దీపిలవారిపై పలుచని 'కవితా తత్వము'నకు ఈ కొంటె ప్రత్యుత్తరము చాలును. అట్టి నన్నాదయత్వము నన్నయ కుండినదను నమ్మిక వాకు లేదు వాకు లేదను వింతయు లేదు."

వారి కొంటె ప్రత్యుత్తరముపై నా కుంటి ప్రశ్నలు

(1) "ధనంజయుడు సుప్రసిద్ధ మహా వ్యక్తి గనుక, అతనిని 'ప్రవరు'డని మనము చెప్పి వక్కరలే" దన్నారు. సరే. అట్టి మహావ్యక్తి కి 'వచ్చుకద' ముందు ననుకొను అనివేకు లుండరు గదా! మరి అతని కరము 'ప్రవర'మని చెప్పవలెనన్న వాదమే?

ఆ విశేషణమును కరమునకు చెప్పవలెనని లా మన్నారు. ధనంజయునకు చెప్పటం ఉచితమని నే నన్నాను. వామాల సరి కాదేని, ఎందువలనకాదో లాము వివరింపవలె. అంతేగాని, కొంటె ప్రత్యుత్తరము లేందుకు? వాటివలన ప్రయోజన మేమి?

(2) "మనము విశేషణమును వేయకున్న ధనంజయుని నచటివారు తెలిసికొనలేక పోవుదురా?" అన్నారు.

'అచటివారు ధనంజయుని తెలిసికొన్నారనిగాదు—పద్యమున నున్నది. అతనిని చూచి" యుక్త రాక్షసగణము భయముం బొందె"వని. కాబట్టి ప్రశ్న అసంగతము.

ధనంజయునిని ప్రవరత్వము, పాకుపకముయొక్క భాను సహస్రసంప్రభ—యుక్త రాక్షసములు భయపడుటకు కారణములుగా లుగా చెప్పబడినవి. కావున పాశ్చిప్రాయములు. 'ప్రవరుడు'—పాశ్చిప్రాయ విశేషణమని నే నభ్యుండుకు శ్రీ శర్మగారు—నాది 'సంజ్ఞా కవితాతత్వ'మని నన్ను హేళన చేసినారు. అట్టి విశేషణము లను వాడగం నన్నాదయత్వము నన్నయకు లేదని, ఆ మహాకవిని పలుచని మూల అన్నారు. ఉచితమే?

నన్నయకు నన్నాదయత్వము లేకపోయినను, ఆ సందర్భమున ఆ విశేషణములు వాడకతప్పుదు. వాడకున్నచో యుక్త రాక్షసములు భయపడినా రనుటయే కుదరదు. అస లా విశేషణములు మూలము ననుసరించినవే.

తత స్త్యధ్యానయామాన సరసాన్య నివర్తన్మ

త దన్తం పాండవక్షేపం మూర్తిమంత మి వాంతకవో (40.20)

ఉపతస్థే చ త త్పార్థం యథా త్మక్ష ముమానతిన్ ప్రతిజగ్రావా త యాపి ప్రితిమా నర్హన స్తదా" (,,—21)

"తత శృవాం పురిపి సవర్ణక మద్రుమా" (,,—22)

"అ తాన్తం జాన్యం హేరం పాండవ స్వయితో జనః మూర్తి మధ్యై స్థితం పార్శ్వై రదృశు ర్దేవదానవాః" అని మూలము. (,,—24)

వ్యాసుడు అర్జునునకు 'పాండవక్షేపము'—'అపిత్' అనుడు' అను విశేషణములనూ, అర్జునునకు 'పౌర'మను విశేషణమునూ ఏ భావముతో వాడినాడో, ఆ భావముతోనే వన్నయ రసంజయునకు 'ప్రవరుడు'— అర్జునునకు 'సహస్రభాను మండల సమప్రభము' అను విశేషణములను వాడినాడు. అందు వలననే నేను, 'ప్రవరుడు' అను విశేషణమును లోగించినచో, రచన వీరమగు నవ్వాను, నా మాటను, వద్యమును సరిగా అర్థము చేసికొనక శ్రీ శర్మగారు, నాది 'సలచని కవిలాతత్వ' మన్నారు. 'సన్నయకు సహృదయత్వములే' దన్నారు. పండితులు—విరంకు లు. ఏమై నను అసంగతము.

(3) "అట్టి సహృదయత్వము వన్నయ కుండినదను నమ్మిక వాకులేదు. నాకు లేదను చింతయులేదు." అని ఒక మాట అన్నారు.

'సహృదయత్వము, అది లేదను చింత'—ఈమకు లేక పోయినను, దానివలన లోకమునకు వచ్చు నష్టం లేదుగాని, వన్నయకు సహృదయత్వములే దమటవలన, ఆయన రచన అంత సుషై నదికా దన్న అసద్భావ మొకటి యేర్పడి, అది లోకమున కవకారక మగుట విజము. కాబట్టి, అర్థ ప్రతిష్ఠలైనవారు, అనాలోచితముగా అట్టి మాట లనుట పాడిగారు. మరచినాను. ప్రక శబ్దమును కరమునకే చేర్చవలెననియు, అది, ఆ కరము పారు వితోపరి గల్గిన దనుటను తెల్పు విశేషణ మనియు, వారి అసలు వాదము—ఆ వాదమునను, ఆ విశేషణము పాథిప్రాయమే గదా! ఆ ట్లా విశేషణము నువయోగించుకొనియు, వన్నయకు సహృదయత్వము లేదనుటతో—సహృదయత్వము కలదా?

(4) "అస లీ ప్రకర శబ్దము వద్యములో ప్రాసయతులను నిర్వహించుటకై తోచి అతుకుకొన్నది" అని వారి యింకొక వాక్యము.

ఇంతకుముందు, ప్రకర శబ్దము విశేషణ మనీ, దానిని కరమునకే చేర్చవలెనని—అన్నారు. ఈ వాక్యమున, అది ప్రాస యతులను నిర్వహించుటకై వచ్చి అతుకుకొన్న వ్యర్థ పదమన్నారు. ఏమాట నిజము? పూర్వోక్త విప్రతిపత్తిములైన వాక్యములు వాదములో ఉండవచ్చునా?

అది యుట్టుందనిందు; భట్టారకుడు ప్రాసయతుల బాధకులోనై పనికి మాలిన పదములతో, వద్యములను పూరించు అసమర్థుకనియగునా? ఇట్టి వ్రాతలు ప్రాజ్ఞులకు సస్యము లగునా?

(5) "పారుచేత సంప్రాప్తనరుడయ్యె నరుడని యెఱిగి యింద్రుండు వచ్చె" అన్నచోట, వన్నయ 'నరుడు' అని నిర్వి శేషణముగానే రచించినాడే! ఆ చోట ఇంద్రుని యెరుక యెట్లు కలిగినది?—అని వారి ప్రశ్న

అచోట ఇంద్రునకు గలిగిన యెఱుక యేమి? 'నరుడు పారుచేత వరము పొందినా'డని. ఆ సంగతి యింద్రునకు తెలియుటకు 'నరు' కొక విశేషణ ముండవలెనా? ఉండవలెనని నాకు లోపలేదు. ఎందు కుండవలెనో? ఎట్టిది ఉండవలెనో తెలుప వలసినదిగా శ్రీ శర్మగారివే కోరుచున్నాను.

(6) శ్రీ శర్మగారి ప్రశ్న అతి విచిత్రమైనది—ఇంకొకటి—"వన్నయ నిర్విశేషణముగా 'నరుడు' అన్నాడే! పట్టి నరుడు, ఏ కిన్నరుడో—నానరుడో కావచ్చును గదా!" అని ప్రశ్న.

'నరుడు', కిన్నరుడు—నానరుడు ఎట్లు కావచ్చునో, నాకు బోధపడలేదు. అస లది ఉత్పత్తిమాట. పట్టి నరుడైనను, ఎట్టి నరుడైనను నరుడు నరుడేగాని, కిన్నరుడు—నానరుడు ఎన్నటికిని కాదు.

భారతము చదువ నేర్చినవాడు, అర్జునుని కథలో, 'నరుడు అర్జునుడు' అని గ్రహించలేకపోడు. ఆ యర్థము తెలియకున్నను, కిన్నరు డనిగాని, నానరు డనిగాని అనుకొనుట అసంభవము—ఎందు కిన్నిమాటలు 'నరుడు' అంటే, కిన్నరుడనీ, నానరుడనీ అనుకొను 'నరుడు' ఉండదు. కాబట్టి, ఆక్షేపము అసంగతము. అస్పృహవికము.

(9) అచ్చుపతులు - అపపాతములు

అచ్చువారి అటాగ్రతవల్ల అపపాతము లేరుదుమందు ననియు, 'ప్రవరు—కరము' అను తప్పు పాత ముట్టేర్పడ్డచే ననియు శ్రీ శర్మగారి లోక వాదము.

ఆ వాదము సరియైనది కాదని, వెనుకటి నా విమర్శ లోను, శ్రీ రామమూర్తిగారి విమర్శలోను నిర్వివాదముగా నిర్ధారితమైనది.

వారు మరల ఈ వ్యాసములో, అచ్చులో తప్పులుండు ముటకు తార్కాణము—వావిళ్ళవారి 1927—అదివరము (1—109) లో— 'అనునయించు' అను పదము 'అనున యించు' అని ముమ్మారు ముద్రితమై యున్నదని—అది యొక అపూర్వ విషయముగా—పేర్కొని, పెద్ద టప్పు చేసినారు. ఆ చర్చ 'భారతి' పుటలో సగము స్థలము నాక్రమించుకొన్నది. అందువారు, 'అనునయించు' అనునది సరియైన పాత మనుటకు మూలమును చూసినారు. ఆ రెండు క్రియలకునుగల అర్థ భేదమును తెలిసినారు. పరికోభకులకు 'అనునయించు' అనరిచితమైనందున 'అనునయించు'ను ముద్రించినారన్నారు. ఇంకను చాలా వ్రాసినారు.

ఆ చిన్న ప్రమాదమున కంత పెద్ద చర్చ అవసరము. అచ్చులో అక్షరములు వ్యత్యంత ములగుచుండుటయు, అట్టివి పచ్చిసొబగు ప్రత్యంతర సహాయమున సరివరుచుకొనుచుండుటయు, చదువరులకు విశ్వామధవముతోనున్న విషయము. సంబోధనమైన పాతము, అచ్చి ప్రతులలోను అట్లే యున్న పూరు, దానిని కనిపెట్టినవారు, పరిశీలనార్థము పండితులకు పత్రిక ద్వారా తెలుపుట అవసరము.

శ్రీ శర్మగారు కనిపెట్టిన "అనునయించు" అట్టిది కాదు. వారు చూచిన ఆ ప్రతిలో అట్లున్నదిగాని, దానికి ముందును వెనుకను ముద్రితములైన— ఈ క్రింది—ప్రతులలో "అనునయించు" అని పరిగానే యున్నది.

- (1) 1904 బహుశా త్యాగరాయకాస్త్రీ ప్రతి.
(2) 1915 'వదలువాడ' వారి టీకా సహితప్రతి—అందులో
"అనునయించుచున్న—నేయున్న" అని టీకయు నున్నది.
(3) 1928. 'అనంద' ప్రతి. (4) 1957 వావిళ్ళ ప్రతి.

మరియు, మార్కరాయ నిఘంటువులో, 'అనునయించు' అను పదముక్రింద, "పటంబు ననునయించుచున్న" అను పాతమే ఉన్నది.

క్రిమాన్ వేదాంతి రు వేంకటాచార్యులు గారు (25—12—1960) 'ఆంధ్రభాషా' లో "ధాతయును, విధాతయు వారి యనునయించు" అను అచ్చు ప్రతిపాతము తప్పనియు—

"ధాత యనువిధాతయు వారి యనునయించు" అని గాని— "ధాతయును విధాతయు వారియును నయించు" అనిగాని, నవరింపబడవలె ననియు వ్రాసియున్నారు.

కాబట్టి, ఆ 'అనునయించు' అందరెరిగినదేగాని కొత్తది కాదు. భారత ప్రభు లన్నిటిలోను ముముద్రితమైయున్న ఆ పదమును గురించి అంత పెద్ద విమర్శ అనవసరము.

2

ఇక 'బలియుడు' అను రెండవ పాతము విషయము—

"దాకుకూ డిట్టనియె మహా

పీరు నుపేక్షింపవలగున పీరిని మాయా

ప్రారంభు నుపేక్షింప ర

పాఠ పరాక్రములు పాఠ బలియుడు వీనిన్"

(అర.1. 196)

అని అచ్చు ప్రతిపాతము—"పాఠ బ్రాకృతు నయినన్" అని పాఠాంతరము.

శ్రీ శర్మగారు "బలియుడు" అను పాతము తప్పని తెలిపి— "బలియుడు—కాదు నన్నయ వ్రాసినది. మరి 'బలి యుడు'; బలి వేయుమని యర్థము" అన్నారు.

వారు 'బలియుడు' అని వస్తువుయే వ్రాసినట్లు చెప్పి నారు. ఆ మాట విరాళరము. అది వారి సవరణగాని, నన్నయ వ్రాసినది కాదు. వారి సవరణ పాతమున అర్థము పరిపడదు. పునరుక్తి దోషము కూడా ఉన్నది.

నే నీ విషయములు తెల్పి, "పాఠ బ్రాకృతు నయినన్" అను పాఠాంతరమును పాతముగా గ్రహించితిమేనీ, పద్యము చక్కబడి అర్థము పరిపడు నవ్వాను. అర్థము వివరించినాను. ప్రాచీన పాతముతోనే పద్యము బాగుపడుచున్నది గనుక 'బలి యుడు— వీనిన్' అను సవరణతో నిమిత్తము లేదవ్వాను.

శ్రీ శర్మగారు, వారి పాతముతో నేను చూపిన రోషము లకు సమాధానములుచెప్పి, తమ సవరణ సరియైనదే నన్నారు.

అంతేగాని, నేను మోచించిన పాతమును గాని, నేను చెప్పిన అర్థ మునుగాని కాదనలేదు— "ప్రాకృతునయినన్—అను పాతము నా కపటిమతముగాదు. కాని అది 'బలియుడు వీనిన్' అను దాని కంటె ఉత్తమముని భావించలేకున్నానంతే" అన్నారు.

వారట్లు ఉపారముగా నా సవరణను అంగీకరించిన తర్వాత నేను వారి సవరణ పరిగా దునించ పెనగులాడుట అనుచితముగా నా యంతరాత్ముకు తోచినది. అరియుముగాక, మనకు కావలె నది సాధుపాతము. అట్టి పాతము ప్రాచీనమైనదే కుదిరినది. ఇక శ్రీ శర్మగారి పాతము సాధువా? అసాధువా? అచ్చు చర్చ యెందుకు? అనవసరము. కాబట్టి, వారి సమాధానములు నాకు తృప్తికరములు కాకున్నను, విమర్శించు తలపు లేదు. కాని, ఒకటి రెండు విషయములు విధిగా విమర్శింపవలసినవిగా ఉన్నవి. వాటిని తెల్పుచున్నాను.

1. పునరుక్తి

తమ పాతములోని పునరుక్తిని గురించి శ్రీ శర్మగారిట్లు వ్రాసినారు.

"పునరుక్తి దోషమా? కారకములందు నందరించు పునరుక్తిని తప్పించుటకే భాషలో సర్వవాచము లేర్పడినది. వానిని గూడ రెండవతూరి ప్రయోగింపరా దను సుకూమార చిత్తులతో వ్యవహరించుట యెట్లు? పై పద్యమునకు ముందరి పద్యముననే—'నన్నుఁ దెరలగన్పు—నన్నుఁ జాచి' అని రెండు 'నన్ను' లున్నవి. మరియు, 'వారలచే బూతిరులై—వారం కిల్లు నిరి.' (3—2—308). ఇట్టి చెన్నియో కలపు. మరి (ఒక) కారకమునే ఒక పద్యమున, ఒకపాశ్యమున పునరుక్తి చేయుటకు నన్నయభట్టార్కుడు సంకోచింపడు. కనుక ఈ ప్రశ్న అతనికే చేయవలసినది. నాకు గాదు."

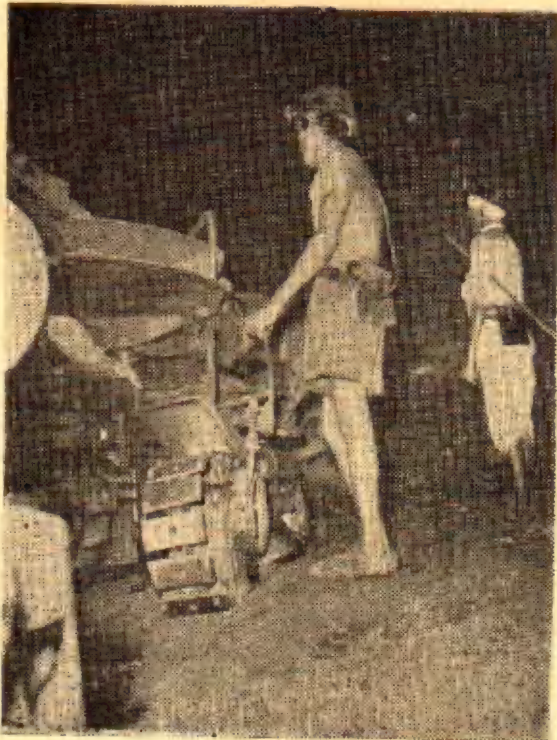
వారి పాతముతో నేను చూపినది కేవల సర్వవాచ పునరుక్తి గాదు. ఆ సర్వవాచములతో గూడిన అర్థ పునరుక్తి. అర్థపునరుక్తి దోషమనియే కాస్త్రీక్తి.—"ఒక పద్యములోనే, ఏమి చూచుట "వీనిని (ఈపాశ్యుని) చంపుట! అది రచనలో పునరుక్తి దోషముగాదా!" అని నా విమర్శలోని వాక్యము. కాబట్టి, నా యాక్షేపమునకును, వారి సమాధానమునకును సంబంధము లేదు.

'బలియుడు వీనిన్' అను పాతము శ్రీ శర్మగారిదిగాని, వన్నయదికాదు. తమ పాతములోని దోషమును గూర్చి వన్నయ సదుగుమములతో అర్థములేదు.

శర్మగారి పాతములోని పునరుక్తి వంటి పునరుక్తిని, పామాద్య కవియును చేయడు. వన్నయ చేయునా! "పునరుక్తి చేయుటకు నన్నయభట్టార్కుడు సంకోచింప" డనుట పశ్యమున కెడవిన మాట.

"గిరులు వచ్చి నన్నుఁ దెరల గన్పు వాని నన్నింటిని భావి యున్న నన్నుఁ జాచి" (అర 1—195) అన్న రచనలో సర్వ నామ పునరుక్తి యున్నట్లు శ్రీ శర్మగారు రనుకొనుట పాఠపాటు.

పెట్టుబడిదారులకు ఆహ్వానం

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో దృఢమైన క్రామిక శక్తి తోడు అనుకూలమైన భౌగోళిక పరిస్థితులు, సహజ వనరులు, అపారమైన ఖనిజ సంపద వున్నందున పరిశ్రమల సౌకర్యము చక్కని అవకాశాలున్నాయి. రాష్ట్రానికి చోలినంత బొగ్గు సరఫరా అవుతున్నది. సింగరేణి బొగ్గుగనులలో ఉత్పత్తి త్వరితగతిన పెరుగుతున్నది. పంచవర ప్రణాళికలక్రేంద విద్యుదుత్పత్తి పెరుగుతూ వుంది; ద్వితీయ ప్రణాళిక ముగింపు వాటికి 129, 570 కిలోవాట్ల విద్యుత్తు ఉత్పత్తి అయింది. తృతీయ ప్రణాళిక కాలంలో ఈ శక్తి 542,000 కిలోవాట్లకు పెరగే అవకాశం వుంది.

రాష్ట్రంలో నూతన పరిశ్రమలను ప్రారంభించే పారిశ్రామిక కేంద్రాలకు తర ప్రత్యావహిస్తూనే దృఢ సంకల్పంతో భారీ పరిశ్రమలకు, లఘుపరిశ్రమలకు, గనులకు ఆర్థిక సహాయం చేయడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం మూడు కొత్త సంపలను వెలుకొల్పింది.

ఈ విధంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ లో కొత్త పరిశ్రమలకు అపారమైన అవకాశాలే గాక, పెట్టుబడిదారులకు ప్రత్యావహికమైన అవకాశాలు వున్నాయి.

2. తీర్మానికీ తీర్థం; ప్రసాదానికి ప్రసాదం.

ఇది యొక్క లోకోక్తి. ఈ లోకోక్తిని మేము వాడి నందుకు శ్రీ శర్మగారు తమూషగా చెబినారు. ఈ క్రిందిది వారి వాక్యము.

"అపార మరాకములు పార ముప్పేక్షించరు' అన్న— ముందరి వాక్యమునకును, 'పిని చంపుము' అన్న వెనుకటి వాక్యమునకును సంబంధమేమి? ఆ రెండు వాక్యములను, 'తీర్మానికీ తీర్థం—ప్రసాదానికి ప్రసాదం' అన్నట్లు చేసి కది విడిచిదియున్నవి—అని మరొక్క యారోపణ. తీర్థమును ప్రసాదమును ఒక దేవతవే అని తెలిసినవారికి ఆ రెండును అసంబద్ధము అను భావనయే కలుగదు. అట్లే పై రెండు వాక్యములను ఒక ప్రకరణమున ఒకడే చెప్పినవి గమక మనంబద్ధములే యగును."

తీర్థము—ప్రసాదము ఒక దేవతవే—అన్న సంగతి తెలియక, నేనా విధముగా అన్నట్లు అర్థము చేసికొని, శ్రీ శర్మగారు అట్లు వచ్చు చెబినారు. వారు, అది సామెతయని యెరుగరు.

ఆ సామెత తెనుగు దేశమున పండితులేకాదు; పామరులును ఎరిగినవే. ఒకదానిలో నొకటి కలియక విడిచిడిగా మండుటను తెలుపు లోకోక్తి—అది. తీర్థము, ప్రసాదము ఒక దేవతవే యైనను, ఆ రెంటిని ఇచ్చు అర్చకు డొకడే యైనను, పుచ్చుకొను భక్తు డొక్కడే యైనను, ఆ రెండును వేరు వేరుగా ఇయ్యబడువేగాని, తీర్థములో ప్రసాదముగాని, ప్రసాదములో తీర్థముగాని కలిపి ఇయ్యబడవు. (ఈసంగతి శ్రీ శర్మగారు తెలుగనిదికాదు) ఆ రెంటిని కలయిక ఎప్పటికిని జరుగదు. 'తీర్మానికీ తీర్థం—ప్రసాదానికి ప్రసాదం' అనుటలో భావమదే.

ఈ లోకోక్తితర్కము, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు ప్రచురించిన 'పదబంధ పారిజాతము' ద్వీ సం. లో చక్కగా వివరింపబడియున్నది. తిలకింతురు గాక.

తీర్థ ప్రసాదములు 'సమంబద్ధ' మనుకొనుట యెట్టిదో, ఆ సామెతలోని వాక్యములు సమంబద్ధము అనుకొనుటయు నట్టిదే. కావున ప్రత్యేక వివరణము పనిలేదు.

ఇప్పటికే నా వ్యాసము కొండటి చేతాడైనది. శ్రీ శ్రీ శర్మగారి అక్షేపముల స్వరూప స్వభావములు కొంతవరకు తెలిసినాను. ఇంతమాత్రము చాలుననియే నా యుద్ధప్రాయము. అందుచేత ఆ చర్చ ఇంతటితో ఆపి, వారి విమర్శలో నాకు గలిగిన సందేహ మొకటి యున్నది. దానిని తెలిపి ఈ వ్యాసమును ముగించుచున్నాను.

అ వ దా తి ప ర్ణ ము

వారు,—"ధరణి దుర్లభమున నవదాతవర్ష మారణబ్జులు నర్జను డండ్రు నన్ను" అను (విరా. 4—145) పద్యము నుదా

హరించి—“అతని దేహము వీలము. కాని, అంత పరిశుద్ధమైన నీల వర్ణము ఇంకెవరికిని వృధివిరోధముక అర్జును డనుపేరు వచ్చినదట” అని వ్రాసినారు.

“అర్జును”-దనగా తెల్లనివాడని అర్థము. ఆ పేరు వచ్చుటకు కారణముగా చెప్పబడినది ‘అవదాతవర్ణము’. ఆ వర్ణము ‘నీల’మగునేని ‘అర్జును’ డను పేరు వచ్చునా? అని వాకు గలిగిన నందేహము.

లిక్కిన పద్యమునకు మూల మిది—

“ప్రభివ్యాం చతురంతాయాం వర్ణో మే దుర్లభ స్తునుః
కఠోమి కర్మ శుక్లం వ తేన మా మర్జనం విదుః”

(44-21)

శుక్ల (=నవిత్రములైన) కర్మలను చేయువాడను, శుక్ల (=తెల్లని) వర్ణము గలవాడను అగుటచేత, వాకు అర్జును డనుపేరు వచ్చినది—అని శ్లోకార్థము.

ఈ యర్థమే లిక్కిన పద్యమున నున్నదియును. ఇందలి శుక్లవర్ణమే అందలి ‘అవదాత వర్ణము’, కాబట్టి, ఆ వర్ణము తెలుపుగాని ‘నీలము’కాదు. తెలుపువర్ణముగలవాడు గనుకనే అర్జును డను పేరు వచ్చినది.

‘అవదాతము=నీలవర్ణము’ అనుట పరిగదని వా యుధి ప్రాయము.

ము గి ం పు

మానసియులు శ్రీ శర్మగారు ‘ధనంజయ ప్రవరకరము—కరమ్ము’ అను పాఠము సంస్కృత భాషి సంప్రదాయమున నరికాడన్నారు. అంతవరకు వారి వాదము నమంజనమే. ఆ పాఠము ఆంధ్ర భాషి సంప్రదాయమున నరియ్యె నదే నని బహు ప్రయో గములతో నిరూపించినను అంగీకరింపక, ‘ధనంజయ—ప్రవర కరమ్ము’ అని మార్చవలెనదే వన్నారు. అట్లునుట మాత్రము నమంజనము కాదు.

ఏ భాష సంప్రదాయము ఆ భాషదే. ఒక భాషనుబట్టి మరియొక భాషను అక్షేపించుటగాని, పవరించుటగాని చెల్లదు. కనుక వారి వాదము నిరాకృతము. ‘ధనంజయ ప్రవరకరమ్ము’ అను పాఠమును మార్చ వక్కరలేదు.

‘ప్రాకృతునయుకన్’ అను పాద పాఠము అచ్చు ప్రతి రోనే ఉప్పుది గావున ‘అరియుడు—నీన్’ అను కల్పిత పాఠమును గూర్చిన ప్రస్తావనే అనవసరము.

ఆంధ్రభాషతో పరిచయ మున్నంతలో వాకుతోచిన పత్యమును తెలిపివాను. అపుగాములకు సవ్యాదయులు ప్రమా ణము. ఈ పర్య కింతటితో స్పష్ట.

‘పత్యమేవజయతి.’

ధనంజయ ప్రవరకరము

శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

ధనంజయ ప్రవరకము—అని శ్రీరావువల్లి వారి దిద్దు బాటు. ధనంజయ ప్రవరకపుది వింత ప్రయోగము. తల్ల, క్రిందై నది, భాషలో లేదు. నన్నయ ఇతరత్ర ప్రయోగింప లేదన్నది వారు చూపిన కారణములు. ప్రవర శబ్దము కరమునకు విశేషణము చేసిన్నపుడు పరమ శక్తునితో పోరాడి యతని యను గ్రహమును సంపాదించు కొన్నది కాబట్టి తంబారేని యర్థము లభించునని వారు చెప్పిన స్వరస్యము. ధనంజయప్రవరకరమని యుండుటయే యుక్తమని వాదము. శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు కూడా వాతో నేకీభించిరి. ప్రవరశబ్దము ధనంజయునికి విశేషణము చేయక పోయినను అగ్నితోడి జ్వల్యము శబ్దశక్తి వల్ల దృఢించుననియు, ప్రవర శబ్దము వల్ల తేతో గుణాధిక్యము సూచితమగుననియు, కరమునకు విశేషణము చేసిన పోరాడుటలో నర్జునుడు నయపాచి కావున రెండు కరము లతో దేనికి ప్రవరశబ్దము చెప్పుటకు వీలులేదనియు, నిచ్చట కరశబ్దము లక్షకమనియు, లక్షక శబ్దమునకు విశేషణము లక్ష్యార్థమందు విశేషణయకము కాదనియు, అందుచేత

ప్రవరశబ్దము కరముతో నయ్యించుటలో చాలా తంబా యున్నదనియు నేను వ్రాసినది. దానివిూద శ్రీ శర్మగారు బహుకాలమునకు మొన్న డిశంబరు భారతిలో తమవాదమును పునరుద్ధరించు కొనుట పెద్ద వ్యాసము వ్రాసినారు. అవ్యాసముతో వారు, మేము చూపిన ప్రయోగములతో కొన్నిటిని అన్యతా సమర్థించుటకు ప్రయత్నించిరి. కొన్నిటి పసంప్రదాయికమృ లనిరి. వీరివాద మెంత యుపసంగతముగా నున్నదో కొంచెము విమర్శించి చూపుదును.

1. పాండవోత్తముల చరిత్ర : దీనికి శర్మగారు పాండవుల యందుత్తములు అని పేర్తమీ తక్కువైన చెప్పుద, మన్నారు. పాండవులనగా యుద్ధిష్ఠిరుని నుండి రాజరాజ వంశ్రుని వఱ కున్నవారందరు. వారియం దుత్తముల, యుద్ధిష్ఠిరాదులని అర్థముచెప్పిరి. ఈ దృష్టిలో ‘పాండవులు’ అనురూపము పాండు శబ్దము విూద గోత్రానార్యార్థమున ‘అన్’ ప్రత్యయము చేయగా పిద్ధించును. ఈఅర్థవ

సంగతమునుకు క్రింది ఆవర్తనను సహృదయులు పరిక్షింప గోరెదము.

1. పాండవ శబ్దము గోత్రావత్యార్థమున లోకప్రసిద్ధము కాదు. వృషభు లిక్కవాడులా యర్థమందు వాడియుండ లేదు. పాండవులనగా యుద్ధిష్ఠిరాది పంచపాండవులే రూపితిగా స్ఫురింతురు.

2. ఇట్టి రూపితి స్ఫూర్తిని వదిలి గోత్రావత్యార్థమున స్వీకరించి మరల వారిలో మత్తములు పంచపాండవులని స్వీకరించు గౌరవము.

3. అన్నదీయ వంశమున ప్రసిద్ధులై విమంసకులు కోటితులైన పాండవోత్తముల చరిత్రయని రాజరాజ వాక్యము. ఈ రాజరాజ చెప్పిన 'అన్నదీయ వంశము'నకు వంశకర్తలలో పాండు రాజ కూడానున్నాడు. అందుచేత ఈమూలకు పాండు రాజునండి తనవంతు గలవారు— "అర్థము". పాండవోత్తముల చరిత్ర యన్న చోటకూడా గోత్రావత్యార్థము ఇదియేమగును. అప్పుడు పునరుక్తిదోషము వచ్చుటయే కాక వాక్యార్థము కుదురుటాటు కాదు. పాండురాజ మండి నానతికుగం వారనగా పాండవులే. పాండవులలో మఱిం పాండువు లేవరు? పాండవ శబ్దమునకు గోత్రావత్యార్థము చెప్పుట వలన వచ్చునిట్లుంది ఇది. నన్నయగారు ఇనట పాండవ శబ్దము అవత్యార్థమందే వాడివారనుట పుష్టము. ఉత్తములైన పాండవులని కర్మధారయము చెప్పుటయే నన్నయగారి కభిప్రాయమని సహృదయులు గమనింపక పోరు.

2. పాండువరుడు : పాండువను వరుడు—అని శర్మ గారు సంభావనా పూర్వకపద కర్మధారయమును చెప్పిరి. వరుడనగా పెద్ద కొడుకని వారియర్థము. వరుడను శబ్దము జాతివాచకముకాదు. క్రియావాచకము. జాతివాచకమైనచో సంభావనా పూర్వకపదము చెప్పుకొన వచ్చును. కాదు కావున విశేషణోత్తర పదము చెప్పుకొనుటయే ఈ అర్థమునందును సముచితము. అనలు వరుడన్నది ఇనట క్రిష్ణ దానమనుటయే యుక్తతరము. పాండువను పెద్ద కొడుకు వివాహమయ్యె అను సర్థము బలవంతముగా లాగినట్లున్నది. ఈ అర్థములో పాండువరుడు ఒప్పైనచో రామభూరుడన్నప్పుడు రామడను తూరుడని ఎందుకు చెప్పుకొనరాదు ? పాండువరుడు అనునది శర్మగారు దిద్ద ప్రయత్నించలేదు కాన ఇట్టి ప్రయోగము లుండియే యొప్పుకొన్నారా ? అని ప్రశ్న పుట్టును. పాండు వరుడు ఒప్పుకొనుటకు నకులవరుడు, భిష్మవరుడు—ఇట్లు ప్రయోగము లున్నచోనే గదా శర్మగ రొప్పుకొనలసినది. మఱి దీనిని ఏ రొప్పుకొనుటకు హేతువేమో ?—వీరే వీరి పూర్వ వాసములో అభిమన్యు కుమారుడని వ్రాసినారు. మఱి అక్కడ గూడ సంభావనాపూర్వకపదము చెప్పెదరేమో తెలియకున్నది నైయాకరులు మాత్రము విశేషణోత్తర పదమే చెప్పుదురు. వీరు రావణ క్రూరు డునిది తలక్రిందులు ప్రయోగ

మన్నారు. దానికి సౌలంబులు తక్షణాతముడు చూపగా నని కుర్మిలాని కుర్మిని—అను మాత్రమునే సాధింపవచ్చు నన్నార్థము. మఱి రావణ క్రూరు డునిది మాత్ర మా మాత్రము క్రిందికి రాదా ?? వచ్చినచో తలక్రిందు లెట్లుగును ? తక్షణాతముడు, సౌలంబులు ఈ మాత్రము క్రిందు వచ్చినచో మూఁడుదవ్య ధనుడు మొదలైన ప్రయోగము లెట్లు సాధువు లగునో ? పాండువరుడు సంభావనాపూర్వకపద మైనట్లే వీరి దృష్టిలో ధనంజయు ప్రవరు డునిది కూడా సంభావనాపూర్వకపదము కావచ్చును గదా ! ప్రవరు డనగా ఎవరికంటె ప్రవరుడు అని బాధ వచ్చునని వీరి యుద్దేశ మైనచో నా శబ్దమునకు సామాన్య కారణ విశేషకారణ అర్థము చెప్పకొన దగియున్నది కావున దీనిని సాపేక్షక మన నక్కఱలేదు.

3. కందర్పు ప్రవర, మారవీర :—ఇది రెండును అసాంప్రదాయికములే నట. వీనికి గూడ కందర్పుడను ప్రవరుడు, మారు డను వీరుడని అర్థము చెప్పి 'పాండవరు' లోబాలు శర్మ గారు సాంప్రదాయికత ప్రసాదించలేదు. కారణము మనకు తెలియదు. ఒకవేర కందర్పు ప్రవరుడు సాంప్రదాయికమనిన ధనంజయుప్రవరుడును సాంప్రదాయిక మగును కావున దానిని అసాంప్రదాయికమని రుచుకొనవచ్చును. మారవీరుడు—అన్నదానికి మారుడను వీరుడని చెప్పిన సరిపోవునుగదా. శర్మగ రట్లు చెప్పలేదు. ఎందుచేత. వీరశబ్దము గుణవారకము. అందుచే విశేషణమే కావలసియున్నది. అని శర్మగారి అభిప్రాయ మనుకొంద మన్ని ఆ చిక్కు. పాండువరు డునిది గూడ మున్నది. అటు వర శబ్దము క్రియావాచకము గాన అదియ విశేషణమే కావలయును.

4. పాండవవరులు :—ఇది మాత్రము వీరి యభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగా మున్నది ఒప్పుకొన్నారు. పాండవోత్తములకు చెప్పినట్లు చెప్పలేదు యుద్ధించినది.

5. యమవాళుడు :—ఇంద్రవాళుడు, నకులవాళుడు, భిష్మవాళుడని ప్రయోగము లున్నచో శర్మగ రొప్పుకొందు రట. లేనిచో లేదు. రామచంద్రుడు—అని యున్నది గదా. దీనిని శర్మగారు సహజమని ఒప్పుకొనరు. ఏలనన లక్ష్యణ చంద్రుడు, భరతచంద్రుడు, శ్రీరామ్మ చంద్రుడని ప్రయోగములు లేవుగదా. 'యమరాజ' అన్నచో 'యముడను రాజ'ని చెప్పుదురట. కాని ఇదియును 'యమవాళుడు' వలెనే అసాంప్రదాయికము. 'యమో రాజ' అని వేదమందున్నది. అది ఎరిగినవాడు కావున నన్నయ్యగారు యమరాజ—అని ప్రయోగించిరి. మరి శర్మగారు సంజ్ఞాపూర్వకపద కర్మధారయము తెప్పెద మందురు. ఏమైనను నన్నయగారి 'పాండవ వరులు'—యమవాళుడు—యమరాజ అన్న ప్రయోగములు—అసాంప్రదాయికము లన్నారు శర్మగారు. 'వరుకేంద్ర' డన్న నన్నయగారి ప్రయోగమును గూర్చి శర్మగారు వ్రాయలేదు. మరి దానిని సాంప్రదాయికమే అందులో అసాంప్రదాయికమే అందులో. సాంప్రదాయికమో కారో ఆ సంగతి యట్లుంది

ఇట్టి ప్రయోగములు నన్నయభట్టు ఇతరత్ర చేసినా దన్నది, కోదర్భ ప్రవర—మారవీర మొదలగునవి ఇతరకవులు కూడ చేసినారన్నది శర్మగా రంగీకరించినట్లే కన్పడుచున్నది. నన్నయ భట్టులు చేసిన ప్రయోగములను అసంపదాయికములని వీరన్నచో ఎవ రొప్పికొందుకో? ఒప్పుకొనకపోవుట యట్లుంచి అట్లునుట కుంటే యేర్పయినను మా యేర్పే నెట్లనది అను వర్ణనలోనికి వచ్చును. మరి సంక్షిప్తగా విర్ణయించి తర్వాత ఆ సంక్షిప్త ప్రవృత్తిని నిమిత్తము దుర్బలమైనదట. కవులందరు దానిని యధానంభవముగా ప్రయోగించిరట. పరికరాంకురాలం కారములకు కాదట. వీరి ఈ వాదములోని దౌర్బల్యమును చెప్పుటకా పరికరాంకురాలంకారమన్న మాటే చాలును. పరికరాంకురాలంకారమునకు కవులలో సుదాహరణములు దొరుక కున్నచో అనలా యలంకారమే పుట్టెడిది కాదు. విస్తర భీతిచే సుదాహరించుట లేదు. సైషధము చూడగలరు. 'ప్రకృత ధనంజయు ప్రవరుడ' దన్నచోలు చెప్పినది పరికరాంకురమును కొనుట పారపోయి. వ్యతిరేకాలంకార ద్వివి చెప్పితిని గాని పరికరాంకురము గాదు.

6. 'అర్జునుడు నవ్వసాచి గదా. ఇట్లు ప్రవరత్వమే కరమునకు చెప్పవలెను.' అని వీరు చెప్పిన యర్థమునకు అవత్రి నీయుగా ఇది వింత సంహేప మనియు, ఎడమచేత చేయు ననుట కుడిచేత చేయునంత అవిచేత ప్రతిభయా అతనిది— అతనికి కుడి ఎడమల బేదము తెలియదా అనియు శర్మగారు వత్రి స్వరూప మర్థముగాక అనలాపించివారు. అవత్రి స్వరూప మిది. ఈ అప్రస్త మొకచేత బాణమే యని యంగీకరింతము. దానిని అర్జునుడు కుడిచేతిలో పట్టుకున్నాడని యంగీకరింతము. ఇవట ప్రవరత్వము ఆ కుడిచేతికి కుదుర దనే అవత్రి స్వరూపము యుద్ధము చేయుటలో నర్జును నకు కుడి ఎడమల భేదము లేదు కావున ప్రవరత్వము విరుపయోగానే. ఇతరత్ర అన్నము తినుట వగైరాచేత సంభవించు ప్రవరత్వవరత్వములు ప్రయోజకములు కావు. శర్మగా లేమన్నారు. 'పరమశివునితో పోరాడి ఆయన అనుగ్రహము వంపొందిననది కదా ఆ కరము' అన్నారు. అందుచేత ప్రవర శబ్దము కరమునకు విశేషణము చేయవలె' నన్నారు. కర మనగా కుడిచేయి యనియే శర్మగారి అభిప్రాయము గదా. శివునితో పోరాడిన దది ఒక్కటేయే కాదు. రెండును. శర్మగారి అభిప్రాయములో ప్రవరత్వము పోరాడుటవలన సంభవించినది కాబట్టి తాదృక్ ప్రవరత్వము కుడిచేతి కొక్క దానికే చెప్పుట కుదురదని అవత్రి. విషయమును వదిలి ఏమెమో వ్రాయుదురు.

'చేతిలో వెల్లుచున్న పాశువతము వెన్న ఎంత ప్రవరు డైనను ధనంజయు డొక మీఠగురుపుర్య నలె కావచ్చు'నట. కనుక ఈ రహస్యర్థవి రహస్యము నిశ్చేతమైనదట. 'ఇది వింత రహస్య' మట. అనీది రహస్యమని నేను వ్రాయ లేదు. ఇది వింతయు కాదు. శర్మగారు నీవిది వింత యనుట వింత. అర్జునుడు మనో తేజస్వి. ఆయనకు తోడు అంత

కంటే తేజోవంతమైన పాశువతము. అందుచే యక్కరాక్షసులు భీతిచెందిరి. అని కదా చెప్పి' అర్థము. పాశువతాస్త్రము ముందు అర్జునుడు ఎంత తేజస్వి యైనను మీఠగురు పురుగువలె నిశ్చేతమగు డగునని యిట్లు చెప్పినచో నపార్థము సంభవించునట. ఇట్లు చెప్పము. చెప్పకపోయినను శర్మగారి యుద్దేశ్యము ప్రకారము అర్జునుడు తేజస్వి కూడా కాదు కాబట్టి వారి యర్థము ప్రకారము మీఠగురు పురు గైన కాకుండ మనోబుద్ధి కావలసి వచ్చునగదా. ఒకడు పరాజయముగా నుండరుడు. వాడు రత్నాలవారము ధరించివాడు. దీనిముందు వాడు నిశ్చేతమగు డా? లేక వాని సాందర్యమున మునకుత్కర్షణ కలుగునా? ఇది యింత తేలికయైన విషయము, శర్మగారికై ఇంత వివరింపవలసి వచ్చినందులకు అజ్ఞించుచున్నాను. ఆ పాశువతము అర్జునుని తేజస్వినం దుత్కర్షణదాయకము; అపకర్షణదాయకము గాదు.

'యదధిముఖముగ చెప్పిరో అర్థ దాని—తదధిముఖముగ జాచిన ధర్మ మొప్పు'

7. "మూర్తిగారి ధనుర్వేద పాండిత్య మెట్టిదో నే నెరు గను." ఈ కొంచెము విషయమునర్థము చేసికొనుటకు ధనుర్వేద పాండిత్య ముక్కరలేదు. నీవు చెప్పినది నేను వివనే వివ నన్నచో తప్ప అర్థము చేసికొనుట కిందుకో పెద్ద కష్టమేమియును లేదు. అప్రస్త మున్నప్పుడు దాని ప్రధాన స్వరూపము మంత్రము. దానికి మూర్తి యుండదని ఎవరవ్వారు మూలము సుదాహరించుటకు. మూర్తియు నుండును, దానిని ఉపదేష్ట అవిష్కరించి ఈయనక్కరలేదు. ఉపదేష్టపిద్దు డైనప్పు డుపదేశము పొందినవానికి ఆ మూర్తి పశ్యమగును. ఏమాత్రము మంత్రములతో పరిచయమున్నను ఈ సంగతి తెలియును. అప్రస్తమంత్రములే కావక్కరలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు అనుష్టుప్ బలమును బట్టి, ఇంకొకప్పుడు ఉపదేష్ట బలమును కిట్టి మంత్రాధిదేవతయొక్క అవిష్కరణ యుండును. శర్మగా రహస్యోన్నట్టామూర్తి వట్టి బాణము కాదు. అట్లుయినచో ప్రయోగముండును. గాని ఉపసంహార ముండదు. సైగ మూల ధారతములో అమూర్తి ప్రక్కన ఉన్నట్లున్నది గాని చేతిలో నున్నట్లు లేదు.

అప్రస్తము చేతిలో మున్నది అనగా దాని ప్రయోజ్యత్వమును దృష్టిలో నుంచుకొని యున్న మాట తప్ప అది బాణము కాబట్టి చేత పట్టుకొన్నాడని కాదు. ఆ మంత్రమును స్మరించి ఏ బాణమును సంధించినను దానియందా మంత్ర దేవత ఆవేశించి కార్యకారిణి యగును. 'పాశువతంబు వింట సంధించి'— 'వారుణాప్రంబు సంధించి'—ఇత్యాది ప్రయోగములు అభేదపరములుగా గ్రహింపవలెను. దివ్యబాణము లిప్పుప్పుడును అభేదపరమే.

8. 'ఎంత ప్రతిభావంతము!' అన్న మాటకు వెక్కిరింపు అర్థము కాదన్నట్లు శర్మగారు వ్రాసిరి. శర్మగారు చెప్పిరి గాన దానిని గురించి అంత పట్టింపు లేదు. వేదముల మొదలు వేమన్న వద్దాల కిట్టి అర్థములు చెప్పినా రెండో

కలరన్న వాక్యము శర్మగారి వాదమున కేమాత్రమునక రించదు. మల్లివాళ నూరి వ్యాఖ్యాతకోమటి కదా! 'దిక్షా గానం పరి పరిహరణే'— 'తపాధిధానా ద్యుతే'—ఇత్యాది వ్యతిరేకములందు ఆయన చేసిన వ్యాఖ్యానము చూడుదు. భవం జయ ప్రవరు డన్నదానికి చేసిన వ్యాఖ్యానము ఆ త్రోవలోనిదే కావున ఆ యీ వ్యాఖ్యానము చేసినవా రొకటిలోనికే చేరు దురు. వారు చెప్పిన యర్థము సాంప్రదాయము కూడ యగును. దానిని మెచ్చుకొనువారు ప్రబుద్ధు లగుదురు. కాని అప్రబుద్ధులు కారు. ఒకరు చెప్పిన అర్థము కొందరు మెచ్చుకొందురు. కొందరు మెచ్చుకొనరు. భిన్నరుచిర్చి లోక:— కదా. ఈ మెచ్చుకొననివారు మెచ్చుకొన్నవారి మెప్పును భక్తి అని అశ్చర్యమని అనుట అసంబంధములకన్న మరియొకటి కాదు. 'ఇట్టి యర్థములప్రబుద్ధులకాశ్చర్య భక్తులను కల్గించును. ఇతరులకు అనవ్యాయోగి, ఉదాస్యములో అగు' నవ్వుకు శర్మగారు. ఇతరు లనగా అప్రబుద్ధుల కంటే వితరులని కదా అర్థము. వీరిలో ప్రబుద్ధులు దుష్టులుద్ధులు ఇద్దరు నుందురు. ఉదాసీనత ప్రబుద్ధుల లక్షణము కావచ్చు. కాని అనవ్యాయు సమాత్రము దుష్టులుద్ధుల లక్షణ మనకతీరదు.

9. "ఇట్టివారిచే నేను దద్దమ్మ లన్నది"—వగైరా—

శర్మగా రెట్టివారిని దద్దమ్మ లన్నాడో వారు వ్యాఖ్యా నము చేయ నక్కరలేదు. ఎట్టివారినన్నారోవారు అట్టి వారిచే గ్రహించి దద్దమ్మలు కాదని వేమ చెప్పినది. వారి వ్యాస ములోని మాటలు, వారి మాటలకు నా యనువాదాదికము ఏ క్రింద ఇచ్చుచున్నాను. సప్రదయులు పరిశీలించుటగాక.

శర్మగారి మాటలు—

"ఈ 'ర' లో లేని కొమ్మలికించి 'రు'—చేసిన దెవరు. నన్నయ ఒక్కడు చేసియుండడు గాని ఆయనగారి లోకుడు మొదలుగా నేటి ముద్రాకారంలోని ఏ కంపోజిటరు వరకు ఎవరైనా చేసియుండవచ్చును. చిత్తులు దిద్దువారు దద్దమ్మ లై న్ను డిట్టి గుప్త చమత్కారము లెన్నో అవతరించగలవు."

ఈ క్రిందిని నా వ్యాసములోని మాటలు—

"మరి ఈ 'ప్రవరు' అను పాత మెల్లు వచ్చినది. అది ఆయన లోకుని నుండి నేటి కంపోజిటరు వర కెవరైనా చేసియుండవచ్చును. కంపోజిటరు చేసినను ప్రాతీలు దిద్దువారు దిద్ద నక్కరలేదా. వారు వట్టి దద్దమ్మలు కాఅట్టి వారు దిద్దలేదు. (ఇది శర్మగారి వాక్యముల కను వాదము.)

"భాషలో నిట్టివి పరశ్శకములు. నన్నయ్యయు నితరత్ర ప్రయోగించినదాని ఋజువు చేసినచో చిత్తులుదిద్దిన వారు దద్దమ్మలు కారని శర్మగా రంగీకరింతురా అంగీకరించరా."

ఈ పై మాటలలో చిత్తులు దిద్దువారు వట్టి దద్దమ్మలని నగలుగా వారన్నారని వారిమీద నేను మోపినాను. ఎక్కడ మోపినాను. వారే ప్రాతీరిదర్శ సుద్దేశించి దద్దమ్మ

లన్నారో వారిచే నేను గ్రహించినట్లు నా వాక్యములు నన్నయ చేయుచున్నచో లేవో సప్రదయులు చిత్తగించుట గాక.

ర—కు కొమ్మ లగరించినవారో, కంపోజిటర్లు లగి రించిన టీసీనేతులేనివారో అని కదా శర్మగారి మాటల కర్థము. నా మాటలలో నంత కూడా గ్రహించలేదుకదా. కంపోజిటరు పెట్టిన కొమ్మను దిద్దలేనివారే కదా నే నన్నది. నా 'ప్రశ్న వాక్య'ములో చిత్తులు దిద్దినవారని భూతకాలిక విశ్లేషణ మును మే జాగ్రత చూపించితిని గదా. శర్మగా రిని ఏమియు విచారించకుండా నగలుగా వారన్నట్లు నేను వింద మోపినా నని వ్రాసినారు. అంతలోనే గాక 'ఇది వారి అవివేచితమైన ఆక్రొశవ ప్రతిఫలన మంతే' అని లిట్టుటకు కువ్వకమించి నారు. ఈ అవివేచిత్యాది పదములు పై సందర్భము విచారించిన వారికి వీరియందే చక్కగా నన్వయించునవియు నా కేమాత్రము నన్వయించవనియు నన్న మగునని నా దృఢ విశ్వాసము. వీరు వివరవంతులని కొంటుని చెప్పగా విన్నాను. ఒకటి రెండు వర్యాయములు వీరిని కలిసికొని మూల్యములు తలపించినది. నాకు నట్లే కన్పించినారు. కాని వీరి రచనలో వెక్కిరించుటకును టిట్టుకును దిగుట దానికి చాల వ్యతిరేక సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. శర్మగారు దద్దమ్మ లన్నది అట్టివారిచే. 'అట్టివారిచే ఎవరై నను దద్దమ్మ లనగల' రట. ఎవరై నను అనరాదు. ఏ సందర్భములో నై నను తిట్టలోనికి దిగరాదు. అది శేషం కోపన పూరయేలో "క్రిందకు వచ్చును. శర్మగారు ప్రవరు—అనునది ప్రవర అని దిద్దినచో నచ్చనివారు చాల మంది యున్నారు. వారందరు శర్మగారిని నిందించుటకు కువ్వకమించినచో నెట్లుండును. ఇట్టి ప్రయోగ ముండు నని తాము నేపించిన సాహితీ రుక పండితు లెవరు చెప్పలే దన్నారు శర్మగారు. ఏ రడగలేదో వారు చెప్పలేదో ఆ యీ విషయము లేనియు వీరి వాదమునకువకరించవు. వారే చెప్ప వలె నన్న విషయ మేమియును లేదు. విశ్లేష మెవరు చెప్ప నను గ్రహించెదగ్గదే. 'నవీ సర్వ: సర్వంజానాతి'—'ముఖేముఖే నరన్యతీ'. అందుచేత ఎవరు చెప్పినను సరసముగా నున్నచో వాపుకొనుటయే నా పద్ధతి. వాస్తవ చెందుట కాదు. మా గురువుగారు చెప్పలేదను బాధ వాకు లేదు. మనకున్న ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులను వమ్ముకొని భారతాదులలోని ప్రయోగములు దిద్దుటకు పూనుకొనరాదని కింకపీండ ఘటాపంచన నేత్యాది నిరుదాంకితులు శ్రీ చెల్లెట్టిక్కారు చెప్పయే యున్నారు. ('దిద్దకుడయ్య భారత ప్రయోగములనో'—ఇత్యాదిగా.) కొంద రిక్కడ త కారము గురువగునని వాదమునకు కువ్వకమించురు. రేప సంయుక్త పూర్వమునకు గురుత్వం నై కల్పికమని క్రిపి కౌచ్చిలు శీర్షు లున్నవి. ఉన్నచో నేమి ? వారి కమేయు నక్కరలేదు. విరిగిపోయిన కొద్ద్య కత్తులు పుచ్చుకొని యుద్దమునకు సిద్ధపడుదురు.

భాష నముద్రము పంటిది. ఎక్కడ ఏ ప్రయోగ విశ్లేష మున్నదో తెలిసికొనుట జిజ్ఞాసువుల లక్షణము. చట్టువ ప్రతిదానిని తల్లక్రిందులనియు తప్పనియు ననకూడదు.

ఏ క వీ ర

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

కాకతమ్మ వస్త్రమాతృకలకోని చాముండియని మొకటివ్యాసములో వ్రాసియుంటిని. ఈ చాముండియే క్షీడాభిరామపు చమడేశ్వరి అంటిని. శ్రీ మేఘాని శంకరశాస్త్రిగారు క్షీడాభిరామములో 'చమడేశ్వరీ మహాశక్తి' అని ఉన్నదికాని, "కాకతమ్మనగరు" అని లేదుకాబట్టి ఈ చమడేశ్వరి వేరూ, కాకతమ్మవేరూ అయి ఉండవలెనన్నట్లు వారి 'కాకతమ్మ స్వరూపము' అన్న వ్యాసములో తేల్చివారు. కాకతమ్మ అన్నపేరు చాముండికి కాకతీయులు పెట్టుకున్నపేరు. అమెనే నందవరీకులు చాడే

పానగల్లులోని పంచీశ్వరాలయంలో
"చాముండి" శిల్పం

శ్రవరి అన్నారు. రెడ్డిరాజులు మూలగూరమ్మ అన్నారు. ఊరూరాజావదులు పేర్లు మార్చి అమెనే కొల్చివారు. ఈమె విగ్రహములు తెలుగుదేశపు అన్ని మూలా కొల్లలుగా కనబడుతున్నాయి. పానుచు కొండ కోటలో అర్చకశిల్పముగా శివనమముతో కనబడే నాలుగుదుగుల విగ్రహము మాత్రము కాక ఉత్తరపుకొండకు రోవైపున

పెద్ద అర్చకశిల్ప రూపము చిత్రించండివున్నది. ఇంకొక రహస్యము. భద్రకాళియని పూజలందుకుంటున్న దేవి 'మహాలి, ప్రేతాననమాయుక్త'. అమె రూపము కాకతమ్మ రూపమే. మూర్త్యా డిలు మార్చిఉండని రోజులలో అమె పూజరూపి, మహాలి, ప్రేతాననమాయుక్త, కృకోదరిగానే ఉండియుండవచ్చును. నేటి సామ్య రూపము ప్రేతాననమును మార్చుకపోవడము నయమే. చాముండి ప్రేతాననమాయుక్త. కనుక శ్రీ శంకర శాస్త్రిగారు ఒప్పుకొన్నట్లు "చాముండియే కాకతమ్మ అనడములో వివరింపి యేమీ లేదు".

ఏకవీరరూప మేదో తేలెడు. శిరస్సుమాత్రమేఉన్న ఎల్లమ్మ అలంపురం చేరుము ఉండవల్లిలో ఉన్నదీ, దక్షిణాన్న వరకురావత్క్షేత్రంలో ఉన్నది. క్షీడాభిరామములోని 'ప్రేతాననకటిర పుండంము'ను చూచి శ్రీపాదవారు భ్రమపడినారని వ్రాస్తూ శంకర శాస్త్రిగారు "ప్రేతాననకటిర పుండంము దేవీదేవి, శంభశ్రీవారానిది" అని చెప్పివారు. నేను చూచి భ్రమ పడలేదు, చూడకనే పొరబడినాను. శ్రీ శాస్త్రిగారు చక్కగాచూచి 'శంభశ్రీవారానిదే' అని చెప్పితూన్నారని కనక మనము నమ్మి తీరవలసినదే. అయితే ఈ "పొరపాటు" శ్రీ సురవరము వ్రేలాప రెడ్డిగారూ చేసివారు. అలంపురములో భూదేవి, రేణుకాదేవి అన్న పేర్లతో నల్గు కలంబాలు రెండున్నవి. ఒకటి గుడిలో వోగూలాంబ అయియున్నది ఎదుట, ఇంకొకటి మ్యూజియములో నున్నది. ఇలాంటి నల్గుకలంబాదేవి ఇక్ష్వాకులనాటిది వాగార్జున కొండ మ్యూజియములో పొరతొలిది ఉన్నది. మరి భూదేవి (Earth goddess) వి రేణుకాదేవి అని అనడము ఎప్పుటిమండి, ఎందువల్ల వచ్చినది? అన్న ప్రశ్నలు పుట్టుకొస్తాయి. మొదటిభాగానికి జవాబు ఇంకా తేలవలసి ఉన్నది. రెండోభాగానికి "రెండు విగ్రహాలూ నల్గుములు కావడమువల్ల" అన్న జవాబు చక్కగా కుదురుతుందంటున్నాను.

అయితే క్షీడాభిరామములోని ఏకవీరమ్మరూపము, సోమనార్యానల నేత్రములూ, పైపాయరాజరంగాస్థిపలం హారమూతో ఏక్కడా నాకు కానరాలేదు నేను చూడగలిగినంత వరకూ. మొగిలిచర్లలో ఏకవీరమ్మగుడి ఉండినట్లు చెబిస్తాము. ఆ గుడి ఈనాడు శూన్యము. అందులో విగ్రహములేదు. దాని చేరువన కచ్చా అర్చకశిల్ప రూపము, పావడ ధరించిన స్త్రీ పామునదము ఉన్నది. ఏకవీర 'ఏదోరాజుండవ' అయితే ఈ ముతక

శిల్పమును ఏకవీర అనుబుద్ధి వాకులేదు. ఎవరికీ ఉండదన్నంత బండరూపమిది. విన్నటితో మొన్నటితో.

హిందూ వాసికాన్నంత ప్రతిమలలో ఒక ఫణిరాజమండన, వగ్గు ప్రీతి విగ్రహము ఉన్నది. అయితే ఈమెను ఏకవీర అనడానికి వేరే సాక్ష్యమేమీ లేదు. ఈమె వాగవ్య కావచ్చును.

అంధదేశములో అమ్మవారు అన్న నిర్దేశములో గుండ్రని వసుపుముఖము, కుంకుమబొట్టు, కుంకుమరేఖం ద్రుకుటి, కుంకుమ చుక్క, మొక్కుకొన, కుంకుమరేఖవారు, కుంకుమ చుక్క గడ్డముతో గోడకువేసి వర్తి వై వేద్యము చేస్తారు తల్లలు. ఈ ముఖము శిరస్సుమ్రాతమున్న ఏకవీరమ్మ ముఖము కావచ్చును. మహారాష్ట్రలు తులకార్యములకుముందు ఎల్లమ్మకు వై వేద్యాలు చేసి, ఎల్లమ్మబొట్టు అన్న చిన్న బంగారుదిళ్ళను—వతుల్యుడేవిటొమ్మ ముద్రించినదానిని—మెడలో కట్టు కుంటారు. కనుక సంప్రదాయము అన్నది మారిపోయి అనేక రీతులుగా వస్తున్నది అనిపిస్తుంది. దానినిబట్టి ఏకవీరరూపం తెలియదు.

శ్రీ వేటూరి శంకరకృష్ణగారు, తమ వ్యాసము (కాక తమ్మ వ్యరూపము)లో చాలా బొమ్మ చిహ్నాలు. వాటిలో చాలా నుట్టుకు కాకతివ్వరూపితే. ఒక విగ్రహము—వరకీ కాళ్ళవరే వంగిన కాళ్ళది—తేస్తాడేమిది. నిర్మిత కాకతివిగ్రహాన్ని కృష్ణి గారు 'ఏకవీర' అన్నారు. వస్తుడము ఎలాగ? అర్చిరాంలో నిర్మిత విగ్రహమొకటి కలదు. అమె చేతనున్న ఆయుధమును హిము చుట్టుకొని ఉన్నది. మిగిలిన ఆయుధాలు చాముండివే. వెల్లారుటిల్లా సంగంలో నిర్మిత చాముండి సంప్రదాయపు ఆయుధాలతో కలదు. నిర్మిత చాముండిని ఏకవీర అని ఎలాగ అనగలమా?

సానగల్గులో పంచీశ్వరాయనన్న శివాయ మొకటి కలదు. దాని గోడలమీది శిల్పములు అద్భుతముగా ఉన్నవి. ఆ శిల్పములలో ఒక బొమ్మ 'చాముండి'... ఈమె నిలిచి ఉన్నది. ఆయుధాలు—కత్తి, రక్తసాగ్రా, డమరుకము, త్రిశూలము—చాముండివే. అమె ఎడమవైపు రెండుకాళ్ళమీద లేచిన వక్క కలదు. ఈ గుడి శిల్పంలోనే ఇంకొక వగ్గుప్రీతి విగ్రహము కలదు. అమె కుడివైపున వక్క; ఎడమవైపు హస్త విగ్రహము, వగ్గుడు. దాక్తరు లి. రామరాజుగారి "తెలుగు జాన పదగేయసాహిత్యము"లోని రేణుక కథలో వక్క, దిగంబరయ్య ప్పవరూడు రేణుక, అమెను పిలవ 'మనుకరేణుడు' కలరు.

అయితే పరిగ్గా ఈ విగ్రహములోని వర్ణవేశము మాత్రము లేదు. ఈమె రేణుక—అనగా ఏకవీర—కాగలదా? కాగలదనే నేనను

పంచీశ్వరాలయంలోని మరియొక శిల్పం

కుంటున్నాను. ప్పవరూడు చేస్తూ, ఏకంవిత్తయ్యన రేణుక కోరిక తీర్చుటకు జమదగ్ని 'మనకరేణు'ని పులించినాడట! వాడిక్కడ ఉన్నాడు. వక్క, అమె కొంతకాలము కిందట మారిన దృశ్యము లోనిది. కనుక ఈ విగ్రహము రేణుక కథలోనిదనినట్టి, ఈమె రేణుక అనినట్టి అంటున్నాను.

సరికొత్త సాంకేతికకావు గ్రంథములు

శ్రవణసాయము-ఇంజనీరింగు-చై ద్విము, మరియూ దిరిగి విషయములపై గ్రంథములుగలవు. శ్రీబాగుడి-చిత్తము ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N.K. Paul & Sons, P.B. 12302, Calcutta-5

అర్థరాత్రి

శ్రీ మంగిషాడి కృష్ణమూర్తి

అర్థరాత్రి గతించె నమస్తభూమి
నతిభయంకర నిశ్శబ్దమాక్రమించె
సంధికారము కలగించె నఖిల దిశల
నెల్ల వారును నిదించిరేను దప్ప

జగతి పుట్టకమున్ను చతురాసనునిఁగూడ
జడిపించినట్టి యజ్ఞానరాశి
సకలలోకంబుల స్వాహాయొసర్చెడి
కాళరాత్రికిఁ జెలిఁ త్రేమిన్న
దుష్టదురుద్యోగదుర్మార్గదానవ
వ్రాత సమాశ్రయ భూతగృహిణి
యాగభక్తశ్రువైనట్టి వెలుంగుపై
కోపించివచ్చు నారీపికాచి
కాలపురుషుని యుంపుడుకలై తన త
మోగుణంబును ముష్టగంబులకుఁ జాటఁ
దట్టమో నల్లని ముసుంగుఁ దాల్చినట్టి
వైవిరిణి యనంగ నీ యంధకార మొప్పె

ప్రక్కనున్నట్టి పూరింటి ప్రాంగణమునఁ
గుక్కినులకమంచము పయిఁగుట్టువెట్టి
నిదురివోపుచు నున్నవాడదిగో! యతఁడె
గంజితోఁ దృప్తిఁ జెందెడి కన్దశిని

పగలు పడునట్టి సంసారబాధ రాత్రి
మఱచి నిదురించుభాగ్య మందఱకుఁగల్గి
దెన్నఁడును మేలుకొనక నిదించువారి
దెంతటి యదృష్టమో! గణుతింపఁ దరమె?

ఇదిగో! యీ యింటిలోపల నేవ్వుచున్న
దొంగయభగిని తనచెడ్డయోగమునకుఁ
దైవమును దూఱినూతి తుదకు హృదయముఁ
జెఱుపునేఱును సంప్రయుక్త జేసికొనునా?

అల్ల దే వచ్చుచున్నట్టి యతఁడెవఁడో?
జారుఁడో? చోరుఁడో? గూఢచారుఁ డేమి?
అంధకారగర్భము నుండి యవతరించు
చున్నటుల ముందు తోతెంచుచున్న వాడు

జడలు విరయఁబోసి చలనంబు నెఱుంగని
భూగమట్లున్నది యీత చెట్టు
ఇంటికప్పనవాలి, యిటునటుఁ జూచుచుఁ
గుండెలదరఁ గూసెఁ గుడ్ల గూబ
తలతోక కడపక కలుగు సమీపావఁ
గడుఁబొందియున్నది గండుపిల్లి
దిట్టమా ధాన్యపుఁ గొట్టుగోడను దొల్చి
సందడించుచు నుండెఁ బదికొక్కు
కట్టుగొయ్యను గొమ్ముతోఁ గొట్టికొట్టి
తుదకు నిట్టూర్చె పాలలో దున్నపోతు
నిదురపోవు నిశ్శబ్దము నదరఁగొట్టి
గోలచేసెను దూరాన రైలుబండి

ఈ గతి నెన్నిరాత్రులు గతించినవో? యింక నెన్నిరాత్రముల్
రాఁగలవో? వసుంధర చిరంబుగ నిల్చునో? లేక నాశమై
పోఁగలదో? మదీయమగు పూర్వచరిత్రము, వర్తమానమే
యోగముఁ బొందునో తుద కయోమయమై కనుపించు రేపులోన?

మ హాత్త ర ప రి వ ర్త స ము - II

[సామ్రాజ్యాల అవతరణ : వాటి స్వభావము]

శ్రీ జాన్ స్ట్రాచీ

4.

ఇక నేను అవల మియ్యాన్ని గురించి మోల్లాడుతాను.

సామ్రాజ్యవాదం అంటే ఏమిటి? ఈ ప్రశ్నకు మేము సమాధానం ఇచ్చేముందు, చారిత్రకమైన ఈ అపూర్వ సంఘటన యొక్క పరిమాణాన్ని గురించి మీరు ఒక క్షణం ఆలోచించమని కోరుతున్నాను. మానవ చరిత్రతోనూ, ప్రపంచంతోనూ అది విస్తరించిన భాగం యొక్క విస్తీర్ణతను గురించి కూడా ఆలోచించవలెనని నా మనవి. వాగరికత చరిత్రలో ఇంతటి అపూర్వ సంఘటన మరొకటి లేదు. నాగరికత అనేది ఏర్పడిన తరువాతనే సామ్రాజ్యాలు అనేవి కూడా ఏర్పడినవి. అంతకు పూర్వం లేవు. కేవలం సామాన్య రాజ్యాల వంటి వ్యవస్థలే కాక, మనం సామ్రాజ్యాలు అని పిలిచే ప్రత్యేకమైన రాజ్యాలు ఉన్నవి. పర రాజ్యాలను పాలించిన రాజ్యాలున్నవి. ఇలా అనగానే దానికి నిర్వచనం చేయవలసి ఉంటుంది. నిర్వచనం చేయటం మనకి ఎవరికి తోచినట్లు వారు చేయటమే కాని, ఏ ఒక సూత్రాన్ని అనుసరించి చేయటం అనేది లేదు. సామ్రాజ్యాలను సామ్రాజ్యవాదాన్ని మీ ఇష్టం వచ్చినట్లు నిర్వచించవచ్చు. కాని సామ్రాజ్యవాద మనే పదాన్ని మేము వాడినప్పుడు, ఒక ప్రజల గాని, ఒక దేశము గాని, ఒక రాజ్యము గాని, మీరు—వాటిని ఏ పేరు పెట్టి పిలిచినా సరే—మరో ప్రజల గాని, దేశమును గాని, రాజ్యమును గాని జయించి, వారిపైన రాజ్యాధికారమును చలాయించుట ఉండే విధానమని చెప్పటం నా ఉద్దేశము. ఆ విధానము స్థాపించిన స్థితిని సామ్రాజ్య మంటాను. ఇంతకన్న విస్తరించిన నిర్వచనం చేయవచ్చు. వివిధమైన దురాక్రమణలైనా సామ్రాజ్యవాదమని నిర్వచించవచ్చు. వివిధమైన పీడనకైలా ఆ పేరును తగిలించవచ్చు. సామ్రాజ్యాలు అనేవి ఏర్పడటానికి చాలా పూర్వమే, దురాక్రమణలు, యుద్ధాలు, అనేకం జరిగాయి. పీడన అనేది ఏదో ఒక దేశంలో మాత్రమే జరుగవచ్చు. ఒక దేశంలో ఒక తరగతి జనులు, అదే దేశంలో మరో తరగతి జనులను పీడించుతూ ఉండవచ్చు. సామ్రాజ్యాలు లేకుండానే ఇది జరుగవచ్చు.

సామ్రాజ్యం అంటేమా, సామ్రాజ్యతత్వం అంటేమా, ఏమిటనేది నిర్వచించటం జరిగినది కాబట్టి, తరువాత, అది

ఏదో అవతరించాయి? ఎప్పుడు అవతరించాయి? ఎందుకు అవతరించాయి? అన్న ప్రశ్నలకి సమాధాన మివ్వవలసి ఉన్నది. ఈ మూడు ప్రశ్నలలో “ఎప్పుడు” అన్న దానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇస్తాను. ఎందుకంటే దీని కిచ్చే సమాధానంలోనే మిగతా రెంటికీ సమాధానం లభిస్తుంది.

నూమేర్, బాబిలోనియా, సిరియా, రోము, గ్రీసు మొదలైన ప్రాచీన సామ్రాజ్యాలు మొదలుకొని, గత 70 సం. లలో సంఘటితమైన సామ్రాజ్యాలను గురించి హేతుబద్ధంగా వివరించటానికి వాకు తెలిసినంతవరకు ఒకేఒకరు ప్రయత్నం చేయటం జరిగినది. విషయాన్ని అమూల్యంగానూ పరిశీలించి దాని విశ్లేషణ తమ రచనలలో మార్చుకుని, ఈంజిల్లు మనకు ప్రసాదించారు. సామ్రాజ్యతత్వం, దాని అవతరణ గురించి మార్చుకుని, ఈంజిల్లు చేసిన వివరణను, పర్సనలు ఇదివరకు ఎంత గాఢంగా విశ్లేషించానో, ఇప్పుడూ అంత గాఢంగానే విశ్లేషిస్తున్నాను. సర్ప్లస్ వాల్యూ (Surplus Value) అనే మాత్రం వారి సిద్ధాంత సాధానికి పురాది. వారి సిద్ధాంతానికే మూలము. సామ్రాజ్యాలకూ, సామ్రాజ్య తత్వానికీ మూలము, సర్ప్లస్ వాల్యూ (Surplus Value) అనే తమ మూలసిద్ధాంతము ననుసరించి వివరించారు. మొత్తంమీద మనుష్యులందరూ, తమ అవసరాలకు మించిన వస్తుత్పత్తిని చేయగలరా లేదో అన్న ప్రశ్న మీదనే ప్రతిదీ ఆధారపడి యున్నదని వారి విశ్వాసము. సామ్రాజ్యతత్వమును గురించిన వారి సిద్ధాంతము సర్ప్లస్ వాల్యూ గర్భంనుండి అవిర్భవించిన శిశువు.

ఏనాడు మానవులు తమ అవసరాలకు మించిన ఉత్పత్తిని చేయగల సాధన సామగ్రిని కనిపెట్ట గలిగారో, అనాటినుండి సామ్రాజ్యాలు అనేవి అవిర్భవించినవి వారి అభిప్రాయము. ఇతరులనుండి కొంత రాబట్టి గలుగుటకు అవకాశ మున్నప్పుడే సామ్రాజ్యాలు అనేవి ఏర్పడుతాయి. దురాక్రమణ చేసేవారికి, అశ అనేది కలగడానికి అదే కారణ మవుతుంది. బలమైన దేశాలు, బలహీనమైన దేశాల నుండి (అదే అవసరాలకు మించిన సంపద వున్నప్పుడు) వారి అద

మృత్యువందనను తమ వశం చేసుకొనటానికి ప్రయత్నించటమే సామ్రాజ్య నిర్మాణము. మొట్టమొదటలో ఇది సులువైన బానిసత్వ రూపంలో అమలు జరిగింది. అంటే వ్యక్తులను బానిసలుగా చేసి వశపరులచేత పని చేయించివట్టు చేయించటము అప్పుమాట. ఇది వర్తకం, వ్యాపారం మోస్తరుగాని, చిక్కు లెక్కలతో కూడిన మామూలు కూలీ మోస్తరుగాని, ఏకపక్ష ప్రయోజనమును మాత్రము గమనించే తీరము వంటిది కాదు. కేవలము వశపరులను తోలుకొచ్చి కట్టి పని చేయించినట్లు చేయించటమే.

అదిలో సామ్రాజ్యాలు అనేది కేవలం బానిసం చేసుకొని ఏర్పడిన సంఘాల వంటివని, మార్కుస్, ఈంటిల్స్ అభిప్రాయం. నాగరికీకరణం అనేది అయ్యేవరకు సామ్రాజ్యాలు అనేవి రావని ఇప్పుడు సాక్షాత్తుడంగా రుజువైనది. ప్రాచీన నిలవకొనటానికి మాత్రం పట్టు నింపుకొనే అదిను వివాదులకు మరొకరిని బానిసలుగా చేసికొనాల్సిన వాంఛ ఎప్పుడూ కలుగనే కలుగదు. అయితే వారు అప్పుడప్పుడు యుద్ధంలో శైలీలను పట్టుకొచ్చేవారు. కాని వారిని ఏమి చేసుకుంటే అట్టే పెట్టుకోవలసినట్లు ప్రయోజనం ఏదీ ఉండేదికాదు. వారి అవసరాలను తయారు చేసికొనటంలోనే వారి కాలం గడిచిపోయేది. మానవసంఘం ఈ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు కనుక సామ్రాజ్యాలు నిర్మించటానికి ప్రయత్నిస్తే ఫ్రెంచి రైతును గురించి చెప్పిన కథలో జరిగినట్లే జరుగుతుంది. ఫ్రెంచి రైతులు పొడువరితనానికి పేరుపొందినవారని మీకు తెలుసుననుకుంటాను. అక్కడి రైతు ఒకతను తన మతగురువు దగ్గరకు వెళ్లి ఇలా గోం పెట్టివాడట. "స్వామీ ప్రపంచంలో నాతోటి దురదృష్టవంతుడు మరొక యుండడు. తిండిలేకుండా బ్రతికడం ఎలాగో నా గాడిదకు వేర్పటం మొదలుపెట్టాను. మొదట్టే మొహం అది నేర్చుకోకుండానే చచ్చిపోయింది." నాగరికత రాకపూర్వం ఉన్నవారుకనుక సామ్రాజ్య నిర్మాణానికి పూనుకుంటే, వారు కథలోని ఫ్రెంచి రైతు స్థితిలోనే ఉండేవారు. ఉత్పత్తిని పెంచే పరికరాలను కనిపెట్టేవరికి (ఒక విధంగా అణుకట్టి కనుక్కొంటుంటే కూడా గొప్ప విషయం) అంటే వ్యవసాయం చేయటం, వ్రాత ప్రయోజనాన్ని తెలిసికొనటం, పట్టణాలను నిర్మించటం మొదలైన నాగరికతా లక్షణాలను ఆచరణలోకి తెచ్చేవరికి వర్మిల్స్ అంటే మిగులు అనేది వచ్చింది. ఆ క్షణం నుంచి ఇతరులను బానిసలుగా చేసికొని వారిచేత పేద చేయించుకొనటం ఆరంభమైనది. రుచి ఎరిగిన తరువాత మానవ వ్యవహారము పూర్వకం విస్తరించా ? బానిసత్వం అమలులోకి వచ్చింది.

పెడ్రీక్ ఈంటిల్స్ రచనలోంచి కొంత ఎత్తి విసిరిస్తాను. అది మీకు జ్ఞాపకము చేయటానికి కాక, మార్కుస్ ఈంటిల్స్ నిజ సిద్ధాంత మిది అని వివరించటానికి కూడా వినిపిస్తాను. పెద్ద దయగా వివరగ్గది కాలట్టి వినిపిస్తాను.

అది ఈంటిల్స్ వ్రాసిన Anti - Dühring గ్రంథం లోనిది. ఆ గ్రంథం మీకు తెలుసుననుకుంటాను.

"ఉత్పత్తి పద్ధతి పొందిన అధిపతిత్వం చూస్తే ఒక వ్యక్తి యొక్క శ్రమ, శక్తి, దాని పోషణకు అవసరమైన దాని కన్న ఎక్కువ ఉత్పత్తి చేయగలుగు చున్నది. అదనపు పనివారిని పోషించటానికి కావలసిన ఉత్పత్తి నిస్తున్నది. వారికి పని కల్పించటానికి కూడా సావకాశం కలిగిపోయింది. అందువల్ల వార్షిక కార్మికశక్తికి ఒక విలువ ప్రాప్తించింది. కాని ఒక సంఘంలో, ఒక వర్గంలో పనిలేని అదనపు జవాబు అంటూ లేదు. అలాంటి వారు ఏవరన్నా ఉంటే యుద్ధం అనేది వారికి పని కలిపించింది. విధిస్తున్న వర్గాలు, సంఘాలు, ఏర్పడటంతో యుద్ధం కూడా వాటితోపాటు రావలసి వచ్చింది. అప్పటివరకు యుద్ధంలో పట్టి తెచ్చిన యుద్ధ శైలీలను ఏమిచేయాలో వారికి తోచలేదు. అందుకని వారిని చంపివేసేవారు. ఇంకా అంతకు పూర్వకాలంలో భక్షించేవారు కూడా. కాని "అర్థిక స్థితి" అనేది ఏర్పడేవరికి శైలీలకు కూడా ఒక రకమైన విలువ వచ్చింది. శైలీలను చంపి పొరవేయకుండా, వారిచేత చాకిరి చేయించటం మొదలుపెట్టారు. బానిసత్వము యొక్క పుష్టి ఈవిధంగా జరిగింది. అటువలెనే తరువాతి అధిక మించిన వారికి ఉత్పత్తి ప్రధాన సాధన మైనది. దివంగి దాని పతనానికి అదే కారణమైనది. వ్యవసాయకము, పారిశ్రామికము, అన్న శ్రమవిభజన (Division of Labour) అధిక లానికి బానిసత్వమే కారణం. ప్రాచీన సంస్కృతి గుచ్ఛమైన హెల్లెనిజానికి (Hellenism) కూడా ఇదే కారణమైనది. బానిసత్వము లేకపోయినట్లయితే గ్రీసు రాజ్యము, గ్రీసు కళ రెండూ ఉండేవి కావు. అలాగే రోమను సామ్రాజ్యమూ ఉండేదికాదు. హెల్లెనిజము, రోమను సామ్రాజ్యము లేకపోయినట్లయితే ఆధునిక ఐరోపా ఉండేదికాదు."

బానిసత్వమూ, తత్సంబంధమైన వాటిని గురించి అగ్రహించి, దురాచారములని దూషించి ఖండించటం చాలా తేలిక. నేటి మన ప్రవృత్తికి, పరిస్థితులకి, నాటి ఆచార వ్యవహారములకు సంయమం కుదరదు అని తేల్చటం కంటే, ఈ ఖండనవల్ల తెలియ వచ్చేది లేదు. అవి ఎలా వచ్చాయని కాని, చరిత్రలో అవి ఏర్పడించిన సాత్రను గురించి కాని, మాటమాత్రం కూడా చెప్పవు. అయితే ఈ ప్రశ్నల దృష్టికి పరిశీలించి చూస్తే (ఎంత విరుద్ధంగా కనబడినా) అప్పటి కామనావరిస్థితులను బట్టి, బానిసత్వమనేదాన్ని ప్రవేశ పెట్టటం పురోగమన పథంలో పెద్ద ముందడుగు అని చెప్ప తీరాలి. మానవుడు మృగాల మధ్య వివేచించి వచ్చినవాడు. అతని జీవిత విధానం కూడా జంతుజీవనమార్గంలోనే వదలింది. ప్రాకార్యములలో నిండి ఉండేది. ఆ పరిస్థితి నుండి తప్పించుకొని బయట పడటానికికూడా అమానుషమైన పద్ధతులను అవలంబించవలసి వచ్చినది. వెనుక

కమ్యూన్లు (Communes) ఉన్న దేశంలో—ఇండియా మండి రష్య వరకు ఉన్న ప్రాంతాలలో—నేనెవరికైనా పాలు రాక్షసరాజ్యాలు ఏర్పడటానికి ఆధారభూతమైనాయి.

ఏ ప్రాంతంలో ఈ కమ్యూన్లు ముందుగా అంతరించాయో ఆ ప్రాంతంలో ప్రజలు ప్రథమంగా అభివృద్ధి మార్గంలో ముందడుగు వేయగలిగారు. దానివలననే మనవేయించి, ఉత్పత్తి సాధనము, ఉత్పత్తివర్గములన్నీ పెంచగలగటమే అర్థిక రంగంలో వారు సాధించిన ప్రథమ విజయం. మనుష్య శ్రమవల్ల ఉత్పత్తి లాభం ముప్పులు, బహుస్వల్పమైనపుడు, అది, జీవితావసరములకు మించి వుండవు. శ్రమ విభజన (Division of Labour) ఎక్కువైనపుడే ఉత్పత్తి ఎక్కువవుతుంది. ఉత్పత్తి ఎక్కువైనపుడే వర్తకము ఎక్కువవుతుంది. రాజ్యము, శాసనవిధానము పెరగటం జరుగుతుంది. కళలు, శాస్త్రము అంకురించుము మొదలు పెడుతవి. శ్రమవిభజన విస్తారమైనపుడు వీటన్నిటికీ అదే ఆధార మవుతుంది. శ్రమ విభజన రెండు తెగల మధ్య ఉంటుంది. కాదుకాదు అదే పనులను నిర్వహించేవారికి ఒక తెగ. వీరికి మిగిలిన పురమాయించటం, వ్యాపారం నడవటం, దేశ వ్యవహారాలను నిర్వహించేవారికి రెండవ తెగ. వీరే కొంతకాలానికి కళంలోనూ, శాస్త్రపరిశోధనలోనూ కాలం గడుపుతారు. వాస్తవానికి దానివల్ల మనది అతి సామాన్యమైన, స్వభావికమైన, శ్రమవిభజన. ప్రాచీన ప్రపంచంలో ముఖ్యంగా గ్రీసుదేశంలో, వర్ణ వైషమ్యంతో కూడిన సంఘ నిర్మాణం జరగటం దానివల్ల రూపొందింది. ఇది దానివలకు కూడా పురోగమనమే. ఎందుకనంటే, యుద్ధ శైలీలను దానివలగా నియమించేవారు. అందువల్ల వారికి ప్రాధాన్యా నిలిచేది. అంతకుపూర్వం వారిని చంపి పారవేసేవారు. ఇంకా పూర్వం నిప్పులో వేసి కార్చి వేసేవారు."

ఈంతల్పు రచన మంచి నేను వినిపించిన ఈ లాగము చాలా గొప్పదని నా ఉద్దేశము. మీరు అసంతోషమూ ఆ రచనను చదవండి. అది ఈంతల్పు యొక్క శాస్త్రీయబద్ధమైన న్యాయవైషమ్యం, విశ్రాంతిముఖం నివర్తనము. చరిత్ర క్రమంలోనే అనుకొండి. అయితే మట్టుకే ? ఈంతల్పును దాని వల్లన్ని నమర్చించడంకన్న అప్రతిష్టపాలు చేసేది, అసర్థం తీసేది వేరే ఉంటుందా ? వారి పుస్తకంనుంచి నేను వినిపించిన లాగం చూస్తే, వారి తర్కం, వాదం, ఏ దారి ఏ గమ్యస్థానానికి లాగుకొనిపోతే అక్కడికి పోవ సిద్ధముగా ముట్టుట్టు విడిత మవుతోంది. దానివల్ల మనది (నేను కడు హేయమైనది) ఆరువేల సంవత్సరముల క్రిందటి దైన్యవతి,

అప్పుడైతే వా నరే మానవజాతి తన పరిణామక్రమంలో దానిని అనుభవించి తీరవలసిన అవసరమున్నదని చెప్పటం కంటే దైర్యంలో కూడిన దేమున్నది !

ఇక్కడ ఒక్క క్షణం ప్రధాన విషయం వదలి మరో విషయాన్ని గురించి మాట్లాడుతాను. ఇప్పుడు తెలిసికొనిన దానివిటట్టి, కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతానికి మూలాధారమైన, మార్క్సు, ఈంతల్పు, రెన్ వలనమ, వీరిని పరిగణించవలెను, ఎంచవలెను, అన్న ప్రశ్న మనల్ని ఎదుర్కొంటోంది. వే వింతకుముందు చెప్పినట్లు, కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతము అనేది పాతము కాదు. కాని అంతమాత్రంతోనే మొత్తం మార్క్సు సిద్ధాంతాన్ని కాదని త్రోసివేయటానికి నీలులేదు. అందుకు అంగీకరించను. అతని సిద్ధాంతంలో అనేక ముఖ్య సమస్యలకు సమాధానం లభిస్తుంది. మార్క్సు తప్పులు చేశాడంటే, అతను కూడా ఒక మానవమాత్రుడే అని అనటానికి మించి మరేమీ లేదు. ఈమధ్య ఈ విషయమై ఆర్నాల్డ్ లామన్ బీతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరిపాను. ఆయన చక్కని సమాధానమిచ్చారు. "మార్క్సును తప్పులెరుగని ఉత్సాహమైన ప్రవక్త గానించుకొన్నాం. అయితే 19 వ శతాబ్దం ప్రాంతాలను సంఘకాలప్రజ్ఞాదీ తోపేయవచ్చు. మార్క్సుగారి ప్రతిభాపంతుడైన సామాన్యమానవుడు" అని లామన్ బీ వ్రాశాడు. ఆయన కాన్టో ఐహారమ్యంగా క్లుప్తీకరించాడు.

సామాన్యంగా అవతరణ గురించినవలకు మార్క్సు సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా అనుసరిస్తాను. అయితే ఈమాట చెప్పిన వెంటనే మరొక మాట కూడా చెప్పటం అవసరం. అదిలో సామాన్య నిర్మాణాలు, దానివలెవలసినట్టి బంధపద్ధతులు అవలంబించారు. కాని పోష పోష చాలా ముఖ్యమైన పక్షాక్షమైన పద్ధతులను అవలంబించారు. బహు శ్లేష్టమైన యంత్రాంగాన్ని నిర్మించారు. అయితే నేనక్కడ చెప్పేది వాద ప్రతివాదాలకు దారితీయవచ్చు. ఈ యంత్రాంగము స్వప్రయోజనం కోసం సృష్టించబడినా, దానివల్ల వర్ణప్రయోజనం కూడా కొంత జరిగింది. మంచి, చెడూ, రెండూ జరిగాయి.

ఇంగ్లండు మండి ఇక్కడికి భారతదేశం మీదుగా వచ్చాను. మొత్తంమీద చూస్తే ద్రిటిషువారి భారత సామాన్యము మిగతావారి సామాన్యం అనేకం కన్నా, తక్కువ పీడా కరంగానే కాక, కొంతవరకు పునరుద్ధీవనకు తోడ్పడినదని కూడా నా అభిప్రాయం. నేను ద్రిటిష్ దేశీయుడను కాబట్టి, నా అభిప్రాయము కొంత పక్షికంగా కనపడవచ్చు. అందుకు మీరు నన్ను మన్నించాలి. అయితే నా యీ అభిప్రాయాన్ని

బలవరచటానికి ఈ వర్షాయం ఈంజిల్లు చెప్పినది కాకుండా, సాక్షాత్తు మార్కు చెప్పిన మాటనే నేను పేర్కొంటాను. మార్కును బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధిమాని అని అవగానికి వీలులేదుకదా? ఆయన ఉండగానే, అనగా నూరేళ్లనాడు, భారత దేశంలో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధిపత్యం కొంత మంది కూడా చేసినదని విస్తృతంగా వ్రాశారు. “బ్రిటిషు పరిపాలన మూలకంగా భారతదేశంలో రాగం పరిపాలన” అన్న శీర్షికతో న్యాయార్కు ట్రెబ్బానో పత్రికలో పరుసగా కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశారు. ఈ విషయాన్ని ఆయన ఎలా తేల్చి చెప్పింది, ఆ వ్యాసాపరిలోంచి ఒకటి రెండు పంక్తులు చదివి వినీపిస్తాను. పారిశ్రామిక అభివృద్ధి అనేది ఆయన కారంకోనే మొలక లెక్కటం ఆరంభించింది. భారతదేశంలో అప్పటికి సాగుతున్న పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని గురించి ఇలా వ్రాశారు.

“రైళ్లకు పని కల్పించాలి అంటే వాటిని నడవనల సిన అవసరాన్ని తెచ్చిపెట్టే ఇతర పరిశ్రమలను నిర్మించటం అవసరం. లేకపోతే అతి విస్తీర్ణమైన, దేశవ్యాప్తమైన రైలు మార్గాల పోషణను భరించటము కష్టము. అందువల్ల రైళ్లకు సంబంధించే ఇతర పరిశ్రమలకూడా ఆరంభమవుతాయి. కాబట్టి ఆధునిక పారిశ్రామికాభివృద్ధికి రైళ్లు దోహద మిస్తున్నాయి. అంతేకాదు. భారత అభివృద్ధికి, శక్తికి చిరోదకంగా ఉండే కుంపుత్రిపద్ధతిని (కులాన్ని అనుసరించి ఉండే వృత్తి విధానాన్ని) తొలగించి వేయగలము.”

సామ్రాజ్యం విషయమై మార్కు సవ్యమైన పరిశీలనా దృష్టినే ప్రదర్శించా డనటం విస్తుండేవాం. సామ్రాజ్య తత్వమన్నా, పరపీడన అన్నా ఆయనకు పట్టలేని హయభావ మున్నది. అనుకునో, అనుకోనో, సామ్రాజ్యం కూడా పునరుద్ధీపన పాత్రను వహించినవని ఆయన గ్రహించాడు. నేను యీ ఉపవ్యాసాన్ని రెండు ఆఖ్యానాలను చెప్పి ముగిస్తాను. నా వైఖరి ఏమిటో మీకు చిత్రించటానికి వాటిని చెప్పదలిచాను. ఆ రెంటిలో ఒకటి మళ్లీ భారతదేశానికి సంబంధించి

నదే. అది ఒక సామ్రాజ్యము యొక్క అస్వభావికతనూ, విషాదస్థితిపీ వ్యక్తీకరిస్తుంది. ఎంత నవ్వుదయతతో వ్యవహరించివా బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము కూడా (ఉన్నంతకాలము) ఒక సామ్రాజ్యముగానే ఉన్నది. పాలితుం పృథ్వీయాంను చూచ గొనలేక పోయినది. కలకత్తా స్వతంత్రభారతదేశపు పట్టణము లో గొప్పది. ప్రపంచములోని ప్రముఖ పారిశ్రామిక పట్టణములలో ఒకటి కాగలదు. ఆ పట్టణం మధ్యలో నున్న ఒక స్మిరకవిహ్నం ఈ విషయాన్ని తెలియజేస్తున్నది. స్మిరక చిహ్నం 19 వ శతాబ్దం వైస్రాయిలలో ఒకరైన లార్డు మేయోది. దానిమీద ఈ క్రింది మాటలు (నాకు ఉన్నది ఉన్నట్లుగా మాటలు జ్ఞాపకం లేవు) చెక్కి ఉన్నవి. “భారత దేశపు గవర్నరు జనరలు, వైస్రాయి అయిన లార్డు మేయో జే. జే. బీదంపాలిట రక్షకుడు. సమజుద్ధితో తరతమ శేదము లేకుండా పరిపాలించినవాడు. బ్రిటిషువారు, హిందువులు, మహమ్మదీయులు అందరి ప్రేమను పొందినవాడు—17 మే 1872 సెం. పాత్య చేయబడినాడు.” ఇది విచిత్రము, వినారము కూడాను. నేను చెప్పిన యీ ఆఖ్యానంవల్ల లార్డు మేయో నిజంగా ఏకాం పృథ్వీయాం, పంస్కరణాభిలాషి అయిన రాజ ప్రతినిధులలో ఒకడని మీరు గమనించాలి.

ఈ ఆఖ్యానంలో పరిశూగదానిని మరొకటి మీకు చెబుతాను. “బలవంతంగా సుఖపెట్టు” వలెననే ప్రయత్నానికి మార్కు, ఈంజిల్లు విముఖులు. ఇవి ఎంతో ఆరోచనతో కూడిన మాటలు. ఈ మాటలు, సామ్రాజ్యవాదులు అనే వారుంటే వారూ, లేకపోతే మాజీ సామ్రాజ్యవాదు అయిన వారూ, మననం చేసుకోవలసిన మాటలు. అయితే 1960 సెం.లో వాటి అర్థాన్ని బాగా గట్టిగా పృథ్వీయాం వేసుకోవలసినవారు కమ్యూనిస్టులు. వారు కనుక తమ మతానికి పితృదేవత అయిన వారితో ఒకరు చెప్పినట్లుగా “బలవంతంగా సుఖపెట్టువలెననే” ప్రయత్నాన్ని విరమించుకుంటే ఈ ప్రపంచం ఇంతకంటే యోగ్యంగానూ, శాంతిప్రదంగానూ ఉండగలదు.

శ్రీనాథుని హరిభక్తి

శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి

శ్రీనాథుడు పరమశివునియం దద్యయభక్తి కలవాఁ డనుటతో వెచ్చరికీ భిన్నాభిప్రాయములేదు. భావి అతైవము వీరశైవమా, లేక ఆరాధ్యశైవమా? యనునంశయుము తత్వస్వరాధివేశముగలవారికేగని, తటస్థులుగానున్నవారికి పాద మనే పాదముదు. అతడు వివిధ శాస్త్రములందు దలస్పర్శమైన పాండిత్యముగలవా డగుటయేగాక, శాస్త్రీయ విషయములను దవ రచనతో నమయోచితముగ వంతరించిపెట్టిన విద్యర్థుని. ఏ విషయమునైనను తెలుగు కరువుతో కరగిపోయఁ గలిగినదిట్లు, అద్వైతభావనావివిధములి గావున, శివేశేపుల నిరువురను సమానప్రతిపత్తితో భావించుచు, పార్థులీ పరమేశ్వరుల పర తత్వమును ప్రతిపాదించినట్లులే లక్ష్మీనారాయణుల దివ్య తత్వమును గూడ ప్రవంగవశమున తర్కముకక్షముగ ప్రతిపా దించియున్నాఁడు.

కాశీఖండమునకు కృతిభర్తయైన అల్లాడ వీరభద్రా రెడ్డి వంశమునభివర్ణించు నెవమున నీ క్రింది పద్యమున పతగ కేతునుడైన శ్రీ మహావిష్ణువు పాదపంకజము నిట్లభివర్ణించి యున్నాఁడు.

కంకాద్వి కన్యకా కర పల్లవ ద్వయో
సంవాపాన క్రియా సముచితంబు
సకల వేదాంత వాక్యేభివధూధమ్నిర్ల
బహుళ పుష్పిమోడ భాసితంబు
ప్రణత నానానువర్త్య కీరీటసంఘాత
రత్నాంకురాశి వీరాశితంబు
వనకాది సమ్మ వీశ్వర మహామందిరా
భ్యంతర రత్న దీపాంకురంబు
పతగకేతను శ్రీపాద పంకజంబు.....కాశీ. 1—22

గరుడ కేతనుడైన శ్రీ మహావిష్ణువు పాదపద్మము, లక్ష్మీదేవి తన పల్లవ సుకుమారములయిన పాపములచే నొత్తుట కనునైనది. సకల వేదాంత వీధులతో విహరించు విలాసము గలది. నమస్కరించెడి వివిధ దేవతల కీరీట రత్నకాంతులచే నీరాజనమీయ బడునది. సవకనందవాది దివ్యమునుల మనస్సులను భవనముల వదును రత్నదీపకళికయై వెలుగునది. అట్టి శ్రీహరి పాద పద్మము, తనకాశ్రయదాతయైన అల్లాడ వీరభద్రారెడ్డి వంశము నకు మూలమని తెలియఁజెప్పుదు, శ్రీహరిపాదపంకజమువెడల దనకుల భక్తి భామును వ్యక్తము చేసినాడు. భగవద్గూర్చి యేది యుండునను, తద్విభవము పశ్యదాత్తముగ చిత్రించుట యాత వికి సహజవిషయము. శ్రీనాథుడు కావున శ్రీనాథ పాదపంకజ మునకింతటి దివ్యత్యము వాచింపఁ గల్గినాఁ డనవచ్చును.

ఇటులనే అద్వైత మహర్షికి, మూలములో లేకున్నను భీమమండల యాత్రా ప్రసక్తిని గొనివచ్చి, దానిలో శరదృతు వర్జన మారంభించి, శ్రీమహావిష్ణువు శేషశయనము నుండి మేల్కొందిన తిరుగు పాదిభక్తి భావము తొలుకాడునట్లు చిత్రించి పెట్టినాఁడు.

అభినవోన్మేష జీవాంజ్ఞన తొలి చూపు
కొమ్మభారణ రేఖలకు నలుగ
సొంగభంగంజైన యాపులింతకు వేల్పు
లంగులి స్పృహంబు లాచరింప
సౌఖ్యాంబుగికులై సంవర్త భృగ్వాది
మునులు వాస్తాంతోజములు మొగుచ్చ
దృఢ చేతనంబులై దివ్యాయుధంబులు
జయ జయ ధ్వనులతో వంస్తుతించ
నలరు శ్రీకుటుంబాలె నచ్చులనశ్రీని
యరల కుటుంబంబు పారలు మై నంటియుండ
విదుర మేల్కొంచి కూర్పుండె మదధి నమను
విష్ణుఁ డభిలేశ్వరుడు శరద్రేళయందు.—3—22.

అప్పుడే విదురనుండి లేచుటచే అంపమై ప తొలి చూపు, కొమ్మ భ్రమణికాంతల కెదురగ నిలువ లేకుండెను. ఒడల విరు పుతో నాపులింతగా, దేవతలు చిలికలు చేయుచుండిరి. వంప ర్తుడు భృగువు మొదలగు మహర్షులు సుఖవిద్రవడుగుచు వాస్త పద్యములను బోడించియుండిరి. శంఖ వజ్రాది దివ్య యుధములు వైతన్యము వహించి (దేవతాకృతిని వహించి) జయ జయ ధ్వనులతో స్తోత్రము చేయుచుండెను. పూజీకుల వంటి అదిశేషుని అరలుగల కుటుంబపు పారలు శరీరము నంటి యుండెను. ఇట్టి తరుణమునందు శరత్కాలవేశతో సకలలోకాధి పతియైన శ్రీ మహావిష్ణువు క్షీరసముద్రము నడుమ విద్రుమండి మేల్కొని శేషశయనముపైఁ గూర్చుండియుండెనని ఈ పద్య భావము.

ఈ పద్యము మొదటి సీసపాదములు రెండింటికి మూలము ముద్రాదాక్ష సమున విశేషదత్తుడు శరదృతువును వర్ణించిన పుట్టములో ఈ క్రింది శ్లోక పాదములు.

శ్లో. ప్రత్యగ్సోన్మేషజీవాంజ్ఞగమనభిముఖీరత్నదీపప్రభాణా
మాతృవ్యాపారగుర్వజనితకలంకాబ్జంబిలైస్సొంగభంగైః

ఈ రెండింటిలో మొదటిపాదము యథాతథముగనే పై సీస ములో మొదటి పాదముగ రూపొందినది. రెండవ పాదము మూల

ములోకంబు తెలుగులో కొంచెము మారివది. మూడు నాలుగు పాదములకు మూలము కాలిదాసు రహస్యములతో వర్ణించిన విషయము. ఏమయినను శీషతల్పమునుండి శ్రీహరి మేల్కొంది నప్పటి యాతని స్వరూపము పొంగిపొంగుముగా చిత్రించుట శ్రీనాథుని నామసార్థ కృత్యమునకు నిదానము.

ఇక కొద్దిపురమునందలి లక్ష్మీదేవిని పరాశక్తి స్వరూపిణివిగా చిత్రించుటలో శ్రీనాథునకుగల అద్వైతభావన, మంత్ర కాస్త్ర పరిజ్ఞానము, పరిస్ఫుట మగుచున్నది. అచటి వర్ణనోపక్రమమే విలక్షణము. మేండుగ శ్రీమాక్ష్మపరిపాదితమయిన లక్ష్మీ స్వరూపము నీ క్రింది విధముగ వాకొనివాడు.

పరిపూర్ణ పామకుంభములు పాస్తంబుల
ధరియించి యిరువంకగరులు గొలువ
బహుళమై పరశంఖ పద్మ మహాపద్మ
మకరాదివిధులు మేముమన గొలువ
వింజామరలుదాల్చి వెనుక దిక్కున దేవ
గంధర్వ గుహ్యకాంగులు గొలువ
వెంపంక బలవంక నిండ్రాదివిజాలు
సేవాంజలులుమోళి జేర్చికోలువ
భర్మపంకజకర్ణికాల్పదవీ
కాగ్రమున విందు కొలుపుండి యఖిలలోక
రక్షణముసేయు నిన్నేను బ్రహ్మతీర్థ
వసుమతీభాగ్యగుణధన్య! యద్వికవ్య!

కా-3-48.

ఈ విధము ఋగ్వేద ప్రతిపాదిత దేవీ స్వరూపమును వివరించియుఁ దనివిననక, మహాలక్ష్మీని పరాశక్తి స్వరూపిణిగా విరూపించడంబడి, మంత్ర కాస్త్ర ప్రతిపాదిత స్వరూపము నామె యొడ నిబద్ధము చేసివాడు. ఈ ఘట్టమున శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు సాందర్యలహరిలో ప్రతిపాదించిన స్వరూపమును విరూపించియున్నాడు. ఆ క్రమ మెట్లుసాగిందో పరికింపము.

“వరమార్గము విధాగంబు సేయవచ్చిన శక్తిమంతుం డైన ఈశ్వరునకు శక్తియుగ నీకు శేదంబులేదు; గావున శక్తుండున నీశ్వరునకుగల పుష్టి స్థితి పంపాతి (తిరోధానానుగ్రహ) రూపంబులైన కృత్యంబులైదును నీయవి. దూషనకుదాహ శక్తియు, మష్ణాంకునకుదీర్ఘియు, జంఘనకుజంఘికయుం బోత నీశ్వరునకు నీవు నూజపు ధ్రువపుడై యుండుదు. ఇహ జన్మ జన్మాంతరంబుల విహితంబులైన ప్రతదానాదులచేత సంపితంబులైన దురితంబులు విరసించంబడుటజేసి యస్తరజ న్నములైన యుత్తములు విశుద్ధసత్త్వలై నీ తత్త్వంబుల జీవించురు. భోగావర్గ లక్షణంబైన సలంబు పరమేశ్వరుండు పశుగణంబున కిమనప్పుడు నిన్ను ముద్దుడుకొనివాని యాజాలండు.”

ఈ వాక్యములలో శ్రీ మహాలక్ష్మీ స్వరూపమును ఇవ శక్త్య భిన్నరూపమైన పరతత్త్వమునుగా ప్రతిపాదించుచు,

శ్రీనాథుండు తనకుగల మంత్ర కాస్త్ర రహస్య వేత్తత్వమును ఈశ్వరాత్మనకాశీలత్వమును తెల్లము చేసియున్నాడు. మహాలక్ష్మీ తత్త్వమును పరతత్త్వమునుగా ప్రతిపాదించునపుడు, బహుజన్మ నిర్వర్తిత ప్రతదానాదులచే సంపిత పాతక సంపదము నలవి విశుద్ధ సత్త్వరంబున యుత్తములుగాని, ఆ తత్త్వమును చింతించణలగునాడు. ఈ విషయ ముద్వేగత సంప్రదాయానుగతము. “శబ్ద బ్రహ్మంబు కారణమిది ద్వాత్మకంబై బిందు నిష్కందత్వంబునకుం బురుషేచ్ఛా ప్రయత్నంబున మూలా రావస్థిత పవన సంధుక్షణంబునజేసి యభివ్యక్తంబై పరా వాక్యనంబుడు. ఆ బ్రహ్మం బీనాది పర్యంతంబా వాయువుచే నభి వ్యజ్యమానంబై మనంబుతోడంగూడి, సహస్యస్పంద ప్రకాశ రూపణీయుఁ గార్యబిందుతత్త్వత్వికయు నీశ్వరాది దేవతయునై వత్సంతి వాక్యనంబుడు. ఆ బ్రహ్మం బా వాయువుచేత పృథయ పర్యంతం బభివ్యజ్యమానంబై నిశ్చయాత్మకమిదియుత్తంబై విశేషస్పంద స్వరూపయు వాదబిందుమయయు హిరణ్యగర్భాది దేవతయునై మిద్యమావాక్యనంబుడు. ఆ బ్రహ్మంబు యాస్య పర్యంతం బా వాయువుచేతన కంఠాదిస్థానంబుల యందభివ్యజ్య మానంబై యకారాది క్షకారంత వర్గమాలారూపంబై శ్రోత గ్రూణయోగ్యంబై నైశ్చరీవాక్యనంబుడు. ఈ చతుర్విధ మూక్ష మూలమాతృకా స్వరూప విట్టి నీకు నమస్కారంబు.”

శ్రీ శంకర భగవత్పాదుల యీ క్రింది మాక్తిలోని భావము, ఈ పై వాక్యములలో మనకు చూపట్టుచున్నది.

శ్లో. మూలాధారాత్మ భమ ముదితో యశ్చభావో పరాభ్యాః
వశ్చాత్మత్వస్త్వ గ్రహ పృథయగోబుద్ధి యుద్భిద్యమాభ్యాః
వ్యక్తే వైఖర్యత రురుది మోరస్య జంఘాస్పృషుమ్నా
బంధు స్సౌభ్యవతి పవన పేరితా వర్గసంజ్ఞా.

శ్లో. యదయ మనుత్తరమూర్తిః నిజేచ్ఛయాజగత్ప్రవృత్తే
పస్పందే సస్పందః ప్రతమః శివతత్త్వ ముచ్యతేతద్దేవతే.

అను తత్త్వ సందేహ వచనముచే, ప్రాణ్యదృష్టవశమున పరా శక్తికి జగద్రస్య కలిగినపుడేర్పడు కదలికయే స్పందమనవలయును. అట్టి స్పందస్వరూపిణియని తెలుపుటకే ‘స్పందప్రకాశరూపిణీయు’ అనివాడు. “అస్మాన్య కారణమిందో పాక్షాత్కమేగ కార్యమిందు. తతోవాదః; తతోజీవ మిత్రయుమత్సప్తం తదిదం పరమూక్ష మ్నూలవ దై రవ్యవృత్తే” అను భాస్కరాచార్య వచనమునుబట్టి పరాశక్తి కార్యమిందు స్వరూపిణి.

శివశక్త్యయను బ్రాహ్మణుడు పుణ్యక్షేత్రములయిన ఏడు పట్టణములు చూచుచు, వానిలో నొక్కటియైన ద్వారకా పురమునకుఁ జేరుచు. అచటి నైష్కేత్రుల విభవము మూలాది క్రమమునఁ జిత్రించుతులిలలోదనకుగల నిష్కంధి తత్పరత సుదాతముగ రూపించించివాడు. ఆ విషయము కనుగొందము.

ఇదల సంస్కృత కాశీఖండ మందున్న విషయమిది.
శ్రీ ఖండే కృత అమోఘః స్వర్ణవర్ణః కృతార్చకః
తత్పావిత్ర్యం కృష్ణైతీర్థే త ద్గోపీచందన యథా.

గోపీచందనమందున్న ఆ పరిమళము మందిగందమునం దెక్కడ? అట్టి రంగులు బంగారమున తెక్కడ? దాని పవిత్ర భావము పుణ్య తీర్థమున తెక్కడ? అని యీ శ్లోకభావము. దీనిని ప్రవర్తించినవీరు పరికింతము.

కాంచన కేతకీ కుసుమగర్భ దళోదరసోదర ప్రభా
భ్యంతితమై పటేర ఘస్పాగారు సారథింక్షి తోఁచిపి
శింమము గమ్మనై పరిమళించు నముజ్జ్వలం గోపీచందనం
దించిన వేడ్కతోడ ధరియింతురు భాగవతోత్తముల్పురిన్

మొగిల్పూవు లోపలి రేకుతో పమానమైన కాంతిగల గోపీచందన మనుటలో కేవలము రూపమేక పరిమళము గూడ జతపడియే యున్నది. అంతటితోఁ దని పనక మందిగందము, కుంకుమ పూవు, అగరు వీని సారథమును గూడ జోడించి, మఱింత గుఱాళింపజేసి, దానిని విష్ణుభక్తులచే ధరింపజేసినాడు. అంత టిలో పూరుకొనలేదు కూడ.

రమణీ ధరియింతు రూర్ధ్వపుండ్రములు మోయి
పాఠలమున పవ్వలు భాగవతులు
కఠిన పాప పరంపరా కంఠవాళ
అందన ప్రక్రియా క్రూరభిక్షంతలు

'తత్పావిత్ర్యంకృష్ణైతీర్థే' అనుదానికి విపులమైన వివరణము. నైష్ణపూల కూర్చ వ్రుండ్రధారణము దురుద్ధర పాప పరంపరా విచ్ఛేదకమని యిట్టి చెప్పట కీ ప్రక్రియ వారం దంకితరని యున్నాడు. ఏ విషయము నైనను తన కభిమతమైన దాని వొత్తి చెప్పట అతనికొక యలవాటు.

అంతకుండు తన కింకరుల కిట్లాజ్ఞాపించుచుంటా.

శ్లో. దూతాః శృణ్వంతు యద్ధారణం గోపీచందన లాంఛితం
జ్వలదీంగంచత్సేవీ దూరే త్యాజ్యః ప్రయత్నతో
తుల్యలంకృతా యే యే తులసీనామ జావకా
తులసీవనపాలా యే తే త్యాజ్య దూరతోభటాః.

దూతలారా ! ఏమిండు. గోపీచందన చిహ్నితమైన నమదురు గలవా విని, మండడి విప్పుటొగ్గు వలె ప్రయత్నపూర్వకముగ దూర ముగ వదిలిపెట్టుండు. తులసీదళము వెఱుపుకొనినవారిని, తులసీ వామము జపించువారిని, తులసీ వనమును రక్షించువారిని, దూర ముగ పరిహరింపుండని యీ శ్లోకముల భావము. దీనిని వివరించిన క్రమము నరయుదము.

కమలీయ గోపిక గంధ సారంబున
మార్కట పుండ్రములు బా గొప్పఁ దీర్చి

వక్షస్థలంబున వనజాక్షమాలికా
చారునై పథ్యంబు నంతరించి
దక్షిణాశ్రయ రంధ్రములఁ గోమల కృష్ణ
తులసీ ప్రవాళంబు లలవరించి
సరిసతోచనదివ్యనామనంకిరృణా
భంగికి జిహ్వలఁ దాటెట్టి
ద్వారవతి యందు ముక్తికాంతా విహార
మంటపమునందు నుండ్రు నిర్మల వివేక
విరభినంది కృపాగుణ విర్జిరోధ
పరమ భాగ్యస్థులు మహాభాగవతులు.

ద్వారకా పట్టణము కాశీఖండమునం దుపాత్త మగుటచే ముక్తి కాంతా విహార మంటప మైనది. తమ్మాలముగ నిరంతరాయ మహాభాగ్య సమన్వితలయిన నైష్ణవోత్తములు నిర్మల వివే కము, నిర్భేలమైన దయోగుణము గలవారై పారూప్య ముక్తి నందుట కనువుగా గోపీ చందనముతో నూర్చ వ్రుండ్రము లంద ముగఁ దీర్చిపెట్టినారు. వక్షస్థలములందు పచ్చ బీజముల మాలలు, లేక తులసీపూవల పేరులు అలంకరించుకొనారు. కుడి చెవులలో కృష్ణ తులసీదళములు వెఱుపుకొనినారు. వారు నాల్క లను పద్మనేత్రుని దివ్యనామ నంకిరృతమునకు పశము చేసి పెట్టినారు. ఈనాడు కూడ మన కిట్టి పరమభాగవతులు శ్రీనాథుడు చిత్రించిన తీరుతో నచ్చటచ్చటఁ గావవచ్చెదరు. మూలముతో గోపీచందన తులసీదళములను మాత్రమే పేర్కొ నగా, దానిని పెంచి పెద్దచేసి విశిష్ట నైష్ణవస్వరూపమును మన యెదుటఁ జెట్టినాడు శ్రీనాథుడు. ఇది ప్రకటనోచితముగ ప్రవచించి మైనది.

దీని తరువాత తుది వొక్క శ్లోకము, తత్పరివర్తనము ఎంత తీవ్రం గొనపగొనో కనుగొందము.

శ్లో. ద్వారవత్యాం మ్రయంతే యే జంతవః కాంచదీలా
చతుర్భుజాః స్వ రై క్రుంతే తే పీఠాంబర దారిణి.

ద్వారకా పట్టణమున కాల ప్రేతితులై మరణించు ప్రాణులు నైకుంతమున నాలుగు భుజములు గలవారు పీఠాంబరధారులు నగుదురని యీ శ్లోకభావము.

కట్టు రింగులు వారఁ గట్టితామున యందుఁ
బసిండి కమ్మల పచ్చపట్టు చేరి
వక్షస్థలంబున వనమాం ధరియించు
గొన్నుఁ గైవేయకమునఁ గూర్చి
సేన కొప్పునఁ జాట్టు తిప్పించరింఛోరి
మక్కరిందిన జిల్ల మడుగు పాగ
గొజ్జంగి పూవీరు కురికి మేదించిన
కమ్మ కమ్మరి మేన గలయనలందు

ద్వారకా పట్టణము పాలిమేర మీఠ
గల వశమున వీరిన క్షణమునందు
గైట భారతి సారాప్య గరిమ గప్ప
గీట పక్షి సరిప్పన క్రిమికుంబు.

ద్వారకా పట్టణము పాలిమేరలో కాలవశమున ప్రాణములు వీడిన
సమయమునందు, కీటకులు పక్షులు పర్వములు క్రిమిలు
ముప్పుగు అల్పప్రాణులు పైతము, తక్షణమే విషిస్తే సారాప్య
మోక్ష విధమున నంది, కల్పవృక్షమునందు కుచ్చిల్లేర్చుడునట్లు
జంగలు అంచులు గల పీఠాంబరమును దాల్చును. వక్షస్థలము
నందు కొన్నెథ కంఠాంకారముతో తోడించి పవనూంధరిం
చును. శరమున వెలితి ఈక గుంపుతో నతిశయించు అంద
మయిన పాగును ధరించును. గొల్లంగి పూసీటితో కలిపి నూరి
పరిమలించు కమ్మారి శరీరమునకే బూయును. ద్వారకా పట్టణ
మున ప్రాణములు వీడినంతవే యే వికృష్ట ప్రాణైకై నను
సారాప్యముక్తి లభించును తెలుపుచు, ద్వారవతి ముక్తి
మంటపికా ద్వారమునుగా వెంటుంచుచు, క్రినాథుడు రాను
క్రిమిచోద్యమి భావించు నందిధానము విట వ్యక్తము చేసెనని
మన మూహించెనచ్చును.

ఈ వర్ణక్రమము భీమ మందలి మహాత్మ్యమును ప్రతిపా
దించిన యీ క్రింది పద్యమును వ్రాలియున్నది.

పాటలం బగు జటాజూటంబు నడునట్లు

పూస మక్కలరాక పాడవు చూపు

వెడదయైన లలాట వీశీ విటంకంబు

కల్పిణి క్రోవ్వేడి కమ్మం గూర్చు

గంబు నప్పిదమైన కంఠ ప్రదేశంబు

గరళ కూటము వాయు గ్రాచి యుమియు

గదు మునోత్తములైన కర్మ పార్శ్వములందు

తెను పాన ప్రాణులు తీక్తరించు

భీమ మందలికా పుణ్యభూమి యందు

బ్రకట కైవల్య కల్యాణవేది ననగ

గీట పక్షి సరిప్పన క్రిమికులాది

జంతు సంతతి ప్రాణానసానవే. —భీమ. 3.19.

ఇవశేష స్వరూపములను రెండిటిని సమాన ప్రతిపత్తితో భావి
చుట క్రినాథుని స్వభావ మనుట కిది యుత్తమమైన
విధమము.

ఆదిమవాసులకు నవ్య జీవితం

బయటి ప్రపంచానికి తెలియని
కొండ కోనల నడుమ శతాబ్దాల తర
బడి అంధకార జీవితంలో ముగ్ధి
నిశాఖులట్లు జిల్లా అరకు లోయ
లోని ఆదిమవాసులు సామాజికాభి
వృద్ధి కార్యక్రమాలలోని బహుళార్థ
సాధక పథకాలవల్ల తమ జీవన
క్రమానిను పెంపొందించుకోవటా
నికి నూతన వృత్తును, పనులను
నేర్చుకుంటున్నారు.

జాతక కథాగుచ్ఛము

ఈ జాతక కథలు బౌద్ధ ధర్మములను ప్రచారము చేయుట కేర్పడ్డవి. ఇవి మొదట పాళీ భాషలో వ్రాయబడినవి. జాతకమాల యని పేరుతో అర్యభూరుదను కవి ముప్పదిరెండు కథలను సంస్కృతీకరించెను. ప్రచార దృష్టితో వ్రాయబడినను ఈ కథలందున్న కథాకథన చమత్కారమే నవీన కాలమున వానికి బహుళ ప్రచారము తెచ్చి పెట్టినది. ఈ కాలములో వచ్చుచున్న ఉత్తమమైన చిన్న కథలశిల్ప మంతయు ఈ కథలో మనకు కన్పించును. కథ యొక్క ప్రాణము పట్టుకొని చెప్పుట, ఆనవరమైన కల్పనలు పర్వతలు లేకుండ, నాకథ యేధర్మము వ్యక్తము చేయుట కేర్పడ్డది ఆ ధర్మమును ప్రభావముగా దీపింప జేయుట కవనరమైన యంతములను మాత్రమే అంగాంగీ సరికరము లేకుండ నిబంధించుట, కష్టమైన విషయము. ఎంతో నిగ్రహమున్న గాని కథా కథన మదుపుతో నుండదు. ఈ జాతక కథ లింత చక్కగా వ్రాయబడ్డవి. అన్ని కథల యందును వ్యక్తమగుచున్న పారాంతము ఇంచుమించు నొక్కటే యైనను, ఆ కథలు చెప్పబడ్డ తీరులు భిన్నములై కథన శిల్పము పోకటల హృదయములను పట్టుకొని తుది దాక చదువునట్లు చేయును. తుదిదాక చదువునట్లు చేయుట అన్నది కథకున కుండవలసిన ఉత్తమ లక్షణము. దీనినుండి శిల్ప మంతయు పుట్టును.

ఈ జాతక కథలు ముప్పది రెండింటితోనూ శ్రీ నన్నిధానము మూర్యవారాయణ శాస్త్రిగారు వదునైదు కథలను తెలుగులో పద్య రూపమున ఇంతకు పూర్వమే వెలయించిరి. ఇప్పుడు మరి 8 కథలను కూడ తెలిగించి మూడు భాగములుగా జాతకకథాగచ్ఛమును పేర ప్రకటించిరి. ఈ గ్రంథములో మొదటి రెండు భాగములలోని కథలు విడిగా ప్రకటించబడ్డవే. అవి సాహితీ ప్రేయులకు పరిచితములే. మూడవ భాగముందలి ఎనిమిది కథలు మాత్రము కొత్తవి.

గ్రంథకర్తయైన శ్రీ శాస్త్రుంపాదిని గురించి కొత్తగా చెప్పువలసిన యవసరము లేదనుకొందును. వారు రచించిన తత్త్వమహాద్రిక—కావ్యాలంకార సంగ్రహ వివరణము—ఈ రెండు గ్రంథములు వారికి తెలుగు సాహిత్యములో చిన్నయ నూరి కున్న స్థానమును సంపాదించి పెట్టినది. ఈ రెండు

గ్రంథములు వారి విద్యత్తకు, పరిశ్రమకు నిదర్శనములు. ఈ జాతకకథా గుచ్ఛము వారి కవిత్వాక్రీని కొంత మనకు రుచి చూపించుచున్నది.

కవులు రెండు విధములుగా నుందురు. ఒకడు ఆనేకముతో నహజముగ కవియై దానియందు క్రమముగా పుష్ప తృమసంధానము చేయును. రెండవవాడు ప్రధానముగా పండితుడై అభ్యాస పాటమువల్ల కవిత్వము చెప్పటకు మొదలుపెట్టును. ఈ రెండు విధముల కవులలో నెవడు గొప్ప యున్న ప్రశ్న లేదు. ఇది ఆ దృష్టి చేసిన విభాగము కాదు. ఉత్తమ కావ్యము లీ రెండు విధముల కవులును వ్రాయవచ్చును. ఒకని ప్రతిభ జన్మాంతరీయక మైనది. మరి యొకని ప్రతిభ, పుష్పతృమసంధానమై నది. ఇరువురికి ఒక్క భేదము మాత్రము కొట్టి వచ్చినట్లు కన్పించును. ఆ మొదటి వాని కవిత్వములో భాక్షణికులు అనగా నాలంకారికులు చెప్పిన లక్షణము లన్నియు సంపూర్ణముగ నుండవు. కాని ఆ లక్షణము లే దృష్టితో చెప్పబడ్డవో ఆ దృష్టి మాత్రము ఆ కవిత్వము నర్థ సంపూర్ణముగనే యుండును. కోసి మాలినచో మాత్రము లక్షణమునకు లక్ష్యములు పరిపెట్టుకొనవలసి వడే తప్ప కచ్చితముగా దొరుకవు. ఈ రెండవవాని కవిత్వము నందు నూటికి తొంబదిపాళ్లు లక్షణ సమన్వయము కుదురును. అట్లుని సహజత కొఱవడియుండు సమకాలికుడు. దేని అందము దానిది. రెండును రెండు మార్గములు.

శ్రీ నన్నిధానము మూర్యవారాయణశాస్త్రిగారు మొదట నిర్ధాంతులై తర్వాత కవులైన వారు. వారి కావ్యమునందు దొరుకని కావ్యగుణ మనుచు లేదు. తొలివలుకులో శ్రీ వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారు చెప్పినట్లు అతిమృదులమైన భాష, సరళమైన కూర్పు, పాత్రచితమైన వృత్తి, తదనుగుణమైన రీతి, జాతీయమైన పలుకుబడితో మేలింపు—ఈ అన్నియు సర్వత్ర శాస్త్రులవారి కవిత్వములో మనకు కన్పించును. అక్షర మాధుర్యము, ప్రసాదము కావ్యమందంతలను నున్నవి. ద్రాక్షాపాకము, వైడర్భరీతి మొదలైన అలంకారిక గుణము లన్నియు నున్నవి.

కావ్యభాషను పంతరింపజేసికొనుటలో గూడ రెండు పద్ధతులు లుండును. ఒకటి జీవద్భాష తీసికొని దానిని సంస్క

రించి కావ్యయోగ్యముగ జేయుట. రెండవది కవి వ్రాయాగ ఏర్పడవైన భాష. ఈ భాష కూడ ఆయా కాలములందు జీవచ్ఛాస యొక్క సంస్కృత రూపమే. అనలు భాషయందు శబ్ద స్వరూపము మారినను వ్రాయాగ వైఖరి మారదు. ఆ భాష మూలభాష జాతి ఆయా భాషములు ప్రకటించవలసి వచ్చినపుడు అనుసరించు వైఖరి ఆ భాషకు ప్రత్యేకముగా మార్పు లేకుండ ఒకేరీతిగ నుండును. దీనిని పట్టుకొని భాష యొక్క భాషా స్వరూపమునకు మాత్రము వలసిన సంస్కారము చేసి మహాకవులు కావ్యములు వ్రాసిరి. ఈ భాష ప్రకటనా వైఖరి భాషకు ప్రాణము. నూటికి తొంబది సంస్కృత శబ్దములు, పది తెనుగుశబ్దములు వాడినను ఈ వైఖరి పరిపుష్టముగా నున్నపు డా కావ్యమునందు తెలుగుదన ముట్టి నడును. మహాకవులు వద్యము యొక్క ఎత్తుగడలలో, వాక్యముల పాటులలో, విజుపులలో, సంబోధనలలో, దీర్ఘాక్షర సంయుక్తాక్షర లఘుక్షరముల కూర్పులలో, గాఢ శిథిల బంధములలో ఈ వైఖరిని నిక్షేపించి వారి కావ్యములందు ప్రత్యక్షరమును ప్రధాన రసమునకు వ్యంజకముగ జేసిరి. ఇది ఎక్కువగా వివరించుటకు సమయము కాదు. కాని కేవల కావ్య పరిచయ మెక్కువ యుండి రోక పరిచయము తక్కువ యుండి యున్నపుడు కావ్యభాషయందున్న ఈ గుణము—భాషకు ప్రాణ భూతమైన గుణము—బుద్ధికి చిక్కదు. దీనిని వదలి కావ్య భాషనుండి పదజాలమును మాత్రమే కొండలు స్వీకరింతురు. అట్టి భాష వ్రాయాగ వైశిష్ట్యములేని అవగా పదమలేని భాషయై పైకి మాత్రము తళతళ లాడును. కావ్యము మెత్తగా వ్రాయవలెను. సుకుమారముగా వ్రాయవలెను. అని వ్రాయువారిలో నూటికి తొంబదిమంది కావ్యభాష ఇట్టిది.

ఇంత యేల చెప్పితి నవగా శ్రీ శాస్త్రులవారి కావ్య భాష మధురము మృదులము నైనను దానియం దుండ వలసిన ప్రాణభూతమైన వ్యంజకతను పోగొట్టుకొనలేదని చెప్పుటకే.

క్షీతిపతులః బసులగానిదీ

శత యజ్ఞంబులు యజించ సంకల్ప మొన

ర్పితి తొంబది తొమ్మిది జే

సిరి సితో బూర్తియగును శిష్ట మొకటియున్

ఈ వద్యము సుతసోమ జాతకములోనిది. సుతసోమని రాక్షసు డెత్తికొనిపోయి వాని ఉనికిపట్టయిన కొండ గుహలో దిచి ఈ మూల బనును. ఈ వద్యమునందు వీరము వ్యంగ్యము. ఈ వద్యమునందు ఓజోగుణమునకు వ్యంజకమైన సమాన రచనము లేదు. కాని రసాశ్రయమైన ఓజోగుణమునకు

వద్యమునందు వ్యంజకత సమృద్ధిగా నున్నది. ఇట్టి పట్టుల అలంకారిక పరణిలో సమాన భూయిష్టమైన రచన ప్రసిద్ధము.

ప్రధానముగ వద్యరచన యిచ్చుట ఓజో గుణమునకు వ్యంజకముగా నున్నది. “సంకల్ప మొనర్పితి” అని మూడవ చరణములో మొదటి గణములో రెండక్షరములకు వాక్యము విశేషి, గణములోని తృతీయాక్షరము నుండి “తొంబది తొమ్మిది చేసితి” అని చతుర్థ చరణమందు మొదటి గణములో మఱి రెండక్షరములకు వాక్యము విశేషి, తర్వాత “సితో పూర్తి యగును శిష్ట మొకటియున్”—అని మఱి తృతీయాక్షరమునుండి కడవఱకు వాక్యము పూర్తి యైనది. వాక్యము రిట్లు గణమధ్యమున విశేషి శిష్టవాక్యములను గుర్వక్షరముతో ప్రారంభించుటవల్ల వాక్య విన్యాసము నందొక విధిపై తల్లి పక్కయొక్క ఉచ్చారణ వైఖరిని వ్యంగ్యముచేసి రసమునకు దీప్తి తెచ్చును. దీనినే భాషప్రకటనావైఖరి అని పూర్వము నేనన్నది. ఇది కావ్య భాషకు ప్రాణము వంటిది. ఒక పని నిర్వహించిన యుల్లాసముతో నరిగా తెలుగువా డిట్లే అనును. ఆ వైఖరి అంతయు ఈ వద్యమందున్నది. మెత్తగా మధురముగా వ్రాయుచు ఈ గుణమును సంతరించుట చాల కష్టమైన పని.

ప్రధానముగ ఇట్టి కథలలో విషయైక్యమును బట్టి పునరుక్తి తప్పదు. ఇందుమించుగ ఒకే ధర్మ మున్న కథల యందును బోధించబడ్డది. చనను మార్గాంతరము అవలంబించి విబంధించుటవల్ల శ్రీ శాస్త్రిగారు పునరుక్తి లేకుండ చేయుగల్గిరి. ఒకే విషయమును పదిచోట్ల పునరుక్తి లేకుండ చెప్పుటకు అపారమైన ప్రతిభావ్యుత్కర్తులు కావలయును. ప్రతి స్వల్ప విషయము నుండియు పి గ్రంథము చాల జాగ్రత్తగా కూర్చబడినదని చెప్పినచో అతిశయోక్తి కాదు.

ఇట్టి కథలు చెప్పటకు గీతము కందము మొదలైన వద్యములే చాల యుచితముగా నుండును. శ్రీ శాస్త్రిగారు రక్కడక్కడ పుస్తకములు వీసములు వ్రాసినను మూడు పాళ్లు కందములు, గీతములలోడనే కథను వడిపించిరి. గ్రంథమునందొక్కొక్క భాగమునందొక్కొక్క గుణము ప్రధానముగా కన్పించుచున్నది. మొదటి భాగములో వర్ణన కొంచె మెక్కువగా నున్నది. ద్వితీయ భాగమునందు వర్ణన కథాకథనముతో కలిసి సమపాళముగ నున్నది. తృతీయ భాగమునందు కథాకథన నము ప్రధానమై వర్ణనము అప్రధానముగ నున్నది. ఈ మూడు భాగములు దిన్న కాంక్షలందు వ్రాయబడిన వగలుచే శ్రీ శాస్త్రిగారి కవితా పరిధానము ఈ మూడు భాగములు

మోరించుచున్న వనవచ్చును. పోను పోను రచన 'పిఫీదేరి' త్వరీయ భాగముందు వరకు ప్రవేశమై చెల్వారుచున్నది.

ముదిసి శరీరము క్రున్నవ
మదవాగ్ని నిరంతరంబు మండుచు మదిలో
వెదికికొను వింధవంబుల
నది లేత ముదుళ్ల భేద మరయుదు గాదే.

పిలుపుల జాపుల, మై నిలు
పుల, పిలుపుల, నలవ తాలుపుల వలుగుతులన్
మరిప్రియముపై ప్రాస
దొరిప్రియము తొంగిచూచు దొంగ వెరచుచున్.

ఈ రెండు పద్యములందు రెండు విధములైన రచనా పద్ధతు లున్నవి. మొదటి పద్యము తెలుగు భాషకు సహజ మైన రచన. అనగా సహజమైన భావప్రకటనకై శిలితో గూడుకొన్నది. రెండవ పద్యము ఆలంకారికమైన రచన. వీరి రచన యంతయు ఈ రెండు పద్ధతులు సాగుగా కలబోసిన ట్లుండును. అన్ని కథలు చక్కగానే చెప్పబడినవి. కాని నాకు మూడు కథలు భాగుగా నున్నవి. 1. శ్రీష్టి జాతకము. 2. హంస జాతకము. 3. మేష జాతకము.

ఇక కాస్మిగారి శబ్ద ప్రయోగమును గూర్చి; కాస్మి గారు ప్రసిద్ధులైన విద్వాంసులు. కాబట్టి వీరి భాష విరుద్ధ మని వేరే చెప్ప నక్కరలేదు. కొన్ని ప్రయోగములు మాత్రము ఆలోచించదగ్గవిగా నున్నవి.

రాత్రినాధునిం గిన్నడన్ (పు 32; జాతకము). నానా మృగ పక్షిల్పందము ఆ శ్రీ మృతకాయముంగది భజించిరి (పు 64. వచనము). మొదటి ప్రయోగమునకు పూర్వకవి ప్రయోగము లున్నవేమో వెదుకవలెను. రెండవది ప్రమాద

పతితము కావచ్చును. యువతి శబ్దము కొన్నిచోట్ల ప్రాప్తింశ ముగను, కొన్నిచోట్ల దీర్ఘాంతమును వాడిరి. యువతి శబ్దము ప్రత్యయంతముగా కవి ప్రయోగ ప్రసిద్ధము. మాల్గ్లాం తరముచే జీవ ప్రత్యయముచేసినచో యువతి శబ్దమును పొధుచే. కరణు శబ్ద ముభయలింగములందును మకారాంతమే. రెండుచోట్ల దీర్ఘాంతముగ వాడిరి. కాస్మిగారు వాడిరి కాపున దీనిని అసాధు వనుటకు నాకు సాహసము చాదు. వారు దీని సాధుత్వమును గుఱించి తెల్పినచో వినయపూర్వకముగా స్వీక రింతును. ప్రదరము—కత్తియను నర్థమున వాడిరి. ఈ శబ్దమున కి యర్థము ప్రసిద్ధము కాదనుకొందును. నృసింహ —సిద్ధాంతించు. ఈ రూపములు శ్రవణ వ్యాకరణమునకు వ్యతిరేకముగా నున్నవి. మారించు—మారు రాకున్నమీద చుగాగముము వచ్చును గాని ఇంచుక్కు రాదు. చెప్పులు ద్విత్వము విచార్యము. రుదించు—ఇప్పుట గుణము చేయలేదు. చేతురు—'యు' వర్ణంబుతోడి దుగ్ధకారంబునకు తకారము— ఈ ప్రయోగము పూర్వకవి నమ్మకమే. ఈమధ్య ఒకరు దీనిని అసాధు వనుటవల్ల విది కాస్మిగవారికిని నమ్మకమే నని చూపుట కుదాహరించిరిని. శ్రీహరి రమలు—రమా శ్రీహరు లనుట యుక్త మనుకొందును. "ఏకక్రియా ద్యర్థ కరి" యుటండ్రు. అనుకృతిని విడుదకు కుఱుచ. దోషో ద్వాటవోద్దేశముతో కాక జిజ్ఞాసతోనే నేను వీనిని పేర్కొను చుంటిని. వీనిలో కొన్ని విజముగా ప్రమాద పతితములే యైనను ఆ మాత్రముచేత కాస్మిగవారి పాండిత్యమునకు గాని, కవిత్వమునకు గాని వివిధమైన లోషపు సంభవించదనియే నా విశ్వాసము. ఈ గ్రంథము పఠ్యవిధముల నవదాతముగా నున్నది.

ధూ. శ్రీ.

ఆధునిక భాషాశాస్త్రం:

వర్ణనాత్మక వ్యాకరణం

"చేరా"

మైక్లికతో (శ్రీ పి. యన్. సుబ్రహ్మణ్యంగారు "1961 నవంబరు భారతి పంచికలో రాసిన వ్యాసంలో Morpheme ను పదం అనీ, Word ను శబ్దం అనీ తెలిపి చారు. ప్రత్యయసహితమైన ప్రయోగాత్మకమైన శబ్దమే పండుని ప్రాచీన వ్యాకరణాల మతమన్న సంగతి ఆయన ఎరగదమకను. Morpheme అంటే ప్రకృతి ప్రత్యయాల్లో ఏదైనా కావచ్చు. ప్రాచీన వ్యాకరణాలు తప్పని చాలా విధులార్థంలో వాడారు. ప్రత్యయాన్ని కూడా వాళ్ళు శబ్దమనే వ్యవహరించారు. వారి వ్యాకరణంలో 'ఇయ' శబ్దమనీ, (అచ్చి. సూ. 23) ప్రాశ వ్యాకరణంలో 'ఇగా' శబ్దమనీ (శబ్ద సూ. 22) 'మ' శబ్దమనీ (కారక సూ. 7) ఆ వ్యాకరణాలు ప్రత్యయాల్ని కూడా శబ్దమనే వ్యవహరించారు. అందువల్ల Morpheme నే శబ్దమనీ, Word ను పదమనీ తెలుగుచేస్తే భాగం టుండేమో! అయినప్పటికీ ఈ చిక్కు పూర్తిగా తొలగదు. ఎందు కంటే సదాన్ని కూడా శబ్దమనొచ్చు. ఈ మాటల్నే వాడుకోదల్చు కున్నప్పుడు ఈ చిక్కు పూర్తిగా తొలగించుకోవడానికి వేరే మార్గం లేనందువల్ల ఈ సూచనలు వారు గమనిస్తారనుకుంటాను.

కట్టె మందుతున్నది, ఒళ్ళు మందుతున్నది—అప్పు రెండు వాక్యల్లోనూ ఉన్న 'మందు'ను రెండు వేరే Morpheme లుగా సుబ్రహ్మణ్యంగారు పరిగణిస్తున్నారు. "మందుతున్నది యనివప్పుడు దీనికి గర్త యొడలో కట్టెయో చెప్పలేము గదా" అని కారణం కూడా చూపిస్తున్నారన్నారు. కర్త చెప్ప లేకపోయినంతమాత్రాన వేరే Morpheme గా పరిగణించక్కర్లేదు. తెలుగులో అటువంటి వాక్యరెన్స్ ఉన్నా ఉదాహరణకు, అరుస్తున్నది అవుప్పుడు అరిచేది కుక్కపిల్లో, ఆద పిల్లో చెప్పలేం కాబట్టి, ధిన్న సంవర్గాల్లో వేరే Morpheme లుగా పరిగణించాల్సిందే? కట్టె మందుతున్నది, ఒళ్ళు మందు తున్నది, అనే రెండు వాక్యల్లోని "మందు" ఒకే Morpheme. రెండో వాక్యంలో కవితాత్మకంగా వాడబడుటే తేడా.

నేటి తెలుగులో వ్యతిరేక సమాసకంలో సహజాంత రాకు వుల తరవాత న, ర, డ, డ, లు పరమైనప్పుడు వ్యతిరేకార్థకం Zero Morpheme అని సుబ్రహ్మణ్యంగారి అభిప్రాయం. కాని కిందగా ఉచ్చరించబడే అచ్చు (Lower vowel)తో ఉన్న

రూపాల్ని Allomorphs గా విశూషించొచ్చు గదా! Immediate constituent analysis కి ఇచ్చిన వాక్యంలో రూపాలను హంలాలుగా ఇచ్చింటే భాగంబేది. లేకపోతే 'తమ్ముడు' కర్త ఆయ్యే ప్రమాదముంది.

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యంగారు ఆధునిక భాషాశాస్త్రాన్ని గురించి ప్రాచీన భాషలో రాస్తున్నారు. ఆధునిక భాష ఇందు కనమర్థమని ఆయన అభిప్రాయమేమో అనుకుందామంటే, 1960 మార్చి నెం 'ప్రపంచ'లో 'వ్యాకరణం—ప్రాచీన సమీక్ష ప్యరూపాల' అని వీరు రాసిన వ్యాసంలో వాడిన భాష ఆధునిక భాషకు దగ్గరగా ఉన్నదే. ఎందుకు చెప్పిరిపొందినంటే ప్రాచీన భాషలో రాయటం వల్ల కొన్ని ఇబ్బందులున్నై. ధ్యనుల్ని గురించి వీరు రాసిన వ్యాసంలో కొన్ని శ్వాసధ్యనులు ద్రులాల తరవాత రావటం వల్ల వాద ధ్యనులుగా మారిపోయినై. గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాష వారాంకోసం ఈ మాట చెప్పటంలేదు. అవలే కొత్త శాస్త్రంకదా! ఆధునిక భాషలో రాస్తే కొంత క్లిష్టమైవా తగ్గుతుంది.

ఇంతకీ ఇవి అల్ప విషయాలు. తెలుగులో ఇంతవరకూలేని ఒక కొత్త శాస్త్రాన్ని తెలుగువారి కందించానే బుద్ధిమంతుల ప్రయత్నాన్ని తప్పకుండా హర్షించాల్సిందే.

రాజగోపాల విలాసము

కొడకండ్ల వేంకట రాఘవాచార్యులు

"రాజగోపాల విలాసము" అను ప్రబంధము తంజావూరి నాయక రాజుల విజయ రామనాయకుని (శ్రీ. శ. 1633—1673) కంకితముగ "లలితోక్తి భారతి" (శ్రీ కాళయ కవితే రచించబడినది. కాళయ వత్సర్విధ కవితా వికారము. శ్రీ రాజ గోపాల నామమున వెలసిన శ్రీ కృష్ణుని విలాసములుగల ఈ ప్రబంధమునకు "రాజగోపాల విలాసము"ను పేరు పొర్లకముగు చున్నది.

శ్రీ కృష్ణుని యుష్ట మహిమలను అష్ట విధ శృంగార నాయి కలుగా విరూపించి, కవి, యాంఛారిక శాస్త్రము గుణ్యముగ శృంగారసహోషణము గ్రంథమున నిల్పను సందించినాడు.

రుక్మిణి—కలహంతరిత, భద్ర—అభిపారిక, లక్షణ—వానక పక్షిక, జంబవతి—వివ్రలబ్ధ, మిత్రవింద—ఘడిత, సుదంత—విరహాత్కంఠిత, కారింది—ప్రాప్త భర్తృక, సత్యభామ—స్వర్ణీన పరిక.

ఈ రాజగోపాల విలాసము మద్రాసు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సమాదరణమున ప్రకటించబడినది. (Madras government Oriental Series No. LXVIII, 1951). దీనికి పరిష్కర్త, పీఠికాకర్త, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్రభాషా శాఖాధ్యక్షులగు శ్రీ విజయమౌళి వేంకటరావుగారు. కాళయకవి అష్టమహిమలను అష్టవిధ శృంగార నాయికలగా నిరూపించిన విధమును యిట్లు తెలిపిరి.

(1) ఇంగ్లీషు 'ఇన్ట్రడక్షన్'లో రుక్మిణి—స్వీయ, భద్ర—పరకీయ (జారిణి), లక్షణ—వానక పక్షిక. (2) తెలుగు పీఠికలో రుక్మిణి—స్వీయ, భద్ర—కలహంతరిత, లక్షణ—వానక పక్షిక (3) విషయ సూచికలో, గ్రంథములో:—రుక్మిణి—స్వీయ, జారిణి—భద్ర, లక్షణ—జారిణి. శ్రీ వేంకటరావుగారు పై విధముగా తెలిపియున్నందున వాని విషయమై పరిశీలనావశ్యకమైనది.

1. గ్రంథమున రుక్మిణి రాజగోపాలుల విలాస మిట్లు వర్ణించబడినది (1 ఆ—95—125). "వరము తెచ్చి మున్ను రమణీమణి రుక్మిణి యెంత వేడినన్ దీలివి కిన్నతోడ నొక తిరున నున్నదిటంచు నెంచి" కృష్ణు డామె మందరమునకే, వేరున పొనియుండెను. రుక్మిణి యింటిపాలన మంచముపై కూర్చుండి

కా. ఏలా? కొండెము వింటి, ప్రాణ విభులో
వేలా చలంబాచిరిన్?
వేళర్ గా వలుగంగ నను తెలియక
వేమారు చాటించగా
వేలా నే విసనైతి? విట్ట వేళనే
వేలాగు వేగింతు? విం
కేలిన్ విభు వేడుదానని యెంత
వంత జింతింపుమున్ (97)

ప్రాణవిభుని జిత్ర పటమునగన్మూర్తి చేత ప్రాపి యిట్లు పలికెను.

"కలహానై నను మీరు మాటలకు నే గాదంచు మాటోడుటల్ గంవో? వాడల వాడలం దిరిగిరాగా మీకు మెండొడ్డుటల్ గలవో?".....(99)

"ఏపు దయ దప్పిననెగరి దాక వేర్తురా?" (101)

"తలిరుం బోదుల పట్ల విన్ని వలవంతకే తెల్లవా?
వల్లవా!" (103)

"ఏపు దయ దప్పిన విప్పుడు లాక వేర్తునే?" (104)

"రారమ్మంను బ్రేమతోడ నను జేరందీర్చి లాలించ నీ వేరా? రాజకళాంక! యింక నమరే యేలాగు వేగింతురా?" (105)

"తలద వై తివిగదా?.....తొల్లింటి మమత తెల్ల" (106)

"మీరు వాతెరలేనె యానకే, మాటల దీరువా? యువతి మన్నళ! మన్నళ తాపవేదనక?" (110)

రుక్మిణియొక్క పశ్చాత్తాపమునుగాంచిన శ్రీ కృష్ణుడు దరిజేరి,

"అంగవామణి పృథయంచునందు వపుడు
పాడుకొను కోపమును 'లేదు బంతి' యనియె" (121)

లక్షణము:—"ప్రీతి వేదనను రక్తా స్వీయ" —భానుసూరి.

"లక్షా శీతార్దవాది సుగణంబులు గంది స్వీయ"
—ఆంధ్ర దశరూపకము.

ఇటు శ్రీకృష్ణుని ధర్మపత్నియగు రుక్మిణి స్వీయయగును. సామాన్యముగ నాయిక స్వీయాది భేదమున త్రివిధయగును. స్వీయాదులు అష్టవిధ శృంగార నాయికలుగారు. నాయిక అవస్థా విశేషముల ననుసరించి స్వర్ణీనపరికాది భేదంబున యష్టవిధ యగును. "స్వర్ణీన పరిక, వానక పక్షి, విరహాత్కంఠిత, ఘడిత, కలహంతరిత, వివ్రలబ్ధ, ప్రాప్త భర్తృక, అభిపారిక యని స్వీయాది నాయికావృత్తి తెలిపింది"—ఆంధ్ర దశ రూప కము. విద్యావాళుడు స్వీయాది భేదముల విరూపింపక శృంగార అష్టవిధ నాయికలనే "ప్రతాప రుద్రీయము"న విరూపించెను. ఇవట అవస్థా విశేషము ననుసరించి రుక్మిణి స్వీయ యనుట పినగదు.

ఇచ్చట రుక్మిణి లోలుత కృష్ణునిపై వేరమెంచి, తిరవ్వు రించి పశ్చాత్తాపపడిన గాన "కలహంతరిత"యగును. లక్షణము "పతి మనస్య పశ్చాత్ పరితప్తా కలహంతరిత"— రసమంజరి.

"కోపాత్ప్రియం పరణాద్య పశ్చాత్తాప నమన్వితా.
కలహంతరితా వామ మారిభిఃపరిత్రితా"

—ప్రతాపరుద్రీయము.

"అల్పచే ముందు ప్రీయు విడవాడి, వెనుకర దాపనదు జన్మని కలహంతరిత యగును"—ఆంధ్ర దశరూపకము.

"అల్ప నధిస్థాన దెగడి యనుకయముజేందు పతి కల హంతరిత"—మూర్తికవి.

2. గ్రంథమున భద్రా రాజగోపాలుల విలాస మిట్లు వర్ణించబడినది. (2 ఆ—3—41). జారభావము మదిగొనిన కౌరి పాదరిల్లు, సంకేత స్థానముగఁ జెప్పి భద్ర వెంటకు దూరి నంపెను. ఆ దూరి భద్రతో విట్లు పలికెను.

కం. నమయోచిత శృంగారము
నమించితముగఁ బూజనము! పారనముఖి! నీ
రమణుడు వాలో జెప్పిన
నమయ్యెన్ని జేర నిపుడె చనవలయుఁ జూచి! (13)

సీ. కొంఠు సొంపు లంటుండఁ గూడి రాకుండను
బాదాంగదమ్ములఁ బరిపారించు
మొగిలి మొత్తవృక్షంబు మూకసేయక యుండఁ
గీలుగంటునఁ జేర్చు మేలి మునుగు
వెలదివెన్నెల యందు వెంట రాకుండను
తళుకుఁ గప్పలఁ జాపు బెళక నీకు
మనుగు బాట్టమటంచు నంటి రాకుండను
చన్నులఁ బయ్యెద జార నీకు

గీ. మమచు గై పేసి నవచంద్రికార్థముగను
పొందకేకీ చకోర రథాంగకులము
లనువరింపక యుండ నుద్ధానమునకు
వెలతఁ దోడ్కొని వచ్చెను నేర్పుమీ! (14)

అంత విరవా పీడితుడగు శ్రీ కృష్ణుడు భద్రతో ను విచారిం చెను.

ఇటు భద్ర—జారిణి యనుట ప్రామాదికము.

“అవకల పరపురుషును రాగా వరకీయా. సాచద్యవిదా, పరోధా కన్యకా చ” — భావమూరి. “అన్యయనగ వన్యో ధోయు గన్యయు” — కావ్యాంకర సంగ్రహము. భద్ర శ్రీ కృష్ణుని యర్థాంగిద! పరకీయ యెట్లగును? ఆవస్థా విశేషము ననున రించి, వేంకటరావు గారొకచో తెలిపినట్లు (తెలుగు పీఠికలో) కలహంతరితగాదు.

ఇదట భద్ర అధిపారికా వేషమున నమయోచిత వేష భూషణములను ధరించి కృష్ణుని కొరకు సంకేతస్థానముగ పాద రింటిజేగినది. కావున, భద్ర “అధిపారిక” యగును. లక్షణము—

“స్వయమభివరతి ప్రియ మధిపారయతి వా యా సాధి సారికా” — రసమంజరి.

“కాంతాభివరణోద్యక్తా స్వరార్తా సాధిపారికా”
— ప్రతాపరూద్రయము.

“కాంతాభివరణశీల యధిపారి కాశ్చయ్యై వెలపు మేలయు”
— కావ్యాంకర సంగ్రహము.

జారిణి—లక్షణ యనుట పారసీయ. శ్రీ వేంకటరావు గారే వేటొకచో తెలిపినట్లు లక్షణ—వాసకనాభి కయుగును. ఇత రులు వారు విరూపించిన నాయకలే యగుదురు. “రుక్మిణి— స్వీయ” అనుటవలన—అర్జు మహిమల ప్రసక్తి యున్నందున ఇతరులు వరకీయ లగుదురా?

తేనెతలవడఁ బండు

శ్రీ తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామయ్య

బ్రటిల పివరీరథద్రువి జైమిని భారతములోని ‘తేనెతలవడఁ బండు’ అను ప్రయోగమును గూర్చి ‘భారతీ’లో జర్చి సాగుచున్నది. జైమిని భారతములోని వద్య విట్లున్నది.

గీ. తేనె తలవడఁ బండి దాత్రీతలంబు
పాదలి రారణ పోకకుఁ బుట్టెఁ దయ్యె
నన్నివంకల దుర్బిక్ష మడగిపోయె
ప్రబుత్తింపంగఁగదు రామ రాజ్యమునకు
జైమి 6 ఆ—9 వ.

ప్రకరణమునుబట్టి యిందు ‘తేనె తలవడఁ బండు’ అనగా నెచ్చు ద్విగాఁబండు అని అర్థమగుచున్నది. పూజ్యులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు తమ సాహిత్య సమీక్షలో నీ ప్రయోగమును గూర్చి చర్చించుచు, ‘తేనె తలవడ’ జాతీయమైన వా కావాలి, లేదా మరి యొక పాతమైన వా ఉండాలి, అని ప్రాసరి. మార్కరాయాంధ్ర విఘంటువులోను, వావిళ్ల విఘంటువులోను దీనికొకపదజనిన యర్థములు తృప్తికరముగా లేవు. శ్రీ వి. రామకృష్ణారావుగారి పీఠిక ‘భారతీ’లో నీ ప్రయోగమును గూర్చి చర్చించుచు ‘తేనె తలవడఁ బండి’ అని నవరించి ‘తేమ’ పాతమును సూచించిరి. ఈ ‘తేమ’ పాతము ప్రకరణోచితము కాదును శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు విమర్శించగా శ్రీ రామకృష్ణారావుగారు తిరిగి యిట్లు ప్రాసరి. (మూ. వనంబరు వెల భారతీ). “తేమ తలవడఁ బండి దాత్రీతలంబు” అన్న వాక్యానికి శ్రీ శాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు ‘భూమి తేమకే పండినది’ అని ముక్త్యన్న ముక్కోర్త. అన్నట్లు అర్థము చెప్పితే పూర్వోత్తర విరుద్ధ రచన యగును. కాని ఈ యర్థము కవి వివక్షితము కాదు. ‘దాత్రీ తలంబు దున్నకయ పండి’ అను వాక్యానికి భావమేమో! అదే భావము ‘తేమ తలవడఁ బండి’ అన్నచోల సంభాషము. అప్పుడు తేమ పాతము ప్రకరణో చితము కాగలదు..... ‘తేమ’ పాతములో సరిపెట్టుకొనవచ్చు నేమో మఱొకసారి శ్రీ శాస్త్రిగారు దయతోఁ జరికిలింతురు గాక!”

ఇట్టిచో నీ పాతముందునేమోయని యర్థానుకూల మగునట్లు, నవరించుటకంటె వ్రాత ప్రతులలో నీ తావున నేదైనా బాతాంతర మున్నదేమో పరిశీలించుట యుక్తమని నేను శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య విద్యా పరిశోధనాలయములోను, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములోనుగల జైమిని భార తపుర దాత్రత ప్రతులను కోదించితిని. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్త

కాలములోని ప్రతు లీవుడు తిరువలిలోనే కలవు. అందు వివిధ ప్రతులలోనున్న పాఠము లివి :

సం. 1256. 110 పత్రము—

'తేనె తంవడ బండె' అనియే కందు. పుట్టెడయ్యె ననుటకు 'పుట్టెడ దమ్మి' అని పాఠము కందు.

సం. 562 వ 77 పత్రములో—

'తేనె తంవడబండె ధాత్రీ జనంబు' అని కందు. రామ రాజ్యమునను అనుటకు రాజు రాజ్యమునను—అని యున్నది.

డి. సం. 17, 44 వ పత్రములో—'తేనె తంవడ బండె ధాత్రీతంబు!.....పాదలె' అని కందు.

డి. సం. 16 లో 60 పత్రమున—పై తీరుననే కందు. పాదలి, రామరాజ్యము—అని యున్నది.

ఆర్ సం. 12, 76 వ పత్రములో నీ ప్రయోగమున్న భాగము తిథింపై యుట్టున్నది. '.....వడబండె' పాదలి, రామరాజ్యము.....

తక్కిన పాఠముల మాట యెట్లున్నను వ్రాత ప్రతులం దన్నుటిలోను 'తేనె తంవడ బండె' వనియే కందు. 'తేమ' పాఠముకాని మఱొక పాఠముకాని యందు లేదు. దీనినిబట్టి 'తేనె తంవడ బండె' ననునదే కవి ప్రయుక్త పాఠ మనియు, నది యేదో జాతీయమైయుండుననియు, దాని మార్పుదలకంటె భావము కాదనియుఁ దేలుచున్నది.

ఇట్లు తేల్చుకొన్నదిదన 'తేనె తంవడ బండు' అను జాతీ యమునకు 'నమ్మద్దిగాఁ బండు' అను నర్థమెట్లు వచ్చెనో కొంత విచారించవలసి యున్నది. 'వెన్ను విఱుగఁబండిన'దని, 'వడ బండిన'దని యనుట వేటికిని వాడుకలో నున్నది. ఇదే యర్థమున నీ జాతీయము కూడఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండును.

కన్నడమున 'తేనె' యని యొక పదము కందు. ఇటీవల మదరాసు విశ్వ విద్యాలయమువారు ప్రచురించిన 'Dravidian comparative vocabulary' అను గ్రంథమున 'శెన్నె' అను తమిళ పదమునకు కన్నడమున సామ్యపదముగా 'తేనె' యుదాహరింపఁబడియున్నది. దానికి Spike of corn అని యర్థము మొనఁగఁబడియున్నది. కన్నడములోని ఈ 'తేనె' యను పదమే తెలుగున 'తేనె' యనినది. తేనెతలయనగా పరియెన్ను యొక్క అగ్రము. ఆ యగ్రములు వ్రాలునట్లు— నమ్మద్దిగాఁ బండినదని భావము. కాని 'తేనె' కు సామ్యమయిన ఈ 'తేనె' తెలుగున వ్యవహారమునుండి జారినయి 'తేనె తంవడ బండు' అను జాతీయములో మాత్రమే నేడు నిలిచియుండి యా ప్రాచీన రూపముయొక్క స్వరూపమును గుర్తించజేయు చున్నది. "శ్రీ పితృయ్యుతాస్త్రిగారు 'తేనెతల'నవ్య విశేషము అన్న సూర్యరాయాంధ్ర విమలయపుపై 'తేనెతల నవ్య విశేషమైతే పడఁబడినదే'ని పదవీ విమిటి? అని ప్రశ్నిసేసారు. 'ఇదే ప్రశ్న వానిశ్చ విఘంటయపుపై నను వేయవలసి ఉన్నది" అని శ్రీ రామకృష్ణరావుగా రన్నారు. పదవీ అనగా వ్రాలునట్లు అని యొక్కడ నర్థము చెప్పుకొనవలెను. తేనెతంవడ బండె' అని పాఠ

మునకు వాడేముతో రూపము కూడ ఇదట పంభావ్యమే. 'వెన్నె తలలు వేయు' అనుట కూడ నిట్లే యేర్పడి జాతీయముయి యుండును. 'తేనెతల పడఁబండు'లకు "వేరితలం వేయుట" వ్యతిరేకమని యూహించవలెను.

నయి చర్చనబట్టి వ్రాతప్రతులం దన్నుట 'తేనె తల వడ బండు' అనియే కందని, తేమ యనుపాఠముండవచ్చునని దాని సవరింపనెందుల భావము కాదని, నమ్మద్దిగా బండునను నర్థమున జాతీయము 'తేనె' పదమునుండి యేర్పడినదని తేలు చున్నది. ఇప్పటి కీ జాతీయమున కర్థము కుదిరినట్లే.

పిడపర్తివారి ప్రతిభ

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ విశాఖ జిల్లాలో చేరిన విజయనగరమును శ్రీపూసపాటి వారయణరాజుగారు పరిపాలింపెన్న కాలము. సంవత్సరాంత మగుచున్నది. లెక్కలు సరి చేయుటకు జమలు బండు చెయ్య వలసినదిగా అట్లుఇచ్చి కోటిపల్లి తాణాకు జమా బండికి ప్రయాణం పోగించివారు రాజుగారు.

అదేమి చిత్రమా కాని ఎప్పుడు పల్లకి ఎక్కినా రాజుగారు తల్లిడిల్లి పోయి చిన్న పిల్లలవలే అల్లరిచేస్తూ వుండేవారు. పల్లకి ఎక్కడం మాముట రాజు లాంఛనానికి విరుద్ధం. అందుచేత లాల్సాటిక ఉపశమనం కోసం వైద్యులు, భూతవైద్యులు అనుపాసారీస్తూ మంత్రతాళ్ల తలు జల్లుతూ అనునరిస్తూ వుండేవారు. వీరిని పల్లకిచీబ అనేవారు.

జమాబండి జరుగు లోంది. పైరాణా తీర్చుకోవనికి పైకివచ్చితిరిగి వెళ్లు చుండగా ఒక అపొతాగ్ని ఎదురై "ప్రహా! నేను జోతి శ్వాస్త్రమును కృష్ణంగా వదువు కున్నాను.. ప్రశ్న భాగం అమోఘంగా చెప్పిను." అని విన్న వింసగా వివరంగా కొంత సేపు విశ్రాంతి తీసుకోవాలనే తలంపుతో "ఇక్కడున్న వారంతా అశ్రుర్య పడేటట్లు యేదో వా చెప్పండి" అని ఆసతియ్యగా వెంటనే ఆ వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు తన యిష్ట దైవమును ప్రార్థించి అంతర్ముఖుడై అంతా న్నంభించేటట్లు "పల్లకి బోంగులో వుల్లిపాము ఉన్నది" అని వోటివెంట మాట నూటిగా అనేవరికి అంతా విస్మయంతో పోయారు.

ప్రభువుకు పట్టరాని కోపం వచ్చింది. కాని ముందుగా మాట యిచ్చినందున జవదాటుట మర్యాదకాదని వజ్ర వైదూర్య స్థగిత మైన పదరు పల్లకి నుంచి బోంగు పిడపీ పగుల గొట్టించగా పాము పైకి వచ్చినది. ఎక్కడి వారక్కడ కొయ్యల వలె అయి పోయారు.

తమకు యివ్నార్కు గ్రహమై వక్రించిన పామును విగ్రహించి నందులకు అనుగ్రహించినవారై గ్రామమొకటి రాన పట్టా ప్రాస ఇచ్చిరి. ఇదే నేటి బూరాడ పేట అగ్రహారం. ఆ కుటుంబీకులే నేడు ప్రసిద్ధిలోనున్న పిడుపర్తివారు. వీరి పంచాంగములు ప్రామాణికములు.

నిడదవోలు పెదసూర్యనారాయణ.

గ్రంథవిమర్శనము

వీర రసము

[కర్త : జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం. ఆంధ్రోపన్యాసకుఁడు. ఓరుగల్లు కళాశాల. తెలఁగతి రూపాయలు, ప్రాచీనానము : 17-6-199 దత్తభవనము కేటాన్ దరీకపూరా. పాఠశాలారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఎకాడమీ బహుమతి 1959-60 వం. లకు పొందిన గ్రంథము.]

సాహిత్యకాస్త్రమును వాచాంతరము గల అలంకార కాస్త్రము సంస్కృతభాషలో ఒక మహాకాం. అది తర్క ప్రధానమై ఎన్నో సాగములు పోయినది. ఈ అలంకార కాస్త్ర ప్రవర్తకులలో మొట్టమొదట పేర్కొనబడినవాడు భరత మహర్షి. ఆయన "నాట్యకాస్త్రము" రచించెను. నాట్య కాస్త్రము రూపకము (Drama) ను గూర్చి తోడుగా చర్చించును. రూపకమునే దృశ్యకావ్య మందురు. భరత మహర్షి అభిప్రాయమునకారము కావ్యమనగా దృశ్యకావ్య మనియే అర్థము. అట్టి కావ్యమునకు సౌందర్యమును సంతరించి పెట్టునది "రసము" అని వారి తీర్పు. "విభావానుభవ వ్యధిచారి సంయోగా ద్రవ్యమృత్తి" అని వారు మాత్రీక రించినారు. ఈ మాత్ర మందు గల సంయోగ నిమృత్తి పదములకు అర్థభేదములు కల్పించి భట్టకోల్లటాయలు భిన్న సిద్ధాంతములు చేసినారు. ఆ సిద్ధాంతము లన్నింటిలో అభినవ గుప్తాచార్యుల "అభివ్యక్తి" వాదమునకే బహుజన సమాధరణము లభించినది.

భరత మహర్షి "రసము" ను దృశ్యకావ్య పరముగా చెప్పగా, అనందవర్ధమును దానిని శ్రవ్యకావ్యమున కన్వయించి వాడు. ధ్వని సిద్ధాంతమును సుప్రసిద్ధిత మొనర్చుట, భరతుని రస సిద్ధాంతమును శ్రవ్యకావ్య పరముగా అన్వయించుట అను రెండు గొప్ప పనులు చేసినవాడనందవర్ధముడు. ఆయన వన్త్యలంకార రసధ్వనులను మూడిటిని పేర్కొనెను. కాని అభినవగుప్తాచార్యుడు "రసధ్వని" కే పట్టము కట్టెను. "వన్త్యలంకార ధ్వనులు సర్వధా రసం ప్రతివర్తవ్యవ్యతే" (వన్త్యలంకార ధ్వనులు గూడ రసమునందే వర్తవసినవలయును) అని వారి యాదేశము.

ఇట్టి "రసము" లనంతములని సంస్కృత సాహిత్య కాస్త్రవేత్తల విశ్వాసము. కొందరు శాంత మొక్కటే రసమనిరి. మరికొందరు శృంగార రసమే విశ్లేషకరమనిరి. భవభూతి కరణనామే ముఖ్యరసమని చెప్పెను. రసము లెన్ని యైనప్పటికీ తొమ్మిది రసములు మాత్రమే బహుళ జన

సమ్మతిని పొందినవి. ఆ తొమ్మిది రసములలో శృంగార వీర శాంత కరుణ హాస్యములకు అతి ప్రేమి లభించినవి. ప్రాచీన భారతీయాలంకారికులు రూపక భేదముయిన "నాటకము" లో శృంగార వీరరసములకే చోటు చూపించిరి.

సంస్కృతభాషలో ఈ అలంకార కాస్త్ర చర్చ పరా కాష్ఠ వందుకొన్నను తెలుగు భాషలో మాత్ర మిది మృగ్యమైనది. కావ్యప్రపంచములో సంస్కృత సాహిత్యమును బహుధా అనుసరించిన ప్రాచీన కవులీ అలంకార కాస్త్రము జోలికే పోలేదు. అట్లని తెలుగువారికి సాహిత్యకాస్త్ర బలము లేదని కాదు. సంస్కృత భాషలో సుప్రసిద్ధములయిన అలంకార కాస్త్ర గ్రంథములు రచించిన ఆంధ్రు లెందరో కలరు. ప్రాచీన కవుల పాటికి సంస్కృత నాటకము తెల్ల యీ సాహిత్యకాస్త్రము గూడ అట్లే యైనది. ఇక ఆంధ్ర లక్షణ గ్రంథకర్తలు రచించిన గ్రంథములు కలగూరగంవలు. కావ్య లంకార చూడమనీ, నరస భూపాలీయూది కాస్త్ర గ్రంథము లున్నను అవి దోషముల కరితములు గావు.

ఇటీవల మాత్రమే తెలుగువారికి సంస్కృత సాహిత్య కాస్త్రముపై వలపు కల్గినది. ఎందరో పండితులు భరత మహర్షి నుండి జగన్నాథ పండితుని వఱకు రచింపబడిన అలంకారకాస్త్ర గ్రంథములను అనువదించిరి. ఈయుల్ల వేంకట వీరభామవాచార్యులు ఆంధ్ర ప్రభావగుర్తయకభూషణ పీఠికతో ఈ అనువాద గ్రంథముల సల్పిక నిష్పించారు. కాని అన్ని అనువాదములు ప్రశస్తిములుగా నున్నవని చెప్పకలము. మూలగ్రంథములు అనువాదము కంటే తేలికగా మందు నట్లు చేసినవారు కొందఱు. సంస్కృతభాషి సంప్రదాయములు డట్టముగా నున్న వాక్యములతో అనువాదమును దిద్ది తీర్చినవారు కొందఱు. అనువాద కర్తల లక్ష్యమును మెచ్చు కొన్నంతగా వారి పరివర్తన పద్ధతిని పార్శింపజాలము. నన్ని యానము సూర్యనారాయణకాస్త్రీగారు భట్టమూర్తి "కావ్య లంకార సంగ్రహము" నకు చేసిన వ్యాఖ్య, శ్రీ పోలం గి శ్రీరామ అప్పారావు చేసిన నాట్య కాస్త్రానువాదము పరిశీలించినచో ఎంతగా తెలియని అలంకార కాస్త్ర విషయము నయినను ఎంత తేట తెల్లముగా చెప్పవచ్చునో నమెరుకులకు తెలియని విషయము గాదు.

ప్రత్యేకముగా విశ్లేష రస చర్చ చేసిన గ్రంథములు గూడ మన భాషలో లేవు. ఆ కొంత తగ్గించుటకు కూడ ఇటీవలనే కృషి ప్రారంభ మయినది. ఇదివఱకు ముట్టూరి సంగమేశముగారు "హాస్యరసము" ను గూర్చి యొక గ్రంథము రచించిరి. ఇప్పుడు శ్రీ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యము "వీరరస"

మను సుత్సంస్కృత గ్రంథము రచించి అంధ్ర సాహితీపరియాల కృతజ్ఞులకు పాఠకులయిరి. ఈ గ్రంథము 1959—60 సంవత్సరములలో అంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యవిశాఖమీహరి బహుమతి పొందినది.

"విశ్వవిద్యాలయములలో పరిశోధన పట్టము పొందగలవలసినవారు సమర్పించు సిద్ధాంత వ్యాసము (Thesis) ల కోవకు చెందగలగిన దీ రచన" యని ఆచార్య లక్ష్మీరంజనముగారన్న మాటలు సత్యములు. 477 పుటలు గల ఈ గ్రంథము "రసోత్సవము" "రసోత్సవము" అను రెండు భాగములుగా విభజింపబడినది. ప్రథమ భాగములో రస చర్చ, వీరరస వివేచనము చక్కగా విక్కగా సుప్రమాణముగా చేయబడినది. ద్వితీయ భాగములో నన్నయ సుండి నారాయణరెడ్డి నాటక రచించబడిన వర్ణ సాహిత్య ప్రక్రియలలో—కావనద సాహిత్య మందు, చాటుపులందు, హరికథలందు చలనచిత్రములందు గూడ—సాక్షాత్కరించుచున్న వీరరస భేదములు సమీపరసముగా గుర్తించబడినవి. గ్రంథ ప్రణాళికయే సుబ్రహ్మణ్యముగారి శక్తి సామర్థ్యములను చాటుచున్నది.

శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యము స్వతంత్ర పరిశీలనా దృష్టి పుష్కలముగా గలవారు. అలంకారశాస్త్ర సిద్ధాంతములను వివరించుటయే గాక మాతన సిద్ధాంతములను యుక్తివహముగా చేయగల దక్కులు. కావ్యరసము లానందదాయకమని కొందఱు, సుఖదుఃఖాత్మకమని కొందఱు చెప్పిరి. కాని యీ రెండింటిలో సత్య మున్నదని సమన్వయించి వీరి గ్రంథకర్త (పుట 35). ఉత్తమత్వసాధన నిమిత్తమగు ఉత్తమేతరుల యుత్సాహము వీరరసవాచ యోగ్య మనుట (పుట. 55) లో, వీరరసమునకే మానవ జీవితములో తదితర రసములకు లేని వ్యాప్తి కలదనుచు విరూపించుట (పుట. 61) లో వీరి స్వతంత్ర శక్తి గోచరించుచున్నది. సుబ్రహ్మణ్యముగారు భయమును ఉత్సాహమునకు సంవారి భావముగా విశ్లేషించిరి (పుట. 59). అచ్యుత రాయలు చెప్పిన యిర్లది యొకటి వీరరస భేదములనే కాక మఱి మూడింటిని స్వతంత్ర యుక్తిమాన వీరములను జోడించిరి (పుట. 101). మహాభారతము శాంతరస ప్రధానముగాదని, ధర్మవీర ప్రధానము—అనంద వర్ణనాధీనమగుపులను కాదని చెప్పిరి. (పుటలు 189 నుండి—193 వరకు). "వస్తు కావ్యములు—రసకావ్యములు" అని ఒక క్రొత్త వింగడింపు చేసిరి. (పుటలు 239—240). ఈ వింగడింపు అందరకు సమంజసముగా కన్పట్టునా యనునది వేఱుమాట. వారి పరిశీలనా పద్ధతి రమ్యముగా స్వతంత్రముగా నున్నది.

ప్రాచీనాలంకారికుల సిద్ధాంతములను ఆధారముగా గొని మాతన సిద్ధాంతములు ప్రతిపాదించుట మంచి బాట. ఏవ్విటి కప్పుడు శాస్త్రచర్చ సమన్వయ దృక్పథము నలవలెనుకొనవలయును. అట్టి సమన్వయ శక్తి ప్రాచీనులలో మున్ముతగా వసీమలలో ఎంతోమంది యందు కానవచ్చుటలేదు. అట్టి శక్తి గలవారిలో సుబ్రహ్మణ్యముగారు మొగదం యందున్నారు. ఈ బాటబడి సోయినచో శాస్త్రచర్చ ధారాళముగా కొనసాగును.

గ్రంథకర్త సాహిత్య ప్రక్రియలలో వీరరస భేదములను గుర్తించు సోకడలు సోకకులను అశ్రద్ధ చరితులను చేయును. కొన్నిచోట్ల పద్యదుల శిల్పమును అమ్మగ్గించిన జేయుటలో గ్రంథకర్తగారు వీరరస భేదమును గుర్తించుట కొంతపెపు మఱిపోయినారేమో యనుపించును. కాని తత్వము తర్వాతగాని తెలియదు.

సుబ్రహ్మణ్యముగారు స్వతంత్రదృష్టి గలవారు గావున వారు చేసిన సిద్ధాంతములు పలువురకు వచ్చుట సాధ్యము కాక పోవచ్చును. రసము వాయుకాశయమని వారు పెట్టినది (పుటలు 9—238). మహాంశకుడయిన భట్టకోల్లూరుడు ప్రతిపాదించిన "ఉత్పత్తి" లేక "అవసాద" విధి. కాని యీ సిద్ధాంతము నంగీకరించినచో సామాజికమను లేక సోకకునకు రససానుభూతి యెట్లు కల్గునను ప్రశ్న రాకమానదు. "అభివ్యక్తి" వాదము మాత్రము యుక్తమనునది, ప్రామాణికమని యనేకుల తలంపు. "రసోత్సవము" లో సుబ్రహ్మణ్యముగారు ఉత్పత్తి—అనుమితి—భుక్తి—అభివ్యక్తి వాదములను వివరించి యుండవలసినది.

సాహిత్యమే సాదృశ్యము, వాక్యమును అని పిలవబడునది వీరి సిద్ధాంతము (పుట 38). "సాహిత్య మనగా కావ్యకాల మనియే లక్షణములు గ్రహించుట" (పుట. 39). రసవత్కావ్య సముదాయము సాహిత్యము (పుట. 41) అని వారే చెప్పియున్నారు. అట్టిచో సాహిత్య సాదృశ్య వాక్యము వదములను పర్యాయపదములనుగా చెప్పుట తగదు. పలువురి వదముల యర్థ భేదములను సోపనత్రికముగా వివరించియున్నారు.

ఉత్తమత్వ సాధన నిమిత్తమయిన ఉత్తమేతరుని యుత్సాహము వీరరస వాచయోగ్య మగునని గ్రంథకర్త చెప్పిరి. (పుటలు. 55—113). కాని 111 వ పుటలో చెప్పిన మధ్యమ వాయకుని (స్వల్పదోషా బహుగుణోమధ్యమః) యుత్సాహము ఉత్తమ ప్రవృత్తి సాధన నిమిత్తము కావచ్చును గదా? "మధ్యమాధమ వాయకుల యందలి యుత్సాహ ముదాత్త లక్ష్యభూతముకాదు కావున దానివలన వీర ముత్సాహము కాదు. ఇంక ఉత్తమ వాయుకాశయ మయిన కావ్యమే వీర రసోచిత మనబడును." (పుట. 111). అన్న యీ వాక్యమును గ్రంథకర్తగారు మరొకసారి పరిశీలించవలయును.

నాచనసోముని ఉత్తర పారివంశమును ముక్తి కావ్యములలో చేర్చిరి. "ఇతివృత్తములో లేని యైక్యత రసము నందధికముగా గోచరింప జేయునట్టిదిది". (పుట. 280). ఇందలి కథలు భిన్నములు కావచ్చును. వాయకుడు కృష్ణుడే కదా! "కావ్యమున నంగినాయకుల దోక్కడే. ఫల సాధనములో నాతనికి సహాయులు పెక్కు రుండవచ్చును. ప్రతి నాయకులు నంతియ. ఇట్టిది రసవత్తరముగ నిర్వహించబడినచో నది రసకావ్య మనబడును" (పుట. 239) అని వారే యన్నారు. "వన్యకావ్య స్పృహ" యనుట కంటె ఉత్తర పారివంశమును "రస కావ్యము" లో చేర్చిన బాగుండెడిది.

"రహస్యము" లో చర్చ "రహస్యము" నకు సంబంధించినంతవరకు విరివిగా సాగింది. తదితర కావ్యముల చర్చ కూడ ఉన్నంతలో జాగున్నది. పర్యకావ్యములను పూ మర్శించుట సాధ్యముకాని మూల నిజము. కాని గ్రంథకర్తగారి దృష్టి నన్నెచోద "కుమారసంభవము" ను త్రోసిరాజున్నది. వీరము అంగదసముగా నున్న గ్రంథములలో "పారిజాతామర గము" నే తార్కాణించిరి. నన్నెచోదని "కుమార సంభవము"లో వీరరసము అంగదసముని విధ్వంసములు కొండల అభిప్రాయము. ఈ పట్టున "కుమార సంభవము" ను తీసుకొనినచో జాగుండె డిది. సుబ్రహ్మణ్యముగారు ప్రసిద్ధాంత కావ్యములను ఎక్కడో యొకచోల సంభావించియున్నారు గదా! నమగ్రత యొక్కడికి!

గ్రంథాంతమునం దవేక విధములయిన సాహిత్య ప్రక్రి యలను మచ్చన కొక్కటిగా ఎన్నుకొన్నారు. సుబ్రహ్మణ్యము గారు వసంతరత్నములను గూడ నవిమర్శించి ప్రారంభించినచో చర్చకు బలిమి కలుగునేమోగాని గ్రంథమునకు కలుగు కలిమి యంతగా నుండదు. గ్రంథములో చిట్టచివర పట్టులలో వీరరసమున్నయము పలువచాశీనది. వైదిర్య మున్నమాట వాస్తవము. కాని చర్చల బరువు కలగలేదు. కొన్ని గ్రంథము లకు న్యాయము చేకూరలేదు. అట్టి వానిలో "బాహుళి అశ్వ కథ" యొకటి. అంతేగాక నవీన కావ్యములలో వాసిగాంచిన ఏముకూరి వేంకట నరసయ్యగారి గ్రంథములగు "వీర భార తము" "మగువ మాంచా", "నాయకురాలు", "బాం చంద్రుడు" మున్నగు వానిలో ఏ యొక్కటియు గ్రంథకర్త గారి దృష్టికి రాలేదు. శివాభుని "పల్నాటి వీరచరిత్ర" తార్కాణించబడిన దనుకొన్నను భిన్న సంవిధానమును బట్టి రెండు పారివంశములు పేర్కొనబడినవి గదా! అవీరకాల ములో రాజ్యపు ద్విత్వము ముద్రణమందయిన గ్రంథ మింకను సమగ్ర మగునను నమ్మిక కలుగుచున్నది.

సుబ్రహ్మణ్యముగారు "విద్యావీరము" ప్రదర్శించి ఆంధ్ర సారస్వత ప్రపంచమునకు మహావకారము గావించివారు. వారి వచనరచన సుబోధకముగా నున్నది. అతి క్లిష్టము లయిన శాస్త్ర విషయములను సైతము వారు సరళముగా న్నవ్వముగా వివరించిరి. ఇట్టి శైలిలో నడిచిన సాహిత్య శాస్త్ర గ్రంథములు ప్రేక్షకులై తక్కింపదగినవేమా! ఇట్టి గ్రంథము లింకను సుబ్రహ్మణ్యముగారు రచింపగలరు. తెలుగువారు మన్నింపగలరు.

—శ్రీ ఎస్. జి. ప్రసాదరావు.

మహా శ్వేతా

(గ్రంథకర్త: ఉభయభాషా ప్రచింద-వేదాంతపారిణ-కవిశిఖర-విద్యావాళ-కవితామహేశ్వర శ్రీ మిన్నికంటి గురువాళ శర్మ. మూలము 0-75.)

శ్రీ శర్మగారు సంస్కృతాంధ్రములలో చక్కని పండి తులు. వారికాలము అధ్యాపకవృత్తిలో నున్నవారు. బహు గ్రంథ కర్తలు. సదన కవితా భుజులు. వీరు గురు భాగవతముపేరితో భాగవతములోని ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధముల నాంధ్రీకరించిరి. ఈ మహాశ్వేత యన్న గ్రంథము భట్టభాగవతమైన కాదం బరి కథకు సంగ్రహము. ఇది విద్యార్థులను దృష్టితో పెట్టు కొని వ్రాసినది. భట్టభాగాని కాదంబరి ఒక మహారణ్యము నంటిది. బహువర్ణనాకులమైనది. దానిలోని కథను ఆ వర్ణన లతోనుండి సైకి తీసికొని రూపు కట్టించుకొనుట కష్టమైన పని. ఈ గ్రంథములో కాదంబరిలోని కథయంతయు చక్కగా చెప్ప బడినది. వట్టి కథనే చెప్పుటకు కొంత విగ్రహము కావలెను. ఏదో కొంత వర్ణనము కూడ కలుపుదమన్నచో అప్పుడు భట్ట భాగాని గ్రంథమంతయు తిరుగ వ్రాయుటయే యగును. భాగాని ఏ వాక్యమును వదలిపెట్టగలము! అందుచే శర్మగారు వర్ణనమునంతయు ముద్దగించి కేవలకథాంశములు మాత్రమే గ్రహించి సరళమైన శైలిలో తమ రచన నడిపిరి.

"గద్యంకపీఠాం నికషం వదంతి" అన్నమాట ప్రసిద్ధమే. ఎంతో భాషా పలుకవచ్చునని గద్యమునందువుట కష్టము. సంస్కృతములో సమాసము లేకుండ వ్రాయుట కష్టము. తెలుగులో సమాసములతో వ్రాయుట కష్టము. ఆ యా భాషల యొక్క స్వభావములట్టివి. సంస్కృతములో అనలు సమా సమే లేకుండ వ్రాయుట 'సభూతోన భవిష్యతి' అని చెప్పవలెను. సమాసములున్నను లేకుండనున్నట్లు వ్రాయుట సంస్కృతము నందు గొప్ప. తెలుగులో సమాసములుపెట్టి తెలుగుదనము దీపింపజేయుట కష్టము. ఈ రెండు భాషలయందు నిట్టి రచ నల కిద్దఱి నుదాహరణముగా తీసికొనవచ్చును. సంస్కృతమున దండి-తెలుగున తిక్కన్న గారు. పలువురు పీఠిద్దరు సమాస ములు వాడరనుకొందురు. కాని అది యదార్థముకాదు. వారి రచనయందున్న గుణమిది. సమాసములు వాడినట్లు మనకని పించందంతే. ప్రకృత గ్రంథమునందొక వైదిర్య మున్నది. వ్రాసినది కాదంబరి కథ. శైలి దండిది. సంస్కృతమునందు దండి, భాగాడు, పీఠిద్దరు గద్య రచనయందు బహు విభిన్న మైన శైలి లక్షణములు కలవారు. కాదంబరికథను వ్రాయుచు, భట్టభాగాని శైలి ప్రభావమును తప్పించుకొనుట-దానికి కేవలము వ్యతిరేకమైన దండిశైలి ననుకరించుట ఈ గ్రంథ ములో నాకు కప్పించిన విశేషము. ఈ గ్రంథము చదువుచుండగా, ప్రతి వాక్యమునందును కాదంబరి పరిచ్ఛేదములు వర్ణనా విలా సములతో మనముందు విప్పుకొనుమన్నట్లుండును. ఒక్క అంశ మును వదలి పెట్టుకుండ కథనంతయు మధురమైన పాకముతో శ్రీ శర్మగారు చెప్పగల్గిరి. ఇది విద్యార్థులకాదు పండితులు కూడ చదివి ఆనందింపగల గ్రంథము.

—శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి.

సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్ర

(ద్వితీయ సంపుటము : లౌకిక వాఙ్మయము. కర్త : మహాపాఠ్యాయ, అధినత వాగసు శాసన—శ్రీ మల్లాది సూర్య నారాయణ శాస్త్రిగారు. ప్రకాశకులు : ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, తిలకోర్డు, హైదరాబాదు. 490 పుటలు. వెల : రూ. 8.)

సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్ర విమర్శముల మీద ప్రకాశన ప్రచారముల మీద మహారాష్ట్రులు చూపిన చూపుచున్న శ్రద్ధాసక్తులు గమనించినచో తెలుగువా రిట్టి మార్గమున వంతగా వానక్తులు కృతపరిశ్రమలు కారేమో అను కొరత కొంత కలుగక మానదు. అయినను ఆ కొరత తీర్చగల వేదితీలు కొందరైనను తెలుగునాట లేకపోతే దన్నది నమ్మకమని వంటి వారి కొక తృప్తి. వేర్లమీద లెక్కపెట్టదగిన ఆ కొందరి మందిలో శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ మహాపాఠ్యాయులు లోకము. సంస్కృత కవి జీవితము ప్రాసన శ్రీ శాస్త్రిగారు వదనడి వైదిక వాఙ్మయము ప్రథమ సంపుటముగా, లౌకిక వాఙ్మయము ద్వితీయ సంపుటముగా, సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రమును 1936 లోనే వెలువరించారు. హైదరాబాద్ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారు ఈ రెండు సంపుటములకు ద్వితీయ ముద్రణము కూర్చుట ముదాపహము.

సంస్కృత సాహిత్యచరిత్రచరిత్రమును తదవన సాహిత్యాల అనేకు లున్నారు. మాక్స్ ముల్లర్, వీలర్, మాగ్నానల్, కీల్ మొదలగు వారి పేర్లు సుపరిచితములే. శాస్త్రిగారి తెలుగు సంపుటములు రెండును అంత పెద్దవి అంత చిన్నవి కాక సామాన్య సాహిత్య కువకరించునని యుములతో సందేహము లేదు. దీనికంటెను ఈ గ్రంథ రచనలోని శాస్త్రిగారి స్వతంత్ర మార్గము గ్రంథమునకు కుత్సర్హ పేరకు వనక తీరదు. గ్రంథమున చారిత్రక విషయముతోపాటు విమర్శ భాగ ముందుల, రచనలోని కథన దక్షత, గ్రంథము వంతయు చదివించు మరికొన్ని గుణములు.

ఇప్పుడు సమీక్షింప బడుచున్న ద్వితీయ సంపుటము (లౌకిక వాఙ్మయము)ను శాస్త్రిగారు తొమ్మిదవ్యాయములుగా వింగడించారు. ప్రథమాధ్యాయమున ఉపవేదములు, ద్వితీయాధ్యాయమున రామాయణభారతములు, తృతీయమున పురాణోపపురాణాంత్రములు, చతుర్థమున దర్శనములు, పంచమమున శాస్త్రములు, షష్ఠమున అంశిక శాస్త్రము, సప్తమమున కావ్యములు, అష్టమమున రూపకములు, నవమమున కోశములు పరామర్శింపబడి సాతక సౌభ్యము సమకూర్చబడినది.

శాస్త్రిగారి స్వతంత్ర దృష్టి కుదాహరణములుగా కొన్ని అంశముల స్మరింపవలసి యున్నది. రామాయణ భారతము లలో మొదటి దాదివాక్య పునియు రెండవది అభ్యాస

మనియు మన మందరము నమ్ముదుము. కాని వాల్మీకి చాపిన్ వంటి సాహిత్యములు భారతమే ముందు దని వాదించి నారు. శాస్త్రిగారు రామాయణ భారతములలోని అంతరంగిక సాక్ష్యమును, పారాదేశిక సాక్ష్యమును చూపి రామాయణమే మొదటిదని నైవమాణముగా నిర్ణయించినారు. దీనితోపాటు 'యవను' అనబడువారు అలెగ్జాండర్, డెరియన్ల కంటె పూర్వమునా రుదయు, దాదాపు (క్రీ.పూ. వెయ్యి సంవత్సరములకు మునుపే ఉత్తర హిందూదేశమున సుండినవా రు— కాకటాయనుడు యనన శబ్దమును పేర్కొనుట ఆధారముగా నిర్ణయించినారు. రామాయణ భారతములు (క్రీ.పూ. 12, 11 శతాబ్దములనాటివి) శాస్త్రిగారి విశ్వసము. ఇట్లే రామాయణ బాలకాండము వందలి మూడు నాలుగు పర్వలు ప్రక్షిప్తములను విశ్వసము చాల నముచితము. ఉత్తరకాండ రచన పీదన నెవ్వరో దానిని పూర్వ గ్రంథముతో లగించుటకుగా నీ పర్వలు చేర్చియుండు రచకు సుపద్యమైన సంగతి. రాక్షసుల యుదంతములు హనుమదాదిభూతలవృత్తాంతములతో నలుదిది పర్వలు జరిగి వండ్రెండు పర్వలలో పీతా విసర్జన పట్టు మేర్పడి, పృథవివ్యాధుల కథలతో మరికొన్ని పర్వలు వ్యయమై అరువది యేడు పర్వల తర్వాత కుశలవ జన్మ వృత్తాంత మంకురించిన ఉత్తమ కాండరచన—గుణమును

రవీంద్ర సాహిత్యం

గోరా	8-00	నటికేపూజ	1-50
భోభోకేబాలి	6-00	ఉత్తమ యుల్లాలు	1-50
త్యాగం	6-00	కిరణ్ణయి	1-50
అదర్శ ప్రేమ	5-00	పసిపాపం దరహాసం	1-50
రవీంద్రవాక్యాంశం (అరు నాలుకాలు)	5-00	నా జన్మభూమి	2-00
పద్య మునక	5-00	లేబలేటి	1-50
ఇంటా-బయట	4-50	రు కిరణాలు	1-00
జీవిత స్మృతులు	3-75	ప్రేమ కానుక	1-00
గీతాంజలి	2-00	రవీంద్ర దర్శనం	1-50
సాధన	2-50	అశ్విరాశ్వు	0-50
అభావరత్నం	1-75	నకిరీం	0-50
నందిని	1-50	హంద్రహంక	0-50
ముక్తధార	1-50	కాబాలివాద	0-50

ఈ మొత్తం పుస్తకాలు పట్టు ఒకసారి కొన్న వారికి రూ. 55.00 లకే ఇవ్వగలము.

జయంతి పబ్లికేషన్స్

గోపాల రెడ్డిరోడ్డు : విజయవాడ-2 (A.P.)

బట్టి గాని సంవిధానమును బట్టి కాని వాల్మీకి రచన కాశాం దములయే లెప్ప.

అట్లే ధర్మపారియే భట్టికావ్య కర్త యని శాస్త్రి గారు చక్కగా నిరూపించివారు. భాన నాలుకముల విషయ మున శ్రీ వరంజపే గారితో వేడిభవించుచు దొరికిన పద మూడు నాలుకములకు భాన కర్తృత్వము సంగీకరించివారు. కుండమాల కర్తృత్వ విషయమున బొద్దుడైన దిక్ష్వాగుడు రామకథ వ్రాయునా యను నందియమును బట్టియు, 'ధీర నాగు' డను పేరు తంజావూరు నందలి లిఖితపత్రంతో వాలుకాంత గిర్యంతో కానవచ్చుట చేతను (కనే ర్మీరనాగ్యు కృతిః కుండమాలానామనాలుకం సమాప్తమ్) శాస్త్రిగారు వితద్గ్రంథకర్త ధీరనాగుడనియు, శృంగార ప్రకాశకర్త భోజ దేవునకు ముం దెవ్వరును కుండమాలా శ్లోకముల సుదాహ రింపక పోవుటను బట్టియు, భోజడు పేర్కొన్నాడు గనుక వాతనికి, కొండెము పూర్వదైన ధనంజయునికి, ధీరనా గుడు సమకాలినుడు కావచ్చు ననియు శాస్త్రిగారి యూహ.

కాలగతిలో నవతముగా నేర్పడిన లౌకిక వాఙ్మయ వికాస మును శాస్త్రిగా రిట్లు ధీంస్వరంత్ర పుత్రితో సుశ్లేఠింపి వాఙ్మయ చరిత్ర జిజ్ఞాసువుల కుపకార మొనర్చివారు. మధుర మగు రచన. పాహిత్య విద్యార్థు లందరు చదువలసిన గ్రంథము.

—ఎస్. కె.

మారే మనుషులు

(రచయిత : పురాణం మూర్ఖప్రకాశరావు. ప్రసిద్ధిస్తానం: జీవనగంగ ప్రచురణలు, విజయవాడ—3. మూల్యం : ఐదు రూపాయలు.

మారే మనుష్యులమధ్య మారకూడదన్న మూర్ఖపు పట్టు దలతో ఏకాకిగా నిలచింది సరస్వతమ్మ. ఇంటికి కొత్త కోడలుగా వచ్చినది మొదలు సమిష్టి కుటుంబపు బాధ్యతలన్నీ తనమీద వేసుకుని—కష్ట నిష్కారాలను పడడం తవవంతూ, సుఖాలమథ వించడం యితరుల పాళ్లు అన్నట్టుగా ప్రవర్తిస్తుంది.

సరస్వతమ్మ భర్త ధర్మారావు ఎక్కడి కక్కడ అమెను మారుద్దామని చూస్తూనేవుంటాడు. కాని పరితం కనిపించదు. దిక్కు దివాణంలేదనివారి చేరదీసి అత్యయితో పెంచి స్వతం త్రులనుచేసింది. కాని వారలా స్వతంత్రంగా బ్రతకడంచూసి కన్ను కుట్టుకుంది తనను కాదంటున్నారే అని. వెంకట్రాయుడు,— కృష్ణ—ఇద్దరూ స్వతంత్రులయ్యారు. అడవిల్లం పెళ్ళికి చేసిన అప్పు పీకంపిడికి వచ్చింది. అది తీర్చడానికి పొరుషంతో ఒంటెడు వగలు అమ్మింది సరస్వతమ్మ. అందరూ సమిష్టి కుటుం బపు వంచవదలి గూళ్లు కట్టుకుంటూవుంటే, సరస్వతమ్మ పూదయంతో ప్రకాంతత అపరిచదానికీటదులు విక్రతమైన అమాయా జ్వాలలు రేగాయి.

సంగీతం మేష్టరు రామనాథాగారి కూతురు అనూరాధని కృష్ణ ప్రేమించాడని తెలిసి, ఆ పెళ్ళి కాకుండ మేస్తుంది. కృష్ణ యిల్లు వదలి వెళ్ళిపోయాక మేష్టర్ని పింది మీ పిల్ల యిలా బరితెగిస్తే చూస్తూ పూరుకువ్వాదన్నట్టు కేకలు మేస్తుంది. అనూరాధ వివాహం యింకోరితో జరిగిపోతుంది. కృష్ణ పూద యంతో కూస్యం మాత్రం మిగులుతుంది. ఈ "తల్లి" వెలా సముఖురాలిని చేసుకోవాంపు ధ్యాస మిహు? నేరు ధ్యాసలేదు అతనికి. వెంకట్రాయుడి సహాయంతో డబ్బు కూడా పెట్టి, తల్లి అమ్మిన అన్ని వగలా చేయించి తీరాలని పంతంపట్టివెళ్ళు తాడు.

వెంకాంతికి అందరూ కలుసుకున్నప్పుడు వెంకట్రాయుడూ, కృష్ణ తాము చేయించిన నగంను యిస్తారు సరస్వ తమ్మకి పెట్టుకొమ్మని. కాని అహం అడ్డువచ్చి తటవటా యిస్తుంది సరస్వతమ్మ. కాలం ఈ మనిషిని మార్చేలోపున వచ్చిన దానినే వెళ్ళిపోతాడు కృష్ణ.

ఈ నవం ఓ విధంగ సరస్వతమ్మ జీవిత గాథ. అమె జీవన ప్రవంతి మళ్ళిన మఱుపులన్నిటిని ఎంతో అందంగా చిత్రం దారు రచయిత. నవీతంలాంటి పూదయంపుంటే బాధ్యకు యింగీతం బోదించడేవి ధర్మారావు, పదుదేశంతో ఓర్వోగాలు చేయాలని తలపెట్టిన వెంకట్రాయుడు, కృష్ణ, అందరూ పుష్టి అయిన పాత్రలు. కృష్ణ అదర్శవాది. కాని అదర్శంకోసం యింకో ల్చని నొప్పించడానికి ధైర్యం చెయ్యలేని పిరికివాడు. కృష్ణపాత్ర బాగుంది.

కాలం మారుతుంది. తదమగుణంగా మనుష్యులు మారాలి. అలా మారకూడదనుకున్నవాళ్ళు బాధపడక తప్పదు. వారిది కోరికోరి పిటికి ఎదురు యాదడంలాంటి తత్వంకదా. సరస్వతమ్మ దిదే తత్వం. కాలాన్నిబట్టి నడుచుకొనవుంటే సరస్వతమ్మ ఎంతో అర్హవ్వనంతురాలు. కాని అది చేయలేదు కనుకనే మానసిక వ్యధతో కుమిలింది. దాని కామే బాధ్యురాలు. అందుకే చివరికి ఎవరినీ ధైర్యంగా ఎదుర్కోలేకపోయింది.

మారే మనుష్యులు చక్కని పాంఠిక నవం. సమిష్టి కుటుంబాలలోని వివరీతపు వాతావరణాన్ని ప్రత్యేకంగా చెప్ప కుందానే వెప్పారు రచయిత. మారే మనుష్యులలోని విలిస్థితత్వా లను ఒకే తాటిమీద నడిపించాంపు పట్టుదల ఎంత ప్రకృతి విరుద్దమో, అవసరమో సరస్వతమ్మ పాత్ర చాలుతూ వుంది.

పుస్తక ముద్రణ, ముఖచిత్రం బాగున్నాయి. కాని ధరే కాస్త ఎక్కువేమో!

—కె. రామలక్ష్మి

భిన్న గతులు

(కథల సంపుటి)

(రచయిత: రాజేంద్ర. ప్రాప్తిస్థానం: వివేకవర్ధన పబ్లికేషన్సు, చిత్తూరు. మూల్యం: ఒక రూపాయి.)

ఉత్సాహానికి కల్లేంమే పూపాల గుఱ్ఱాలని అడుపుతో పెట్టడం యింకా పట్టువదని రోతు శ్రీ రాజేంద్ర. ఈ కథల సంపుటిలో మనకి అదే విధం అవుతుంది.

"పిల్ల మెచ్చినవాడు" అన్న కథ రచయిత భాషలో "అడంగి యెదవ"ను గురించిన కథ. కథ కూడ అలాగేవుంది. "భిన్న గతులు" అన్న కథలో రఘు కమ్యూనిస్టు భావాలుకల కొడుకు. "స్నేహంకోసం, మర్యాదకోసం, మంచికోసం యింకా అనేక ప్రయోజనాలకోసం అడినమాట అదేపనిగా తప్పేవాళ్లు, ఇంకా ఇతర తరహా వ్యక్తులు- అంతా ఎప్పుడో చచ్చిపోయి- యింకా బతికే వున్నాం అని తృప్తిపడే ముష్టిజాములు వాస్తా!" అంటూ ఒక్క గుక్కలో చాప్పీని చదుపు ముందుకు సాగకపోయినా చేసుకుంటా నన్న పెద్ద చేసుకుందుకు సిద్ధం అవుతాడు.

'అమె పిలిచింది' అన్న స్కెచ్ లో గడవలో అందమైన ఆమాయకురాలు నిలబడి చూస్తున్నట్లుంటే—'ఇది సానివాడ కాదు కదా ఎందుకిలా నిలబడింది' అని నాయకుడు విశ్లేషణరచావు అనుకుంటూంటేనే అమె కాస్తా పిలిచింది—ఉత్తరం చదివించుకోదానికి ఉప్పొంగిన హీరో ఉత్సాహం కాస్తా—అనిద భర్త రానిన ప్రేమలేఖ చదివి విసిరించటంతో చల్లారిపోతుంది. హతాశుడై కూలబడతాడు విశ్లేషణరచావు.

'కొత్తరోజుల బ్రతుకు' అన్న కథ నాలువలపుల కథ. ఇల్లరికం భర్త కాస్తా చనిపోతే—వద్రంగివనికి యింటికి పిలిపించిన చిన్నస్వామిని మోహిస్తుంది శేషమ్మ. ఊళ్లోవాళ్లు నలుగురూ నాలుగు మాటలూ అనుకుంటుంటే, వాళ్ల లెక్కేమిటి అని అతనితోపాటు పూరువదిలి—ఉప్పొంగిన నదిలాగ పట్నాలలో జల్లా జీవితం గడిపి గడిపి, చివరికి వల్లెలూళ్లలో తుష్కించి తుష్కించి, చిన్నస్వామి కాస్తా కుంటే గుడ్డి అయిపోగా — చిన్న మెత్తుకుంటూ పూరూరా తిరుగుతూ యీ బ్రతుకులో తెల్ల వారడమే తెల్లవారడం' అని నిశ్చింతగా వుండిపోతుంది శేషమ్మ.

కవిత్వానికిలాగే కథలకూ 'అప్పి' ఇతివృత్తం కావచ్చు. కాని ఆ తీసుకున్న వస్తువు ఒప్పించడంలోనే తమ తమ వ్యక్తిత్వాన్ని చూపెడతారు రచయితలు. అటువంటివారిచేత ఆ యీ వస్తువులు ఉత్తమ సాహితీ ఇండాలూగా కూడ రూపం దాలుస్తాయి. కాని వస్తువును ఒప్పించలేకపోతే ఫలితం యీ కథలలాగే హాస్య స్పందగా తయారవుతుంది" అంటే పత్తదూరం కాదేమో!

విముక్తుడు

(నాటిక)

(రచయిత: హితశ్రీ, ప్రాప్తిస్థానం: కోథా ప్రచురణలు, విజయనగరం, మూల్యం: రూ. 0—75.)

చాలాసార్లు ప్రదర్శించబడి, బహుమతులు సహితం అందుకున్న యీ "విముక్తుడు" అంద్ర పత్రికలకు పరిచితులైన హితశ్రీ స్పష్టి.

ఇద్దరు ప్రాప్తెనర్లు, ఒక జనరల్ మేనేజరు, ఇద్దరు సామాన్యులూ ఒక వెయిటరూ మధ్య జరిగిన సంభాషణల ద్వారా విషయం వెల్లడి అవుతుంది. ఉద్యోగం దొరక్క దొంగతనానికి పాల్పడ్డ జయరామ్, రావేనా ధరిస్తానుగాని, దొంగమకాను అనే మూర్తి, మతిమరుపు ప్రాప్తెనరు అందరూ సహజంగా వున్నారు. బ్రత కడంకోసం దొంగగా మారుదాం అనుకున్న జయరామ్, అఖరు క్షణంలో కనువిప్పుకర్చి "పూటకు గతిలేకపోయినా దొంగగా మారతం బ్రతుకలేమ" అని వాపోతాడు. ఈ పరివర్తన రావడంలో, అనలు పెక్కూరిటి డిపాజిట్టు కూడ కట్టనవసరం లేకుండా కాషియరు ఉద్యోగం యిస్తాడు జనరల్ మేనేజరు. దానిలో నాలుకం ముగిస్తుంది. స్వేచ్ఛీద వేయడానికి ఖర్చు తక్కువలో జరిగే నాలుకం యిది. అన్నిటికంటే ముఖ్యం— దీంట్లో ఆదాప్రతులు లేవు! అమెమారు నాలుక సంఘాలవారి ప్రాణాలు తోడదానికి. ఐహా! అందుకే అందరి అభిమానం అందుకుంటూండేమో ఈ నాలుకం. శ్రీమతి రామలక్ష్మి

తిక్కన చరిత్రము

(కవిశ్రీ శిష్యు బాం కోటీశ్వరరావు వెం రు. 1. ప్రకాశము శ్రీ శిష్యు వెంకటప్పయ్యకొన్ని, బోపడకుర్రు.)

శ్రీ శిష్యు బాంకోటీశ్వరకొన్ని చిరుత వయస్సున వ్రాసినా ధారాతుద్దిగల కావ్యం ఇది. దీనికి రథ తిక్కన నాయకుడు. ఇతివృత్తము కాటమరాజు మనుమనీర్తి ప్రభువుల యుద్ధము. ఇదే ఈ కవి ప్రథమ ప్రయత్నమేమో, కావ్యమంత 'లింకము'గలేదు. అయినను కవిత్వము, పద్యమును ప్రాయువద్దతి కొంత కొంతగా బాగున్నవి. పద్య రచనలో తిక్కనగారిని అనుసరించుటయు కలదు. కవి అభిప్రదిలోనికి రావలసినవాడు. సర్వాదయులు ఆదరించవలసిన గ్రంథము.

హా. శి.

మణి మ కు ట ము

58 ప్రఖ్యాతి కవుల, కవయిత్రుల ఉజ్జ్వల ఖండకృతులుగల సన్యాంధ్ర కవితా సంకలనము ప్రథమ భాగము

వెల: హస్తేతిలో రు. 5-88 న||పై.

కోథా ప్రచురణలు; విజయనగరం

వార్తలు

డిశంబరు నెలలోనే పాకిస్తాన్ కాశ్మీర్ సమస్య గూర్చి ఉభయంగా మాట్లాడడం మొదలుపెట్టింది. ముఖ్యంగా గోవా సమస్యను భారతదేశం తేల్చిచేసిన అనంతరం పాశ్చాత్య రాజ్యాల్లో బయలుదేరిన అలజడితో ఆధారంగా పెట్టుకొని, ఈ సమస్యను భద్రతా మండలిలో కదిపిన పక్షంలో,

కాశ్మీర్ సమస్య

అసలు సమస్య ఏమైనా, ఆయా దేశాలు భారతదేశాన్ని తిరుగుదురన్న పట్ల గలవన్న భావంతో పాకిస్తాన్ ఈ ఎత్తు ఎత్తినట్లు, దాని ముఖం చూడగానే తెలుస్తున్నది. డిశంబరు 31 న రక్షణ మంత్రి శ్రీ మిమ్ యీ సమస్యను గూర్చి బొంబాయిలో ప్రస్తావించి "ఇందులో తేలవలసినది ఏమీలేదు. పాకిస్తాన్ ఈసారి తన దురాక్రమణను ఒప్పుకొని, ఆ దురాక్రమణను రద్దు చేస్తానని భద్రతామండలికి చెప్పడం ఒక్కటే మిగిలి ఉంది" అన్నారు.

జనవరి 4 : పాట్నాలో 67 వ కాంగ్రెస్ మహాసభలో అభ్యుదయవాదంయిమ్మా శ్రీ సంజీవరెడ్డి కాశ్మీర్ స్వహారాన్ని గూర్చి మాట్లాడారు. పాకిస్తాన్ ఆక్రమణలో ఉన్న కాశ్మీర్ భూభాగానికి భారతదేశం విముక్తిని చేకూర్చవలసి ఉన్నదని, ఇంతకాలం ఈ సమస్య తనముందు నలుగుతున్నా, సమితి దీనిని గురించి ఒక మార్గాన్ని నిర్దేశించలేక పోవడాన్ని విమర్శించారు. ఆక్రమిత కాశ్మీర్ కు ఎప్పుడు విముక్తిని కల్పించడము అనే విషయాన్ని భారత ప్రభుత్వానికి వదిలివెయ్యాలి" అన్నారు.

జనవరి 5 : ప్రస్తుతం ఉన్న యుద్ధ విరమణ పరిపాద్ధు ప్రాతిపదికగా కాశ్మీర్ సమస్యను పరిష్కారం చేసుకుంటే బాగుంటుంది అని ప్రధాన మంత్రి శ్రీ నెహ్రూ చేసిన సూచనను, పాకిస్తాన్ అధ్యక్షుడు జనరల్ అయూబ్ ఖాన్ తిరస్కరించారు. అంతేగాక భారతదేశానికి పాకిస్తాన్ మీద దండయాత్ర చెయ్యాలని ఉన్నదని, అందుచేతనే పరిపాద్ధుల్లో సైన్యాలను సమీకరించి ఉన్నదని కొన్ని ఆరోపణలు చేశారు. శ్రీ సంజీవరెడ్డి పాట్నా ప్రసంగానికి ప్రత్యుత్తరంగా ఆయన "ఆజాద్ కాశ్మీర్ గోవా అంత అరక్షితం కాదు" అన్నారు.

జనవరి 6 : పాట్నా కాంగ్రెస్ లో మాట్లాడుతూ ప్రధానమంత్రి శ్రీ నెహ్రూ పాకిస్తాన్ అధ్యక్షునికి సమాదానం ఇచ్చారు. భారతదేశం కాశ్మీర్ ను పల్లెంలో పెట్టి పాకిస్తాన్ కు అప్పగించడం ఎన్నడూ జరగదని స్పష్టం చేశారు. భారతదేశంపై పాకిస్తాన్ పాగిస్తున్న విష ప్రవాదాన్ని ఖండించారు.

జనవరి 8 : పాక్ ఆక్రమిత కాశ్మీర్ పరిపాద్ధులలో చైనా సైన్యాల గస్తీ తిరుగుతున్నట్లు వార్తలు వచ్చాయి.

పాకిస్తాన్ ఆక్రమణలో ఉన్న కాశ్మీర్ లో 4 వేల వదరపు మైళ్ళు ప్రాంతం తనకు రావాలని చైనా ప్రభుత్వం ఒక వాదాన్ని ప్రారంభం చేసింది.

జనవరి 11 : కాశ్మీర్ సమస్యను గూర్చి వర్తించడానికి భద్రతా మండలి సమావేశం కావాలని పాకిస్తాన్ ఆ సంఘం అధ్యక్షుడికి దరఖాస్తు పెట్టుకొంది. ఈ సమస్య విషయంలో అమెరికా తమకు అనుకూలంగా ఉండని పక్షంలో ఆగ్నేయ ఆసియా సైనికకూటం నుంచి పాకిస్తాన్ తొలగవచ్చునన్న ప్రచారం గూడా ప్రారంభమైంది.

జనవరి 13 : కాశ్మీర్ సమస్యను ఇప్పుడు చర్చకు పెట్టడం విషయంలో పశ్చిమ రాజ్యాలు ప్రాతికూల్యాన్ని ప్రకటించాయి.

జనవరి 16 : "కాశ్మీర్ : సమితి" అనే కరపత్రాన్ని భారత ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. పాకిస్తాన్ అభ్యుదయను ఆమోదించనదని సమితిలో భారత ప్రతినిధి శ్రీ యూ భద్రతామండలి అధ్యక్షునికి లేఖ వ్రాశారు.

జనవరి 18 : భద్రతామండలిలో ఇప్పుడు కాశ్మీర్ ను గురించిన చర్చకు అమెరికా ప్రతికూలంగా ఉన్నట్లు వార్తలు వచ్చాయి. భారత పాకిస్తాన్ లు ఈ సమస్యను సమితి అవతలి పరిష్కారం చేసుకోవడం మంచిదని అమెరికా భావిస్తున్నట్లు.

జనవరి 19 : సమితి ద్వారా కాశ్మీర్ సమస్యను కొంత యుతంగా పరిష్కరించుకోవా అన్నదే తమ ఆశయమైనట్లు పాక్ విదేశాంగశాఖ అధికారి ప్రకటించారు. డా॥ గ్రహం నివేదికను భద్రతామండలి చర్చించాలని తమ దేశం కోరుతున్నట్లు చెప్పారు. భారత్ తన సైన్యంలో 100 కి 85 వంతులు సైన్యాన్ని పాకిస్తాన్ పరిపాద్ధుల్లో మొహరించి ఉంచినట్లు కూడా ఈ అధికారి పేర్కొన్నారు.

జనవరి 20 : భారతదేశంలో తగాదాయే వస్తే, పాకిస్తాన్ తన వద్ద ఉన్న అన్ని రకాల ఆయుధాలను ప్రయోగిస్తుందని పాక్ అధ్యక్షుడు జనరల్ అయూబ్ ఖాన్ ప్రకటించారు.

జనవరి 21 : అమెరికా ఆయుధాలను పాకిస్తాన్ ఎల్లా వినియోగించేది, భారత ప్రభుత్వం చెబుతున్నమాట ఇప్పుడు నిజమయ్యేట్లు కన్పిస్తున్నదని శ్రీ కృష్ణమిషన్ బొంబాయిలో మాట్లాడుతూ అన్నారు.

జనవరి 23 : కాశ్మీర్ సమస్యను మధ్యవర్తి ద్వారా పరిష్కరించుకోవాలని అమెరికా అధ్యక్షుడు శ్రీ కెనెడీ, ప్రధాని నెహ్రూకు ఒక ఉత్తరం వ్రాశారు. మధ్యవర్తిగా ప్రపంచ బ్యాంకు అధ్యక్షుడు శ్రీ బ్లాక్ పేరును మార్చించారు. పాకిస్తాన్ ఈ ప్రతిపాదనను ఆమోదించింది.

జనవరి 25 : ముఖ్యమంత్రి సమాలోచనలు తప్ప, కాశ్మీర్ సమస్య పరిష్కారానికి వేరు మార్గం ఏమీ లేనట్లు భారత ప్రభుత్వం భావిస్తున్నది.

జనవరి 29 : మధ్యరైల్వ వద్ద తిని తిరస్కరిస్తూ శ్రీ నెహ్రూ ఆమెరికా అధ్యక్షునికి ఒక లేఖ వ్రాశారు.

జనవరి 30 : భద్రతామండలిలో కాశ్మీర్ ను వెంటనే చర్చకు తేలాలని పాకిస్తాన్ తోసహా ట్రిటన్ గూడా ప్రయత్నం చేస్తున్నది. పాక్ ప్రతినిధి సర్జుల్లా, శ్రీ నెహ్రూ దాసోహం అంటేగాని, ముఖ్యమంత్రి చర్చలు జరిగి తాదాత్మికం ఒక ప్రకటన చేశారు.

జనవరి 31 : పాక్ అభ్యర్థనను పురస్కరించుకొని భద్రతామండలి కాశ్మీర్ సమస్యను చర్చించడానికి సమావేశం కాగలదని ప్రకటన వెలువడింది.

* * *

జనవరి 20 న ఎన్నికలకు అభ్యర్థి పత్రాలు కాఖలు చేయడం ప్రారంభమైంది. 25 నాటికల్లా, ఉపసంహరణలు మొదలై నవన్నీ పూర్తి అయినాయి. కాంగ్రెస్ దేశంలో పార్టీ మెంబు కేమి, కానననభల కేమి అన్ని ఎన్నికలు : స్థానాలకు పోటీచేస్తున్నది. ఆంగ్లప్రదేశ్ లో అభ్యర్థులు 293 స్థానాలకు 979 మంది అభ్యర్థులు నిలబడుతున్నారు. ఇందులో కాంగ్రెస్ 293, స్వతంత్రపార్టీ 140, కమ్యూనిస్టులు 135, జన సంఘం 70, స్వతంత్రులు 300. కాంగ్రెస్ అభ్యర్థుడు శ్రీ సంజీవరెడ్డి ధోవోసు, ముఖ్యమంత్రి శ్రీ సంజీవయ్య కోడుమూరులోను పోటీ చేస్తున్నారు. ఇంకా ఎన్నికలకు తగు నన్నావోలు ప్రారంభం కాకముందే రాష్ట్రంలో వచ్చే కానన వధా కాంగ్రెస్ పార్టీ వాయుకల్పాన్ని గూర్చి తగాదాలు బయలు దేరాయి.

జనవరి 5 : ఆంగ్లప్రదేశ్ ఎన్నికలకు పోలింగు లేదని నిర్ణయించబడినాయి. ఫిబ్రవరి 19 న పోలింగు ప్రారంభ మవుతుంది. ఫిబ్రవరి 25 తో పూర్తి అవుతుంది.

జనవరి 10 : ఈసారి గూడా రాష్ట్ర కానననభ కాంగ్రెస్ పక్షం నాయకత్వానికి పోటీ చేస్తానని ముఖ్యమంత్రి శ్రీ సంజీవయ్య ప్రకటించారు.

జనవరి 13 : రాష్ట్రంలో ముఖ్యమంత్రి పదవికి శ్రీ సంజీవరెడ్డి కూడా పోటీ చేయగలరన్న వార్త వ్యవహరించి.

జనవరి 15 : రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కానననభ పక్షం నాయకత్వానికి తాను పోటీ చేస్తానని శ్రీ సంజీవరెడ్డి ప్రక టించారు.

జనవరి 23 : మద్రాసు రాష్ట్రంలో తిరుచందూరు నియోజకవర్గం నుంచి శ్రీ టి. టి. కృష్ణమాచారి పోటీ లేకుండా పార్టీమెంటుకు ఎన్నిక అయినారు.

జనవరి 24 : ఆంగ్లప్రదేశ్ కోయిలకుంట్ల నుంచి కానననభకు శ్రీ బి. వి. సుబ్బారెడ్డి పోటీ లేకుండా ఎన్నిక అయినారు.

జనవరి 25 : ఒరిస్సా నుంచి లోక్ సభకు డా. హరి కృష్ణ మెహతా పోటీలేకుండా ఎన్నిక అయినారు.

ఉత్తర ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ అభ్యర్థి మహారాజా మాన కేంద్ర పి పోటీ లేకుండా లోక్ సభకు ఎన్నిక అయినారు.

ఆంగ్లప్రదేశ్ కానననభకు శ్రీ బి. వి. సుబ్బారెడ్డి కాక (1) శ్రీ ఎ. రామస్వామి (వికారాబాద్), (2) శ్రీ కృష్ణ రాం భూపాల్ (గద్వాల) (3) శ్రీ కె. పుష్పయ్య (పాండూరు), (4) శ్రీ ఎం. లక్ష్మీకాంతరెడ్డి (అలూరు) (5) శ్రీ రంగారెడ్డి (అర్మూరు) లు గూడా పోటీలేకుండా ఎన్నిక అయినారు.

ఇంతవరకు పోటీలేకుండా ఎన్నిక అయిన వారంతా కాంగ్రెస్ అభ్యర్థులే.

* * *

జనవరి 1 : పెట్రోల్ పరిశ్రమ ప్రభుత్వం వశం అయినప్పుడే దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ బాగుపడుతుందని మంత్రి వి వి థ మాన్మతివద్ద ప్రభుత్వ రంగంలో తొలి నూనె పార్శలు తుడ్డి కర్మాగారానికి ప్రధానమంత్రి ప్రారంభో త్వవం చేశారు.

యావద్దారతానికి పర్తింనే ఒక విద్యాకౌశ ఉండాలని కేంద్ర విద్యామంత్రి డా. శ్రీ మూర్తి కేంద్ర విద్యాసంహానంఘం సమావేశాన్ని ప్రారంభిస్తూ అన్నారు.

మానవ సంక్షేమం కోసం రష్యా, ఆమెరికాలు కృషి చెయ్యాలని తెనడి, కృష్ణానలు ఉగాది అభినందనలు పర స్పరం అందజేసుకున్నారు.

జనవరి 2 : వాణిజ్యసంబంధాలకు జాతీయ సంహా మండలంను ఏర్పాటు చేయగలమని కేంద్ర వ్యవసాయ మంత్రి శ్రీ దేశముఖ్ మద్రాసులో ప్రకటించారు.

పోర్చుగల్ లో సాలెజార్ ప్రభుత్వంపై ప్రజల తిరుగు బాటును ప్రభుత్వం అణచివేసింది.

భద్రతామండలికి మనా ఎన్నిక అయింది.

జనవరి 5 : పాల్నూర్ కాంగ్రెస్ మహాసభ ప్రారంభ మైంది. సభలో ప్రభుత్వ విధానాన్ని ఆమోదించ బడినాయి. కాంగ్రెస్ ఎన్నికల ప్రణాళికను గూడా ఈ సభ ఆమోదిం చింది. 6 వ తారీఖునాటిలో సభలు అంతమైనాయి.

తిరుపతిలో సంస్కృత విద్యా వ్యాప్తికి, పరికోధనకు కేంద్ర సంస్థ ఏర్పాటు చేయబడింది.

జనవరి 6 : పశ్చిమ ఇరియన్ ను తాత్కాలికంగా సమితి అభినత్యంలో ఉంచాలని హండ్ నూచించింది. ఇండో సిషియా తిరస్కరించింది. అధికారం కైవశం చేస్తే చర్చలు ప్రారంభం కాగలవని అభ్యర్థుడు డా. పోకర్ల సమితి కార్య దర్శికి తెలియజేశారు.

జనవరి 8 : డా. పోకర్లపై హత్యా ప్రయత్నం జరి గింది. కాని విఫలమైంది.

జనవరి 9 : ఆఫీస్ సాలిడారిటీ పార్టీ నాయకత్వం నుంచి శ్రీ గణేంగ్ లొంగిపోయారు.

రాజ్ కిషోర్ పర్యటనకు సమితి కార్యదర్శి తిరస్కరించారు.

జనవరి 10 : శ్రీశైలం సముద్రరణకు ఆంధ్రప్రదేశ్ వసులుచేసిన నిధి లక్ష రూపాయలు ముఖ్యమంత్రికి సమర్పించబడింది.

జనవరి 13 : మార్చి 31 కల్లా దేశంలో ఎన్నికలు పూర్తి కాగలవని ఎన్నికల కమిషన్ ప్రకటించింది.

జనవరి 15 : కేంద్ర ప్రభుత్వానికి స్టాన్లెన్స్ అధిపతి శ్రీ గణేంగ్ లొంగిపోయాడు.

శ్రీ బండారనాయకేను హత్య చేసిన సోమరామ శేరోజు మరణశిక్ష భాయం చేయబడింది.

జనవరి 16 : పోర్చుగల్ పై రాజకీయము, అర్థికము అయిన ఆంక్షలు ప్రయోగించాలని సమితిలో పోలండు, బల్గేరియాలు ఒక తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించాయి.

15 వ తేదీనాడు పశ్చిమ ఇరియన్ సమీపంలో దచ్చి నౌకలు ఇండోనేషియా బోట్లపై కాల్పులు సాగించాయి. ఆ విషయం సమితికి సీక్రారు చేయగలమని ఇండోనేషియా ప్రకటించింది.

జనవరి 17 : రాష్ట్రపతి కంటిజబ్బువల్ల రిపబ్లిక్ ఉత్సవాలలో పాల్గొనని ప్రకటన వెలువడింది.

జనవరి 18 : ఆంగ్లా స్వాతంత్ర్యం విషయమై సమితిలో తీర్మాన ప్రతిపాదనకు ఆఫ్ షేషియా రాజ్యాలు ఆలోచనలు చేస్తున్నాయి.

9250 కోట్ల డాలర్లలో అమెరికా బడ్జెట్టును శ్రీ కెనెడి తయారు చేశారు. ఇందులో దేశరక్షణకు 5270 కోట్లు, సైనిక సహాయానికి 140 కోట్లు కేటాయించారు.

జనవరి 20 : లాన్సెట్ కొత్త మంత్రివర్గం ఏర్పాటుపై ప్రధానమైన ఒప్పందం ఒకటి ముగ్గురు రాకుమారులు కుదుర్చుకున్నారు.

జనవరి 20 : అమెరికా ఆధ్వర్యంలో భార్య శ్రీమతి కెనెడి మార్చి నెలలో భారతదేశం రాగలదని ప్రకటించబడింది.

దచ్చివారిపై ప్రతీకార చర్యలకు దిగేది లేదని ఇండోనేషియా సమితికి హామీ ఇచ్చింది.

జనవరి 22 : బాంగ్లాదేశ్ ప్రధాని శ్రీ నైజేరీ తమ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చారు.

పశ్చిమ ఇరియన్ పై శాంతియుతమైన పరిష్కారానికి తాము సిద్ధమేనని డా. నుకర్స్ ప్రకటించారు.

జనవరి 23 : ఆంగ్లాలో అధికారాన్ని ప్రజాయత్నం చేయాలని పోర్చుగల్ ను కోరుతూ సమితిలో ఆఫ్ షేషియా రాజ్యాలు ఒక తీర్మానాన్ని ప్రతిపాదించాయి.

సేలం జెంకులూరు రైల్వేకు శంకుస్థాపన జరిగింది.

పశ్చిమ ఇరియన్ సమస్యను పరిష్కరించేందుకు దచ్చి, ఇండోనేషియా ప్రతినిధులు ముఖాముఖి సమావేశం ఏర్పాటు చేయడానికి సమితి కార్యదర్శి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు.

జనవరి 24 : శ్రీ గణేంగ్ ను రియోపాల్డ్ విశ్లిష్టాంతంలో నిర్బంధంలో ఉంచారు.

జనవరి 25 : భారతదేశంలో సైన్యానికి పర్యత ప్రాంతాలలో గస్తీలకు వీలుగా శక్తివంతమైన తేలికరకం జేప్తు ఆర్మీవెస్టు ప్యాష్టర్ల వారు నిర్మించారు. "జోంగా" అన్న పేరుతో ఇవి ప్రచారంలోకి వస్తున్నాయి. ప్రధాన మంత్రి ప్రారంభోత్సవం జరిపారు.

జనవరి 26 : రిపబ్లిక్ దినోత్సవాలు జరిగాయి. ఉప రాష్ట్రపతి డా. రాధాకృష్ణన్ సైనికాధిపత్యం స్వీకరించారు.

జనవరి 27 : పండ్రుట్టి పోట్ తీసేందుకు వీలుగా అమెరికా ఒక ఉపగ్రహాన్ని అంతరిక్షంలోకి పదిలిపెట్టింది.

ఇంకో రెండు సంవత్సరాలలో భారతదేశం గూడా అంతరిక్షంలోకి రాకెట్లను పడగలదని ఇంగ్లం పరిశోధన సంస్థం డైరెక్టరు డా. కృష్ణారావు ప్రకటించారు.

గోవాలోని పోర్చుగీసు జాతీయులను వదులుతున్నందుకు తమ వంశంలోని భారతీయులను గూడా పడదానికి పోర్చుగల్ అంగీకరించింది. అయితే పోర్చుగల్ భారతీయులను తన వంశంలో ఎక్కడా ఉండనియనని ప్రకటించింది.

జనవరి 27 : అష్టగ్రహకూటం వల్ల శుభమే గాని, అశుభం జరగదని కంచి కామకోటి సీతాధిపతులు ఒక శ్రీముఖాన్ని ప్రకటించారు.

జనవరి 29 : కేంద్ర ప్రభుత్వద్వారా నిర్మించు వులకు ప్రత్యేక భత్యం ఇవ్వడానికి భారత ప్రభుత్వం నిశ్చయించింది.

జనవరి 30 : అణ్వస్త్ర పరీక్షలపై జనీవాలో సాగుతున్న చర్చలు భగ్గుం అయిపోయాయి.

కృష్ణా గోదావరిజలాలలో తమకుగూడా వాటాకావాలని మద్రాస్ ప్రభుత్వం గుర్తాతి సంఘానికి ఒక వివేదికను అందజేసింది.

పాక్ ప్రభుత్వం మరాఠ్ దీని అరెస్టు చేసింది.

సింహళంలో జరిగిన కుట్రవెనుక ఒక విదేశీరాజ్యం మద్దతు పున్నట్లు ఆ దేశం ఆరోగ్యమంత్రి ప్రకటించారు.